

ELS INFANTS COM A CIUTADANS

**ANÀLISI DE LA PARTICIPACIÓ DELS INFANTS EN LA VIDA
SOCIAL I DE LA CONFRONTACIÓ QUE AQUESTA
PARTICIPACIÓ PLANTEJA EN EL MÓN DELS ADULTS**

Tesi doctoral presentada per:

JOSEFA FERNÁNDEZ I BARRERA

Per accedir al grau de

DOCTORA PER LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Director:

ORIOL ROMANÍ I ALFONSO

Tutor:

JOSEP A. RODRÍGUEZ

**DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANÀLISI DE LES
ORGANITZACIONS**

**FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I
EMPRESARIALS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA**

Barcelona, març de 2005

SEGONA PART. ANÀLISI DE LES DADES.

CAPÍTOL III. Condicions i condicionants de la participació.

III.1. PARTICIPACIÓ I EDATS: HI HA UNA EDAT PER A LA PARTICIPACIÓ?

Quan es parla de participació dels infants sovint, es planteja la dificultat que aquesta arribi a ser veritable i en el cas que aquesta es plantegi, sempre es pensa en la possibilitat que es doni només en el grup d'edat més avançada dels infants. Així, a l'*Enquesta de Joventut de Catalunya 1998* se cerquen grups de joves que van dels 15 als 29 anys que són els que són considerats joves. Quan es va fer la prospecció del seu nivell d'associacionisme, aquest es va estudiar per franges d'edat i concretament el primer grup era del que podríem considerar encara del grup d'infants en sentit ampli que són el grup de 15-17 anys. Això fa que es compti amb estudis de participació en associacions lligades a la joventut però rarament en edats més joves. Es pot considerar que es planteja poc la possibilitat que es participi en associacions abans dels 15 anys. De fet la situació creada, per la nova normativa educativa, també ha fet que augmentés l'edat en què els infants participin als consells escolars i això pot haver afavorit una relació d'infants grans com a participants i no tenir en compte a aquells que són més petits. També l'estudi de l'eurobaròmetre sobre la participació dels joves s'inicia a l'edat de 15 anys el que també afavoreix aquesta dificultat de considerar altres edats¹.

L'article 12 de la Convenció dels drets de l'infant estableix de manera diàfana que s'han de facilitar els drets dels infants a l'hora d'expressar la seva opinió en tots els afers que els afectin d'acord amb la seva capacitat, i que les seves opinions han de ser tingudes en compte segons la seva

¹ "¿Cómo viven i en qué creen los jóvenes europeos? Conclusiones del eurobarómetro sobre los jóvenes. 8 de noviembre de 2001.
Disponible a http://europa.eu.int/comm/public_opinion

edat i maduresa. Aquesta relativitat en l'articulat afavoreix la visió que no hi hagi límits d'edats en considerar aquest dret de participació mitjançant l'expressió de les seves opinions i la seva consideració. Gerison Lansdown (2001) en el seu estudi realitzat sobre la participació dels infants en la presa de decisions, manifesta, en relació a aquest punt de la Convenció, que existeixen molts temes que fins i tot els nens i les nenes molts petits poden entendre i sobre els quals poden contribuir donant opinions consistents. Aquesta autora destaca com la competència que poden tenir els infants en aquest sentit no es desenvolupa de forma uniforme d'acord amb estats de desenvolupament presos de manera rígida. Judith Ennew (2000) es manifesta de la mateixa manera tot dient que l'edat i la maduresa no són temes només biològics sinó que també són constructes socials. Ressalta com els infants sovint fan el que els adults els permeten fer. L'edat, de la mateixa manera que el temps, és arbitrària i negociable. L'edat cronològica ofereix un marc científic i raonable per saber quelcom sobre la capacitat de judici basat en teories biològiques però no dóna suficient informació per definir la maduresa.

L'any 1998 es va realitzar a Anglaterra un estudi amb infants que es podrien considerar força petits, ja que eren de 5 a 7 anys, sobre quina era la seva visió del càstig físic que malhauradament s'aplica encara amb una certa cobertura legal en aquell país. Varen expressar de forma gràfica el sentiment d'humiliació, pànic i rebuig que sentien quan els seus pares els pegaven. La seva opinió era que vivien el que els adults consideraven "un petit cop o cleca perquè l'infant reaccioni" com una veritable agressió contra la seva persona. Els infants expressaven el seu malestar de la manera següent: "*Es com si algú et pegués amb un martell*", "*fa mal, és molt dur i et fa sentir dolor*"². Aquesta aportació d'infants força petits confirma la visió que aquests poden dir la seva si són consultats. El

² *It Hurts You Inside*, Willow and Hyder, National Children's Bureau/Save the Children, 1998. Citat a Gerison 2001, pág. 4.

projecte SNATER ³(Van Guils, 1996: 355), que pretenia fomentar la participació de grups d'infants a fi i efecte de facilitar que distingissin els seus propis problemes i/o la seva pròpia manera d'enfrontar-los adreçava l'acció a una població diana que anava dels 4 als 18 anys.

L'argumentació de la limitació de les edats també va ésser esgrimida per la Santa Seu en el procés de debat de la Recomanació del Consell d'Europa per la participació dels infants a la vida familiar i social. Reclamaven que s'havia de fer una diferenciació en les edats ja que la Convenció parlava d'infants de 0 a 18 i aquesta franja consideraven que era massa indeterminada. Defensaven que *"està clar que un infant de quatre o cinc anys no posseeix el nivell intel·lectual i cultural d'un de 16 o 17, ni la capacitat de discerniment necessària al desenvolupament de la seva pròpia identitat i a l'orientació reflexiva de la seva pròpia vida"*. Aquestes observacions -que d'altra banda es podrien considerar totalment certes-, representatives d'una de les jerarquies eclesiàstiques (amb status d'Estat) que tant han influït (i influeixen) en la vida social i en la cultura dels països de l'eix europeu i anglosaxó és evident que donen una visió acurada de quines són les dificultats que es plantegen en l'imaginari social sobre la participació dels infants més petits.

Els propis infants entre ells, sovint són els que volen establir diferències segons les edats. Aquí apareixen situacions que es podrien considerar no solidàries entre els propis infants. Així, els joves sovint no consideren necessari que els infants participin més i els infants entre ells poden establir diferències quan els més grans es postulen com els únics a qui se'ls ha de reconèixer aquest dret de participació. Aquest fet es podria considerar com la confrontació defensiva que es dona entre grups que encara que tinguin més coses en comú que diferències, perquè veuen difícil el seu reconeixement, lluiten per aquest contra els altres. Un dels

³ Veure a la pàg. 47.

infants representants al consell escolar que tenia 13 anys, expressava la seva preocupació per la representativitat ja que ell considerava que els nois i les noies grans no feien cas dels petits i com que era representant dels més petits se li feia difícil que el tinguessin en compte. Va comentar com en una reunió que s'havia fet amb tots els estudiants, els de Batxillerat no havien estat d'acord en que ell portés la reunió i que reclamés seguir l'ordre del dia i explicava que havien marxat de la reunió sense esperar que acabés. També va manifestar respecte a la possibilitat d'associar-se a edats més joves que "una cosa era la teoria i l'altra, la pràctica".

En els espais observats de la vida quotidiana al CRAE sovint també es produïen confrontacions per raó de l'edat. L'edat origina un status sobre el què es pot fer i el què no es pot fer i aleshores els adults ho utilitzen com a forma de diferenciació. Aquest fet pot fer palesa l'existència de diferències pel que fa a poder fer algunes coses o no fer-les (en aquest cas era anar-se'n a dormir més tard), però en canvi no estableix diferències pel que fa a l'oportunitat de dir la seva i participar, ja que tots els infants, de totes les edats, tenien les mateixes oportunitats. Tanmateix, el debat sobre les edats planteja sovint confrontacions d'interès a tenir en compte per tal d'ésser conscients de com cada infant va construint el seu propi espai de participació i com els diferents adults hi reaccionen. En la primera assemblea del pis B es va establir un debat sobre el fet que volien anar a dormir més tard per poder veure acabar una sèrie de televisió al menys un dia a la setmana ja que segons l'hora que havien d'anar a dormir havien de deixar-la a mitges. Es va generar molta discussió dels més petits que també ho volien i un dels nois (Ignacio) va comentar que encara que es deixés als de 13 o 14 anys, ells sabien que també s'ho havien de guanyar. Els mateixos nois grans eren els que defensaven la diferenciació. Els educadors plantejaven la possibilitat pels més grans però insistien en el fet que s'havia de dormir les hores necessàries ja que l'endemà anaven a l'escola i es llevaven d'hora. Un

dels nens (Evaristo) que és qui ho va proposar va comentar que es notava que els educadors no eren nens per entendre com a ells, els infants, els agradava veure acabar les coses a la televisió. Un altre nen (Lucas) també es queixava que era un tema que feia molt de temps que tractaven i que mai s'acabava de decidir.

Ignacio: Oye os callais ahora... venga Margarita...

Margarita: Yo quiero decir que si los pequeños queremos ver alguna serie que si la podemos acabar de ver....

Lucas: Vosotros sois pequeños...

Pablo: Vosotros si que sois pequeñajos...

JOAN: Pedid palabra...pedid palabra...

Lucas: Los pequeños ni en sueños....

Ignacio: Oye que te callas Lucas que esto es la asamblea...

Rafael.: Pero también podríamos acabar de ver un partido de fútbol que te acuerdas que no nos lo dejaban verlo al menos como los demás ver el partido...o estamos muy bien allí calladitos -como dice ella- (es refereix a l'educadora) calladitos aquí...podríamos acabar de ver el fútbol

....

Ignacio: ¿Algo nuevo?

Lucas: Sí tío, Evaristo di algo que ya llevamos un rato con este tema...

Evaristo: Si pero que el Rafa tiene razón...yo cuando tenga 11 años que me tenga que ir a las 10 y media para acabar el partido que también le podíais dejar aunque sea un cuarto de hora...ver el Barça porque es el Barça sabeis... los educadores porque no sois niños... porque si no ibais a ver.

JOAN: Yo te contesto....

Ignacio: Venga Joan...

JOAN: Evaristo, ¿ tu te portabas como se porta Rafael a veces?

Evaristo: no.

JOAN: Pues solamente eso... a veces el Rafael se pone mal...muchas veces...

Ignacio: Evaristo calla!

TERESA.: Una última palabra...yo creo que el tema que han propuesto ha sido de los mayores de 12 años... el de los menores ya .. no toca discutirlo ya, además sois pequeños y necesitais las horas.... (es queixen) y mas tú....

Lucas: ¡Yo no tengo ganas de dormir...!

TERESA.: Y bien que te cuesta levantarte por la mañana....

Evaristo: A mi también me cuesta dormirme por la noche...

En aquest sentit, també una de les entrevistades (P1) manifestava que quan els infants es posen a opinar sobre el tema d'anar-se'n a dormir més tard i veure o no veure uns programes de la tele aquest en seguida es converteix en un dels temes de discòrdia, però també aclareix que un cop veuen que opinen sobre diferents coses, aquesta diferenciació no es converteix en un problema. Així quan parlava de la seva experiència en l'àmbit escolar, manifestava per un cantó el següent: "....els nanos podien triar sempre l'activitat que feien. O sigui, els de 0 a 12 anys, però a totes

les edats els nanos poden triar l'activitat que fan. Els petits van una mica on van els pares, però els de 6 a 12 anys fan el que volen "... a la vegada es remarcava que l'edat no ha de dificultar la participació: "...des de la primera infància, penso, que en el parvulari es pot ensenyar perfectament a ser participatiu i decidir coses sobre el grup classe, sobre les activitats..."

El debat de les diferències d'edat també es va tractar en una de les sessions del CE en què es tractava sobre l'habilitació d'un nou menjador pels alumnes més grans que es consideraven inicialment els de Batxillerat i els de quart d'ESO i potser els de tercer. La proposta va generar que el representant dels estudiants defensés la incorporació dels de tercer d'ESO com una clara voluntat de que se'ls reconegués com més aviat possible una major independència ja que el menjador comportava un funcionament sense vigilància com hi havia necessàriament en l'altre menjador en què hi havia alumnes més joves. La col·locació en diverses taules separades per edats, també va ser motiu de discussió en les assemblees del Pis B del CRAE. Totes aquestes discussions posaven sempre en evidència l'interès dels infants de ser cada vegada més reconeguts ja que el ser més gran (o considerat més gran) es visualitza com un signe de major llibertat i reconeixement. El debat sobre la incorporació dels estudiants de tercer d'ESO també va mostrar les reticències que manifestaven alguns mestres i pares pel fet que era un espai molt més lliure d'entrar i sortir. Aquesta preocupació mostraria una certa tendència -provocada tal vegada per les reformes educatives- a fer més dependents els nois i les noies que no pas considerar-los més autònoms ja que els alumnes del tercer d'ESO de la LOGSE són aquells que eren els de primer de BUP de la LODE que gaudien d'un règim totalment obert. En aquest sentit també cal reflexionar sobre la revolta i preocupació que va generar en els mestres de secundària la incorporació dels estudiants de primer i segon d'ESO perquè els consideraven molt petits, quan en l'anterior sistema educatiu s'iniciava l'etapa de secundària

als instituts a l'ingrés de Batxillerat, edat en què els estudiants tenien 10-11 anys. Tanmateix, el director que és qui havia portat la proposta, front a les propostes d'un major control, insistia en que a aquelles edats (referint-se als nois i les noies més grans) "odiaven la vigilància" i que no se'ls podia controlar el temps que utilitzaven per menjar perquè la seva tendència era fer-ho molt ràpid. Els propis nois en ocasions també es fan ressò d'aquesta major dificultat per la incorporació dels nens i les nenes d'ESO. Els representants dels estudiants de l'IES consideraven que la incorporació d'aquestes edats havia afectat bastant la dinàmica de l'institut: *"Han entrat uns nois molt conflictius i en comptes de ser els grans els que es fiquen amb el petits, són els petits que es fiquen amb el grans. Alguns d'ells són força violents perquè la realitat és que tenen problemes força importants a casa i els fan evidents a l'Institut"*.

En un altre sentit, també es podria observar com els infants més grans també exerceixen en ocasions de protectors dels més petits a la vegada que es defensen com a grup social tot demostrant que poden ajudar-se entre ells⁴. Així, en el pis A del CRAE quan en un debat sobre les activitats esportives que podrien fer, l'educadora mostrava una actitud protectora front un dels infants més petits (Simón) tot dient que no entenia de què es parlava, un dels infants més grans (Carlos) va comentar que ells (utilitzant el nosaltres com a grup) ja li ho explicarien:

Simón: Quiero fútbol!

LAURA: ¿Fútbol? Simón, el futbol hemos quedado que en el cole ja haràs futbol. El Simón dice que quiere ir al Club Barcelona a hacer fútbol pero yo esta tarde ya le he explicado que el Futbol Club Barcelona nos pilla muy lejos i no podemos asumir de ir cada día...

Carlos: Y allí no le fichan...

LAURA: Pero esto él no lo sabe, no lo entiende...¿vale?

Carlos: Pues ya se lo explicaremos nosotros.

A les assemblees del CRAE les edats també varen ser motiu de debat per assumir tasques pròpies del funcionament de la pròpia assemblea com

⁴Aquí es reconeixeria les tesis de Bernardi que considera que l'edat pot afavorir la unitat.

era la de moderar. En el cas del pis A on el moderador no era sempre el mateix, com succeïa al pis B, a la setena assemblea es va realitzar un debat sobre qui moderaria. Tots els infants desitjaven fer aquesta tasca i finalment es va acordar, després d'un ampli debat, que s'aniria fent de manera rotatòria per ordre d'edats essent el primer el més gran fins arribar al més petit. En una ocasió que havia demanat de moderar l'Andreu que es considerava que era un dels més petits (8 anys) l'assemblea va ésser molt ben conduïda, sobretot a l'inici, estant molt atent a donar les paraules a cadascú. L'oportunitat de moderar també va estar molt ben valorada pel propi protagonista a l'hora de fer les valoracions de la marxa de l'assemblea i la intervenció de l'educador va confirmar que creia que l'assemblea havia anat bé, el que afavoria que l'Andreu es pogués atribuir part de l'èxit d'aquesta.

ALBERT: (al Gabriel) ¿Qué te ha parecido a ti?

Gabriel: Bien. Hemos colaborado todos....nos hemos respetado el turno de la palabra...

ALBERT: Muy bien

Andreu: A mí me gusta aprender a dar palabras....

ALBERT: ¿Juan?

Juan: Bien

ALBERT: ¿Por qué? Juan, ¿por qué te ha parecido bien? tu te reías del Simón has de decir el porqué te ha parecido bien...

-silenci-

ALBERT: Mira, déjalo pero aprende a no reírte de nadie nunca ¡eh, Juan! Y menos tú, no te burles de nadie....Darío....

Darío: Me ha parecido bien porque hemos hablado de temas nuevos....hemos quedado en cosas que si no hubieramos pensado lo hubiéramos hecho todo mal y nada... que hemos colaborado todos.

....

Andreu: Albert...

ALBERT: A mí me ha parecido muy bien, pero a ver si se nota luego. El nivel que ha habido aquí de preocupación y como habeis hablado y como habeis opinado y que ha sido de verdad muy bonito...a ver si se nota, a ver si se nota en los juegos, en los lavabos y en la vida que tengamos aquí...

La teoria establerta per Hudson (1997) quan estudia la comprensió dels esdeveniments per part dels infants també dóna suport al fet que tots els infants, independentment de l'edat, tenen oportunitat d'expressar-se i de comprendre els esdeveniments que els poden afectar. Hudson parteix del concepte de guió que relaciona amb l'afirmació de que l'experiència que tenen els infants petits del món que els envolta és construïda per una sèrie d'esdeveniments que se succeeixen els uns als altres. L'autora

destaca que les recerques dels darrers quinze anys han revelat que els infants i els adults representen el que saben sobre els esdeveniments recurrents en forma d'uns esquemes generals anomenats guions o representacions generalitzades d'esdeveniments. Els guions són estructures mentals que organitzen informació sobre la seqüència predictable d'accions, llocs, rols i elements accessoris que formen part dels esdeveniments. Es considera que aquests guions proporcionen als infants una forma de representació mental que es desenvolupa molt aviat i que dóna suport a les primeres activitats cognitives, com ara comprendre i planificar. Es destaca que s'ha corroborat que els infants petits són capaços de proporcionar verbalment uns guions coherents sobre el que ocorre en els esdeveniments quotidians. Els infants tendeixen a incloure informació de caire general sobre els successos en qüestió (per exemple: "et regalen joguines"). En segon lloc, refereixen informació en un format general, usant les formes de segona persona en un sentit impersonal i el temps present ("compres coses"). Finalment, la seqüència d'accions que descriuen els infants acostuma a ser molt acurada. Aquesta determinació de la capacitat de conscienciació i participació dels infants reforça la no discriminació per edats pel que fa a la participació, encara que també fa palesa una diferenciació per l'experiència. Pel que fa als efectes de l'edat i l'experiència en l'evolució del coneixement sobre els esdeveniments, es demostra que malgrat que els infants són capaços de proporcionar descripcions de guions a partir d'una sola experiència, el seu coneixement sobre els esdeveniments es va fent més elaborat (esmenten més activitats que componen l'esdeveniment) i més complex (esmenten més activitats condicionals i opcionals) a mesura que augmenten l'edat i l'experiència. L'experiència és important a més de l'edat, ja que en aquests casos han tingut més oportunitats de contemplar l'esdeveniment que se'ls fa descriure. També es troba diferència en la capacitat de plasmar els guions amb el llenguatge, per això si són més grans en tenen més capacitat, però si es demana mitjançant l'expressió corporal la situació s'igualava. Segons aquesta autora, els infants en edat pre-escolar

són capaços d'organitzar els seus records si el material que han de recordar és estructurat d'una manera que tingui sentit per ells. La capacitat dels infants per a reproduir històries que responen a un guió contrasta netament amb les dificultats que tenen per a recordar material amb menys significat, com ara llistes de mots. Dolors Canals, professional dedicada a la primera infància, en una entrevista concedida a la Vanguardia destacava com considerava que hi ha una revolució pendent dels infants de 0 a 3 anys que ja ha començat. Opina que s'ha d'evitar d'aferrar-se a principis de tipus tradicional o religiós ja que aquestes edats tenen ja grans capacitats de manifestar-se i que no s'ha de posar-los-hi un motlle restrictiu cultural perquè la jove espècie humana té grans possibilitats.⁵

La majoria d'adults entrevistats varen manifestar algunes premisses pel que fa a la relació participació i edat de l'infant. En general tots opinaven que els infants comencen a participar a qualsevol edat i es relaciona la participació amb l'oportunitat de diàleg, de tenir en compte l'altre i en aquest cas el fet de que els adults tinguin en compte l'infant a qualsevol edat. Es referma el fet que tot sovint es relaciona la participació amb el fer el que es vol quan en realitat la participació implica drets i també deures.

Gerison Lansdown (2001), defensa que els infants evidentment han d'assumir responsabilitats però que primer han de veure que es respecten els seus drets. Si se'ls dóna l'oportunitat de compartir les seves idees i ésser presos seriosament, també aprenen que els altres també han de ser presos seriosament, que han de ser escoltats i respectats. Aquesta aproximació possibilita que els infants puguin entendre (o al menys ho intentin) quan se'ls hi recorda quelcom que no poden fer. El fet de posar

⁵ És de ressaltar la utilització del terme "revolució pendent dels infants" que la periodista utilitza per encapçalar el reportatge amb èmfasi: "Ya se ha iniciado la revolución de los niños". Ima Sanchís. Contraportada del diari LA VANGUARDIA, 30 d'agost de 2002.

límits no es considera que contradigui la participació i la possibilitat de respectar i considerar l'infant. Així, un dels entrevistats, pediatra de professió manifestava: *"quan visito a un nen procuro ser completament sincer encara que sigui un nen bastant petit de tres o quatre anys...procuro ser sincer amb ell, no enganyar-lo quan li he de posar una injecció, li dic que li posaré una injecció... i procuro convencer-lo. No el convenço naturalment! però s'estableix un diàleg... el nen aleshores es belluga i jo li dic quan més quiet t'estiguis menys mal et farà, però el nen es continua bellugant, però això entra dintre del joc normal..." (P7).* Segons aquesta visió, es pot veure com cal un posicionament que tingui en compte l'infant perquè manifesti com se sent, i per explicar-li perquè s'ha de dur a terme una determinada actuació cap a ell, en aquest cas per la seva salut. Com es diu, és probable que l'infant manifesti no estar convençut però al menys, se l'ha tingut en compte, i no se l'enganya dient-li que no se li farà res quan la punxada sí que fa mal, encara que sigui poc.

El fet de veure dificultats en la participació en les edats més primerenques està relacionat en que els espais de participació es consideren sovint els espais formals i constituïts quan en realitat aquests poden ser molt diferents. Aquesta visió més tancada és el que feia que una de les entrevistades (P8) manifestés el següent quan se li preguntava sobre les seves experiències sobre participació d'infants : *"...jo treballo amb els de zero a tres...i per tant d'aquestes edats en que...acostumes a veure la participació més estructurada o més formal, jo no en tinc experiència.. directa..."* Aquest posicionament confirmaria el fet que quan es pensa en participació sovint s'associa en aquests espais més estructurats i que aleshores es pot fer difícil pensar en una participació dels nens petits. D'altra banda, la mateixa entrevistada en altres moments citava experiències de participació dels més petits en les llars d'infants. Altres, manifestaven clarament que consideraven que els infants participen des que inicien la seva existència i, en aquest sentit, fins i tot quan encara no

han nascut: " es pot evidenciar que un nen de mesos participa...jo crec que un nen de mesos participa, ho fa des del ventre de la mare...ja es mou, ja fa demandes, ja es manifesta..en un vídeo que es va fer en una escola bressol es va poder veure com un nen de mesos... de dos o tres mesos, quatre o cinc...si te un entorn positiu que li afavoreix la participació participa" (P5). "Si hagués de fer un mapa de com pots participar, com estàs participant en el ventre de la teva mare... ja estàs allà "dale que te pego"...aleshores en el moment que surts si no comences a respirar no vius...aleshores s'inicia el procés d'alimentació...." (P14)

Una altra entrevistada defensava que cada nen participa a la seva manera i que les edats també marquen diferències però confirmant que a qualsevol edat es pot participar : " s'han de diferenciar les edats, el nivell de participació... jo crec que no és el mateix... encara que sembli una bogeria considero que ..fins i tot el bebè té un nivell de participació. Se li ha de donar l'espai per poder participar.." (P2). També defensant la participació a totes les edats (P4) considerava que s'havia d'educar a les famílies per facilitar-la en les primeres edats: "Una criatura de tres anys, pot fer alguna cosa, pot participar a casa? Si, clar, llavors és com treballes amb les famílies des de les associacions de mares i pares donant una sèrie de orientacions, estratègies, de com modificar, de com fer veure que clar... que les criatures no es que siguin unes persones en miniatura o que siguin nans, senzillament són persones que estan en un moment evolutiu i que depèn de com es tractin aquestes persones i el que es treballi amb elles podran evolucionar d'una manera o d'una altra".

P14 en parlar de quin era l'interès superior de l'infant, defensava com s'ha de donar l'oportunitat de participar a totes les edats i no limitar-se a considerar el tema en relació a la participació en el món de la justícia: "jo crec que l'interès superior de l'infant va molt més enllà de la qüestió purament legal i dels tribunals...de preguntar-li la seva opinió de si vol

anar amb el pare o amb la mare...com a concepte bàsic és aquest. Abans de saber el que vol el teu fill has d'informar-te: Vostè sap el que vol el seu fill? Home, no li preguntaré a un nen de tres anys! Dons preguntí-li perquè a lo millor li contestarà unes coses que es quedarà garratibat!"

P10 malgrat la seva formació jurídica que podria semblar que fos proclive a una consideració de les edats més gran també es manifestava conforme a l'ampliació del ventall d'edats: *"no hi ha diguem-ne una edat comuna... no hi ha una edat que diguis, bueno a partir dels 12 anys s'ha de donar audiència al menor en els processos que a ell li interessin o li afectin: això no passa. És a dir hi ha una mica...un ball d'edats...a partir dels 14 anys si que és obligatori donar audiència al menor quan...doncs està afectat en processos de separació i divorci dels pares...ha de consentir la seva mateixa adopció a partir dels 12 anys...hi ha una altra sèrie de possibilitats en les quals el jutge ha d'escoltar el menor... i si el jutge no escolta el menor el procés no és correcte.. i això des del punt de vista judicial i des del punt de vista del que... ara què passa? que jo moltes vegades el que he vist en alguns casos, no moltes vegades, però en alguns casos, el que he vist és que els pares doncs no permeten o intenten que el menor no aparegui perquè aleguen que el menor no té suficient capacitat...quan passa això? quan els interessa a ells que el menor no estigui en el procés..."*

Tots aquests plantejaments ens permeten defensar que els infants poden participar fins i tot quan són petits. En un altre sentit contrari, també es pot observar que sovint quan els infants es fan més grans és quan perden espontaneïtat i se'ls pot fer més difícil sincerar-se i participar d'una forma més clara i oberta. En aquest sentit, les observacions realitzades a l'EJP podrien donar un cert suport a aquesta idea ja que els infants de primer d'ESO que tenien 12-13 anys manifestaven una major implicació i entusiasme que els de tercer d'ESO que en tenien 14-15. Sota aquesta premissa, el Consell dels Infants de Fano impulsat per Tonucci es va

endegar amb infants de 10-11 perquè es considerava que s'implicaven amb més força. Hart (1997:28) també afirma que existeixen dos períodes especialment rellevats per la participació dels infants en la comunitat: la segona infància, i l'adolescència. Als infants d'entre 8 a 11 anys se'ls veu entusiastes, directes i manyosos mentre que els adolescents es caracteritzen per ser més introvertits i filosòfics tot provant les construccions de la seva pròpia identitat que ells mateixos s'han fet. El mateix autor destaca però com les capacitats dels infants poden variar segons les cultures, classes socials i l'entorn en general i que no es pot tenir tampoc una noció universal del què poden o no poden fer els infants segons la seva edat (Hart,1997:27). També P5 defensa que els infants més petits són més directes, així ens diu : *"La infància com més petita és, més jove és, més provocadora és i en canvi la joventut, com menys jove és menys provocadora és...s'aproxima més al món adult i aprèn més a situar-se, a callar-se a... la infància és totalment fresca i "suelta" i aquest capital es perd a mesura que l'edat puja."*

En aquest sentit, també una de les nenes més petites del pis A, la Patricia, va ser qui en una ocasió em va comunicar que en una sessió anterior a la que no havia assistit s'havia tractat un tema molt relacionat amb la família i especialment trist que era que havia mort la mare d'un dels altres nens. Els altres nens no havien dit res i l'educador només s'havia limitat a dir que el que havien tractat a la sessió anterior havia estat molt bé. L'aproximació de la Patricia demostraria que els infants més petits tenen menys dificultats a expressar emocions i menys censura davant de tabús de la nostra societat com és el tabú de la mort (Jesús De Miguel, 1995). També va ser una de les nenes que més em va incorporar sempre el grup encara que de fet, tots ho fessin. Es pot copsar com hi ha una tendència general a considerar que els infants més petits són més frescos i espontanis i que els infants més grans poden fer altres aportacions. La relació directe entre maduresa i oportunitats de participació en el marc cultural i especialment les condicions

socioeconòmiques, la remarcava un dels entrevistats, expert internacional, com un dels arguments que relativitzarien encara més les edats de participació: *"Si defineixes l'adult amb el sentit de responsabilitat, com defineixes a un nen o una nena de tres anys que porta el seu germanet, quina responsabilitat podria tenir més que tenir la vida d'un altre? Aleshores en realitat la infància, tal i com la coneixem nosaltres, no existeix. I moltes vegades aquest nenet o aquesta neneta han de participar en un procés de decisions que no està definit però que són tremendes! Per exemple, la decisió d'aquesta neneta de tres anys de si es crema amb l'estufa i al nenet que li puc donar un menjar amb verí...són decisions tremendes..i més participació que aquesta quina entendríem?" (P14)⁶.*

Aquesta diferenciació redundaria en la defensa de considerar diferents formes de participació segons les edats, i també segons les cultures però no limitar la participació a cap edat.

III. 2. ELS LÍMITS DE LA PARTICIPACIÓ DELS INFANTS: LA MINORIA D'EDAT

La noció d'infància utilitzada aquí és la d'aquells que són menors d'edat que conseqüentment inclou també els adolescents. La minoria d'edat conforma algun tipus de límit pel que fa a l'exercici ple de la ciutadania: no existeix la capacitat d'obrar, hi ha la capacitat jurídica però aquesta sola no és suficient ja que no es pot votar, contractar, ni ésser representat per un mateix. Els pares o tutors encara han de fer algunes d'aquestes actuacions, si calen, en nom d'aquest ciutadà. Aquest fet es pot considerar com una limitació a la participació. Els infants estan sota la

⁶ Aquesta participació de les nenes molt petites en la cura dels seus germans encara més petits ja va ésser observada extensament per Margaret Mead en les nenes de Samoa (Mead, 1985:46-48)

tutela d'uns adults en algunes de les seves capacitats d'acció. Aquesta necessitat de suport i acompanyament planteja una col·laboració en alguns aspectes per parts dels adults i evidentment, també, de límits.

Totes les persones tenim limitacions en les nostres actuacions que ens venen donades pel fet de viure en un espai social organitzat amb unes normes socials constituïdes per possibilitar la convivència entre tots. Aquestes normes, a la vegada limiten la nostra plena actuació segons el que desitjaríem fer en qualsevol moment però aquestes són les regles del joc tant pels infants com pels adults. La limitació que es podria atribuir al fet que els infants estiguin tutelats per un adult, no implica que l'infant no pugui dir la seva i no hagi de ser escoltat i acceptades les seves propostes. El contingut de la pàtria potestat o de la potestat del pare i de la mare en el codi civil català, en realitat ja podríem interpretar que afavoreixen la participació dels infants el més plena possible. El codi civil estableix que la "*patria potestad se ejercerá siempre en beneficio de los hijos de acuerdo con su personalidad*". Aquesta consideració a la pròpia personalitat de l'infant fa palesa la voluntat del legislador de tenir en compte les característiques del propi infant i per això, cal que es doni l'oportunitat a l'infant de poder manifestar quina és la seva manera de ser i quins són els seus interessos. En el codi de família català s'estableix també que la pàtria potestat *s'exerceix en benefici del fill per facilitar el ple desenvolupament de la seva personalitat*. A la vegada, cal destacar que en el codi civil s'estableix que els fills han de ser escoltats si tenen suficient judici⁷ i a la legislació catalana s'especifica ja l'obligatorietat *d'informar i escoltar el fill de dotze anys o més i el de menys de dotze si té prou coneixement*⁸. Es important de destacar sobretot que el mateix codi de família estableix el següent: "*Les limitacions a la capacitat d'obrar dels*

⁷ Aquí evidentment ens apareix la dificultat d'esbrinar quan té suficient judici que té a veure amb l'edat i/o nivell de maduresa de l'infant (Article 154 codi civil).

⁸ Aquí s'utilitza el terme "si té prou coneixement" que tal vegada és més ampli (Article 133.2 del codi de família: Llei 9/1998 de 15 de juliol)

*fills menors d'edat s'han d'interpretar de forma restrictiva*⁹. El que vol dir que s'ha de tendir a limitar el menys possible aquesta capacitat d'obrar dels infants per la qual cosa podem interpretar que hi ha una voluntat de facilitar i promoure aquesta participació. Al mateix temps també s'estableixen uns deures a més d'uns drets ja que la legislació civil planteja la necessitat que els fills obeeixin els pares (el que semblaria que podria donar suport a aquesta idea de no poder actuar per ells mateixos) i que contribueixin equitativament, segons les seves possibilitats en les despeses de la família tant amb els rendiments dels seus béns com amb rendiments de treball si hi fossin. Aquesta aportació, també implica una consideració d'una forma de participació que seria la participació en les despeses familiars en el cas que l'infant, pel fet de ser propietari de béns o pel fet de treballar (sempre amb el permís dels pares), pot contribuir en les despeses de la família. Aquesta noció de deures i responsabilitats és el que fonamenta la realitat d'una veritable interrelació entre pares i fills transferibles a les de qualsevol adult a qui l'infant degui una certa obediència com és el cas del mestre.

Aquí no es pretén treure importància al límit que representa la minoria d'edat ja que precisament és un dels elements que cal tenir en compte com a limitació. Una de les entrevistades (P10), jurista de professió, quan parlava de quin considerava que era l'interès de l'infant, destacava la necessitat de tenir en compte que els pares en són els responsables en darrera instància, encara que sempre partint de la premissa de que si l'infant pot decidir per ell mateix s'hauria de permetre que ho fes i, si més no, en qualsevol cas sempre establir un veritable diàleg. Es fonamenta en la protecció dels drets fonamentals. Aquesta és una concepció moderna dels drets de participació dels infants que continuament s'interacciona amb una visió més postmoderna que té més en compte les individualitats

⁹ Art. 133.3 del codi de família.

de cadascú (Fernández, 2003). Des d'aquesta visió de defensa d'una situació de Dret fins i tot es destacava que l'infant quan arriba a la majoria d'edat pot reclamar els seus pares si no han fet el que haurien d'haver fet segons el seu interès: "...a vegades la protecció del drets fonamentals comporta que hi hagi decisions que s'hagin de prendre pel menor...els representants no actuen mai en nom propi. Actuen en nom del menor i a més tenen l'obligació d'actuar en interès del menor, si no ho fan quan el menor arriba a la majoria d'edat també els hi pot reclamar..." (P10).

L'assumpció de responsabilitats a la família tal vegada està més acceptada del que podria pensar-se, ja que aquest era un debat força constant en les assemblees realitzades pels infants de l'EJP. Sovint discutien sobre com havien de fer-se responsables de contribuir al sosteniment de la família i es copsava com acceptaven el rol de conductors que exercien els pares com a responsables principals de la potestat familiar. En una ocasió que parlaven del dret a tenir o no diners propis, aquesta discussió es va establir a l'entorn de la possibilitat de rebre diners dels pares (setmanada) i també de contribuir ells mateixos a les despeses si era necessari¹⁰. Consideraven que els pares no havien de donar-los-hi setmanada si no volien. També es varen fer manifestacions per part d'una noia de la obligació que tenien a fer les feines de casa a canvi de la setmanada "*tengo que pasar la mopa y barrer cada día*" i es manifestà la consciència de la limitació de la minoria d'edat i fins i tot la necessitat de contribuir en les despeses de casa si treballes, encara que siguis major d'edat. Aquest debat sobre les aportacions a casa coincideix amb l'expressat per un dels nois del grup dels "col·legues" (lads) de l'estudi de Willis (1988:54) que manifestava que estava orgullós de treballar i d'aportar diners a casa per ajudar a pagar la factura del gas quan els pares havien passat una mala setmana.

Pere: (Ilegeix) *Els que no tenen setmanada s'han d'aguantar amb el que tenen.*

Esteban: *Es verdad, te has de aguantar porque eres menor de edad...*

¹⁰ Es tracta del grup de tercer d'ESO.

Martina: Que si no tenen setmanada alguna cosa els hi donaran...quan els necessitin...

Gabriela: Pero..¿ no está redactado un poco a lo bestia? Se han d'aguantar y ala... !

Aitor: Es que también... si los padres no te quieren dar pues te aguantas tu vives en su casa y encima vas pidiendo dinero...y te pagan el dinero

Luna: Como si no fuéramos personas igual que ellos...

Gabriela: Ellos fueron los que nos quisieron tener....

Matilde: A lo mejor fuiste un error....

....

Esteban: Pues que si els teus pares et volen donar la setmanada ja te la donaran però si no volen t'has d'aguantar perquè si ells no volen no te la donaran. Quan tinguis 18 anys lo que hauràs de fer si estàs sota el sostre del teu pare i de la teva mare tindràs el deure d'ajudar-los a pagar si tu treballes, el pis, el gas, el llum i tot i en contes de que et donin la setmanada... tu els hi tindries que donar a ells. Si no la tens t'has d'aguantar és lògic.

Maria: Yo no estoy de acuerdo contigo porque yo tengo unas primas que ya tienen 26 años y no pagan nada.

Esteban: Y entonces la madre...

Maria: La madre trabaja y gana su dinero. Yo ya se que si me quedo después de los 18 años en mi casa no pienso pagar nada. Si tienen que pagarme mis estudios...

Esteban: Tus padres te pagarán tus estudios, pero si estás trabajando....

(comencen a fer molt soroll i el Sebastià demana ordre)

Aitor: Que eso es verdad porque si los dineros... tú tienes obligación... porque encima si vives en su casa y te dan la comida y te pagan el colegio ¿encima les tienes que ir pidiendo? Pues vives en su casa, no es tu casa, ellos te pagan la comida. Te pagan el colegio y no te llevan a uno público...

Aquest fet de rebre el suport dels pares o tutors per exercir algunes de les seves accions es destaca com un límit a considerar, P10 manifestava en aquest sentit com els pares sovint han de dir prou però insistint que sempre ha de ser després d'haver hagut un procés d'escolta i reconeixement: "*jo tinc l'obligació d'exercir en benefici seu una sèrie de drets, de deures perquè ell arribi a ser major d'edat en plena capacitat...I això implica a vegades donar-li participació en la decisió i a vegades dir-li: "aquí decideixo jo perquè tu no tens capacitat per decidir..." I això, aquesta espècie de balanç és difícil de fer, jo també ho entenc..."* Aquest reconeixement de la dificultat mostra en qualsevol cas la predisposició a considerar l'infant i afavorir aquesta participació i escolta, en aquest sentit es podria dir que la preocupació per la dificultat seria ja un primer pas cap al reconeixement dels infants. P10 continua plantejant aquests posicionaments de limitació a la participació plena dels infants pel fet de ser menors: "*El menor d'edat que es vol dedicar, jo que sé, a pintar: molt bé, el menor d'edat es pot dedicar perfectament a pintar el que no podria mai ser és que el menor decidís : em dedico a pintar i no sé llegir ni*

escriure...perquè a mi només m'agrada pintar. Aquesta decisió l'hauria de prendre algú: Escolti no, no, tu menor d'edat dedica't a pintar de cinc a nou del vespre però abans vas a l'escola, perquè no pots deixar de saber llegir i escriure has de saber sumar i restar encara que sigui lo més elemental però has de tenir la formació bàsica obligatòria. Aquesta decisió no la podria prendre el menor perquè no li agrada anar a l'escola i estudiar no sé què sinó que lo únic que li agrada és pintar".

III.2.1. LA POR AL DESCONTROL

Quan es pensa en la participació dels infants tot sovint apareix la por al descontrol. Segurament aquestes pors venen donades per les pròpies dificultats que existeixen per actuar i participar activament de veritat i no com una "moda". Estaria relacionada possiblement per l'època en que es va facilitar un funcionament del què podríem considerar el "laisser-faire" en la pràctica educativa tant pel que fa al paper dels pares, com dels educadors. Aquesta època (i també tendències actuals) ve donada per una actuació amb els infants per part dels pares on se'ls dona tot sense voler res a canvi. Aquesta actuació envers els infants té com a conseqüència efectes d'inadequació a una veritable participació d'aquests ja que precisament el que dificulten és la seva relació amb els "altres". Baumrind (1972) quan analitza aquests efectes manifesta el següent: "Quan aquests infants educats sense límits entren en relació amb una comunitat més àmplia, els pares es troben amb l'obligació de restringir-los algunes coses. Donat que l'infant està habituat a rebre sempre gratificacions immediates, sofreix més d'allò que el priven que si s'hagués acostumat millor a la disciplina abans, associant la disciplina amb l'estimació. En aquest punt, no accepta ni tolera les conseqüències negatives que rep quan actua en contra de les figures d'autoritat. Aquest nen, fins i tot quan és adult, espera sempre rebre, i no està preparat per

donar o comprometre's".¹¹ Hart (1997) també fa referència a com molts pares tenen por que els "drets dels infants" puguin implicar una pèrdua del control sobre els nens que, segons ells consideren, ja tenen massa llibertat. L'autor destaca que el que sí que fa la participació és qüestionar l'autoritat arbitrària.

L'anàlisi de les dinàmiques dels grups a partir dels estudis de Lippitt & White (1943) que varen estudiar el comportament dels líders en grups d'infants de 10 anys per demostrar com els diferents estils de lideratge influïen en la producció dels grups ja varen demostrar com el líder que anomenaven "laisser-faire" era el que aconseguia menys resultats. Les característiques d'aquests líders eren aquells que donaven total llibertat per prendre decisions grupals o individuals sense participació del suposat líder. Els autors aclarien que la pobresa dels resultats era deguda a que deixar fer no és el mateix que funcionar democràticament ja que el fet de no rebre apenes directrius ni orientacions tenia com a resultat una desorganització total. El líder democràtic, en canvi, sí que donaria aquestes orientacions per a treballar. Aquests efectes es considera que eren deguts perquè d'alguna manera els infants esperaven del líder que els acompanyés en el procés tot afavorint que ells poguessin expressar les seves opinions i el què volien fer, i en canvi la llibertat total no responia a les seves expectatives al no tenir una resposta a les seves propostes¹².

Un estudi realitzat al Canadà també demostrava com els infants que disposaven d'un clima i funcionament més democràtic a casa tenien més bons resultats a l'escola (Bouchard et al. 1998-1999). És evident que els infants necessiten d'unes certes directrius i orientacions i d'uns certs límits per poder exercir els seus deures de participació i a més, si no obtenen aquestes respostes, com diu Baumrind, després no saben com actuar.

¹¹ Baumrind, Diana, "Some Thoughts about Childrearing" a Bronfenbrenner, *Influences on Human Development*, Hinsdale, Ill, Dryden, 1972; citada a Purdy, pág. 109.

Anton M. Espadaler en un article publicat al diari La Vanguardia¹³ manifestava la preocupació que els infants estiguin cada vegada més en "el centre de l'edifici familiar i que això provoqui que aquest ordeni la vida dels pares en funció de la vida exitosa del futur home". Destaca que una de les raons és el fet que l'experiència tingui cada vegada menys valor i també perquè l'autoritat familiar considera que ha disminuït degut a que l'ensenyament obligatori ha produït que molts infants, en determinats grups, tinguin coneixements superiors als dels pares. Aquesta preocupació redunda en el mateix: la por al trasllat de poders en comptes de voler copsar el veritable diàleg i transformació que genera una participació real. De Winter, tot i promoure el reconeixement dels infants com a ciutadans, ja destacava que l'educació familiar és molt important i alertava que es requereix que es disciplini els infants perquè si no es comporten, poden posar en qüestió el nivell cultural i el prestigi dels seus pares. Com més s'intensificava l'educació, les diferències entre els pares i els fills s'anaven fent més grans. Les escoles preparaven els infants per la vida adulta tot mantenint-los lluny dels problemes reals (De Winter,1995:7).

Els experts entrevistats, varen manifestar molts d'ells aquesta preocupació pels límits de la participació i en certa manera com de vegades s'ha confós participació amb llibertinatge. Així, P1, partint de la seva pròpia experiència, manifestava que en les escoles més actives, que precisament el que pretenen és afavorir la participació dels infants, de vegades això es confonia. Considerava que hi havia un tarannà molt democràtic que inicialment afavoria molt la participació, però que si es portava a l'extrem, sovint havia arribat a nivells caòtics on els que manaven eren els nens sense tenir consciència de límits del que es podia i el que no es podia fer: "... però crec que vaig aprendre molt perquè hi

¹² Un resum dels resultats d'aquest estudi i posteriors es pot consultar a "Leader Behavior and Member Reaction in Three "Social Climates", White i Lippitt (1968).

¹³ La Vanguardia, dissabte 15 de novembre de 2003, pàg 48.

havia un tarannà molt democràtic... de vegades penso que es traspassaven les fronteres de lo democràtic i arribava a ser caòtic i realment allà manaven els nens. També eren uns moments molt determinats d'unes escoles concretes que es varen passar una mica.. " I afegia: *"i aleshores a mi m'agradava molt el tarannà i la metodologia però en canvi no m'agradaven els resultats i això sí que ho vaig veure molt clar...que si els adults també no posàvem una mica d'orientació i de límits allò era un caos i... vull dir que vaig aprendre molt però que també vaig pensar que entre poc i massa. Una mica vaig veure això que era molt demòcrata i que estava molt bé perquè realment els nens se sentien ... es podien expressar molt i és veritat però que arribaven a situacions de tirania envers els profes i per tant les classes i tot anava una mica al seu aire ..."* També s'ha considerat que la realitat socio-política de l'Estat Espanyol amb més de quaranta anys de dictadura i d'impossibilitat d'opinar en els afers més bàsics que afectaven a qualsevol ciutadà també va derivar en un excessiva "màniga ampla" en l'àmbit familiar i que això també ha afavorit aquesta relació participació = a descontrol. Així, un dels entrevistats ho deia com una de les dificultats tot proposant la participació real en el si de la família: *" ...Aquí a Espanya ho vàrem aprendre tot de cop. L'alliberació sexual...i a més vàrem viure una època d'oposició molt repressiva...crec que això ha conduït en alguns sectors a un excés de "laissez-faire" per dir-ho d'alguna manera i... com a reacció a un tutelatge excessiu. Però crec que els pares compten ... en una casa en un moment determinat no és que tu siguis el pare, és que ets una part més i per tant si has de consensuar les vacances, doncs... s'han de consensuar i tu també votes..."(P13).*

Aquestes conegudes experiències podem considerar que és possible que hagin creat un estat d'opinió d'animadversió a la participació dels infants precisament per relacionar-ho a aquesta absència de límits. P1 anomena en les seves posicions un fet de considerable actualitat en aquests moments i és el que els infants es converteixin en "tirans" a casa i a

l'escola. Aquesta absència de límits s'ha relacionat amb l'increment de les actituds violentes dels infants i especialment, dels adolescents. Aquests precisament són uns dels temes que més estan d'actualitat en l'opinió pública i que poden dificultar aquest afavoriment de la participació per aquesta por a que els infants arribin a ser com una espècie de "petits salvatges". Aquesta també era la visió que mostrava William Golding (1954) en la seva obra "El senyor de les mosques" on uns infants que es trobaven sols en una illa es comportaven de manera marcadament agressiva i especialment cruels amb aquells que podrien considerar-se que tenien millors sentiments. La intenció de Golding no era plantejar l'existència d'una especial agressivitat en els infants sinó que ho mostrava com un espai simbòlic on lligar els defectes de la societat amb els defectes de la pròpia naturalesa humana encara que cal destacar com casualment la metàfora es dipositava en uns infants.

Per contrarestar aquestes tendències, Korczak a principis del segle XX ja relatava el següent: "és totalment falsa aquesta imatge que ens representa l'infant com un anarquista nat o un ésser tan exigent com venal. L'infant té el sentit del deure, respecta l'ordre i no defuig les responsabilitats per poc que tinguem el seny de no imposar-les-hi per força i que no ultrapassin les seves forces. Vol trobar en nosaltres comprensió per a les dificultats i indulgència per als errors eventuals" (Korczak, 1999:102). Aquesta tendència a relacionar un comportament anàrquic dels infants també era destacada en relació als Masai encara que en aquests podria relacionar-se més amb la joventut. Els Masai es descrivien com una república de joves soldats utilitzant el terme república com a sinònim d'anarquia. Bernardi (1985: 33) assenyalava que aquesta tribu de fet eren anàrquics en el sentit que eren acefàlics però mostraven ser una anarquia ordenada. La dificultat per l'investigador era de descobrir com es produïa aquest ordre i com es mantenia.

En aquest sentit, s'està donant actualment una gran èmfasi a aquesta situació dels adolescents principalment, alegant que aquesta manca de límits posa en perill la pròpia seguretat de pares i mestres. L'estudi que va dur a terme el Departament d'Ensenyament i d'Interior de la Generalitat de Catalunya l'any 2000-2001 preguntava específicament als nois i noies si havien agredit verbalment o física als seus pares i/o mestres. Els resultats no demostraven que aquesta agressivitat pogués considerar-se com a molt preocupant (si més no, no tant com perquè el tema de l'agressivitat en els adolescents estigui essent tema de tanta preocupació) encara que, donat que es produïa en alguns casos, cal pensar en la necessitat de reconduir aquests processos. Ja s'ha dit en l'inici, que afavorir una participació veritable dels infants i els adolescents pot fer probablement que disminueixin precisament aquestes conductes més antisocials. Segons els resultats de l'estudi que es va realitzar en infants de 12 a 18 anys, un 22% va reconèixer que havia cridat en alguna ocasió els mestres i un 12% que els havia insultat. Una mica més d'un 1% va manifestar que els havia agredit en alguna ocasió. Pel que fa als pares, un 27% va acceptar haver-los agredit físicament o verbalment. (sense diferenciació en aquest cas)¹⁴.

Es continua plantejant com a límit la relació de la participació amb el consumisme i amb el fet que als infants se'ls permeti tot i se'ls doni tot fet, no permetent que s'hi impliquin de debò. Tonucci, (1997: 33) destaca com aquesta permissivitat també ve donada pel fet que els pares no tinguin prou temps per a dedicar als seus fills i que aquesta situació genera sentiments de culpabilitat. Aquests sentiments s'intenten sublimar mitjançant la compra indiscriminada de productes de consum pels fills i així substituir aquesta impossibilitat d'estar més amb ells. Així P11 manifestava: "*en l'àmbit familiar, com participa el nen amb les decisions*

¹⁴Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. *Juventut i seguretat a Catalunya*. Enquesta als joves escolaritzats de 12 a 18 anys. Curs 2000-2001.

de la família... lo qual vol dir en l'economia, doncs ens trobem.. podríem parlar durant hores i hores però si la participació és que jo vull aquest joc i te'l compro osia que... qui participa a nivell d'això? qui participa en l'economia i en el treball? Només treballa la mare i el pare i el noi no...i amb l'economia qui gasta, qui no gasta... hi ha unes desigualtats considerables que no fan que amb una família puguis dir que la participació dels mateixos joves i no per culpa dels joves.... jo crec que efectivament tenen excés de coses però excés de coses fútils que no tenen massa... joguines, en tenen infinitat, però...i de llibres... de vegades dius d'aquests llibres quin aprofitament n'has fet i quants n'has llegit? i llavors ja va reduint-se molt la creativitat aquesta... per tant de recursos masses....ara, és que no es tracta d'aconseguir grans recursos...és sapiguer treure profit dels recursos que es té...". En canvi, respecte a la comunicació als infants sobre quines són les despeses de casa, P2 plantejava aquí una limitació ja que considerava que es tenen imatges confoses sobre el que representa, en aquest cas, el concepte de participació a la família : "la gent es queda amb això...de dir bueno, pugen molt madurs... i tal... o per exemple... " sí, a casa nostra els nens participen de tot..." i bueno, gairebé poden presenciar la intimitat dels pares... i llavors jo penso que hi ha una confusió amb això... i es barreja.. amb lo qual jo crec que això no és afavorir els nivells de participació, sinó que això és afavorir la confusió i bueno, i la barreja, perquè això passa..."

En els límits de la participació també es dona la preocupació per la manipulació. El fet que els infants puguin ésser manipulats també és un dels arguments per establir limitacions que es podria relacionar amb les primeres etapes de l'escala de Hart¹⁵. En aquest sentit P13 relaciona aquest perill amb la utilització dels infants per part dels mitjans de comunicació: "El que els mitjans tenen por en el cas de la participació és que aquesta acaba de vegades per manca de metodologia i en denúncies

¹⁵ Veure pàg. 29.

poc constructives. Es fa una assemblea d'infants perquè opinin de... i aleshores és molt fàcil conduir grups per pulsions emotives, per motivacions simplistes i allò acaba amb una denúncia que es converteix en notícia periodística i no en proposta..."

III.2.2. LA DISCIPLINA I L'AUTORITAT

Les relacions entre els adults i els infants estan mediatitzades per diversos factors, un dels importants entre ells és la disciplina i l'exercici de l'autoritat dels adults envers els infants. Aquesta autoritat podria sovint considerar-se que desvirtua la possibilitat d'una veritable relació participativa donat que hi ha un desnivell en les posicions entre uns i altres. En aquest sentit es relaciona un fet com el d'anar a l'escola com una de les possibles imposicions que no poden ser objecte de discussió per part de l'infant ja que és d'obligat compliment. En relació a aquest tema s'estaria d'acord amb els arguments de Cohen (1980) que considera que les decisions que prendrien els infants no haurien perquè perjudicar-los ja que anar a l'escola és una activitat que fàcilment els infants internalitzen com a necessària si el procés de socialització els hi ha facilitat aquesta percepció. Purdy (1992) mostra com segons les experiències educatives, les possibilitats d'intervenció autònoma dels infants poden ser diferents. Els estudis danesos demostren que els infants tenen una educació més ordenada quan són petits i això permet que siguin més auto-disciplinats quan són més grans i per tant, se'ls pot permetre actuar més per ells mateixos. L'autora destaca que, per contra, aquest no és el cas dels EEUU on els adolescents no estan preparats a autocontrolar-se.

En uns dels espais grupals observats (EJP 1) es va debatre el tema de deixar d'anar a l'escola per anar de viatge i semblava que predominava la idea que s'ha de complir amb anar a l'escola encara que bastants valoraven que anirien de viatge. En el debat contrastat sobre anar de

viatge encara es considerava la possibilitat de deixar d'anar a l'escola per uns dies però en qualsevol cas no s'acceptava de forma generalitzada i sense qüestionar els seus possibles efectes com poden ser exàmens i perdre's temes que es tractarien a classe. En aquest sentit, una de les persones entrevistades es manifestava a favor de considerar que els infants no anirien a l'escola si els deixessin lliures: *"Si nosaltres féssim cas dels anhels del menor no anirien a l'escola, perquè un menor que té dret a l'educació és un dret que ell per si sol no l'exercitaria...diria: escolti jo lo que vull és anar a jugar cada dia... per tant, a l'escola no hi vull anar. I això estaria vulnerant el seu dret a l'educació... Si ell no és capaç, l'exerciten els seus pares per ell" (P10).*

En una altre intervenció grupal (EJP2), en tractar sobre l'autoritat dels pares en relació als horaris també es ressaltava com entre setmana ells mateixos no arribarien tard perquè l'endemà saben que s'han d'aixecar aviat: *"A mi no se me ocurriria volver a las 11 un día de cada día con todo lo que tienes que hacer..." (Martina).* D'altres sí que demanen més capacitat de decisió i així un manifestava que calia que se'ls donés més llibertat i estar en condicions de major igualtat entre tots els que tenen la mateixa edat: *"En el verano si no quieres no vas a dormir a casa, yo me levanto, almuerzo, me voy, vuelvo a comer ceno y a veces hasta el día siguiente para el desayuno, no vuelvo a casa. Yo encuentro que tendrían que dejar más libertad, a mi no sé pero a los demás... porque tengo un amigo que a las ocho ya ha de estar en casa... y deberíamos ser todos iguales..." (Esteban).* En aquest sentit es manifesten posicionaments de grup edat reclamant un tracte igual.

Aquest exercici de l'autoritat en relació a les sortides es manifesta com una acció conflictiva per part dels adults i que sovint si que s'ha d'imposar per exercir com a tals. Es planteja com moltes vegades no deixa d'exercir-se, no precisament perquè es pensi que l'infant pot decidir, sinó

per comoditat i per claudicació en el paper de l'adult. També es fan evidents les dificultats de comunicació i de negociació entre els propis adults. Els pares han d'exercir de pares i els mestres també, encara que això no ha d'implicar que els infants no puguin dir la seva. Així, un entrevistat manifestava: "...perquè el fill no empipi se'l deixa sortir a la nit... si ha de tornar a les nou del matí, torna a les nou del matí...el pare o la mare, un dels dos pateix, l'altre no... és font de discussions, de discussions inútils i poca-soltes de vegades, però que són el resultat de moltes vegades que, els pares quan el nen comença a ser una miqueta gran, ja dimiteixen absolutament de la seva missió de pares...hi ha pares que es creuen que és veritat això que el pare ha de ser l'amic del fill... el pare ha de ser el pare, i el fill ha de ser el fill..."(P7). I en el mateix sentit es manifesta una altra entrevistada: "I jo no sóc l'amic del meu fill...jo sóc el pare del meu fill.. i això vol dir que jo tinc l'obligació d'exercir en benefici seu una sèrie de drets, de deures perquè ell arribi a ser major d'edat en plena capacitat."(P10).

Aquesta visió que els pares són els pares i no els amics dels seus fills és un altre element a tenir en compte en el que s'ha establert a les considerades relacions familiars "democràtiques". Aquest tipus de famílies semblaria que comportarien que no hi hagués cap tipus d'informació que els infants mantinguessin a la intimitat i que tots es comportarien com es fa en les relacions d'amistat. Els infants mantenen una consciència de grup precisament per la seva pròpia cultura d'infants que implica un cert gust per la transgressió i a mantenir-la en secret. Així, una cosa és que els infants puguin acceptar una autoritat dels pares en les entrades i les sortides de casa com es va tractar en els debats a l'escola observada per part dels infants de tercer d'ESO, i una altra és que no amaguin algunes coses que consideren que no han de comunicar.

Gabriela: Respecto a eso de tens dret a ser una mica independent yo creo que eso es independent, no una mica si lo eres es todo....

Lidia: Si has de dir l'hora...llavors no tens independència....

Pere: Si has de llegir a una hora a casa y no has llegid a casa pues yo no sé has de llamar y avisar....

Martina: Aquesta cosa de que has de trucar perquè no es preocupin amb tens el deure de tornar a casa quan els pares t'ho diguin no seria el mateix.? Arribes tard, truques i no tenen perquè castigar-te.

Montse: Això de que s'ha de dir on ens trobem, no té perquè. Pots anar on vulguis...

Pere: Ho diuen per saber on estàs.....

Gabriela : Eso de dir el lloc on ens trobem....no tiene sentido porque para tener independencia no tienes que decir on ens trobem....

Matilde: Es que lo de tener independenciasi tienes independencia....ellos tienen independencia porque salen cuando quieren....

Maria: Depende de donde vas. Si te vas a casa de un chaval no lo dirás, no dirás voy a casa de un chaval, dirás voy a dar una vuelta. Pero si te vas a una discoteca o a algún sitio a beber no dirás, me voy a un sitio a beber dirás me voy a otro sitio.

Esteban: Que si vas a una discoteca encuentro una tontería que los engañes porque cuando llegas a casa llegas con una peste a tabaco....

Maria: no.

Gabriela: ¿Porque se tienen que enterar? ¿porque hueles a tabaco? A lo mejor vienes de otro sitio donde también se fuma...

Maria: Hay mucha gente que por ejemplo a mí no me dejan ir a las discotecas pero yo por ejemplo digo que me voy a un sitio, a un bar y allí se huele a tabaco y cuando llego a casa digo que he estado en un bar y allí había gente que fumaba...Dices que vas a otro sitio que sabes que hay gente fumando para que no te pillen....

Matilde: ¿Tú no has mentido nunca a tu madre...?

Esteban: Sí. Pero con las discotecas y eso....

(Li diuen que demani la paraula)

Sebastià: Pero si li heu preguntat....deixeu que contesti....

Esteban: Claro que le he mentido pero si voy a la discoteca le digo que voy a una discoteca.... claro si voy a un puticlub no voy a decirle: mama me voy a un puticlub....

Maria: No entras...primero...

Esteban: Pues ya está!

Els adults han d'acceptar aquesta limitació en la comunicació perquè a més és una mostra d'acceptar l'especificitat de la infància i el seu dret a mantenir les coses que desitgin en la intimitat. Un dels adults entrevistats es reiterava en la idea que els pares no són els amics dels seus fills i que s'ha d'acceptar una diferència entre els temes que es tracten amb els pares i aquells que es tracten amb els amics. S'afavoreix el diàleg i la comunicació a la família però no que s'hagi de tractar tot: "En Calafell, que era un home excepcional, era un pediatra excepcional, deia: "Arriba un moment que el nen es fa gran i té tretze o catorze anys i s'ha de penjar un quadro i el pare diu el penjarem aquí i el nen diu i perquè no el pengeu aquí baix? i llavors el pare diu no, perquè jo mano i no ho diu així però diu, perquè els quadres han d'estar penjats d'aquesta manera..." I que passaria si el pengés aquí baix? No passa res! i llavors el nen pot veure...

o a lo millor el pare es pot convèncer de que aquí baix està millor, o bé, el nen pot veure que realment aquí baix no queda bé...que si estigués una mica més enlaire aniria millor... si no hi ha hagut una resistència prèvia hi pot haver un diàleg molt positiu i que tots dos arribin a un acord d'on penjar el quadro... això és enriquidor....i a més a més facilita la relació personal de pare i fill més que no pas que el pare vulgui ser l'amic del fill. Jo ho trobo personalment ridícul, jo com puc ser amic d'un nen de 20 anys! puc comprendre'l, pensar, i el nen pot arribar-me a estimar...molt... però com a avi...no com a company a mi no m'explicarà lo que diu amb un company i una nena amb la seva mare doncs exactament igual! tots ho sabem que les noies i els nois hem tingut experiències que hem confiat a un amic i no ho hem confiat en els pares...a més a més a mi em faria una certa angúnia que el meu fill em confiés coses que són d'amic!" (P7). En aquesta manifestació es pot veure com es reconeix el dret a la intimitat i com també es important recordar els sentiments que un experimentava quan era infant/jove.

En aquests límits i en l'inadequació de conceptes també es destaca el fet que de vegades es faci dels infants uns "petits adults" i que es consideri que se'ls pot demanar tot com si ho fossin. En aquest cas també es desconsidera el paper del propi infant, així P2 fonamentava: "*A mi em sembla que la no diferenciació d'edats és un risc que corren els nanos per part dels adults...perquè de vegades se'ls hi .. s'esperen coses o se'ls hi demanen coses o se'ls hi donen coses que no són adequades com temes en relació als diners i a nivell de sexe...*". És evident que aquesta diferenciació i el fet de saber què és el que es adient de tractar amb els infants i què no ho és, també és quelcom força complexa de decidir perquè depèn del seu nivell de maduresa, dels constructes culturals i dels costums socials. En qualsevol cas també és cert que no tenir en compte la "diferenciació" dels infants tampoc col·labora en considerar-los com a tals ciutadans, amb la seva adient individualització tot esforçant-se a entendre en quin moment estan en la seva evolució. De tota manera

l'excés de cura en el nivell de desenvolupament, pot plantejar dificultats en considerar-los com a possibles participants. Aquesta preocupació planteja dificultats de discernir si els límits són reals o si forma part de les preocupacions dels adults¹⁶.

Aquest exercici de l'autoritat és el que fa qüestionar per molts estudiosos la possibilitat real de participació dels infants. En general, les actuacions que es relacionen amb els límits marcats per l'autoritat dels adults que es varen destacar en els espais grupals escolars estaven molt lligats amb la família i eren, apart d'anar a l'escola: fer els deures, complir els entrenaments, netejar l'habitació i regular les sortides. D'altres, com triar la roba o els amics quedaven clarament com decisions plenament autònomes dels infants. Altres decisions, com les relacionades amb el menjar, són motiu també d'imposicions en el si de la família encara que de vegades es considera que podrien ser més flexibles: *"quan tens un nen de 8 ó 9 anys que vol menjar el que no ha de menjar...el que pensem les persones grans que no ha de menjar...doncs has de fer un treball de persuasió i de coacció...i clar, el problema sempre estarà aquí..."(P13).*

Un altre entrevistat plantejava de manera crítica com els infants han de menjar el que el pediatre o la mare diuen i no se'ls permeten variacions dins d'uns límits. Això implicaria l'acceptació d'una possible comunicació-negociació en relació a aquests temes, de la mateixa manera que ja es qüestionen de vegades el que pensa l'adult al respecte quan ens diuen *"el que pensem els adults al respecte..."* com a quelcom que no és una veritat absoluta ni molt menys. Aquesta visió de diferència i límits entre el que pensem els adults i els infants en aquest cas, en el tema sobre el menjar, també es va desfer en el cas del debat realitzat en el Pis B del CRAE quan es proposaven els menús per menjar amb les aportacions tant per part dels infants com els educadors. La realitat va ser que la

¹⁶ Veure l'etapa de la prevenció segons De Winter a la pag.19.

majoria (infants i adults) varen proposar "ous ferrats amb patates" per la qual cosa es desmoronava la idea de diferència i d'haver de posar sempre límits en el que volen els infants. És evident que en la consideració que té aquest plat nutricionalment, no seria dels més recomanables precisament, però tant uns com els altres és el que varen proposar. En realitat eren els propis infants els que "a priori" pensaven que els adults pensarien que era una bajanada i que no els agradarien les mateixes coses. La limitació en aquest cas va ser que no es va aprovar per dificultats de funcionament de la cuina. Aquest és un altre tipus de limitació que té a veure amb com s'ha de vetllar que després de posar a debat possibles decisions, aquestes no siguin acceptades per altres condicionants ja que això també comporta un descontent i un desànim envers els efectes reals que pot tenir el fet d'opinar i fer propostes si aquestes -per motius aliens- no poden dur-se a terme.

Ignacio: Hola buenas noches a todos... y a la Josep...hay un tema del Rafael que nos lo va a explicar ahora...Rafael explica el tema....

Rafael: Que todo el mundo... por lo menos yo....quiero participar en....

JOAN: A ver... dílo otra vez que yo no me he enterado.... en voz alta...

Rafael: Que podríamos elegir sobre el tema de las comidas! (sembla que ho diu una mica nerviós)

TERESA: A ver ¿el tema cual es? explícalo un poco mejor Rafael que no te entendemos...Explícalo bien.

JOAN: Si explícalo

Rafael: Pues que todo el mundo o al menos yo quiero opinar sobre el tema de las comidas porque por ejemplo ...yo quiero comer spaguettis a la carbonara ¿no? pues casi nunca los dan...

TERESA: A ver Rafael, permíteme que te corrija... osea que tú lo que quieras, querrías que todos participaraís a la hora de decidir lo que se come para cenar, ¿no?

Rafael: Eso!

.....

Evaristo: Pues que eso... los educadores lo más seguro es que vais a decir que nosotros que cogemos cosas que para vosotros son chorradas¿ no? siempre lo mismo pues si es siempre lo mismo para vosotros... pues al menos una vez a la semana...

...

JOAN: El problema que hay con esto de los menús es que nosotros pedimos cosas o las traen un poquito más tarde, o no las traen...entonces cuando no hay...si toca pollo pero no han traído el pollo pues hay que volver a poner pescado...que es lo que tenemos... es una casa muy grande y hay mucha comida. Entonces...a veces si no nos traen la comanda pues pasa eso. De todas formas me parece una buena propuesta del Rafael eh? y es una cosa que podemos valorar los educadores... a ver ¿que opinais los demás?

Ignacio: ¡Venga Emilio!

Emilio: Sí que yo en realidad estoy de acuerdo en este tema pero es que tampoco puedes pedir lo que quieras que esto es una comunidad y se come de lo que hay....

Ignacio: Oye, ¿a todos os parece bien participar en la elaboración de menús?

(tots diuen que sí a la vegada)

TERESA: Que cada uno diga un plato por favor... que le de tiempo a la Mónica a apuntarlo... vamos a empezar por el orden que está aquí... Lucas... di un plato que te gustaría... que no esté habitualmente en la cena y que te gustaría que estuviera....

Lucas: Pues de primero spaguettis...

TERESA: Uno: spaguettis ya está no puedes decir más que uno...

Ignacio: Luego va la Luz!

Luz: Huevo frito con patatas fritas...

Ignacio: Y ahora la Mónica...

TERESA: Mónica...tú que querrías?

Mónica: Yo, macarrones...

TERESA: Carlota!

Carlota: Huevos fritos con patatas...

TERESA: ¿Y tú Margarita?

Margarita: Canalones.

TERESA: Rafael!

Rafael: Patatas fritas con huevos fritos y....bacon

TERESA: ...Ignacio modera...

Ignacio: ¡Si estás hablando tú...!

TERESA: Por eso... no soy yo la que tengo que hablar!

....

TERESA: Vale! A ver Joan... tu hay algun plato que te gustaría que se añadiera a los menús?

JOAN: A ver... a mi me gusta mucho el hígado frito...(tothom es queixa)... es broma! ... a mi por ejemplo el huevo frito con patatas me gusta...

Ignacio: Bien!

CARMEN: Y a mi los sesos a la romana!

Mónica: A Carmen los sesos!

Ignacio: ¿Y a tí Margarita?

TERESA: A mi los huevos fritos con patatas también....

Els límits relacionats amb l'autoritat en el si de la llar i la família varen ésser estudiats per Tisak (1986) que investigà com conceben els infants els límits jurisdiccionals de l'autoritat del pare i de la mare. Gairebé tots els infants de 6 i 11 anys que participaren en l'estudi jutjaren que els pares tenen autoritat legítima per a dictar normes sobre actes com robar (qüestió moral) i la repartició de les feines domèstiques (qüestió convencional). Tots opinaren, en canvi, que els pares no tenien autoritat per a legislar sobre les amistats dels fills tot invocant sobretot les preferències i les prerrogatives individuals. El raonament, per tant, semblaria que els infants posen uns límits a l'autoritat legítima del pare i de la mare, i aquests límits depenen de la mena d'acció que es tracti.¹⁷

¹⁷ M.S. Tisak "Children's conceptions of parental authority", *Child Development* 57, pp. 166-76. Citat per Judith G. Smetana, 1997, pp. 166-167.

En els àmbits educatius també es plantegen espais que no són negociables i que s'han d'imposar de forma clara, així es manifesta una de les entrevistades: "*...hi ha coses que no són negociables com són els continguts de les assignatures, com que quan toca anglès o ciències s'ha de fer encara que no en tinguin gens de ganes... i... penso que això els nanos un cop ho tenen clar.. pues ho tenen bé... no s'ha de negociar cada dia perquè fem classe i no fem ara assemblea*" (P1). Amb aquest posicionament es mostra la possibilitat d'imposar la disciplina sense ser contradictori que funcionin espais participatius com són les assemblees tot diferenciant un espai de l'altre.

En els espais observats de participació, també es donaven aquests límits lligats a l'exercici de l'autoritat per part dels educadors. Així, encara que les assemblees del CRAE que es plantejaven com un espai de decisió, de relació, d'aprenentatge i de participació, apareixia clarament el límit de l'autoritat ja que l'educador o educadora feia de guia, facilitador i de canalitzador i tenia l' "autoritat educativa"¹⁸. En aquest sentit es produïen expulsions de l'assemblea quan els educadors consideraven que un nen o una nena no es comportava. Així, al Pis A, el Juan va ésser expulsat a la segona assemblea:

PASCUAL: Vinga, a veure qui prendrà....Juan! ¿te estarás un poco serio? o tendrás que salir de la asamblea.... Qui donarà les paraules? Tú Rafael... vull dir Carlos....(l'Andreu ho demana) No, tú no, el Carlos que és més gran, tú mira com ho fa i així n'aprendràs, val?

Rosa: ¡ya estoy!

PASCUAL: Heu de demanar les paraules al Carlos, doncs vinga....a veure dels temes.... mira els temes que hi han....

(Hi ha molt soroll)

PASCUAL: Juan, ven aquí un momento, sal de la asamblea un momento...

A la quarta assemblea també es varen produir dues sortides per no comportar-se. Un va ser una altra vegada el Juan i el Tomás que varen ser trets per en Gerard. En aquest cas els propis infants reconeixien que no s'havien comportat però també es donaven suport, a la vegada, doncs,

¹⁸ Segons definició propia dels responsables de la iniciativa.

el Carlos destacava que tal vegada sempre s'expulsava els mateixos i es podia donar una certa injustícia. Així quan valoraven l'assemblea es manifestava el següent:

Patricia: *Me ha parecido mal porqué Juan ha hecho tonterías.*

Andreu: *Me ha parecido bien lo que ha dicho la Rosa y mal lo del Juan.*

Simón: *Mal porque el Juan decía chorradas...*

LAURA: *Avui a l'assemblea el Tomás i el Salvador us han alterat molt i els haurieu d'ignorar.*

Carlos: *Es difícil no reírse y también es bueno reír un poco. Se permiten las cosas más a unos que a los otros i siempre se llama la atención a los mismos.*

Rosa: *Creo que la asamblea ha ido medio bien y medio mal porque se ha tenido que avisar mucho al Juan. Otros días está más callado. Tendríamos que no enrollarnos tanto.*

A la novena assemblea del pis A en Pascual també va fer fora a la Patricia quan tot just havia començat. La Patricia, que malgrat ser petita i seguir força bé, en aquesta ocasió es va considerar que no estava prou atenta. Al final d'aquesta mateixa assemblea també es va expulsar al Tomás perquè es considerava que no s'estava comportant. Era de destacar com sovint (com va ser en aquesta ocasió i en d'altres de l'altre pis) els nens es queixaven que se'ls fes fora ja que ells volien continuar participant-hi. Aquesta era una mostra clara d'autoritat de l'educador en aquests espais. La situació en aquesta ocasió es va donar en el moment de fer la valoració de com havia anat l'assemblea i cal remarcar com una altra vegada més els propis infants reconeixien el mal comportament d'alguns dels seus companys com una manera d'assumir el missatge que els transmetien els educadors. De tota manera sempre s'expressava un cert malestar pel fet que hagués sortit algun company com una forma de tenir un cert conflicte de fidelitat entre els educadors i els iguals. La Joana, manifestava tristesa pel fet que s'hagués expulsat a darrera hora un dels seus companys:

Joana: *Bien. La Patricia y el Salvador han hecho tonterías...*

PASCUAL: *La Patricia y el Salvador han hecho tonterías... Simón...*

Simón: *Que ha ido bien..*

PASCUAL: *Carlos.. Darío por favor! Carlos.... para, para, para... a ver...*

(fan soroll i parlen entre ells) ... Tomás! sal de la asamblea, no lo voy a repetir otra vez... sal de la asamblea!

Tomás: *noooooo...*

PASCUAL: *Sal de la asamblea...*

....

PASCUAL: Y tú?

Joana: Que también se ha ido el Tomás....

PASCUAL: Para mi la asamblea ha habido momentos que ha ido bien y en otros momentos lo que tenemos que aprender todos es a respetar las palabras.. y la que hace de moderador....

Rosa: Es que no estoy acostumbrada...

PASCUAL: Bueno, és que s'ha d'estar molt atent... ¿de acuerdo? Vale, y hay algunos que realmente muy mal.... Juan no has salido por casualidad... pero fatal...

Al Pis B, a la quarta assemblea tampoc es va deixar participar a dos dels nens, l'Evaristo i el Pablo perquè s'havien portat malament. A la sisena assemblea, només començar, els educadors varen fer fora el Pablo perquè havia insultat a una de les seves companyes (la Carlota). En aquesta assemblea, la utilització de l'autoritat encara es va manifestar de forma més enèrgica pel fet que al cap de 15 minuts es va haver d'acabar perquè es va generar molta discussió per un fet que els nens consideraven injust. S'havien de comprar radiocassettes per cadascuna de les tres habitacions però s'havia acordat per part dels educadors que com que no hi havia prou diners es comprava primer a les nenes perquè es portaven millor. Els nens i les nenes desitjaven continuar discutint però els educadors varen finalitzar l'assemblea.

Ignacio: El otro tema es el de...Ah, si el de cassettes! que en la reunión de educadores han dicho que se comprará un radiocassette para las niñas y para los demás cuando haya más dinero...

Lucas: Y ¿por qué para las niñas?

Ignacio: Y yo he dicho que no....

(tots els infants es queixen..)

CARMEN: Es la decisión que se ha tomado...

Ignacio: Al siguiente tema no, o todos moros o todos cristianos.

CARMEN: Es que no hay nada que discutir...los educadores hemos pensado que las niñas la verdad es que suelen comportarse muy bien...nos ayudan y colaboran en nuestro trabajo cada día y realmente se lo merecen...

....

Lucas: No compréis este radiocassette porque va a ir al suelo el radiocassette...!

JOAN: A ver... la asamblea es para dialogar, no para gritar... Lucas! Lucas, vale...sal fuera!

Lucas: No me da la gana...

JOAN: Sal fuera... pues acabamos la asamblea....

CARMEN: Ya os podéis ir a la cama porque en este plan...

Ignacio: Yo ya te he dicho que este tema no tenía que ir a la asamblea...que no lo pusierais y habéis querido ponerlo...

JOAN: Habéis de tener un poco más de respeto

Lucas: Hay que pelear lo justo...

Evaristo: Pero es que vosotros no os dais cuenta...!

JOAN: Yo quiero solamente que se hable bien en la asamblea...

CARMEN: Claro...

Rafael: Pues para esto nunca hacemos asambleas y ya está!

JOAN: Lo que no se puede es faltar al respeto... Lucas ha faltado al respeto..

Lucas: Les compráis una bici, un yo-yo, una muñeca...

JOAN: Lucas, fuera... pues yo acabaría la asamblea..... Lucas fuera! apúntalo en la asamblea que hay uno que no quiere salir fuera...porque está faltando al respeto a un educador... será para la próxima asamblea...

Ignacio: Yo que soy el moderador no modero...

(continuen queixant-se)

...

JOAN: Estamos hablando... se tienen que pedir palabras....se tienen que hacer las cosas bien...

Ignacio: Estamos hablando... pues se compra un radiocassette para cada habitación y ya está...

JOAN: Vosotros lo razonáis y nosotros lo llevamos a la asamblea de educadores... pero no se puede faltar al respeto... ni se puede intervenir...

Lucas: Se acabó la asamblea!

JOAN: (al Lucas) Y tu, por ejemplo, has faltado al respeto...

Lucas: Y a mí que me importa!

JOAN: Pues te tiene que importar mucho...porque la gente...

Lucas: Pues no paséis de nosotros... de la habitación de los mayores...

JOAN: Cuando seas...

Lucas: Eh! déjame hablar a mí!

JOAN: Lucas...

Lucas: Déjame hablar a mí! pasáis de la habitación de los mayores ¿no? pues hacemos lo que nos pasa por las p...

JOAN: A ver a las habitaciones....

(El Lucas ve davant de la grabadora i diu: "vamos a hacer lo que nos salga de las p...!")

JOAN: Lucas! a la habitación!....

(S'acaba l'assemblea)

Es pot copsar com aquestes situacions plantegen veritables conflictes entre la imposició de l'ordre per part dels educadors i els desitjos dels infants. Cal veure com el propi Ignacio que actua sempre com a moderador era conscient que aquell era un tema que no es podia tractar a l'assemblea per ser excessivament polèmic i en qualsevol cas hauria de ser tractat si es podia dialogar i veure si hi havia alguna possibilitat de modificar-lo a partir de les argumentacions necessàries. La situació produïda a l'assemblea provoca de forma probablement no desitjada un conflicte de poder (Redorta, 2002) per aconseguir el que es vol o, millor dit, el que no es vol que es produeixi ja que els nens no volen que es faci diferències i les nenes tampoc ho varen defensar especialment. Es produïa un conflicte entre dos posicions: l'infant i l'adult. Es podria imaginar que en realitat hi havia un conflicte d'interessos entre els nens i les nenes, però en realitat la posició d'autoritat dels educadors provoca en els infants, especialment el Lucas, una lluita pel poder i una reclamació

del què creien que era de justícia. Els infants tanmateix, incorporaven l'expectativa de com s'esperava que s'havien de comportar i ells mateixos valoraven els espais on podien dialogar millor. Aix  es va donar a la darrera assemblea del pis B a la que vaig assistir que va ser especialment llarga i participativa. Quan la varen valorar varen reconèixer que havia estat positiu que s'haguessin respectat tots plegats encara que consideraven que no es tenia prou en compte les seves opinions. En aquella ocasió en un moment es va intentar expulsar al Lucas i ell va demanar amb molta insistència que desitjava quedar-se.

Ignacio: Hemos de valorar la asamblea!

TERESA.: Vamos a valorarla

JOAN: Se valora, y se levanta...

Pablo: Pero,  quien se queda aquí?

JOAN: Vamos a valorar la asamblea, venga...

TERESA.: Pero valorarla si acaso los que... el Antonio y el Luís la van a valorar hoy, venga.... Antonio y Luís!

Antonio:  Qu ?

TERESA.: Valorad la asamblea, a ver, qué opináis? pero no digáis bien, tenéis que usar varias palabras... a ver....

Antonio: Ha ido bien.... Ha ido bien....

TERESA.: Y ya est ... osea que  no sabes expresarte mejor?

Antonio: si mira, que ha sido... que no nos hemos peleado....

Luís: Bien, mejor que la otra...

TERESA.:  Mejor que la anterior? que te ha parecido,  bastante bien? ... y a los demás...  qu n tiene algo que decir?

Rafael: que no hemos chillado ninguna cosa y que nos hemos portado realmente bien....

TERESA.: Es verdad....muy bien Rafael tienes razón, es verdad...

Margarita: Yo quería decir que al final ha salido bien y ha salido mejor que la anterior...

Algunes actuacions dels educadors sovint anaven lligades al fet de "protegir-me" de les atencions d'alguns dels infants. Els educadors els retiraven del meu costat perquè deien que "em molestaven". Aquestes serien també altres accions donades en v ries ocasions a les assemblees del pis A com del pis B i que representaven limitacions a decisions molt bàsiques dels infants com era on asseure's ja que molts d'ells manifestaven voler posar-se al meu costat. A la cinquena assemblea del pis A també es va evitar que hi particip s un dels infants (Salvador) perquè es tractava un tema relacionat amb la visita dels pares d'un altre infant (Andreu). En aquest cas la limitació s'establia perquè el tema de la relació amb els pares per uns infants que estan a un centre residencial es

podria considerar de difícil tractament en algunes ocasions. De tota manera aquesta és una limitació protectora que contrasta amb la concepció de facilitar que sigui l'infant el que manifesti i elabori quina és la seva situació. En aquesta ocasió però no es tractava d'una expulsió sinó d'evitar que l'infant estigués a la sessió pel fet que el que es tractava fos massa dolorós per ell. Aquesta preocupació es podria relacionar amb el concepte d'"Interès superior de l'infant" que també és objecte d'estudi i contrast.

En altres ocasions la sol·licitud d'autoritat era demanada pels propis infants i aleshores l'educador es posicionava retornant-la cap a la responsabilitat dels propis infants:

Tomás: ¿Sabéis que tendríais que hacer una vez a la semana? tendríais que imponeros más como el Albert que el Albert por ejemplo te riñe y te dice: ponte bien

PASCUAL: Tomás, ¿se trata de que el educador o los educadores os digamos que vayáis a la cama? o que vosotros os comportéis...porque a ver a nosotros es muy fácil decir: venga Rosa aixeca't i marxa....y nos quedamos l'Alba, con el Andreu, el Darío, el Gabriel y la Jose.... no se trata de eso se trata que la asamblea cuando se hace si se hace es.. la asamblea si se hace es porque son temas que os pueden interesar a vosotros...

Tomás: Ya pero podíais decir... no sé...

PASCUAL: ¿Cuántas veces hemos dicho que os comportéis hoy?

La proposta de major autoritat es plantejava per part del Tomás tot referint-se a un altre educador que li semblava que imposava més disciplina quan en realitat afavoria més la participació i era menys interventor que el Pascual que controlava més les situacions. Aquest fet ens faria constatar que la veritable autoritat és la que és acceptada pels propis infants i que per tant, no representaria una limitació strictu sensu a la participació. L'educador, a qui feia referència el Tomás, tenia un estil que encara que podia semblar molt directiu amb els nans, de fet els sabia portar i els deixava participar amb força llibertat. També caldria destacar encara que fos casual, que en les sessions que hi era ell no es va treure a cap nen o nena de l'assemblea. A les assemblees que conduïa aquest educador conjuntament amb la Berta, les actuacions d'ambdós eren molt anivellades i encara que destacaven front a les dels

infants no hi havia tanta distància entre els nombres d'intervencions dels infants amb els dels educadors com es donava en les altres¹⁹. Aquesta sol·licitud d'ordre per part del Tomás podria equiparar-se a posicions conformistes a l'estil del grup dels "pringaos" estudiat per Willis (1988)²⁰ quan també es podria dir que és una voluntat d'afavorir la bona marxa i funcionament dels espais participatius.

Una altra diferenciació que planteja la necessitat del paper específic protector de l'adult és la consciència de risc, així una entrevistada manifestava: *"les criatures s'han de sentir segures... jo penso que una de les responsabilitats dels adults no solament és aquesta sinó... clar l'adult té la responsabilitat de saber preveure o d'intentar preveure possibles situacions de risc per les criatures... Això no vol dir que no li evitis o no li entris en l'aprenentatge... però evidentment com una persona adulta has de saber que si estàs a la vora d'un riu i no tens una sèrie de precaucions, en el moment en que et giris una criatura d'un any pot caure i es pot ofegar..."(P4)*. Aquesta necessitat de protegir els infants dels riscos, també està contrastada per Tonucci quan planteja la possibilitat que l'excessiu proteccionisme envers els infants des de petits tot resguardant-los de tots els perills, pugui alimentar les ganes de prendre riscos molt més elevats del normal a l'adolescència: "I si tots els riscos que calia que l'infant corregués, i que no ha pogut córrer, se sumen d'alguna manera fins a esdevenir una urgència insuportable que pot esclatar a l'adolescència, quan el noi i la noia ja decideixen per ells mateixos, i aleshores els dona per jugar amb la mort? No podria ser aquesta una explicació dels jocs suïcides d'alguns joves?" (Tonucci, 1997:71-72). Ven segur que aquest no és l'únic factor a tenir en compte però segurament cal que es tingui present.

¹⁹ Veure gràfic 5 a la pàg. 252.

²⁰ El grup dels "pringaos" en l'estudi realitzat a nois de les escoles angleses, eren el grup de classe mitja que els "colegues" com a grup representatiu de la classe obrera consideraven que eren d'un marcat conformisme i acceptació cega a les normes establertes pels centres docents i la societat en general.

L'exercici de l'autoritat també es pot considerar com un factor que ajuda a un millor posicionament per afavorir la participació i no com un límit ja que a diferència de l'autoritarisme, col·labora en l'assumpció de les responsabilitats per part dels infants i els ajuda a posicionar-se d'una manera més entenedora sobre el què han de fer o no i sobre com poden fer arribar les seves opinions i punts de vista. És en aquest sentit que s'expressava P10 quan deia el següent tot referint-se a l'educació dels infants que implica aquest necessari exercici de l'autoritat: *"a les persones no solament se les educa portant-los al cole... se les educa tenint relació amb ells una relació en la qual hi hagi l'exercici de l'autoritat, escoltar-los, participar, etc....pensa que és molt dur per un nen petit, un nen de 12 o 13 anys haver d'anar al jutjat o allà on sigui, és igual, i decidir si vol viure amb son pare o amb sa mare... és molt dur eh! si abans no hi ha hagut una conversa amb algú que tingui el cap a sobre les espatlles i li hagi preguntat exactament les coses que veritablement ell ha de saber per decidir..."*. Una altra entrevistada també fonamentava com els infants valoren aquests límits que podria considerar-se que els imposa l'autoritat i com al capdavant poden ajudar a una millor participació d'aquests: *"la joventut el que valora sobretot són els pares que els hi han posat... és curiós no? els pares que els hi han posat els límits, que els han mostrat unes disciplines familiars concretes a les que ells o s'han pogut rebel·lar o s'han pogut adherir no?, exactament igual que els nanos que estan en Centres... els Centres que han tingut uns tutors, unes persones al seu costat fermes, sòlides, o allà com a persona que acompanya, doncs això ho valoren molt més. Fan comentaris com: És molt rígid, és molt... però està allà quan el necessito..."(P4)*.

Aquest comentari relacionat amb l'autoritat exercida pels educadors en els CRAE també confirma alguna de les observacions realitzades en aquest sentit en aquests espais en que els infants reconeixien l'autoritat dels

educadors independentment de la seva voluntat de participar i dir la seva.)²¹

III. 3. LA VISIÓ DELS ADULTS VERS ELS INFANTS COM A CIUTADANS PARTICIPANTS. EL SEU POSICIONAMENT.

El paper dels adults en la participació dels infants és transcendental ja que com a generació dominant és aquella que pot afavorir-la o dificultar-la. Elena Soriano, en parlar de les relacions intergeneracionals relacionava les diferències en les etapes de la vida amb un "entrepà", aliment compost per dues cobertes entre les quals està l'element principal, la substància que fa que el conjunt sigui plenament nutritiu. Aquesta matèria intermèdia la comparava amb els adults i les tapes serien els infants l'una, i els vells l'altre. Destacava com "tal generación intermedia es la que tiene poder, la que ejerce la serie de poderes que rigen, ordenan y configuran la política, la religión, la economía, la ciencia, el arte, la literatura y -lo que tiene suma importancia- las formas de vida de los jóvenes y de los viejos." (Soriano, 1993:11).

És evident que els adults són centrals i que ocupen en la nostra societat una posició hegemònica que pel que fa a les relacions amb els infants és de gran importància. La visió dels infants no com a tals sinó com a futurs adults és una mostra més d'aquesta visió preponderant de l'edat adulta com a l'edat dominant. Humberto Maturana en una recent intervenció a Barcelona en un debat sobre els nens i els grans, donant la volta a l'afirmació que els infants són el futur, deia: "el futuro de la infancia son los adultos" en el sentit que el que facin els adults és el que possibilita que els

²¹ Existeix un interessant treball sobre *relacions familiars i autoritat* realitzat per a l'Informe de la situació de la infància de l'any 2004 del CIIMU per Cristina Brullet i Clara Roca, que aprofundeix i aporta molts elements d'anàlisi sobre el concepte d'autoritat dels nostres temps i la dificultat que existeix en acceptar el terme.

infants siguin o no siguin i que gaudeixin de millors situacions o no²². Hart (1997:23) destaca per altra banda la necessitat que es doni una continuïtat entre les generacions a totes les cultures si aquestes volen conservar les seves singularitats i aquells aspectes en relació a la terra que s'han anat transmetent per generacions. Sovint, la visió d'aquestes generacions de les "tapes de l'entrepà" són ignorades per part dels adults i quan s'hi pensa es veuen amb un cert neguit.

La infantesa és el període del passat dels adults i, com afirma Tonucci, de vegades s'oblida massa aviat aquest període de la vida que segurament ajudaria a entendre moltes situacions del present dels adults. Mantenir viva aquesta infantesa ajuda a conèixer millor amb els infants i especialment amb els propis fills (Tonucci, 1997:48-49). Saint-Exupéry ressaltava aquest oblit de la nostra infantesa en la seva justificació per haver dedicat a un adult (Leon Werth) el seu llibre el Petit Príncep d'aquesta manera: "Aquesta persona gran pot comprendre tot: fins i tot els llibres per a nens, vull dedicar aquest llibre al nen que va ser aquesta persona gran en un altre temps. Totes les persones grans han estat infants abans (però poques ho recorden)". Picasso manifestava quan ja era vell, que li havia calgut tota una vida per ésser capaç de tornar a dibuixar com un infant. En la mateixa direcció, Unamuno argumentava que l'infant neix artista i deixa de ser-ho quan es fa home. Si no deixa de ser artista, és que segueix sent un infant (1998:40).

La vellesa, es nega pel motiu que vivim en un món que sobrevalora les plenes capacitats físiques i psíquiques i pel fet que es relaciona la vellesa amb decadència i com a absència de joventut (Friedan, 1994). No és objecte d'aquest estudi tractar les dificultats que tenen els adults en acceptar la vellesa però es podria dir que existeixen -de la mateixa

²² Aquesta va ser una afirmació que va fer Humberto Maturana en la seva participació al Diàleg "Els conflictes a la vida quotidiana" realitzat a Barcelona el 13, 14 i 15 de juny 2004.

manera que amb els infants- unes dificultats de reconeixement d'un grup d'edat que podrien equiparar-se encara que sigui per raons diferents²³. Feixa, (1996:325) destaca de la mateixa manera com el desenvolupament dels estudis antropològics sobre la vellesa té notables paral·lelismes amb els que es fan sobre la joventut (que podríem fer extensiva a la infància) i com aquests fan un esforç per demostrar que l'adveniment de la modernitat ha anat en detriment precisament de l'estatus atribuït tant als joves com als ancians. A la vegada caldria qüestionar-se l'ús social de la terminologia utilitzada per un grup d'edat, els adults, oposada a un altre, els vells. És que la gent gran no són també adults? Aquí ens trobaríem amb un altre ús social del llenguatge que implica en si mateix importants connotacions com quan es definia la dificultat d'anomenar la primera etapa de la vida entre infància, adolescència i menors²⁴.

Françoise Dolto (1986) denuncia l'existència del que anomena "adultocentrisme" i assenyala com els adults tenen por a alliberar certes forces, certes energies que evidencien els més petits i que posen en qüestió la seva autoritat, les seves conquestes, els seus privilegis socials. Com a bona psicoanalista destaca com els adults projecten sobre els infants els seus desitjos contrariats, el seu malestar i com els imposen els seus models.

Pel que fa al posicionament dels adults front els propis articles de la Convenció dels Drets de l'infant, Ennew (2000) argumenta com la participació dels infants tendeix a produir-se segons selecció dels adults més que no pas per una veritable representació dels infants. El dret dels infants a trobar-se i organitzar-se en base als seus propis interessos, de moment, només es produeix amb la permissió i facilitació dels adults que

²³ Els Oromo del sud d'Etiòpia consideraven que ambdós, tant els infants com els vells, eren mediadors entre Deu i els homes (Bernardi, 1985).

²⁴ Veure pàgs. 8-9.

basen aquest control pel fet de protegir-los d'altres adults o d'ells mateixos.

La participació dels infants, fonamenta la necessitat d'establir una nova relació entre els adults i aquests. L'adultcentrisme ha comportat una dificultat de diàleg que la nostra cultura judeo-cristiana no ha afavorit. Podríem dir que en el diàleg adults-infants encara és produeix sovint el que Jesús Ibáñez destacava com una de les relacions de poder derivades de la confessió: "La confesión se enuncia para una instancia poderosa que la requiere, escucha y calla: con estas consecuencias paradójicas, que la verdad está de parte del que escucha y no de parte del que habla y habla de sí mismo - y por tanto, se podría pensar que sabe de qué habla-, y que no modifica al que escucha -como ocurre normalmente en todo diálogo-, sino al que habla, y le modifica sólo por el hecho de hablar -le inocenta, redime, purifica, descarga, libera, cura- ; el que tiene el poder posee la verdad y no puede cambiar, el que sufre el poder es cambiado por la verdad que el otro posee" (Ibáñez, 1992:121).

En els Consells Escolars es varen posar en evidència les dificultats d'acceptar els infants com a plens participants en diverses ocasions i els propis infants sentien que no se'ls tenia prou en compte. Ja es va mostrar com en els estudis fets pel Consell Escolar Municipal de Barcelona es feia palès que no hi havia massa interès en recollir les opinions i les propostes de l'alumnat per part dels representants dels altres sectors, els mestres i els pares²⁵. Un dels adults entrevistats destacava també aquesta dificultat dels adults d'acceptar les intervencions dels infants en els Consells Escolars: "*Els consells escolars- que de vegades es pren una decisió legal, crear un espai de participació- el 80% d'aquests espais o el 90 sabem que no funcionen perquè els propis adults i fins i tot en aquest cas experts... doncs quan estan en el Consell que els infants han de poder*

²⁵ Veure pàgs. 193-194.

participar, els aclaparen verbalment, no els hi deixen espai els diuen tu calla que ara parlem d'una cosa més seriosa...i per tant ningú tolera el ritme de participació d'un infant que pot ser totalment diferent del de l'adult o el llenguatge, o l'estil, o les prioritats.." (P9).

Ja s'ha exposat en el relat del procés etnogràfic de recollida de dades en els consells escolars, com les dificultats en l'accés, sovint es produïen també envers els propis infants. En les ocasions en que no vaig ésser avisada tampoc ho havien estat els propis representants dels estudiants o havien estat avisats amb molt poc temps. És prou coneguda l'estratègia de convocar en poc temps una reunió si el que pretens és que no hi assisteixin persones que se suposa que poden plantejar problemes. A.P. i A. C. de l'IES Alzina també es queixaven que se'ls convocava amb molt poc temps i a més, que arribava tot molt preparat dels claustres dels professors el que feia que a les reunions del consell només es ratifiquessin les coses. La rapidesa en les convocatòries sempre ha estat una forma subtil de dificultar la veritable participació així com les tàctiques dilatòries de deixar les discussions per més endavant. És per evitar això, que precisament les lleis obliguen a convocar amb suficient temps totes aquelles reunions de les que depenen que es prenguin decisions com són les assemblees de les associacions, les juntes d'accionistes de les societats anònimes o qualsevol altra reunió de la que en puguin dependre temes transcendents pel funcionament de la pròpia organització. Pel bon funcionament d'una reunió és imprescindible que aquesta estigui ben preparada (Vázquez, 1990) i aquesta preparació comporta que les reunions estiguin degudament convocades. Aina Ribera, una de les noies que havien estat representants al CE de l'EJP explicava com només els havien avisat amb dos dies de temps quan s'havien de fer les eleccions de representants al CE i també explicava com quan havien presentat una iniciativa perquè es donés suport a una proposta sobre la despenalització

de l'okupació²⁶ a una sessió del consell escolar, se'ls varen donar llargues (de fet, segons constava a l'acta, no se'ls havia donat llargues sinó que no s'havia aprovat). Ja abans d'iniciar els contactes directes en les sessions, els representants entrevistats manifestaven dificultats en ésser prou reconeguts, així, Marcel deia que tot sovint quan demanava la paraula el director no li donava i li deia que ja parlaria després i feia el mateix amb l'Aina que era l'altra noia que hi assistia. En les observacions es va poder copsar que hi havia una millor escolta envers els representants de l'alumnat per part dels pares i mares que per part dels professors que sovint se'ls miraven amb una certa condescendència. En l'ocasió, en que es tractava sobre la inclusió dels alumnes de tercer d'ESO en el menjador dels grans, una mestra es va manifestar contrària que el tema fos tractat en el consell d'alumnes ja que abans considerava que havia de ser estudiat per ells (els mestres). Aquesta dificultat en acceptar les opinions dels infants, o si més no deixar-les en segon terme, es produïa assiduament en les assemblees del CRAE on tot sovint les decisions es deixaven en suspens tot traslladant-se a les reunions que els educadors tenien ells sols. Es posava en evidència el fet que tot es decidia massa en les reunions dels educadors. En una ocasió aquesta eventualitat va provocar que fessin reclamacions expressives per tal que les seves opinions fossin tingudes en compte. Tanmateix, aquestes situacions es varen fer cada vegada més evidents tot propiciant el veritable diàleg a mesura que els infants eren capaços de fer les seves reclamacions. En la darrera assemblea del pis B on es tractava una proposta de dos dels nens que demanaven que cadascú tingués el seu propi got, se'l marqués i s'encarregués de netejar-lo, es va posar especialment de manifest aquesta situació.

Ignacio: A ver el otro tema: El que cada uno tenga su propio vaso: Lucas y Evaristo.

Lucas: Lo quieres decir tú Juli?

Evaristo: Pues que por las mañanas a veces todos lo hacemos, se usa un vaso y luego se hace (fa un gest de pasar-lo per aigua) y ya esta y lo dejamos y entonces proponemos que se ponga el nombre y ya está porqué así si no se limpia bien sólo lo usa la persona que lo usa....y no hay problema.

²⁶ Es tractava de l'empresa Hamsa de Sants recentment desokupada l'estiu de 2004.

Ignacio: Pero una cosa: entonces a la educadora se le pone : ¿Educa? Que si se ponen tiquets en los vasos cada vez que los laves se irá....

Pablo: Se puede marcar con un rotulador permanente, ¿no? Se puede poner una "M" por ejemplo los que se empieza con una "m" que pongan otra cosa además: mm.

Ignacio: Venga, ¡hagamos una rueda! Vale Emilio, baja la mano!

Emilio: ¿Ya se ha acabado?

Ignacio: No, vamos a hacer una rueda....para cuando te toque hablas, ¿vale? Margarita!

TERESA: ¿Qué opinas de eso de los vasos?

Margarita: Que bien, bien

Ignacio: Mónica!

Mónica: A mi también...

Ignacio: Evaristo!

Evaristo: Bien

TERESA: Pero, ¿porqué os parece bien? ¿Habéis pensado por qué?

Evaristo: A ver que digamos que sí, si porque....

Ignacio: Margarita!

Margarita: A mi bien por una razón porque si lo lavamos bien o mal es tu problema!

- silenci -

Lucas: Si me parece bien porque por ejemplo yo a veces no me lavo el vaso con jabón y a veces quedan de colacao en el fondo...

Ignacio: Con gérmenes...

Lucas: Y prefiero que cada uno tenga su propio vaso así si alguno no se lo lava bien el vaso que lo tenga para cenar o para comer su mismo vaso....

Ignacio: Antonio!

Antonio: Bien

TERESA: Bien, ¿por qué? explícalo!

Lucas: ¿Por qué?

Antonio: Porque si lo lavamos mal y queda grasa o algo así no se lo pasamos a otro...

....

TERESA: Emilio!

Ignacio: Emilio!

Emilio: Yo pues bien lo único que hay otros que aparte de lavarlo mal es que ni tan sólo lo lavan....me parece bien que si alguien no lo ha lavado y ha tenido el santo morro de dejarlo tal cual....

(vol hablar el Evaristo)

TERESA: A ti no te toca Evaristo le toca al Rafael..

Rafael.: A mi si me parece bien

....

Ignacio: Venga va, ahora Evaristo...

Evaristo: Que bien si que pero que hay un problema que el Emilio ¿qué? Se puede poner la etiqueta pero para coger su vaso va a tener dificultades...

Ignacio: Ahora diré yo una cosa, ¿vale?

Rafael.: Que sea de otro color....

Margarita: No lo ve...

TERESA: no lo ve el color...

...

JOAN: Yo opino que es un poco complicado, pero bueno...

Lucas: Sí, pero en la reunión opinan los educadores y los niños no opinan....

TERESA: Lucas, no tienes la palabra... Lucas!

JOAN: Lucas, no tienes palabra!

Lucas:.... Y los educadores dicen lo que quieren...

TERESA: No tenéis palabras...!

JOAN: La idea no es mala, la idea no es mala,....pero yo veo problemas de llevarla a cabo por eso porque se tendría que comprar vasos nuevos, para marcarlos...

Evaristo: No hay porque comprar vasos nuevos...

Ignacio: Oye! y porque no hacemos una cosa...

TERESA: Yo tengo palabra... Yo también he pedido la palabra...

JOAN: Lo que vamos hacer en principio lo hablo en la reunión de educadores y a ver que pasa... ¿que les parece, vale?

Evaristo: pero entonces lo más seguro es que vosotros no se si lo has visto esto o te has enterado...

JOAN: No necesariamente...

Evaristo: ... que hay unos derechos humanos que tenemos derechos que tenemos derecho a opinar....

Pablo: (mirant-me a mi)... ella lo sabe...

TERESA: Además, que lleguemos al extremo de tener que marcar el vaso, porque hay alguno que es tan dejado que lo quiere dejar sucio es que es el colmo... luego queréis poder opinar y queréis pedir cosas y queréis hacer cosas... ¿no? y a ver vais cada vez más para atrás como si fuerais niños de guardería... con esto de marcar el vaso también... y marcaremos también el plato, y marcaremos también la cuchara.... es que jesto es el colmo! Yo tengo otra propuesta porque lo de marcar el vaso ya os digo por adelantado ... yo si queréis mañana lo decimos en la reunión de educadores... que va a salir que no y yo voy a ser la primera que a esta barbaridad -con perdón- voy a decir que no.. vamos, ya sería el colmo! diferente sería que la idea fuera que hay 24 , somos 14 o 15 vasos distintos y cada uno tiene una forma de vaso esto tendría una lógica pero igualmente el vaso se tendría que lavar bien... igualmente ... otra propuesta sería que estuviera como tarea, sería otra propuesta. Que tocara cada día rotativo a uno, cada día uno, otra propuesta, son propuestas...

Ignacio: Pues hacemos una cosa: Después de Semana Santa lo probamos...

TERESA: Si pero el vaso marcado ya te digo yo que no...

Ignacio: Lo probamos..

Lucas: Si ya no hay más temas...

TERESA: Así si hay alguien que quiere decir algo... si que hay más temas si.

Ignacio: Hay temas...

TERESA: A ver, ¿la conclusión cual es de esto..? ¿Qué os parece? Nos lo pensamos estas propuestas que os he dicho?

Margarita: Si

Pablo: Lo pensamos, lo pensamos... no imponemos...

Ignacio: La próxima asamblea lo decidimos, ¿vale?

En una de les reunions del grup UNESCO on s'havia de decidir la campanya del Nadal els nois i les noies del grup també varen comentar que encara que ells podien decidir-la "en realitat sempre ho feien els mestres". En aquest cas eren els mestres que a la vegada formaven part del grup. Podem veure que les tendències a separar les decisions dels espais conjunts adults-infants a espais on els adults estiguin sols seria una clara mostra de la dificultat d'acceptar una participació més àmplia dels infants tot deixant-los opinar el que no vol dir que se'ls hagi de donar la raó en tot.

Tots els adults entrevistats varen manifestar que consideraven que existia encara moltes dificultats per part dels adults en acceptar la participació dels infants precisament perquè aquests poden qüestionar aquesta

posició hegemònica dels adults de la que ens parla Dolto. Es destaca la dificultat d'acceptar que l'infant pugui aportar quelcom de profit perquè l'adult pensa que en sap més: *"tenim mecanismes que ja no ens adonem que estem fent una cosa contrària del que estem dient. Jo penso que si, jo penso que en el fons se'ls escolta sense que sigui vinculant per ningú, vinculant en el sentit moral no? i penso que no ho prenem en serio i per tant no fem cas i ja és molt que se'ls escolti perquè en el fons "jo sé més" i penso que és la gran equivocació..."* (P1). Una altra entrevistada remarcava el mateix tot destacant el fet que les relacions, es podria considerar, que tenen una connotació asimètrica: *"Aquí no es parteix d'una relació d'iguals perquè entre altres coses uns sons menors. Ara, adaptem-nos, a aquesta edat: què és el que poden modificar aquestes criatures? en què poden incidir.. ? llavors siguem receptius a aquests aspectes, però clar, a nosaltres ens costa com a adults... és la resistència bàsicament dels adults a acceptar o bé que t'has equivocat o que ho pots fer millor... no sé, això.. perquè es parteix de que clar un té l'autoritat, que sap més, té més experiència... I és un concepte també de relació, és a dir si tu et plantejes una relació, una interacció, si tu entens l'educació com un procés interactiu o tu entens l'educació o les relacions en un procés unidireccional."* (P4).

És d'especial menció la tendència per part dels adults a dir que no a tot, no sempre de forma justificada, i com això provoca la inhibició dels infants i la dificultat de ser veritables participants. Una de les entrevistades ho mostrava així també relacionant-ho amb el propi desconeixement dels infants i adolescents: *"Els diem que no continuament, continuament! i per tant a què deriva... unes criatures absolutament inhibides de prendre responsabilitats tant a nivell individual com a nivell col·lectiu perquè no els hi preguntem... També amb aquests comentaris que fem dels adolescents o dels joves que no fan res, tampoc hi estic d'acord... no fan res del que jo vull que facin! I ja hi tornem a ser... Però... mirem el que fan perquè hi ha una subcultura en totes les edats i existeix....i llavors potser el que hem de*

focalitzar és a veure això que nosaltres els proposem no els interessa... llavors ells què fan? què és el que els interessa? en quins microgrups estan i per què?" (P8). El coneixement de les cultures infantils també comporta el reconeixement d'algunes coses que els infants dominen millor. Aquesta evidència comporta també que els adults es posicionin una vegada més amb postures defensives assenyalant que aquelles són coses de poca importància. P9 ens ho manifestava tot relacionant-ho amb la dificultat de reconèixer els infants en si mateixos i no com a futurs adults: *"Aquestes noves cultures infantils el que fan és il·lustrar que hi ha espais de competències infantils que són més altes que les dels adults. Però clar, si els nens són els "encara no" això és incongruent amb la nostra representació. Què fan molts adults? doncs defensar-se "tot això són tonteries,... a més això dels vídeos són violents" Quan un adult diu això, l'únic que fa és demostrar la seva ignorància davant dels infants".*

Un altre element, és la constant necessitat de parlar per boca dels infants no deixant que aquests s'expressin per ells mateixos. Aquest, és un dels factors que es podria dir que són l'efecte de la pròpia minoria d'edat ja que si els pares o tutors representen els infants aquesta mateixa representació es podria entendre com la necessitat de parlar per ells. Tanmateix, aquest no és el sentit que té aquesta representativitat que com s'ha dit en parlar de la potestat del pare i de la mare es planteja que s'interpreti de la manera més restrictiva possible²⁷. Els entrevistats es definien en aquest sentit quan una d'elles parlava de la seva estranyesa quan un pediatre es dirigia directament al nen per preguntar-li què li passava: *"i així tu què tens, i així tu que notes, i quantes vegades t'ha passat això... et sembla que t'ha passat molt sovint... o no t'ha passat molt sovint..." Tot! i primer et sobte perquè estàs acostumat que sempre tu ets el mediador, ets l'interlocutor i estàs parlant per boca del nen. Jo penso que això és intolerable... que parlem els pares per boca del nen... els fills*

²⁷ Veure pág. 104.

han de tenir sempre un interlocutor en el metge, a l'escola i a tot arreu" (P1). Aquesta necessitat de parlar per boca dels infants s'extrapola en tots els terrenys i es planteja com continuament els adults interpreten el que volen els infants i com ho volen. Un dels entrevistats ho remarcava quan parlava de com no es tenen en compte els infants en el disseny d'espais propis com la seva habitació o els espais públics de la mateixa manera que ressalta Tonucci: *"no sé si els arquitectes pregunten gaire els nens com voldrien que fos la seva habitació, sinó que els arquitectes tenen una idea de com ha de ser una habitació de nens i llavors fan l'habitació de nens... quan es pot fer naturalment! fan l'habitació de nens segons les seves pròpies idees sense preguntar el nen: "I a tu com t'agradaria el llit?" En un nen de quatre o cinc anys ja... tindrien alguna resposta. El nen en el jardí, en el jardí públic vol un gronxador, posem-li un gronxador. Li hem preguntat en el nen si vol un gronxador? ningú li ha preguntat, el que passa és que ve d'una observació que és vàlida etc. o sigui que els urbanistes... no és que no s'hi fixin... però s'hi fixen i decideixen.! ells! no decideix el nen... o almenys no se li pregunta. Veuen que els nens juguen amb gronxadors... doncs posem-los un gronxador"* (P7). Un dels adults entrevistats, destacava com fins i tot no es deixa decidir en el joc, i en recordar la seva pròpia infància i les oportunitats que havia tingut de participar destacava com s'imposava sovint el parer de l'adult: *"El joc és imposat. El nenet està assegut, i vol dibuixar: mira, veus aquesta casa... i el nen fa una altra cosa i se li insisteix en que faci una casa... aquesta nena participa dins d'un motlle que se li està donant....Participava quan estava lliure i feia el que em donava la gana, el que m'agradava fer i jugava com jo volia jugar no de la forma que volien... fins i tot quan em varen regalar la bicicleta me la varen regalar com ells la volien..jo no volia aquella, en volia una altra... doncs no senyor! Aquella perquè tenia no sé quantes coses..."* (P14).

Els humoristes gràfics que sempre es mostren especialment sensibles de copsar la realitat, destaquen sovint aquesta diferència de visió del que és

important pels adults i el que és important pels infants. Aquesta tira de Bill Watterson amb el personatge de Calvin en una ocasió que es pensava que els lladres li havien robat el seu tigre Hobbes, n'és prou eloqüent:

La dificultat d'acceptar l'infant com a ciutadà participant per part dels adults pot venir donada també per la dificultat de comunicació i la dificultat d'escoltar-nos els uns amb els altres. De fet la dificultat de comunicació es dóna també entre adults i conseqüentment, es fa més complexa encara entre aquests i els infants.

Com afirma Adela Cortina (1999:74), "la autonomia de un niño o de un adulto no se respeta más porque no se den respuestas a sus preguntas, sino que se le respeta más cuando más se le responde razonando la respuesta en la medida de lo possible; es decir, adecuándose a las entendederas del interlocutor y, por supuesto, al saber del hablante".

El fet d'oblidar-nos de la nostra pròpia infantesa també provoca que els infants siguin els grans desconeguts a qui no entenem tot donant-se un element d'exclusió basat en el desconeixement. Quan recordem la nostra infantesa, en canvi, com és el cas esmentat abans, dóna l'oportunitat d'entendre millor com pensen i senten els infants. Ens fa por allò que no coneixem: "*molts pares no saben com, perquè si no han tingut experiència de tractar amb nens... molts adults no saben com tractar amb nens... jo ho noto... vas a una piscina pública i hi ha gent que no sap com fer-ho, jo*

m'enrotllo perquè em poso en el seu lloc i em fixo quan vas als restaurants o als parcs... les famílies que parlen amb els seus fills i les famílies que no hi parlen... és brutal com al món dels adults moltes vegades ningú els dirigeix la paraula... només perquè mengin" (P1). La dificultat de comunicació i el desconeixement dels infants també es destaca en aquesta aportació: "Llavors clar, en un ambient poc participatiu o d'adults encarcarats i molt autistes, entre cometes, i molt guetistes, entre cometes, és clar, parlar de participació dels nens a la comunitat és una cosa sofisticada, de laboratori, que els adults no ho senten, simplement ho teoritzen o s'enganxen en una moda i aleshores, són aquestes situacions on els nens inclòs els que són més normals i més llestos i més creatius i més oberts amb un sentit profund del terme llavors passen i no és que passin, és que passen de la bestiesa de l'adult o de l'encarcament de l'adult... quan ells potser ja estan, doncs, fent els seus intents de participació dintre de la comunitat seva més restringida i l'adult ni se n'ha assabentat" . "Es dialoga poc amb els nens entrant realment en contacte amb el nen, amb els seus interessos, amb les seves necessitats... amb les seves emocions en aquell moment... que de vegades les expressen al revés de com la senten perquè és la seva manera, perquè són nens... i aleshores, és clar, l'adult es comunica amb els nens extrapolant el que l'adult fa i com l'adult funciona, i el nen és una altra cosa i s'extrapola ..." (P2).

Es demostra que les diverses experiències de participació amb infants poden contribuir que els adults vagin adquirint un major coneixement i baixin les seves defenses. La participació és un procés, i els adults poden anar acoplant-se a aquest procés si ells mateixos s'ho permeten. Un dels entrevistats manifestava com en el seu cas s'havia produït aquest procés de canvi a partir d'estar més en contacte amb els infants, però considerava que generalment el punt de partida és un posicionament de dominació per part de l'adult: "el tema de la participació dels infants jo el que diria és que és un element que he anat descobrint en el meu treball

amb xavals. Crec que va haver-hi un temps en que jo treballava malament. Treballava malament, o sinó malament no com ho faig ara, perquè tenia un enfocament que no era el benèfic i paternalista que és el de treballar per la infància, sinó que treballava junt amb els infants que crec que ja era una manera positiva però vaig arribar a descobrir que l'enfocament positiu i autèntic és treballar des de la infància amb suport dels adults" (P5). Tanmateix, també es copsa com moltes vegades fins i tot aquells adults que semblaria que estan molt propers a acceptar aquesta plena participació dels infants ho posen difícil i no els tenen en compte. Una de les entrevistades que estava precisament donant suport adult a aquestes experiències, manifestava experiències en aquest sentit: *"el que jo veig és que fins i tot la gent sensibilitzada en la participació no ens contempla a l'hora de participar o els hi costa contemplar-nos... és en el moment en que s'està acabant el procés que diuen: Ai! els de! o sigui això posant-nos amb gent sensibilitzada! És un procés molt lent..." (P6).* En aquest cas, cal remarcar com la interlocutora utilitza el "nosaltres" per parlar d'ella i els infants del seu grup el que es podria considerar com un indicador d'identificació amb aquests. L'adult que col·labora amb els infants es converteix en una persona més sensible del rebuig i l'exclusió del que són víctimes tot sovint.

Els adults han d'estar molt oberts a reconèixer que els infants tenen diversos sistemes de participació. La no acceptació que la seva forma de participació és diferent fa que s'hi posicionin en contra perquè hi ha una tendència a repetir els sistemes de participació del món adult. Varis dels entrevistats ressaltaven aquesta dificultat d'afavorir diferents formes de participació de la que s'està habituat: *"En el tema de participació... intueixo fem una cosa els adults, les persones més adultes que la fem malament i és que reproduïm el model de participació de les persones grans i de fet volem -fins i tot els que actuen o actuem en aquest camp més directament- volem una mica que sigui el model a reproduir i a realitzar i a impulsar" (P12).* Un dels entrevistats que parlava d'una

experiència de televisió infantil on els infants feien anar les càmares destacava com s'aprofitava per dir que no en sabien prou i que les filmacions eren dolentes: *"Hi havia una certa intolerància perquè no deixen participar els nens. Han d'admetre que l'habitació es desordeni metafòricament parlant i això no ho admetien..."* Recomenava com calia que es demanés als infants com s'havia de fer un programa perquè sortís bé i com això era difícilment acceptat: *"Aneu a un Institut i demaneu un brainstorming de com s'ha de fer... no hi ha manera! Al final acaba essent el format dels grans imposat als nens i en canvi els nens tenen molt bones idees si els deixes participar i els condueixes. És deixar que dirigeixin però els grans no volen deixar-se dirigir pels infants, els posen a fer tasques instrumentals (com manegar una càmera) que els nens no tenen perquè saber i aleshores els retrauen que aquests errors són els que impedeixen que participin..."*(P13). En el procés d'observació dels espais de participació vaig reconèixer que en un inici, quan observava les diverses sessions i assemblees se'm feia difícil seguir ja que de vegades em semblava que la manera que tenien els infants de tractar els temes era molt desordenada però vaig arribar al convenciment que ells s'entenen d'aquella manera i que era com els agradava comunicar-se. Amb el temps, també a mi se'm va fer més familiar i se'm feia molt més fàcil seguir-ho.

La manera com els adults es relacionen amb els infants i com aquests confronten la seva participació ve donada per la pròpia imatge que els adults tenen dels infants des de la representació que aquests tenen de la infància des de la perspectiva del món adult. En base a aquestes representacions que tenen a veure amb cada cultura es permet més o menys la participació. Un dels entrevistats destacava aquest fet i confirmava la idea de la dificultat de reconèixer que els infants poden ensenyar quelcom als adults: *"quines són les actituds adultes en última instància les imatges i representacions socials dels adults sobre la infància? Aquestes imatges són el que condiciona que els adults*

interpretem d'una manera o d'una altra, actuem d'una manera o d'una altra davant de qualsevol proposta que els infants facin... hi ha unes representacions socials de la infància. A cada cultura tenim la nostra imatge de què és un nen de què pot ser un nen de què no pot ser un nen, de què se li pot acceptar, de què és capaç de fer.... etc. Les representacions socials sovint és per contrast amb alguna cosa que s'hi oposa." (P9).

Es manifesta complexa el reconeixement dels infants com a iguals. Dolto (1986:13) afirma: "Per l'adult és un escàndol que l'ésser humà en estat d'infància sigui el seu igual". Aquest fet comporta que els infants siguin utilitzats pels adults per la seva pròpia conveniència. Les representacions de la infància d'una de les entrevistades ho posava en evidència fent una crítica de l'excés de proteccionisme: *"Estem allà paternalísticament pensant que allò són unes coses a protegir perquè pobres! i de pobres res perquè els menors són molt cruels quan volen...i això t'ho dirà tothom! els nens en col·lectivitat són éssers bastant poc recomanables... i després perquè a sobre els utilitzen quan els hi dona la gana... els utilitzen per fer-los treballar, per guanyar diners... -el treball infantil ha existit sempre- , sempre. Els utilitzen en les desavinences familiars per tirar-se l'un contra l'altre... si. És evident els utilitzen a vegades per la seva pròpia realització. Sigui el nen que ha d'estudiar el que el seu pare no va poder estudiar mai... inclús ha de tenir les botes de futbol que el pare no va poder... o l'has de portar doncs a estudiar anglès perquè jo no el vaig poder estudiar... quan aquell nen no és capaç d'estudiar anglès..." (P10).* Cal ressaltar, tot i que es pren una posició crítica, com se cita els infants com a "coses a protegir" (el que manté aquesta idea d'infants objecte) i com es té una visió d'infants difícils i cruels, imatge que fonamenta les pors a afavorir per part dels adults aquesta plena participació dels infants. En un altre sentit, i d'acord amb el que manifesta Dolto, un altre expert destacava com els adults se senten molt confrontats pel fet que els infants participin i aquest pot ser un altre argument que faci frenar la seva

participació: " la meva hipòtesi és que quan es deixa participar el nen, s'evidencia automaticament que ha pres terreny a l'adult, que l'adult hi ha coses que no sap i que l'infant sap més... el nen no ho evidencia en pla orgullós i molest..ho evidencia amb la seva actuació..." Ell mateix però, de la mateixa manera que l'anterior entrevistada, també citava aquesta "crueltat" en la infància i que no se'ls ha de col·locar en un pedestal: "No estic d'acord amb els discursos en que la infància de sobte és el Déu i l'adult és l'idiota: jo no estic d'acord, no em sento idiota, ni la infància ho és. La infància és interessant, suggerent, m'encanta. Però la infància és cruel, té por, té dubtes... com jo...."(P5).

III.3.1. L'INTERÈS SUPERIOR DE L'INFANT

Aquest és un dels temes sobre els quals pivoten moltes de les actuacions a prendre els adults a favor dels infants, pels infants i/o amb aquests. Aquest concepte que, dóna llum a la justificació de múltiples intervencions pels infants i que com diu Encarna Roca (1994), és molt indeterminat, són els adults els qui li donen contingut quan hauria de ser també quelcom que els infants poguessin manifestar ells mateixos o si més no, hi poguessin participar. En la definició d'aquest concepte es destacaria de forma especial aquesta preponderància del món dels adults. Purdy (1992:43) defensa sense embuts que els adults compleixen plenament les condicions per ser capaços de fer bons judicis sobre els interessos dels infants en general.²⁸ La Llei catalana 8/1995 impulsa que es tingui en compte els infants i els adolescents en la seva interpretació. Tanmateix, els adults entrevistats assenyalen de forma constant la dificultat de donar contingut a aquest concepte de forma clara i la majoria insisteixen en que

²⁸ Purdy defensa la capacitat dels adults per valorar els interessos dels infants amb els següents arguments: "Primer: els adults poden fer bons judicis sobre els interessos dels infants perquè tenen un bon cúmul de coneixements sobre la psicologia humana i el món conjuntament amb una capacitat de raonar. Segon: Els bons pares i mestres coneixen bé els seus fills/alumnes i estan en una bona posició per conèixer que necessiten com individus concrets. Tercer: els bons pares i mestres es procupen dels infants i per tant faran sempre esforços per emetre judicis correctes sobre el que els interessa.

els infants hi han de dir-hi molt perquè a més els propis adults se senten molt desconexadors de quin pot ser o no pot ser el seu interès. Es considera que sempre se'ls ha de preguntar donat que cadascú ho interpreta de manera diferent. Es defensa com aquest concepte ha d'anar molt més enllà de tenir-lo en compte per les decisions judicials. S'entén que aquesta noció ha de donar perspectiva a tots els àmbits i especialment els de la vida quotidiana dels infants. També és de ressaltar que el fet que aquest concepte s'hagi desenvolupat i incorporat en tantes normes jurídiques és un gran avenç malgrat les dificultats que pugui comportar com clarificar el seu contingut. Aquest debat que es genera entorn a quin és el seu significat, és en sí positiu i com diu un dels entrevistats, ajuda a anar construint aquesta visió de la infància com a grup social: *"l'interès de l'infant crec que és com la raó d'Estat o com l'opinió pública... tothom la pot invocar i en el fons el que fa en invocar-la no és representar-la sinó construir-la i això és l'interès de l'infant."* (P13).

Es relaciona l'interès de l'infant precisament amb la **participació** i es valora que aquest és un dels seus interessos principals. El fet de tenir-los en compte i preguntar-los és un requisit indispensable de la participació que pren un paper preponderant en relació al que significaria aquest "interès superior de l'infant": *"La veritable essència de l'interès superior i la realització d'aquest és la seva participació plena. Ell és qui ha de - i això és difícilíssim!- jutjar si està satisfet o no. Si ho tradueixes en termes de satisfacció en anar a l'escola: A tu t'agrada aquesta escola? T'agrada el mestre? Per què t'agrada l'escola? Per què t'agrada el mestre? Creus que estàs aprenent? Preguntes molt profundes que pot ser que no li facin molta gràcia al professor. O d'altra banda: Disfrutes d'aquestes vacances? Què és el que més t'agrada? Què més t'agradaria fer? T'han preguntat si t'agrada anar a cavall o t'han posat sobre d'un cavall...? O el mateix que es fa amb les imposicions dels atletes..."* (P14). *"Hi ha un discurs per mi demolidor que és de protecció i defensa de la infància solament. Penso que la manera òptima de defensar i de protegir la infància és promoure la*

seva participació i que la infància assumeixi -i això és el més difícil- assumeixi els seus interessos" (P5). Es pot copsar com es donen connotacions de dificultat ja que el tema es qualifica de "difícil".

Una altra de les entrevistades (P6) també emfasitzava com en els grups que feia amb els infants es feia complex que manifestessin què era el que els interessava més. Aquesta dificultat o desconeixement és el que podria valorar-se com una de les raons per les que els adults tendeixin a donar contingut a l'interès de l'infant segons la seva pròpia perspectiva. Ens trobaríem en front de la perspectiva d'un concepte en base a tota la seva complexitat (Morin, 1990-2001) necessària per donar resposta a la tendència d'una visió excessivament lineal. Una de les entrevistades es manifestava en aquest sentit: *"L'interès del nano de vegades és difícil de captar i és difícil d'entendre i com que el no saber desperta moltes angúnies, la gent va depressa... i com que la incertesa del què passarà... si ho encertes o no... a l'hora de donar-li algo a aquella criatura, desperta moltes inquietuds i llavors la gent va per la via ràpida moltes vegades, o se ceneix a "lo universal" per defensar-se sobre el possible error i això pot estar absolutament allunyat de l'interès del nano, o d'una comunitat de nanos. Per això la gent s'agafa molt a les lleis per exemple o a les normatives i a "los derechos de la infancia!" (P2). Precisament les normatives moltes vegades no estan ben acoplades a la realitat del que interessa veritablement l'infant i el que fa és encorsetar-ne el sentit. Enfront d'aquesta situació es continua plantejant la necessitat d'afavorir un veritable diàleg i escolta dels infants: "Hi ha adults que diuen....prominents experts en temes d'infància d'organismes internacionals molt coneguts i reconeguts que diuen: "en cap cas un infant ha de treballar per sota dels setze anys" N'hi ha d'altres que diuen en cap cas ha de ser explotat per sota dels setze anys, treballar ja dependrà d'altres coses. Bé, i en aquest debat a vegades s'ha oblidat de preguntar als infants perquè els infants també tenen la seva opinió i curiosament hi han moltes formes de treball que els infants no entenen que sigui cap explotació, al contrari, l'entenen*

com una forma seva de promoció... A lo millor el problema està en un altre lloc... perquè el que es tracta no és de crear un món pels infants absolutament diferent i a part dels adults que és el que passa a les societats occidentals... els nens no van a les fàbriques, no van... i en dir que no van no em refereixo a treballar sinó ni tan sols a veure-les per saber què hi passa allà... per tant és un món fantasiós això del treball del meu pare... les fàbriques, puc dir les oficines, o puc dir la borsa..... i en canvi els nens han d'anar a taekondo, anar a ballet que els pares no hi van" (P9). Una altra entrevistada es manifesta també en el mateix sentit: "Penso que se'ls ha d'escoltar més i que se'ls ha de parlar... s'ha d'entrar més en diàleg amb els interessos reals dels nens, no diàleg que els nens entrin en el diàleg de l'adult... jo crec que no s'entra en els interessos reals dels nens... un nano pot estar carregat de mala llet i llavors o sigui entrar en diàleg amb el nano no és coartar-li la mala llet sinó seria més intentar entendre i ajudar-lo, entrar més en què li estimula aquesta mala llet i dialogar més amb tot això" (P2).

Malgrat la indefinició, basant-se en aquest coneixement de les lleis universals en defensa dels infants i la pròpia representació de la infància, més enllà de la participació, els adults entrevistats varen definir alguns aspectes amb els que relacionaven l'interès dels infants. Aquests elements podríem dir que són els que els poden impulsar a prendre unes decisions o unes altres quan es troben que els han de representar o quan són responsables de polítiques d'infància en un sentit més ampli o més restringit. Així, el dret a estar amb la **pròpia família** és citat amb moltes ocasions. Els adults es fan ressò de la necessitat dels infants de **sentir-se acollits** i de tenir el seu propi **espai**. "L'interès superior de l'infant per mi seria: què és el millor? perquè de moment no s'ha trobat una altra cosa. Doncs que les criatures estiguin amb les seves famílies en les millors condicions... doncs posem tots els esforços perquè les criatures estiguin amb les seves famílies en les millors condicions..." (P4).

S'insisteix en aquest valor d'estar amb la pròpia família enfront de les actuacions de separació de les administracions i el poder judicial:

" L'interès del menor està en estar amb la seva mare....si aquesta senyora és capaç de cuidar-lo... Evidentment en un primer moment l'interès del menor estarà en ser emparat perquè no sabem què passa... però en el moment en que se'ns ha demostrat que allò que passa no passa... doncs clar, l'interès del menor està en estar amb els seus pares i no estar en una institució... llavors el menor ha de ser escoltat? Evidentment....però ha de ser escoltat tenint en compte la seva capacitat que això és el que diu la llei....perquè si el menor no té suficient capacitat per entendre què és el que està fent... el jutge no solament no ha de fer-li cas perquè s'està possiblement perjudicant ell mateix, sinó que inclús no ha de demanar l'audiència del menor..." (P10).²⁹ Es ressalta l'interès a sentir-se acollits i a tenir el propi espai en major o menor mesura segons les edats. Apareix aquí com sovint es fa la diferenciació segons les edats³⁰: "crec que és el tema inicialment de l'acolliment de sentir-se acollits intentant respectar les seues pròpies dinàmiques i després jo crec que necessiten... quan són més adolescents, necessiten sentir que tenen un espai... (pausa) potser una mica seria de joves entrar i més grans sortir. Potser més petits serien de com se senten acollits en una cosa que ells hi van, que ells hi entren i a l'adolescència surten.... Que tenen un espai..." (P12).

La necessitat de comptar amb espais propis, va ser confirmada i argumentada per una de les representants de l'alumnat al CEEJP que feia les seves pròpies propostes ja que manifestava que considerava que ni el consell escolar, ni les reunions preparatòries no funcionaven i que no sabia ben bé perquè però que passava a tot arreu. Defensava que els únics espais que servien eren els centres creats pels okupes que creia

²⁹ Les limitacions a que els infants siguin escoltats en els processos judicials tanmateix també és objecte de confrontació als adults. Sorpren per exemple que per a l'actual reforma de la Llei del divorci, Luis Zarraluqui, advocat expert en dret de família, proposi que els infants majors de 12 anys no hagin de declarar si és de mutu acord. Tornem a situacions "proteccionistes" dels infants. Veure EL PAIS del 29 d'agost de 2004 pág. 23.

que tenien tant d'èxit perquè allà si que podies anar a parlar i a ser escoltat i eren centres molt més lliures. Opinava que això és el que volen els joves i que els altres espais de participació eren molt difícils, ja que la gent passa de tot i als nens se'ls ha d'ensenyar a participar des de petits i s'ha d'anar canviant la cultura amb el temps.

³⁰ Veure pág. 89.

CAPITOL IV. ELS ESPAIS DE PARTICIPACIÓ DE LA INFÀNCIA

Parlar de participació dels infants seria una entelèquia si no ho emmarquéssim en un temps i uns espais determinats. Aquests espais, es veuen segons fem la nostra pròpia representació del què entenem per participació. Ja s'ha dit que quan imaginem la participació dels infants és freqüent que ens vinguin a la ment espais especialment organitzats per afavorir-la com poden ser els consells, els parlaments de nens, etc. Tanmateix, aquests espais han de visualitzar-se i oferir-se en qualsevol dels àmbits en els que intervenen els infants, és a dir, pràcticament a tots.

Ferran Casas (1994) defensava que la participació dels infants hauria de ser considerada sempre com un procés i que dins d'aquest procés cal considerar diferents espais i perspectives de participació. D'aquests, en desglossava quatre: la família, l'escola, la vida local i ciutadana i el món de l'administració i de la justícia. L'apèndix a la recomanació N^o R(98) (98)8 del Consell d'Europa adreçada a promoure la participació dels infants en la família i en la vida social estableix les bases per les quals es poden definir quins serien aquests espais a tenir en compte perquè els infants hi tinguin la seva part. Es parteix de la necessitat de facilitar **informació** de tot tipus als infants com als adults per fer aquesta participació possible. La recomanació desenvolupa tota una sèrie d'àmbits dels que s'ha de tenir especial cura. Curiosament, quan estableix diversos apartats no cita explícitament la família. De tota manera aquesta se cita de forma específica en el text de la pròpia recomanació el que es podria considerar que representa una voluntat de donar-li una èmfasi especial. Se citen concretament els següents espais amb les seves conseqüents recomanacions:

- a) Educació: La recomanació particularitza l'escola com l'espai per excel·lència on promoure i donar suport a la participació dels infants. Es demana que es vetlli perquè els Estats Membres s'assegurin que els curricula formatius a tots nivells promoguin l'adquisició dels coneixements i les habilitats que els infants puguin necessitar per participar plenament en la vida social i familiar. Es menciona també la necessitat que les escoles i els centres de dia i residencials d'infants facin possible que aquests expressin les seves opinions en els temes que els concerneixen i s'asseguri que els seus punts de vista siguin tinguts en compte en els processos de presa de decisió.
- b) Activitats extraescolars: S'anima que s'ofereixi la possibilitat als infants de participar en activitats extraescolars que els permetin experimentar la participació en àmbits de lleure, esport i cultura.
- c) Associacions d'infants: Es reclama que es promoguin les associacions d'infants tot facilitant-ne el marc legal i els recursos necessaris. També es demana que es contempli la possibilitat que els infants participin en les associacions que promouen els seus interessos.
- d) Àmbit públic: S'anima les autoritats locals i els municipis a que promoguin la participació dels infants, així com la dels infants i els seus pares, en el màxim d'àrees possibles de la vida municipal com una forma de desenvolupar la responsabilitat comunitària i fer que la ciutadania sigui una experiència real en la vida dels infants. Es demana el desenvolupament de fórmules de participació a nivell local, regional i nacional.
- e) Treball: La recomanació cita explícitament aquest àmbit per tenir-lo en compte tot assumint que també ha d'ésser considerat. Es reclama que els treballs "autoritzats" que facin els infants, afavoreixin la seva participació en la vida familiar i social i que contribueixin al seu desenvolupament i aprenentatge. S'insisteix en que el treball infantil il·legal és inacceptable.
- f) Mitjans de comunicació: Apart de considerar que els mitjans de comunicació han de posar un èmfasi especial en la producció

d'informació i programes educatius adreçats a promoure la participació dels infants, també s'anima a que facilitin un paper més actiu dels infants en la programació de productes tant adreçats a ells com del seu interès. S'anima que també puguin produir els seus propis mitjans de comunicació.

- g) Cooperació europea: Es defensa la creació de xarxes europees per intercanviar models, habilitats i coneixements sobre la participació infantil. Es demana que es promogui i doni suport a iniciatives que facin possible la participació d'infants en trobades internacionals i d'altres programes internacionals entre infants i entre infants i adults.

En el procés d'estudi s'ha pogut anar evidenciant, en major o menor mesura, la importància d'aquests espais ja anomenats en una Recomanació que va ser el resultat d'un debat intens entre els diversos Estats Membres del Consell d'Europa. Per arribar al text del que es disposa actualment, es va iniciar l'elaboració d'un primer avantprojecte l'any 1995, fins a l'aprovació del text definitiu el setembre de l'any 1998.

Es planteja com a punt de partida que la participació dels infants és crucial per influir en les seves pròpies vides i que aquesta no és només prendre part en les institucions i en la presa de decisions sinó que és un patró general de la democràcia d'importància rellevant en totes les àrees de la vida familiar i social.³¹

IV. 1. LA FAMÍLIA

La família és un sistema de relacions i és el nivell primari en que l'infant aprèn a relacionar-se. Des del punt de vista legal, que no és més que la plasmació en normes jurídiques del que la societat considera adient per l'infant, tant la Convenció Universal dels drets de l'infant com totes les

³¹ Principi V de la Recomanació R (98) (98) 8

normatives del Consell d'Europa, estatals i autonòmiques destaquen la importància de la família per a l'infant i com s'ha de salvaguardar en les polítiques públiques que els infants puguin viure en el si d'una família. El fet de viure en família va ésser un dels elements prioritaris que els adults entrevistats varen relacionar amb l'interès superior de l'infant.³²

La família és el nom d'una institució tan antiga com la pròpia espècie humana (Ackerman, 1966: 35). Linton³³ destaca com aquesta ha anat mantenint-se a través del temps encara que amb diverses modalitats. La constant transformació de la família és el resultat de la seva pròpia dinàmica. Els canvis adaptatius de l'estructura familiar estan determinats per la seva organització interna i per la seva posició externa en la comunitat. La pròpia constitució de la institució familiar adopta manifestacions diferents a cada societat. Les relacions entre pares i fills que poden semblar "naturals" es manifesten segons models culturals diversos (Segalen, 1992:154). La família és la institució bàsica que acompanya els seus membres en els diversos cicles vitals pels que va travessant (primera infància, pubertat, adolescència, joventut, edat adulta, senectut...). Des d'una perspectiva històrica, tal i com manifesta Merton (1974:103-104) la família ha constituït la principal corretja de transmissió per la difusió de les normes culturals de les noves generacions. És evident però que el que fa la família és transmetre, en general, la porció de la cultura accessible al grup social al que pertanyen els pares. Constitueix un mecanisme per disciplinar el fill en funció dels objectius culturals i dels costums característics del grup. També s'ha de tenir en compte que aquest procés transcorre en part inadvertit ja que a més de les admonicions, de les recompenses i dels càstigs directes, l'infant està exposat a la influència dels prototipus socials en la conducta diària i a les converses casuals dels pares. És important ressaltar aquest paper de la

³² Veure pág. 150.

³³ Ralph Linton, Introducció al llibre *La família*, de Fromm, Horkheimer, Parsons, et. al., 1974, pág. 5.

família en l'assumpció de les pautes culturals per part dels infants ja que com diu Merton, "pot fins i tot ocórrer que l'infant retengui el model implícit dels valors culturals detectats en la conducta quotidiana dels seus pares, encara que aquest model s'oposi als seus consells i exhortacions explícites".

Les relacions familiars s'estableixen mitjançant una combinació de factors que són biològics, psicològics, socials i econòmics. La família tal i com se l'entén avui és un concepte modern que sorgeix amb el naixement de la subjectivitat i la preponderància conferida a la institució del matrimoni establert en termes de lliure elecció (Ubieto, 1995; Brullet, 2001). La família moderna ha assumit les tendències de la nostra civilització de les que cal destacar les següents: a) l'emancipació de la dona que ha modificat les relacions entre marit i muller; b) la possibilitat de controlar els naixements que ha convertit la maternitat en una qüestió de responsabilitat individual. (Llewellyn, 1974:166-167).

Els fins socials que compleix aquesta família moderna són: la provisió d'aliments, la provisió d'unió social, l'oportunitat per desenvolupar la identitat personal lligada a la identitat familiar, la identificació dels rols sexuals, l'exercitació per integrar-se en els rols socials i acceptar la responsabilitat social i el foment de l'aprenentatge i el suport de la creativitat i iniciativa individual (Ackerman, 1966: 39-40). S'ha de tenir en compte també que els canvis a la família moderna estan relacionats amb una noció de ciutadania políticament més activa que demana que aquests canvis s'orientin en la direcció d'afirmar els drets individuals i d'aprofundir en la democràcia familiar (Brullet, 2001).

Partint d'aquesta funció reconeguda a la família de desenvolupar la pròpia identitat personal i integrar-se en els rols socials tot acceptant la responsabilitat social però a la vegada oferint suport a la creativitat i iniciativa individual, és evident que la família és un espai fonamental a

tenir en compte en la participació dels infants, especialment destacada en la Recomanació del Consell d'Europa. La Recomanació estableix que és possible i desitjable la participació en diverses formes i graus a totes les edats. Aquesta participació és considerada com una forma de diàleg que afavoreix les habilitats de negociació i la resolució pacífica de conflictes³⁴. Tanmateix també s'ha de tenir en compte que existeix una diferència en la posició dels pares i la dels fills a la família per quan aquesta s'inicia per una associació voluntària entre un home i una dona i en canvi, els infants hi apareixen sense haver manifestat la seva opinió de formar-hi part (Purdy, 1992:134).

L'any 1994 va ser l'any internacional de la família. En les consideracions que varen fer les NNUU aquell any, es va assenyalar especialment que s'havia d'afavorir l'equilibri de les responsabilitats familiars tot promovent una major participació dels homes en les tasques familiars. En cap moment s'anomenava explícitament que els infants hi prenguessin més part el que es podria considerar com una tendència encara excessivament protectora del paper dels infants en la família. La cooperació en les tasques domèstiques podria considerar-se un tipus de participació en la família. Un estudi realitzat l'any 1995 per analitzar quin era el nivell de participació dels infants en la redefinició del treball domèstic en la nova família urbana espanyola, en famílies amb fills menors de 13 anys en l'àrea metropolitana de Madrid, tenia com a resultat que la participació dels infants en les tasques pròpies com serien recollir l'habitació i les seves coses variava segons l'edat i que en les tasques comunes no havia variat segons el nou model de família derivat de la incorporació de la dona en el treball. Com a conclusió, es considerava que en el procés de canvi

³⁴ Cal destacar com s'ha inclòs en aquesta Recomanació la influència de totes les mesures de promoció dels sistemes de resolució de conflictes alternatius als sistemes judicials amb una menció especial a la mediació. És evident que el foment de la cultura del diàleg que promouen els sistemes de mediació també ha d'afavorir una major participació dels infants. El text sobre la mediació està disponible a : <http://cm.coe.int/ta/rec/1986/86r12.htm>

que està produint-se en les famílies urbanes espanyoles amb una creixent incorporació de la dona en el treball i amb una organització familiar amb lideratge compartit entre el pare i la mare, una estructura de presa de decisions més consensuada, així com una major participació de l'home en les tasques domèstiques, aquest canvi no anava acompanyat per l'aplicació generalitzada per part dels fills de models més simètrics de socialització en els rols familiars (Meil, 1997)³⁵.

L'estudi realitzat en el marc dels valors i els estils de vida dels nens espanyols l'any 1994 amb infants de les ciutats de Barcelona, Bilbao, Madrid, Màlaga, Sevilla, València i Saragossa, es va centrar en les relacions intergeneracionals en el si de la família i relacionava la participació amb la comunicació tot considerant com el fet que l'infant es comuniqui amb els altres membres de la família (pares i avis) seria una forma d'implicar-se i prendre-hi part. Les autores, destacaven que la participació és bàsica en la comunicació familiar fet que comporta la possibilitat d'actuar. Els resultats mostraven que existeixen problemes de temps per dedicar als infants i d'aquests també per comunicar-se amb els seus pares i avis. Un 47,6% de nens afirmava que comentava sempre amb els seus pares les incidències de l'escola i un 28% ho feien moltes vegades. En el cas dels avis, els percentatges baixaven considerablement amb un 11,4% que ho feien sempre i un 19,4% que ho feien moltes vegades. Aquests resultats se sumaven a la resposta d'un 57'5 % que manifestaven que estaven molt en desacord amb l'afirmació de "no m'atreveixo a parlar amb els meus pares" i un 13,3% que hi estaven en desacord (Pérez i Cánovas, 1995). És d'interès aquesta relació entre participació i comunicació que coincidiria en les idees expressades continuament en el nostre estudi sobre la relació de la participació amb el

³⁵ Aquesta no implicació podria ser conseqüència de que encara no es produeixi una participació dels infants real en la família i que encara es funcioni amb sistemes "proteccionistes" d'evitar als infants que facin aquestes tasques. L'estudi mostrava com en les classes més baixes es donava una major participació en la realització de les tasques però que aquesta no era una variació pel fet que la mare treballés o no.

fet d'escoltar els infants. Tanmateix, consideraria que el fet de relacionar la comunicació de forma unidireccional fills-pares/avis i no bidireccional pares/avis-fills-pares/avis i centrar la comunicació en el que es fa a l'escola seria també excessivament reduccionista en relació al que consideràriem que s'ha d'entendre com a participació dels nens i les nenes en l'espai familiar.

De les observacions realitzades a l'EJP es va poder copsar com es donava una certa participació en les tasques domèstiques principalment per part de les nenes, el que posaria en evidència que encara es dóna una diferenciació per raó de gènere. Aquest fet donaria suport a l'apreciació que aquesta col·laboració no sempre es dóna precisament com a voluntat d'endegar un nou model de col·laboració en el si de la família sinó com una forma "tradicional" de diferenciació de rols que no té res a veure amb el que entenem per veritable participació encara que aquesta impliqui l'assumpció de responsabilitats. En un dels debats del grup de tercer d'ESO es va posar en evidència que hi havia diferències en el que es demanava a casa que fessin els nens i les nenes. Vàries nenes es varen queixar que elles havien d'ajudar en moltes coses i que en canvi els seus germans no feien res. Una d'elles es va queixar també del pare que només arribava a casa, s'assentava al sofà a mirar la televisió i no feia res. Es feien propostes per part d'alguns nois que en igualtat de condicions la mare havia de treballar més a la casa que el pare. Les nenes en canvi argumentaven que si tenien una filla i estudiava, després no voldrien que la filla es quedés a fer només les feines de casa. En conjunt però varen considerar que tant el pare com la mare havien de contribuir per igual a la feina de casa i al treball a fora.

Sònia: Que l'home si no té estudis ni res amb el sou de l'home no arriba...

Maria: Hay hombres que no trabajan y son los que llevan la casa y hacen todo.

Esteban: El hombre y la mujer tienen el mismo derecho a trabajar ¿no? Tienen los dos el mismo derecho a trabajar pero tú también quieres tener limpia tu casa. Un hombre si vive solo en casa entonces si que la limpia él

Marisa: ¡Es igual!

Gabriela: Que la Sonia antes ha dicho que si el sueldo no llega la mujer tiene que trabajar, pero que si llega también tiene que poder trabajar...

Maria: A ver tú te has casado y tienes un horario normal de 8 a 8...

Esteban: ¿Esto es normal?

Maria: Y la mujer desde las 6 de la mañana hasta las 12 de la noche qué se va a poner ¿a las 12 de la noche a planchar y a fregar el suelo? Pues el hombre tiene que colaborar...

Matilde: Yo creo que tiene razón, mi padre lo hace, va en camión y se sienta, cervecita y olivas... Trabaja todo el día en el camión y está todo el día sentado... ¡No hay derecho! ¡ya está sentado en el volante! Es machista. No hi estem d'acord

FRANCESCA: Què proposeu?

Matilde: Que tenim el dret de treballar tant l'home com la dona.

El debat també va fer que discutissin sobre el fet de si ajudar a casa podia considerar-se una explotació per part dels pares. En general tots manifestaven que era una aportació que calia fer però una altra vegada més es varen manifestar les diferències entre els nens i les nenes ja que aquestes eren les que ajudaven i no els nois. Fins i tot alguna noia manifestava que abans havia de fer la feina de casa, es dutxava, i després si estava cansada el que deixava de fer eren els deures.

Aquesta internalització de les imatges sobre el paper de les dones en les tasques de la casa també les varen expressar els nens del CRAE que en els moments en que es donaven discussions entre ells, situaven a les nenes a fer les tasques de la casa. Quan es produïen situacions de competitivitat s'utilitzaven aquests estereotips lligats a la funció de reproducció. Fent una equiparació a la situació familiar, ja que el centre era residencial i provisionalment era la seva alternativa a la família, en una ocasió en que es va proposar prioritzar a les nenes proposant de comprar-los un radiocassette perquè es portaven millor, aquest fet va generar una queixa considerable per part dels nens. Podria dir-se com malgrat que les tasques es feien totes de manera rotatòria per part dels nens i les nenes i els educadors i les educadores, les nenes encara tendien més a ajudar a les tasques domèstiques i els educadors, en certa manera, ho premiaven. D'altra banda, els infants es queixaven de les diferències que es feien quan consideraven que a la família no es farien diferències entre fills.

Evaristo: ¿En qué os ayudan? ¿en qué os ayudan?

CARMEN: Pues mira, no nos dan tanto que hacer...

Lucas: En robar pijamas.... ¿Ah no? ¿y mi cuarto qué?

Evaristo: Eso lo habrá dicho la Teresa....las niñas, porque me ayudan...
JOAN: Pedir palabras por favor....
 (es queixen molt)
JOAN: A ver Rafael... pide palabras...pedir palabras...
CARMEN: Nada... sólo que sepáis que hay un motivo... que tampoco ...
Emilio: Es verdad... o todos o ninguno...
Ignacio: Si las niñas se portan mejor que nosotros si...!(ho diu amb to de sarcasme...)
Lucas: (cridant) Nosotros queremos nuestro radiocassette porque nos sale de las ...!
Ignacio: ¿Y entonces nos vamos a quedar nosotros sin radiocassette? pues no....
CARMEN: Por qué no intentamos de escuchar todos y después hablamos...
Ignacio: No. Yo hasta que no... no.
CARMEN: Eso es una cosa... la otra cosa es que ellas no tienen radiocassete no pueden escuchar música...
Ignacio: La Carlota tenía uno hace poco...se lo ha llevado a su casa...
Evaristo: El Rafael tampoco tiene radiocassette! O todos o ninguno... Entonces si tu tienes varios hijos imagínate y les dices... le compro una bicicleta al Pepito y no se la compro al Juanito y al fulanito...como se quedarían los señores...
CARMEN: Pero resulta que el fulanito y el manganito tienen ya uno... tienen
Rafael: Pero yo no tengo, yo no tengo...
CARMEN: Pero además resulta que estos dos fulanitos se portan fatal!
Rafael: ¡Si hombre! (está molt enfadat)

Rafael: Pues para esto nunca hacemos asambleas y ya está!
JOAN: Lo que no se puede es faltar al respeto... Lucas ha faltado al respeto..
Lucas: Les compráis una bici, un yoyo, una muñeca...
JOAN: Lucas, fuera... pues yo acabaría la asamblea...

El debat es va continuar en una altra assemblea on es varen continuar posant de manifest les diferències que feien els nens envers les nenes però a la vegada es defensaven considerant que es comunicaven millor entre els propis nens que no entre ells i els adults.

JOAN: Estamos cogiendo la dinámica del otro día otra vez...no se está hablando bien, no estáis razonando las cosas....Ignacio, hay cuatro palabras pedidas, ves dando palabras por favor...
Ignacio: ¿A quien?
Evaristo: Teresa, yo soy un niño, las niñas son niñas, tú eres adulto y hay un término... que ellas me explicarían más secretos a mí que a ti porque yo soy un niño y tú eres un adulto... ellas me explicarían a mí más secretos...porque a mí me han explicado muchas de ellas que cuando tú les dices eso de: "¿me ayudarás...?" y esas cosas raras... por no decirte que no, te tienen que decir que sí.
TERESA: Ese no es el tema... el tema es si se portan bien.
Evaristo: ¡Eso es explotación!
Rafael: Somos el equipo A!
CARMEN: Eso es otro tema....
TERESA: ¡Estamos hablando de portarse bien! No de si quieren ayudar a hacer cosas o no.
Evaristo: ¡parecen las chachas...!
Rafael: (a les nenes) eh! ordenadme mi armario...!
Pablo: ¡Ordenadme mi ropa...!
TERESA: ¡Este boicot a la asamblea....!
Ignacio: ¡Va callad!

Podia copsarse com hi havia una dificultat de reconèixer que es fessin diferències i com les educadores esquivaven el tema que reclamaven els nens tot considerant que les nenes podria ser que ajudessin, en certa manera, obligades. En qualsevol cas, el tema era motiu de debat i de comunicació, i afavoria espais de discussió encara que fossin polèmics. Això ens faria pensar que és una de les formes de facilitar el diàleg a la família encara que els rols socials atribuïts per gènere encara ho puguin fer difícils o si més no, polèmic.

En contrapartida, o potser precisament per aquesta major implicació de les nenes, cal destacar el resultat de l'estudi realitzat pel BICE l'any 1998 que mostrava que les nenes donaven molt més les opinions a casa que els nois quan s'havia de prendre alguna decisió important (Hutsebaut et al., 1998).

Un dels entrevistats alertava com la discriminació per raó de gènere és un entrebanc important en la veritable participació i en fomentar un diàleg en el si de la família, a la vegada que també denunciava com es podia fomentar els posicionaments passius que serien precisament contraris a una implicació i corresponsabilitat: "*Els infants són el permanent descobrir la capacitat innata que existeix de cercar solucions i resoldre-ho... ara, si ho prohibeixes i ho controles aleshores torna la passivitat i la passivitat es... i aquí està el gen si un vol novament, la persona que quan arriba el seu paper aleshores no participa en les qüestions de la llar perquè la mare està a la cuina i "a la cuina un nen no té perquè ficar-s'hi i això li correspon a la germaneta..." i que després si participa ha de ser en un paper que li correspon... Aleshores els rols masculins i tot això es desfà completament perquè en realitat el nen vol participar en donar-li de menjar a la nina i no el deixen i aleshores clar, quan arriba a gran, com li donarà de menjar al nen? Això li correspon a la mare..." (P14) Insistia com es poden inculcar ja de petits actituds poc participatives i passives explicant una pròpia experiència en la seva família: "*vàrem arribar a un**

país nou i la senyora que s'encarregava del petit que ja se sabia vestir i tenia dos anys, un dia la meva dona va anar a l'habitació i se la va trobar que li estava traient la roba... ell estava estirat i la senyora li treia els mitjons, els pantalons... i ell com un rei que li ho fessin! I ja sabia fer-ho però pensava: "si m'ho fan... jo tranquil, millor... no m'he de moure..."

Una altra dimensió a tenir en compte en la participació en la família que també implica rivalitats però que a la vegada evidencien com la família pot ser un espai de diàleg i d'interacció participativa és la relació entre germans. Establir un espai de comunicació familiar pot afavorir una forma diferent d'encarar el funcionament del sistema familiar. La relació entre germans ha estat una dimensió sovint oblidada quan es parla de la família (Pfouts, 1976). L'efecte directe que tenen les relacions entre germans durant la infantesa ha estat poc treballada pels teòrics i els pràctics en temes d'infància. Potser tal vegada la raó es troba en que sempre s'ha centrat l'atenció en la relació diàdica "pares-fill" i la que s'estableix entre germans sovint ha estat a l'ombra d'aquesta. Pfouts es mostrava sorprès de com hi ha hagut poca preocupació dels estudiosos dels sistemes socials per l'estudi del subsistema de la relació entre germans. Aquesta autora ressaltava com irònic el fet que la gent del carrer sigui més conscient de la importància dels lligams entre germans que els experts i que els artistes hagin estat més capaços de capturar la seva essència que els científics. Des dels inicis de la història, l'interès popular en la interacció entre germans s'ha reflectit a les faules, els contes de fades, les narracions bíbliques, les obres de teatre i les novel·les que reflecteixen de forma eloqüent les característiques de les relacions entre germans com són les lluites de poder, rivalitat, solidaritat i ambivalència (El Rei Lear de Shakespeare, Antígona de Sòfocles, El Tragaluz de Buero Vallejo per posar alguns exemples. Freud també va posar en evidència les dificultats

de gelosia que existia entre els germans Goethe³⁶). Han passat gairebé trenta anys des que Pfouts plantejava aquesta dificultat però tal vegada en alguns aspectes es pot considerar que sovint ens oblidem de les relacions entre germans quan aquestes són transcendents en la situació familiar i també en la configuració dels espais de participació. Es podrà veure més endavant com els sistemes de participació poden afavorir que els germans s'hagin de posar d'acord en alguna cosa (com per exemple votar a un partit polític)³⁷. També es pot copsar la dificultat de la relació entre germans en el que es manifestava en una de les assemblees amb el tercer d'ESO de l'EJP on quan es parlava de com tenir cura dels animals i les plantes domèstiques, el tema va derivar cap a la relació entre germans.

Matilde: ... Tens que donar-li l'amor que es té per l'animal. Imagina't que l'animal és del teu germà, i tu no el vols... el tens que estimar igual?

Maria: Yo quiero más a mi perro que a mi hermano....

Aitor: No compares, porque el perro no habla ni te insulta.... el perro sólo... (discuteixen)

Matilde: Imagina't que l'animal és del teu germà, l'estimaries igual? Imagínate que tu hermano tiene una cucaracha....

Esteban: Pues yo querría más a una culebra que a mi hermano.... (hi ha molt soroll)

....

Matilde: Esteban, si quieres hablar ¡sal de la clase! El deure de cuidar un animal com si fóssim nosaltres. Podem comparar a un animal amb una persona?

Gabriela: A un animal no le cuidas igual que a una persona...

Maria: Que no se puede querer a una persona y a un animal igual. Yo quiero más a mi perro que a mi hermana. Me da asco. (criden)

Gabriela: Es tu hermana, es de tu sangre... ¡como te va a dar asco...!

Marisa: Que pesada eres con tu hermana!

Martina: Los puedes querer igual puedes llegar a querer más a tu perro que a...

Gabriela: ¡eh, repítelo que no me he enterado!

Martina: Yo creo que los puedes querer igual que puedes llegar a querer a tu hermana igual que a tu perro... yo creo que los puedes querer igual...

Matilde: Vale la segunda pregunta: ¿ se puede comparar a un animal con una persona?

Gabriela: Yo quiero a los animales diferentes...

Aitor: No es lo mismo.... Tu hermano no depende de ti el perro sí que depende de ti de la comida que le des. Si no fuera por ti se moriría de hambre....

Matilde: Tú dependes de tu madre... si tu madre no te da de comer te mueres... pues lo mismo pasa con el perro.

³⁶ Sigmund Freud, "Un recuerdo infantil de Goethe en "poesia y verdad" (1917) *Psicoanálisis aplicado nº 12.*, Obres completes pp. 1036-1041.

³⁷ Veure més endavant a la pàgina 174, P7 també fa especial referència a com pot influir el grup de germans com a subsistema en la presa de decisions.

En l'estudi realitzat per Van Gils (1997:76-79) sobre el que pensen els infants de la seva família se'n extreia un apartat sobre les relacions entre els germans i les germanes que mostraven clarament com eren importants, però a la vegada força conflictives.

Malgrat totes les dificultats esmentades, es va observar que la família és especialment valorada tant a l'escola com en el CRAE. En el grup de primer d'ESO de EJP es va establir un debat sobre la importància de la família per l'aportació que fan de béns materials... *et mantenen et paguen l'escola, són els que et donen de menjar...* , (Mercè) ... *sinó en tinguéssim no tindríem lloc on viure i menjar* (Genisa); i afectius: *els teus pares et cuiden i es preocupen per tu i tot i si no en tinguessis no... no és el mateix un monitor que un pare o una mare que et doni suport* (Andrea) ... *els pares són els que t'eduquen i t'ajuden en tot i no hi ha ningú que puguis estimar com els teus pares* (Olga). Es va generar un debat defensant el paper afectiu dels pares perquè de menjar i vestir també ho podia fer un centre i que els pares aportaven quelcom més (Andrea). En preguntar-los què pensarien si els seus pares no els volguessin i els portessin a un orfenat, aquest va ser un tema que se'ls feia difícil d'imaginar per les seves pròpies experiències. Varen opinar en qualsevol cas que sempre era millor anar amb la família extensa (avis, oncles, o amics) que no pas a un centre. Varen tenir en canvi idees força clares sobre la seva actuació en cas de maltractaments tot citant el primer intent de negociar i sinó anar a la policia. Aquest era probablement un tema que coneixien per la difusió que se'n fa als mitjans de comunicació tant dels propis maltractaments com dels telèfons i els espais on poden denunciar-se. Va sortir el tema de si els pares podien pegar per tenir males notes i se'n varen mostrar unanimitat en desacord tot informant però que coneixien situacions de pares que ho feien. Aquest tema es podria relacionar amb aquesta capacitat dels infants de fomentar la negociació que defensa la Recomanació del Consell d'Europa.

Olga: Jo crec que perquè treguis males notes els teus pares no t'han de pegar perquè pegant no s'arreglen les coses i tindriem de parlar-ho.

Irene: Que estic d'acord amb l'Olga que si treus males notes no t'haurien de pegar, però si et peguen el primer que has de fer és parlar i si continuen pegant-te o encara més fort doncs se'n va a l'associació de persones maltractades i s'arreglen les coses.

Carina: Primer parlaria amb una persona gran que hi tingués confiança que parlés amb ells i si no va bé doncs ho diria.

Pilar: De vegades si et peguen els pares tenen raó però si et peguen massa parlaria amb ells o aniria a la policia.

Andrea: Però després si traguéssim bones notes aleshores què farien et regalarien moltes coses? (insisteix) si treus males notes et peguen però si són bones aleshores et regalarien coses?

Mercè: Que nosaltres quan treiem bones notes jo crec que ho tindriem de fer per fer contents els pares i per fer-te content tu mateix perquè home, t'arregla més la vida no, però no perquè et regalin algo.

Conrad: Que jo crec que això també pot passar, però és difícil que passi perquè si et peguen serà perquè es preocupen per tu, no? Si treus les notes baixes i a ells no els importa no et diran res però si els importa no et pegaran o sigui és molt difícil arribar a aquesta situació que et peguin només per les notes....

Olga: El Conrad ha dit que si et peguen és pel teu bé perquè treguis més bones notes però això no és veritat..

Conrad: Jo no he dit això jo dic que si et peguen... que si ells es preocupen per tu doncs llavors et diuen alguna cosa i si no es preocupen per tu aleshores els és igual que treguis males notes. Però aleshores si es preocupen per tu és difícil que et peguin perquè en tot cas et parlaran o alguna cosa, seria una cosa molt rara que et peguessin...

Andrea: Que no és el mateix pegar-te que renyar-te perquè renyar-te ho trobo lògic perquè estudiïs i així però pegar-te ja no perquè passa ja del tema...

Elisa: Que si et peguen una vegada o dues i t'estimen com diu ell...

Conrad: No es que t'estimen si et peguen! jo no he dit això jo he dit que si de veritat....

(Li demanen al Conrad que demani la paraula)

Elisa: Que potser ho fan pel teu bé però jo crec que hi ha un límit perquè si et comencen a pegar molt...

Mercè: Conrad, tu has dit que et peguen perquè pensen amb tu?

Conrad: Jo no he dit això...

Mercè: Tu no ho has dit al principi... que et peguen perquè es preocupen per tu?

Conrad: És la vostra manera d'entendre les coses... el què he dit es que si et peguen no serà per les notes... si no t'estimen no els importarà que treguis excel·lents o insuficients, és molt difícil.

Mercè: Jo crec una cosa que si portes unes notes és millor raonar-ho que no pas pegar-te perquè parlant és com les coses és el que diuen que s'arreglen millor.

Andrea: Que ja ha dit el Conrad que no estava parlant de les notes que ha dit que si et peguen no es per les notes però aquí estem parlant que et peguin per les notes.

Conrad: Però jo estic dient que si arriba aquest cas de pegar per les notes és molt difícil...

El que va merèixer més debat va ser la discussió de si els pares podien triar-los els amics o prohibir-los de tenir-ne alguns. Una de les noies (Coral) acceptava que ho fessin si podia ser algú conflictiu com podia ser algú que es drogués, mentre que d'altres (Carme, la Mónica o la Judit) van estar molt radicals en que no podien dir-los res, que en tot cas podien

opinar però no manar. Tanmateix la postura en general era bastant acceptant que els pares hi poguessin dir alguna cosa.

En el CRAE al pis A es va donar una situació especialment participativa quan tots els nens i les nenes conjuntament amb els educadors varen tractar el tema d'un dels nens - l'Andreu- que començaria a veure els seus pares a qui feia molt de temps que no veia. En el marc d'una assemblea, l'educadora (Berta) li va demanar a l'Andreu si ho volia explicar i ell va dir que sí. Inicialment a l'Andreu li costava d'expressar-se segurament degut a l'elevat contingut emocional del que havia de dir. Es va generar un debat molt solidari entre tots que eren molt conscients de la importància de la família.

BERTA: teníamos un orden del día pero que a lo mejor no sé si lo podremos hablar porque había una cosa que nos parecía muy importante sobretodo es muy importante para el Andreu i volíem donar l'oportunitat de que parlés avui perquè jo crec que té una notícia molt, molt important per a ell i que potser li fa il·lusió d'explicar-nos alguna cosa...llavors Andreu quan vulguis pots començar sense mossegar-te....venga endavant!

Andreu: Que yo como echaba mucho de menos a mis padres, los quería ver y ...como esto es una mierda....yo quiero ver a mis padres.

ALBERT: Què t'han explicat avui? que deien avui.... On has anat que no ho he entès?... I què més t'ha dit el Gerard?

Andreu: Que... no me acuerdo.

ALBERT: Que... demà....què passa demà?

Andreu:.....mmmm.....entre que esperas y que no esperas...que veré a mis padres.

ALBERT: Què t'ha explica't el Gerard? és que d'entrada no ho sabem com t'ho ha explica't el Gerard.... els veuras un cop al mes?

Andreu: sí

ALBERT: I quanta estona estaràs amb ells?

Andreu: ¿Mañana?....

ALBERT:una hora! I qui vindran els papàs sols demà o vindran algun germanet teu....eh carinyo!...

Andreu: qué?

ALBERT: Vindran els teus papas sols o vindrà algun germanet teu?

Andreu: aquí?

ALBERT: No al lloc on vas a veure'ls...no vindran aquí...

Andreu: no, el meu germà està en otro centro, mis hermanas y mis hermanos....

ALBERT: quants germans tens?

Andreu: (conta) los niños: un, dos, tres...las niñas: un, dos, tres, cuatro...:siete.

ALBERT: ¡Siete! ¡siete hermanos! que estàs content?

Andreu: sí.

ALBERT: ¿que tienes nervios?

Andreu:un poco....no sé si lo estaré mañana...no podré estar nervioso...

ALBERT: sí que pots estar nerviós...quan temps fa que no veus els teus pares?

Andreu: uy! cuando era mayorcito....

ALBERT: molt petit, molt petit.....

Andreu: no me acuerdo....

ALBERT: ¿no te acuerdas?

Andreu: no

BERTA: I qui t'ha donat les fotos que has ensenyat?

Andreu: Elisa, Elisa coneix a mis pares y han dit mis pares: ten pa'l Andreu.....

BERTA: molt bé....

Andreu: Gracias

ALBERT: Bueno, queríamos que el Andreu lo explicara para que entendierais, para que vierais la época mala que ha pasado el Andreu...sobretudo en verano que el Andreu pasó una época muy mala... ahora sabéis... ya la conociais porque lo ibais diciendo...pero ahora sabéis bien cual es la razón que Andreu pasara pues esa época que pasó y los problemas que tuvo...y lo contento que está ahora ...y lo nervioso que va a estar! o sea que entre todos tenemos que entender que el Andreu....claro le ha pasado una cosa muy, muy gorda y es normal que esté pues un poquito nervioso, que no sabe qué pasa...y entre todos pues vamos a ayudarlo...como hemos hecho con todos vosotros cuando ha habido un cambio importante en vuestras vidas...¿vale?

BERTA: yo volia dir una cosa més perquè tothom ha sortit els caps de setmana, o veu el seu pare o la seva mare Bé doncs, potser a la propera assemblea jo crec que ens hauràs d'explicar una mica com ha anat eh, Andreu? ens agradarà molt , si tú vols...

Carlos: Pues que tengo que decir al Andreu que ha tenido un problema...que si sus padres no pueden venir, pues que no pase....que le deseo mucha suerte.

Andreu: Gracias

ALBERT: Muy bien Carlos.

Darío: Que yo me alegro de que el Andreu vaya con sus padres porque hace tiempo que no les ve, y como ha dicho el Carlos que se lo pase bien y que no tenga ningun problema...

Andreu: Gracias

Tomás: Gabriel...

Gabriel: Si te digo la verdad, me alegro, me alegro por ti porque ya te iba tocando...

La participació a la família va ser un tema molt destacat per les persones entrevistades. Practicament totes elles varen considerar que la família és l'espai prioritari on fomentar la participació dels infants i on iniciar un aprenentatge per l'exercici de la plena ciutadania. Aquesta visió, estava fonamentada tant per la seva pròpia concepció teòrica i el seu propi convenciment com experts, com per les seves pròpies experiències d'infantesa i/o familiars d'aquell moment. Alguns, basaven la necessitat de la participació en la família en les seves "bones experiències" com infants, d'altres, precisament en el fet que rarament havien pogut opinar i això creien que havia estat perjudicial per ells. Aquestes perspectives coincidirien amb el posicionament de De Winter (1995:69) que planteja que la família en l'actualitat tan aviat pot facilitar com impedir les possibilitats per la participació dels infants. En aquest mateix sentit Benedek (1974:167) destaca com la família es mou entre dos paradigmes: un de conservador ja que manté allò que els vincula al passat i un de progressista, perquè també transmet els nous béns

culturals. La major inclusió dels infants es podria considerar com una d'aquestes noves tendències.

La modernització de la cultura familiar l'ha anat convertint en un espai democràtic on els valors de la independència, el respecte a l'opinió d'altri i la sensibilitat envers els problemes són força importants. De Winter creu que cal estar alerta en veure si els infants aprenen a negociar en aquest clima o solament aprenen a evitar els conflictes, en qualsevol cas creu que els infants cada vegada més són tinguts en compte en les decisions que es prenen en el si de la família. Considera que aquest fet pot ser vist en sí mateix com un tipus de participació dels infants però que particularment també es pot considerar com un aprenentatge per fer possible la participació en altres indrets. D'altra banda Casas (1996) assenyala que la família no és una illa separada de la societat i que la participació no pot ser considerada com una activitat únicament possible en la vida familiar. Defensa el fet que els infants participin amb els seus pares en la vida social. A la vegada alerta del fet que el context actual de les famílies és un cert paradoxal, ja que les facilitats de comunicació poden convertir-se en dificultats, com per exemple, les noves tecnologies que poden facilitar activitats conjuntament, en ocasions, encara separen més. Això succeeix en el cas que cada membre de la família té la seva pròpia televisió o el seu propi aparell de música que gaudeix en solitari. Posa en evidència també el factor temps com un dels problemes de la participació en el si de la família.

És interessant veure com els entrevistats destacaven que la família és un espai imprescindible per fomentar la participació i la ciutadania però a la vegada remarcaven la seva dificultat: "*La família és l'espai fonamental. És on l'estil, el projecte de vida, el model de vida s'aprèn s'empapa un amb aquest model, no? i després és traslladable a tot arreu però si el nen petit de molt petit ja veu que l'espai està cobert per la mare o per la germana gran ja creix amb la idea que no hi ha res a fer que això està*

donat i beneït..." (P3). "La família crec que és un nucli bàsic, important, social i un espai on la participació s'ha de potenciar.... Però la família està ajustant-se a molts canvis... és difícil... i jo crec que és el nucli central" (P5).

Com a suport a les propostes de participació en el si de la família cal destacar tant les experiències de la pròpia infantesa com les experiències en el present dels entrevistats en les seves famílies constituïdes. Les vivències de participació en la família destacarien pel fet de ser espais de vida molt quotidiana de la mateixa manera que es remarcava en l'estudi realitzat per Perez-Alonso i Cánovas (1995) sobre la comunicació intergeneracional: *" jo no sóc d'una família democrata perquè en aquella època no ho érem ningú, però tinc uns pares... que realment escoltaven i aleshores els espais de dinar i de sopar eren sempre de parlar, jo recordo que el meu pare deia: "jo vinc a dinar perquè així sento qui parla i m'expliquen que han fet a classe" i aleshores era un costum que allà explicava tothom què havia fet a la seva classe o què li havia passat aquell dia si tenia ganes d'explicar-ho... igual que el pare explicava la feina i la mare explicava no sé què de la família que havia passat. Això sí que jo ho trobo molt agradable i ho hem anat seguint al llarg de la vida que la gent expliqués què li estava passant..."(P1).* Una altra entrevistada reforçava aquesta experiència personal de participació amb una situació d'igualtat i cooperació entre gèneres: *"Jo recordo com experiència pròpia de participació la de la meva família... a casa meva no es feia mai res que no es comptés amb nosaltres... inclús les decisions que es prenen a casa meva... jo ho recordo.... Jo estava acostumada que a casa meva el meu pare feia exactament tot igual que la meva mare, els dos treballaven en aquella època... Clar que una mare treballés tampoc no era massa corrent, no? Però vaja es varen buscar les alternatives i estratègies perquè a l'escola em pogués quedar més tard... que no es quedava ningú... no era moda allò de quedar-se, no hi havia activitats extraescolars... jo no vaig anar a escola de monges... A mi em varen*

escoltar a casa meva... Tot el que teníem al barri eren escoles de monges, quan van tancar l'escola que jo anava perquè era d'aquestes escoles lliberals... jo els vaig dir: -"Amb monges, no". I ells em varen dir: - "doncs, no". I això representava que jo cada dia agafava el tren, amb 9 anys, quatre cops al dia, amb 9 anys!... Vaig anar a un institut, la meva mare em va acompanyar el primer dia i em va dir: "t'ensenyo el trajecte i te l'has d'aprendre" això no vol dir que ella després no tingués els seus mecanismes de comprovar ella mateixa si jo ho feia bé amb veïnes... amb tot el suport aquest... arriba a l'hora, no arriba a l'hora... ella ja tenia la seva estructura muntada, no? i clar jo em sentia també segura perquè jo sabia que qualsevol cosa que em passés tenia el senyor del tren... segurament és una excepció.." (P4). És d'interès aquesta relació entre la igualtat entre gèneres i la participació dels infants. Purdy (1992) explica les argumentacions de les pensadores feministes que han suggerit que la dependència perllongada dels infants (és a dir, la seva protecció i no participació) es part dels elements d'opressió que han deformat la vida de les dones. El fet que es perllongui la infantesa es considera que provoca que les dones també hagin d'estar més temps pendents dels seus fills tot mantenint-se en l'esfera privada (Purdy:200). D'altra banda també es podria considerar que les dones han pogut afavorir millor la participació a la família, tal i com ho relacionava un dels entrevistats (P13) quan comentava que a la seva família d'origen hi havia hagut molta participació precisament perquè el seu pare havia mort molt jove, el que podria considerar-se com una clara al·lusió que el gènere masculí tendeix a assumir rols més autoritaris.

Cal ressaltar com la participació implica assumpció de responsabilitats i el desenvolupar la capacitat d'escollir el que es vol fer. Aquesta oportunitat de triar el que l'infant vol fer ajuda a fer un aprenentatge de com prendre decisions. Fromm (1980) ja deia com les societats actuals sovint tenim "por a la llibertat" d'elecció. Aquesta oportunitat de decidir en la família ajuda que es vagin perdent aquestes pors. Piaget (1932, 1971)

assenyalava que els infants tot sovint havien de decidir conjuntament quines normes aplicar quan jugaven plegats a algun joc però també observà que es trobaven poques vegades en la posició de prendre decisions similars sobre la major part d'altres normes que governen la vida social, i que només rarament tenien ocasió de reflexionar sobre la idoneïtat de qualsevol d'aquestes normes. S'observa actualment una dificultat envers la presa de decisions fins i tot en els joves, el que seria una de les conseqüències d'aquesta manca de participació en la família. Una de les entrevistades, recordant com se li permetia participar a la família, manifestava com de vegades podia preferir que li donessin tot fet (tot i que la situació corresponia ja a la seva adolescència): *"jo recordo una anècdota de... jo deuria de fer 6è...15 anys, que en l'Institut van organitzar allò dels viatges i... em sembla que era a París i llavors jo estava preocupada si me'l podien pagar o no me'l podien pagar....no sé què.. els hi vaig dir: I la resposta del meu pare va ser: Tu tries, si tu vols hi vas. Aquesta idea... jo recordo que algunes vegades havia dit al meu pare: perquè no em mane a fer això?" (P12).*

D'altres entrevistats rescataven bones pràctiques de participació de la seva pròpia família constituïda: *"A casa amb els fills i la meva dona hi havia participació... no vol dir que no hi hagués discussions o tot el que vulguis... i de vegades les discussions han sigut bastant... en certa manera violentes... però és així com es viu i com s'arriba... a unes finalitats..." (P7).* Aquest entrevistat va explicar una situació innovadora de compartir responsabilitats polítiques amb els infants en el si de la família que va ser el deixar que votessin en les primeres eleccions democràtiques. En aquell moment -explicava- tenia tres fills menors d'edat que es queixaven pel fet de no poder votar. Era evidentment el moment d'eclosió de la democràcia després del llarg període obscur del franquisme i els infants compromesos desitjaven poder dir-hi la seva. Ens relatava que havien acordat de facilitar-los la seva participació en el vot de la manera següent: *"jo els hi vaig dir: "mira, farem una cosa, la mare i jo..."*

-els quatre grans, cadascú va votar pel seu compte- "la mare i jo votarem per qui ens sembli a nosaltres dos, i l'altre vot, que serà el meu, serà el de vosaltres tres, o sigui que vosaltres decidiu qui voleu que voti, ara, us heu de posar d'acord, tots tres si em dieu tres no val us heu de posar d'acord en una llista".. i aleshores em varen fer votar un partit polític que es deia el FUT suposo que era "Frente de Unión de Trabajadores" o alguna cosa així... bé, doncs, i aquí a casa del FUT només hi havia una de les filles grans, que és la que segurament va ser qui els va fer votar a aquests, els hi deuria fer discursos polítics, i coses d'aquestes... , llavors vaig votar al FUT perquè m'hi havia compromès... i després varen anar a veure els resultats de les eleccions i hi havia només dos vots del FUT el de la meua filla aquesta i el meu, i vaig pensar: "Menys mal que no els hi vares fer trampa!" perquè amb aquesta trampa segurament hi hauria perdut molt jo... i ells també... o sigui que ser honrat amb els nens jo crec que dóna fruit".

Les pròpies experiències de participació en la família constituïda es contrasten sovint amb les que no es varen viure a la pròpia infància per part d'un altre dels entrevistats qui a la vegada és crític amb ell mateix per haver estat excessivament proteccionista i no haver fet compartir tot allò que podria considerar-se com a més problemàtic o que podria fer patir: *"sempre hem intentat a casa seguir aquest tipus de participació, i des de molt petits, als nens animar-los a que expressessin la seva opinió en tot el que es feia a casa. Tant el que tenia a veure amb el menú fins a....però clar, donant-los a cadascun també petits papers, no exigint-los sinó fent-ho, també jugar, però al mateix temps que participessin i tinguessin quelcom a veure i aleshores considerar les seves preferències en la gestió familiar per dir-ho d'alguna manera....és el grup, veritablement el grup el que convenç i ho fan més els altres germans i aconseguir que hi hagi un consens. Em sembla molt important, en primer lloc. En segon lloc tot el que es refereix a la seva vida d'estudis, professional, veritablement no imposar mai...".* Seguidament feia la reflexió sobre els possibles errors

que podria haver comès: "*De quina manera jo al voler fer-los participar volia fer-ho en totes les experiències positives i potser privar-los d'un contacte massa directe amb les realitats molts dures algunes d'elles, problemàtiques... en la participació aquest aspecte em sembla important... i després en la tria de carreres cadascun ha sigut i ha arribat a la seva pròpia línia... també parlant-ho en grup obviament amb la meva dona que ha jugat un paper fonamental, racional, molt més objectiu. Jo m'havia educat a Espanya, en una mentalitat d'aquí, i la participació no hi era ni a nivell escolar, ni a nivell familiar, ni a nivell universitari*" (P14). Aquesta dificultat de participar en la família en la pròpia infantesa també ens la recordava una altra de les persones en els seus discursos: "*a casa meva, allà no participava ningú!, la meva mare decidia i s'ha acabat! La meva mare i la meva àvia... vaja parell de dones! Sí perquè la meva mare estava separada que en aquella època era una cosa molt estranya i jo vivia amb els meus avis i quan van morir els meus avis vaig continuar vivint amb la meva mare i la meva àvia....allà no participava ningú tu! allà a callar i a obeir... res. Res de participació! ni gota, ni gota. No t'ho preguntaven...*" (P10). Un altre dels entrevistats (P3) considerava que casa seva era una total tirania.

Hi ha molta consciència que els sistemes de funcionament de les nostres societats no faciliten gaire aquesta participació a la família encara que es consideri com s'ha pogut veure que s'ha millorat molt. Una de les dificultats que es plantegen són les dels temps. L'estudi realitzat l'any 2002 per la Secretaria de la Família de la Generalitat de Catalunya (Cardús, Pérez i Morral, 2002) per a la realització de propostes per facilitar la conciliació d'horaris familiars, escolars i laborals, assenyalava que allò que produeix més malestar, en aquests moments, és la dificultat per coordinar la convivència familiar. Aquí, el problema sol ser la mateixa convivència, fins i tot quan aquesta és possible. Els codis comunicatius de la relació, les normes en les que s'han de desenvolupar els intercanvis, els papers de cadascú, els models afectius que donen sentit als vincles

són confusos i solen acabar en desconcert. No cal dir que, d'altra banda, no es pot tractar el conjunt de la societat com un tot homogeni i que, per tant, la diversitat d'expectatives que hi ha als distints nivells socioculturals, cada vegada més complexos, acaba de complicar la situació (Cardús et al. 2002:64-65). L'estudi destacava sobretot que el que preocupava més en el si de les famílies era el següent:

- Les tensions derivades del poc temps de dedicació als fills
- Les tensions derivades de la poca dedicació a la vida de parella
- La poca disponibilitat de temps personal
- La fragmentació de la vida familiar
- Les noves tensions amb els avis derivades de la delegació de responsabilitats parentals
- Les males condicions en l'estat d'ànim a causa dels horaris laborals per atendre correctament la convivència familiar
- Les dificultats per atendre, en general, els familiars dependents

No és motiu d'aquest estudi fer una anàlisi exhaustiva d'aquesta dificultat però aquests resultats coincidirien amb les observacions fetes pels entrevistats que esgrimien la dificultat de disposar del temps necessari per afavorir la comunicació a la família tan necessària per assegurar-ne la participació de tots. Així, una entrevistada manifestava la seva preocupació en aquest sentit: *"es confonen aspectes del què és la dinàmica familiar en el sentit que, a veure, qui més qui menys té unes paternitats o maternitats "atormentadas", la paraula en castellà la trobo més potent: "la maternidad atormentada" que dic jo. Clar, és aquest ritme de vida en que estàs molt poca estona, o unes estones molt concretes amb els teus fills o les teves filles i clar, en aquells moments no es poden establir segons quins tipus de relació" (P4)*. Un altre dels entrevistats sentia el mateix: *"Si, nosaltres a casa, jo a casa intento escoltar un pelet més, el que passa que intentar escoltar... suposa una sèrie de condicions*

que tampoc les tinc perquè també visc dintre d'aquesta societat... suposa temps per exemple...jo arribo molt tard a casa i no és possible... no s'ha d'arribar tard a casa! perquè et perds tot el que els nanos produeixen i això que a les últimes hores del dia els nanos estan menys productius com tots no? estan cansats estan acabant la jornada... ser doreta a casa, aixecar els nens a casa i estar atents amb les orelles atentes a veure el que diuen és un primer pas per respectar i per tant per fer participar" (P3).

Aquesta mateixa persona alertava de com de vegades existeix el perill de disfressar la participació precisament per eludir responsabilitats i/o per desculpabilitzar-se d'aquesta dificultat de comptar amb el temps necessari: *"jo crec que ara moments un pelet més d'espai tenen a la família... no estic segur que sigui tant per convicció dels pares de que és un dret dels infants com per esgotament dels pares perquè estan treballant fora de casa esgotats la majoria. Crec que els nanos ara tenen poca atenció personal, molta atenció en objecte però poc temps dels pares dedicat a atendre'ls" (P3).*

Un altre element que cal tenir en compte especialment en relació a la participació en la família és el dret a la **intimitat**. Aquest dret, especialment reconegut en la Convenció, és imprescindible que sigui preservat perquè es doni el veritable respecte entre els diferents components de la família. Ja es va dir a l'inici³⁸ com algunes corrents pedagògiques no estarien d'acord amb preservar aquesta intimitat dels fills i dels germans entre ells però és ben segur que és quelcom imprescindible perquè existeixi un clima de mútua confiança. El tema de la intimitat a casa es va debatre en la primera assemblea de tercer d'ESO de l'EJP i es relacionava amb el respecte, el dret a tenir espais i també la relació amb els propis germans:

Gabriela: ...Nosotros tenemos que respetar a los demás... para que ellos nos respeten a nosotros....

Luna: Ningú més?... Tenim el deure de respectar als demás.- Esteu d'acord?

³⁸ Veure pág.45.

Esteban: Que si els teus pares t'han de respectar a tu pots fer el que tu vulguis. Si vols netejar neteges.... (li demanen aclariments) Que si tu tienes un derecho de hacer lo que quieras pues que tus padres no te manden de si lo limpias o lo quieres limpiar o no.

Aitor: Sí, pero la casa no es tuya...

(tothom intervé de manera desordenada)

FRANCESC: Doneu la paraula! però què feu?

Aitor: Que por ejemplo si el sitio es tuyo allí haces lo que quieres....lo quemas...pero si no lo es....

(Passen a votació i 6 voten que no s'ha de netejar el propi espai, 8 abstencions i 1 en contra)

FRANCESC: Si s'ha de votar alguna cosa heu de tenir ben clar el que heu de votar....us sembla que ho heu discutit prou?

Gabriela: Tenim que netejar l'espai de la nostra intimitat...

FRANCESC: Penseu que ja està tot discutit, no?

Aitor: Pero si es tuyo haces lo que quieres pero si no es tuyo...pues...Osea si es tuyo, lo limpias, lo quemas pero si vives en la casa de tus padres que no es tuya....

Gabriela: ¿Los demás qué pensáis que sí o que....?

Sonia: La intimitat és molt diferent de dir si tu neteges la teva habitació....

Gabriela: Hay personas que han puesto que para tener nuestra intimidad tenemos que tener un espacio....y si ese había que limpiarlo. (Llegeix:) Tenim que compartir la nostra intimitat amb el nostre germà petit....

Esteban: si la habitación habéis dicho que era tuya que era sólo tuya....aquí no cabe tu hermano si es tuya la habitación y haces lo que quieres si es tuya habitación. O si es de los dos pones una división en medio y la mitad para cada uno...y en tu parte haces lo que tú quieras y tu hermano pequeño en la suya que también lo haga....

Luna: Aitor...

Aitor: Que si es tu habitación, entonces si viene tu hermano ya no sería un espacio íntimo....porque el lo vería todo y si es pequeño se pondría a rebuscar tus cosas y eso.

Luna: Matilde...

Matilde: Que si es intimidad no se puede compartir... se contradice la frase en si misma... (pasen a votació i 11 voten que no s'ha de compartir)

Luna: (Mirant a la Gemma i a la Lourdes) I vosaltres per què no voteu?

Gemma: Perqué jo la comparteixo però cadascú té la seva vida personal...Compartim l'habitació però no compartim la intimitat....

Gabriela: Yo no tengo hermanos.... No s'ha de tafanejar les coses dels altres...

Luna: Tothom està d'acord? (tothom diu que sí)

Fent un paral·lelisme amb la vida familiar també va ser d'especial consideració el dret de la intimitat en una de les assemblees del pis B del CRAE on els educadors varen donar molt suport al dret que tenien a la intimitat tots els infants que hi conviuen i que també va afavorir que els nens la reclamessin en tots els espais com a resultat de la discussió. El debat es va fer a proposta d'un dels nens generat pel fet que les nenes espiaven els nens en els lavabos.

Evaristo: Las niñas y que ellas son las que quieren más intimidad que pasamos delante de su habitación y empiezan: "hay no sé qué, no se cuantos!..." y siempre están así... pues que el otro día estaba yo en el lavabo y la Luz estaba mirando por abajo y la otra por arriba.... Y hay que tener intimidad...

Emilio: Yo estoy de acuerdo con lo que se ha dicho.

Ignacio: ¡Emilio!

TERESA: *Espérate, Emilio...*

Ignacio: *¡Levanta la mano!*

TERESA: *Hacemos la rueda... a ver... hacemos la rueda... Yo creo que tiene toda la razón el Evaristo y que esto es sagrado, es sagrado... la intimidación de cada niño si está en el WC es sagrado, vaya, es que sólo faltaría... que uno no pudiera ir a hacer sus necesidades...*

Pablo: *Tampoco siempre se hacen las necesidades...*

TERESA: *¡Es igual! lo que sea....! que uno no pueda ir al lavabo y pueda estar tranquilo en el lavabo porque lo miren por arriba y por abajo... me parece un hecho ¡gravísimo! y de hecho ya las personas que lo hicieron ya están castigadas y se han disculpado, todo sea dicho...pero me gustaría que alguien si tiene algo que decir que lo diga....si no teneis nada que decir no decís nada... Carlota.... hacemos rueda.*

Carlota: *Yo no....*

TERESA: *No digas que no lo hiciste... ya lo sabemos Carlota... sólo di que te parece esto de que te respeten cuando estás en el lavabo....*

Carlota: *Está bien... está bien que me respeten ... pero si están mirando por arriba...*

TERESA: *Mónica...*

Mónica: *Que es verdad, que se tienen que respetar a las personas....*

Ignacio: *Margarita!*

Margarita: *Que tenemos que tener respeto a los demás....*

Ignacio: *Emilio, ¿tú que piensas?*

Emilio: *Yo en lo único que igual que hay que tener intimidación en el lavabo también les comunico a los educadores que a mi también me parece bien que por ejemplo cuando estamos cambiándonos y entran que cierren la puerta....que no dejen ahí y nos vean los demás en bolas...*

Per part dels adults entrevistats, el respecte a la intimitat es va ressaltar com un tema d'especial consideració i importància que es relacionava amb una veritable participació en la família: "el que falta és el diàleg... veure que tots els components de la família som éssers humans amb el mateix dret exactament i això és el que falta i per tant el tractes com un ser humà i que per tant mai li obres un calaix... i mai li escoltes una conversa per petit que sigui... jo.. de vegades m'esgarrifo de vegades una amiga que em diu: "però es que jo lo he tenido que escuchar..." però que dius! Però tu t'imagines que t'ho fessin a tu? I costen aquestes coses... i no entrar a la seva habitació... jo penso que és brutal com els invadim i com no els tenim cap respecte... és com si el nen no tingués dret a tenir aquell espai personal, no? d'autonomia, de poder estar amb ell mateix, que ningú li remeni, que ningú li faci... i això penso que també falla molt... perquè no el veiem com un ser humà amb tots els seus drets... i el que dic és tan normal... però hi ha molta gent que no ho veu..."(P1). "En les famílies la participació és aquesta: implicar-los en una dinàmica que als nanos se'ls tingui en compte...respectar la manera de ser de les criatures,

la seva intimitat..." (P4). Una altra de les entrevistades de formació jurídica era especialment ferma en les seves conviccions en relació que calia preservar la intimitat en la família i ho fonamentava en la seva pròpia experiència no solament en un discurs que es podria considerar "teòric": "jo no he discutit mai amb el meu fill si anava vestit en pla guerrillero palestí o no hi anava... aquest no era el meu problema... jo penso que aquest era el seu àmbit d'intimitat, la seva personalitat en aquell moment d'anar vestit de guerrillero palestí, doncs fes el que vulguis... fill del meu cor. Jo discuteixo amb tu qüestions importants, si discuteixes aquestes coses... llavors resulta que quan has de prendre una decisió important no tens autoritat... i la decisió important era l'educació, era doncs la futura carrera... era les relacions personals... Aquestes són coses importants a la vida. Però de persona a persona... és a dir ell ha de tenir, o els nois han de tenir un àmbit d'intimitat i la correspondència és una cosa claríssima! jo crec que ningú té dret a llegir les cartes d'un altre, ningú, a no ser que te l'ensenyin és clar! Però ningú té dret a llegir les cartes d'un altre. És com regirar els calaixos... jo crec que ningú té dret a saber què hi ha en el calaix d'un altre... encara que sigui menor d'edat!" (P10). Aquí caldria remarcar que es plantegen situacions de gradació: "no cal embolicar-se per les coses que no són importants..." però en qualsevol cas és una clara preservació de la intimitat dels fills que ja representa un pas endavant.

IV. 2. ÀMBIT EDUCATIU I : L'ESCOLA

L'àmbit educatiu, l'escola, conjuntament amb altres espais d'acció socioeducativa com poden ser centres de dia i espais residencials, és un dels altres espais considerats especialment per la RCE sobre participació dels infants. La Convenció regula el dret de l'infant a l'educació i estableix la obligatorietat d'implantar al menys l'ensenyament primari obligatori i

gratuït per a tothom³⁹. La constitució espanyola, en el seu article 27.4 regula l'ensenyament bàsic obligatori i gratuït i a la vegada estableix com s'ha d'assegurar la participació efectiva de tots els sectors afectats per l'ensenyament. En aquests, s'inclouen els propis infants/alumnes com un dels actors fonamentals. Amb el desplegament d'aquests drets constitucionals a la LOGSE, l'ensenyament obligatori es va establir fins als 16 anys⁴⁰. L'escola es converteix en un dels espais bàsics on els infants assisteixen, i es més, és on tenen el dret i l'obligació d'assistir en les societats modernes. Com deia Ferrer i Guardia, (1977:69) *els governs han tingut cura sempre de dirigir l'educació del poble i saben millor que ningú que el seu poder està quasi totalment basat en l'escola*. Aquest interès en l'educació per part de tots els governs fa que l'escola esdevingui un dels espais on poder -o no- afavorir una autèntica participació dels infants. En aquest sentit és important ressaltar, com ja s'ha fet anteriorment, el valor de l'escola moderna i com aquesta es fonamenta en la consideració que *tot el valor de l'educació resideix en el respecte de la voluntat física, intel·lectual i moral del nen* (Ferrer i Guardia, 1977:74). Els principis participatius de Montessori, Dalton i Decroly també anaven en aquest sentit.

A més del lloc on s'adquireixen coneixements, l'escola és on s'obté una experiència considerable en la manera que els adults es relacionen entre ells i amb els infants. S'aprenen els valors cívics com la democràcia, el respecte, la responsabilitat, la pluralitat i la solidaritat. Si s'obre un diàleg seriós amb els infants a l'escola, sobre la pròpia escola, per exemple, discutint els propis programes i l'organització, els infants aprenen que la seva opinió és apreciada i que es respecta la seva contribució. Si aquest diàleg no existeix i les iniciatives pròpies no s'estimulen sinó que fins i tot més aviat es dificulten la lliçó implícita és: "la ciutadania és fantàstica,

³⁹ Article 28 a) de la Convenció Internacional dels drets de l'infant.

⁴⁰ Llei Orgànica 1/1990 de 3, d'octubre (BOE núm 238, de 4.10.1990) Llei d'ordenació general del sistema educatiu LOGSE.

però no sota el sostre de casa meva!” (De Winter, 1995: 98). L’educació s’ha vist sempre com un mirall de la societat. Els infants abans del segle passat no disposaven de possibilitats educatives. L’educació solament era possible als nens rics. A l’edat mitjana els nens de famílies senzilles només podien accedir a una educació adreçada al treball mitjançant la fórmula de l’aprenent d’un ofici (Pancera, 1993).

Ennew mostra com el desenvolupament històric dels sistemes educatius concentra en les escoles la major part de les accions polítiques dutes a terme pels infants. Tanmateix, l’autora destaca com molts infants reconeixerien ràpidament l’afirmació que "la cultura escolar pot actuar com una barrera a la participació dels infants". Explica com ja l’any 1669 en el Parlament d’Anglaterra un noi va fer una petició per gaudir d’una millor disciplina en les escoles i com en els anys 1889, 1911, 1914 i 1920 es varen fer vagues per part d’infants per demanar també una millor educació i disciplina. Aquestes accions varen ésser totalment trivialitzades pels mitjans de comunicació i no varen ésser preses seriosament pels adults. Ennew menciona que tal vegada la imatge de veure escolars en vaga encara resultava més preocupant per part de les forces del conservadorisme que les activitats dels universitaris (Ennew, 2000:4).

En parlar dels nous models per implicar els infants, Hart cita diverses maneres de com les escoles poden influir en el desenvolupament de la capacitat democràtica dels infants com a membres competents i responsables de la societat:

- ◆ En la manera que els mestres es relacionen amb els infants, tot incloent la manera en que es fan les normes i com s’administra la disciplina
- ◆ Fins a quin nivell el currículum formatiu permet que els infants prenguin decisions i estimula la col·laboració amb els altres
- ◆ Fins a quin punt els infants estan implicats en la direcció de l’escola

- ◆ El nivell en que el currículum està en relació amb la vida quotidiana dels infants i de la seva comunitat
- ◆ La relació de les estructures democràtiques de l'escola amb les estructures democràtiques de la comunitat de l'entorn.
- ◆ El contingut del currículum

Hart crida l'atenció en el fet que per moltes famílies de molts llocs d'aquest món és impracticable l'aplicació d'un model formal de sistema escolar que requereixi l'assistència diària a l'escola degut a la necessitat que treballin i a la irrellevància que moltes vegades tenen els seus currículums en la seva vida quotidiana i la de les seves famílies (Hart, 1997:57-59). Es fa palesa la necessitat d'adaptar els mètodes a cada realitat cultural amb tota la seva diversitat.

Van Gils proposa com element propiciador de la participació que cal ésser treballat des de les escoles, el que denomina PEC (participació, expressivitat i creativitat). Aquests tres elements es fan necessaris mitjançant la interacció de l'infant amb el seu entorn que implica estimular "la descoberta del sentit". La realitat és que les escoles sovint s'adrecen molt més cap a l'infant individualment i no es preocupen de les interaccions dels infants. Es dona molta més importància al treball individual que a les accions de relació. Per contrarestar aquesta tendència, Van Gils planteja que hi haurà moltes més interaccions si els infants tenen més oportunitats: a) de comunicar-se entre ells. b) si existeix un ambient estimulador. c) si tenen llibertat de definir les situacions. (Van Gils, 1996).

Els espais observats per aquest estudi han estat tots ells de l'àmbit educatiu i socioeducatiu, el que fa possible una anàlisi de les oportunitats i dificultats que ofereixen des d'una perspectiva etnogràfica. Aquests espais possibiliten un context de coneixement de la situació de la participació dels infants en la seva interacció amb els adults o entre ells

mateixos. Per a analitzar-los es proposa tenir en compte el paradigma per l'estudi dels contextos de coneixement compost en les parts següents en el procés (Glasser i Strauss, 1964: 671): 1) fer una descripció del context; 2) les condicions estructurals en que aquest context de coneixement existeix; 3) les interaccions que s'hi produeixen; 4) canvis en les interaccions que ocasionen transformacions del context, conjuntament amb les condicions estructurals que han produït les transformacions; 5) les tàctiques d'alguns dels interactuants en els seus intents de manegar-se en els canvis de context; i 6) algunes de les conseqüències del context inicial, la seva transformació i interaccions associades pels interactuants i per les organitzacions o institucions afectades de manera notable. En aquest cas, l'organització és la institució educativa en les seves diverses manifestacions.

IV.2.1. ELS CONSELLS ESCOLARS.

Aquests són uns òrgans de participació que es creen tal i com ja s'ha dit⁴¹, en base a l'article 27.7 de la Constitució Espanyola que estableix que *els professors, els pares, i, en el seu cas, els alumnes intervindran en el control i gestió de tots els centres sostinguts per l'administració amb fons públics en els termes que estableixi la llei*. Es pot considerar com un espai on se cerca la participació de tots els estaments implicats en l'ensenyament que s'imparteix a una escola determinada.

En els CE observats, les reunions es realitzaven al vespre, i en els dos centres (EJP i IES) abans d'assistir-hi, es va connectar amb els representants dels estudiants. En aquests contactes es va poder copsar que la seva visió pel que feia a les oportunitats de participació en els Consells Escolars era força escèptica i crítica. Tots manifestaren que no eren gaire tinguts en compte i que fins i tot es dificultava la seva

⁴¹ Veure pág. 5.

assistència. Tant si eren membres del CE com si no ho eren, manifestaven l'opinió que no se'ls prenia seriosament. Un dels nois que formava part del grup UNESCO considerava que l'espai de delegats de curs era molt difícil de fer funcionar i també el Consell Escolar que *"es diu que són espais de participació i que els nois i noies tenen el mateix valor i la mateixa opinió, però que no és cert"*. Aquest noi comparava les reunions de delegats i del CE amb els partits polítics tot dient que eren espais més formals que estaven encasellats en normes molt rígides degut a això. Els representants del CE també consideraven que era difícil fer implicar els altres estudiants en els espais de participació.

En el temps que es varen produir les observacions, es va poder veure que fins i tot s'assistia poc a les reunions del CE encara que hi haurien elements com els retards en les convocatòries que haurien pogut afavorir aquestes absències. De les cinc reunions observades del CEEJP, només a una hi varen assistir els dos representants i en la darrera no hi va assistir cap d'ells. A les dues reunions de l'IES Alzina hi varen assistir dos de quatre. El nivell d'intervencions a les sessions per part dels estudiants era baix però es podria considerar que en gran part estava directament relacionat amb l'ordre del dia que rarament incloïa temes proposats pels propis alumnes. Un dels nois del IES comentava que tenint en compte la diferència numèrica entre els diversos representants (8 professors+ direcció, quatre pares i quatre alumnes més un representant de l'ajuntament) es podia veure clarament com qui havia de dominar era el professorat. Consideraven que a més, els temes ja es portaven molt treballats dels claustres de professors. Malgrat tot, els representants de l'alumnat, encara que no fossin tots, sempre solien assistir. En aquest mateix sentit, l'estudi fet pel CE de la ciutat de Barcelona als CE de les escoles de la ciutat mostrava que hi havia molt poques reunions on els representants dels estudiants no hi fossin presents⁴².

⁴² Informe realitzat en el curs 1997-1998.

Les sessions s'iniciaven sempre amb la lectura i l'aprovació de l'acta de la reunió anterior i després se seguia l'ordre del dia establert. Els temes que es varen tractar a les reunions establerts per l'ordre del dia del CEEJP varen ésser els següents: grups escolars pel curs, petició grup d'alumnes sobre el moviment okupa, resultats trimestre, estupefaents, Jornades Culturals, aprovació tancament econòmic, atenció mútua d'accidents, calendari escolar, horaris, presentació i aprovació del pla d'avaluació, preinscripció alumnes (2), activitats complementàries, extraescolars i pla general del centre; resultats de la selectivitat, informació inici de curs, gestions grup operatiu policial, constitució consell escolar, projecte preliminar nou menjador, incidents fora de l'escola, resultats primera avaluació batxillerats, jornades Drets Humans, resultats avaluació externa de l'escola, nova contractació de personal docent, informació jornades culturals, informació sortides i viatges, resultats 2ª avaluació ESO i de batxillerats, Projecte Educatiu (2), projecte preliminar ampliació d'escola i aprovació de la revisió dels estatuts del consell d'alumnes. En els torns oberts de paraules es varen tractar els temes següents: sol·licitud representant dels estudiants (Marcel) que les reunions fossin un cop al més, proposta AMPA de fer un servei de guarderia, queixa pare de manifestacions misògines per part d'algun professor, torneig de futbol, bicicletada a Barcelona, violència i robatoris a l'entorn de l'escola (2), sancions (2), problema exhibicionista a l'entorn de l'escola, setmana cultural, problema assistència a les sessions formatives de l'AMPA, informació ampliació ajuts Departament d'Ensenyament per la compra de llibres, sol·licitud per part d'una mare d'informació situació repetidors de primària, biblioteca, revista, treballs de recerca, informació per part de l'alumne (Marcel Cornejo) de les iniciatives per crear un consell d'alumnes, estatuts consell d'alumnes, estupefaents, situació fumar a l'escola.

A L'IES es varen tractar els següents temes a l'ordre del dia: calendari escolar, horari, preinscripcions (2), expedients disciplinaris i comissió de

convivència (2), resultats avaluacions, informe direcció sobre habilitacions aules, informació junta econòmica i aprovació liquidació any anterior i pressupost. En l'apartat de precis i preguntes: informació d'haver guanyat el primer premi *Ciutat per la lectura* i els Jocs Florals del Dte., selectivitat, sortides programades, activitats festa Sant Jordi, queixa d'una mare per problemes de seguretat en un viatge de final de curs, queixa d'una mare al director per no haver assistit a una reunió de l'AMPA.

Els temes, com es pot veure eren molt variats encara que molts d'ells eren de pur tràmit. Es podia observar com a constant als dos centres, la preocupació pels temes sobre la seguretat en general, el que convertia com a tema de debat la relació que el centre tenia amb la policia per aquests afers. A l'EJP també es va tractar en dos ocasions de manera específica el tema del consum d'estupefaents. El consum i subministrament d'estupefaents va ser motiu de sanció d'un estudiant en una reunió que va ésser contestada pels dos representants dels estudiants⁴³. A l'acta d'aquella reunió, en canvi, es manifestava que la sanció havia estat expulsar a l'alumne venedor i reorientar-lo a un curs de garantia social, i sancionar amb una falta greu al comprador i que s'havia aprovat per part de tots. Aquella sessió va ésser fortament criticada per una de les representants quan es va entrevistar amb mi: *“Els pares com que estan molt preocupats pel tema de les drogues, tot el que es pugui fer pel que ells creuen que és evitar-ho els sembla bé i els professors malgrat que alguns se sentien molt malament també ho varen recolzar. Jo em vaig queixar dels registres que es varen fer a nens i nenes per confirmar que no portessin drogues. Jo penso i vaig dir que els professors no poden registrar els nens, que si un cas un registre l’ha de fer la policia. O s’és professor o s’és policia... si un professor et registre ja mai més li tindràs*

⁴³ Aquesta reunió va ser prèvia a l'inici d'assistir al CE però va ésser relatada pels alumnes i també es va obtenir el resum per l'acta.

confiança perquè et pugui ensenyar ni formar de res". (Aina Ribera)⁴⁴. Aquesta manifestació constataria que existeix una consciència de la importància de preservar la intimitat de les persones i de quines són les pràctiques adients respecte als registres en un Estat de Dret i segons la Convenció dels Drets de l'Infant. A l'entrevista amb els nois de l'IES aquests varen manifestar que la seguretat havia disminuït a partir del moment en que havien entrat els alumnes de primer i segon d'ESO perquè consideraven que alguns d'ells eren força violents. Ho atribuïen a que aquests nois tenien molts problemes a casa i els feien evidents a l'institut.

Pel que fa a sancions, sorprèn que a l'EJP ho tractessin sempre fora de l'ordre del dia quan és un tema que s'ha de tractar i aprovar obligatoriament pel CE⁴⁵. El representant dels alumnes va reclamar en una ocasió que les sancions els hi havien d'ésser comunicades previament. Aquesta demanda va provocar que una de les professores es disculpés tot dient que "*encara no hi havia costum i que era qüestió d'agafar la dinàmica*". Els estudiants tenien un paper d'intercedir perquè les sancions afectessin el menys possible els alumnes sancionats, així en una ocasió que a un alumne l'expulsaven amb dret a examen per robatoris, el Marcel Cornejo es va interessar perquè pogués continuar posant-se al dia dels treballs que es demanaven. També va intercedir perquè altres sancions fossin més de tipus educatiu i es convertissin en fer treballs per a l'escola en comptes d'expulsions. A l'IES les sancions es tractaven de manera més formal ja que constaven a l'ordre del dia, els representants dels estudiants prenen part a les discussions interessant-se pel que representaria la sanció pels seus companys. En ocasions

⁴⁴ Per consultar aquesta visió dels adults en relació al consum de drogues dels infants/joves i quina és la situació a Barcelona es pot consultar l'estudi realitzat per Romani i Gonzalez en l'informe sobre la situació de la infància a Barcelona, 2002 www.ciimu.org "La salut dels menors: vulnerabilitat, dependència i estils de vida" pp. 220-236

⁴⁵ Decret 266/1997 de 17 d'octubre de 1997 sobre els drets i deures dels alumnes de centres de nivell no universitari.

s'afavoria que es canviés una expulsió de 6 dies per treballs a l'escola tot considerant que l'expulsió "més que un càstig resultava ser un premi". El tema de les sancions era un tema en el que els estudiants s'hi implicaven. Tanmateix, com es pot veure en el procediment, tot i ésser un tema cabdal del que en poden sorgir importants conseqüències, aquest tal vegada no era tractat sempre amb la deguda seriositat. Una de les persones entrevistades, en base als coneixements que li proporcionava la seva posició professional, denunciava la irregularitat en el procediment sancionador: *"no es respecta l'expedient d'instrucció per les sancions de l'últim decret de drets i deures.... feta la llei, feta la trampa... és una vergonya! hi ha nens acusats, que no s'han pogut defensar molts, que no els deixen parlar... i això és una flagrant vulneració dels drets d'aquells nens. Nens acusats de coses greus, com és tocar a les nenes i aprofitar-se de les nenes i que no els han deixat defensar... Han escoltat a les nenes i prou, això és una vergonya!"* (P1). D'altra banda el fet d'observar la incorporació de sancions en les reunions podria fer pensar que existeix una conflictivitat important en els centres d'ensenyament. Aquesta possible conclusió era qüestionada per una de les persones entrevistades, vinculada als CE, que manifestava que no era així sinó que era únicament perquè els processos eren molt llargs: *"Hi havia un tema que sortia molt que era el tema de disciplina d'instituts... així i tot s'ha analitzat amb més d'atenció i el que s'ha vist és que no és que hi hagi molts casos sinó que tot el tema de procés, quan es presenta una situació de disciplina és molt llarg i que per tant és molt present en els consells però no tant perquè hi hagi molts casos d'indisciplina sinó perquè el mateix cas s'allarga molt en el temps..."* (P12). Aquesta no seria precisament l'experiència dels fets observats que enllestien força ràpid i tampoc el que manifestava la persona anterior que es queixava que no se seguien els procediments. Segurament però sí que podia copsar-se el fet de realitzar un tràmit més llarg al centre públic que en el centre privat concertat. Cal tenir en compte que probablement la conflictivitat no és tan

important numèricament parlant com podria semblar encara que si que és un tema d'especial interès i preocupació.

Tant en un centre com en un altre era palesa la preocupació per la davallada en la matriculació d'estudiants. En el IES aquest tema es va relacionar directament amb les polítiques afavoridores de l'ensenyament privat en detriment de l'ensenyament públic. En els aspectes econòmics es va tractar la possibilitat d'augmentar una quota pel manteniment del centre que no va ésser aprovada. Es va posar de manifest que gran part dels espais estaven tal i com eren quan s'havia inaugurat el centre feia 16 anys i hi havia una queixa important que el centre s'estava deteriorant. Un dels professors fins i tot ho argumentava per justificar la poca cura que tenien els alumnes de les coses tot dient que si estiguessin en condicions se'ls podria demanar millor que no ho espatllessin i/o trenquessin. Respecte a aquest tema, encara que no hi varen intervenir directament, els representants dels estudiants s'hi varen manifestar molt d'acord i hi varen donar suport.

Els temes de manteniment i d'ampliacions a fer a l'escola varen ocupar molt espai en les reunions del CEEJP. L'ampliació d'un menjador es va tractar com una clara mostra d'entendre les necessitats dels nois i les noies més grans que no necessitaven vigilància mentre menjaven, fet que va tenir molt suport per part de la direcció. Les obres de l'ampliació de l'escola, que era una proposta incerta de realitzar, va ocupar gran part d'una reunió en la que s'havia d'haver tractat el projecte educatiu de centre i l'aprovació dels estatuts del consell d'alumnes. Aquest últim tema havia estat tractat de passada en una reunió anterior sense constar explícitament a l'ordre del dia. Es varen aprovar els estatuts amb participació de professors i pares però amb un cert cansament degut que el tema anterior sobre l'ampliació de l'escola havia durat una hora i mitja (el representant dels estudiants feia cara de son i una professora badallava quan es parlava de plànols i espais nous). El projecte educatiu

de centre ni tan sols es va tractar en el període que es varen produir les observacions. L'elaboració dels estatuts del consell va estar força valorada especialment pel director i la representant del PAS. A la sessió en que es varen presentar, hi varen assistir els dos estudiants però a la sessió en que se sotmetien a aprovació, només hi va assistir un d'ells (el Marcel). Va defensar que abans de l'aprovació definitiva s'havia de fer un referèndum entre tot l'alumnat: *"La nostra idea és celebrar un referèndum perquè a més es sàpiga el què és. Volem fer el referèndum el dia 27 per fer la reunió constituent el dia 28"*. El director va comentar que un referèndum s'havia de preparar bé i el Marcel li va contestar que portaven molt de temps preparant-lo i que estaven en condicions de poder realitzar-lo *"de forma democràtica i transparent"*. El director i els altres professors insistien que ho havien de preparar molt bé i el Marcel insistia en que ho tenien preparat des de feia dies i que la data s'havia cercat per fer-ho abans que acabessin els de batxillerat. El professor responsable de batxillerat va dir que encara que no hi hagués classes igualment anaven a l'escola. Es va decidir aprovar els estatuts del consell d'alumnes⁴⁶. Malgrat fer-ho al final, es va poder veure com els professors i els pares s'havien llegit els estatuts i en varen fer suggeriments amb interès. Es va fer un debat força igualat entre tots. El Marcel va defensar amb contundència el dia previst pel referèndum front a les propostes que li feien d'ajornar-ho i ho va saber argumentar donant importància al fet que ells portaven temps preparant-ho. Aquest procés va mostrar com havia anat augmentant la seva capacitat de fer-se escoltar ja que en aquesta sessió la figura de l'alumnat va estar reforçada i els estudiants varen estar molt presents (encara que no fos físicament) donat que es tractaven els seus estatuts. El desnivell però va estar en el temps que s'hi va dedicar ja

⁴⁶ La introducció d'aquests estatuts inclou la següent manifestació: "No s'intenta en cap cas aconseguir legitimar la capacitat de decisió de l'alumne pel fet de ser una majoria significativa dins el centre, sino que es pretén igualar la capacitat d'informació a la del professorat.....es cerca que la veu de l'alumne arribi a ser més important dins el consell escolar. Des del consell, es vol que l'alumne tingui un esperit associatiu i corporatiu, que porti a una bona comunicació entre tots els que prenem part en el curs dels esdeveniments de l'escola."

que el debat dels estatuts del consell d'estudiants va ocupar 15 minuts front a l'hora i mitja que es va utilitzar per tractar el projecte d'ampliació de l'escola que s'hauria pogut presentar en una altra reunió en no ser un tema tan urgent⁴⁷. En una reunió celebrada l'estiu, el Marcel va comunicar que els estatuts havien estat aprovats ampliament pel referèndum amb un bon índex de participació (aquest tema però formava part igualment del torn obert de paraules i no de l'ordre del dia). Les diferències en les dedicacions de temps constatarien el fet que els interessos d'uns (en aquest cas el director) i altres (els estudiants) poden ésser molt diferents. Tanmateix, el fet de tractar-los i establir la interacció discursiva permet que uns i altres es vagin interessant més per tots els temes i intercanviïn interessos.

Un tema que va tenir també especial ressò i tractament conjunt va ésser el de fumar. A l'EJP la proposta de no fumar formava part de la campanya d'un dels representants dels estudiants (Marcel) i va ésser extensament tractat en una de les sessions del CE a proposta del director que abans d'acabar la sessió, va preguntar als alumnes com estava el tema. En Marcel va comentar que era un tema difícil ja que quan es trobaven amb alumnes d'ESO que fumaven no se'ls podia fer sortir fora de l'escola perquè no estava permès que sortissin. Comentava que era desagradable trobar-se'ls fumant als lavabos però que es feia el que es podia. L'altre estudiant (Josep Cirera) va informar que havien fet una sèrie de propostes per estimular el no fumar a l'escola però que era difícil. El director va manifestar que calia un canvi de xip perquè estava prohibit fumar i que per tant no existien possibles consideracions. El Marcel va dir que les nenes sobretot es queixaven que no es podia ni entrar al lavabo perquè estava totalment ple de fum i no es podia resistir. Va comentar que molts dels que fumaven i que no feien cas, sovint eren nanos que no

⁴⁷ Fins i tot un pare qüestionava la idoneïtat de pensar en una ampliació de l'escola en un moment en que hi havia una preocupació per la devallada de les matriculacions.

tenien un rendiment escolar massa bo. A aquesta afirmació una de les professores va fer un moviment de cap en desacord com dient: "*Què diu aquest ara!*". La mateixa professora va dir que ella considerava que el consell d'alumnes no s'havia de ficar amb aquest tema de fumar i dir coses als alumnes que ho fan perquè era una manera de ficar-se amb els propis companys i considerava que era quelcom que devia de fer l'escola. El director li va contestar que el consell els representava a tots i també als alumnes que també es queixen perquè es fuma. Un altre professor (Rosend) opinava que era bo que els alumnes hi intervinguessin. La intervenció de la professora es podria interpretar com que plantejava que els alumnes no s'havien de posar en evidència entre ells. En realitat el que feia era excloure'ls que es fessin càrrec dels afers que els afectaven directament com era el tema de fumar o no a l'escola. Aquesta assumpció de responsabilitat exclusiva per part dels adults respecte a fumar representava una postura contradictòria a una demanda que els professors havien fet als alumnes en una sessió anterior en que els demanaven que avisessin quan tinguessin constància que pogués haver-hi algun problema d'ordre públic (demanda a la que els alumnes no varen respondre) el que demostraria que és un tema que preocupa més els adults que el de fumar (probablement perquè també molts d'ells eren fumadors...).

Els representants del Consell d'Estudis de la Ciutat de Barcelona feien manifestacions en concordança amb el que es va observar en els dos CE exposats i el que varen manifestar els seus representants. Pel que fa al sentiment d'ésser reconeguts també es mostraven força desanimats: "*malgrat això nosaltres tenim poc a dir, sigui en la forma en que la cosa es planteja, sigui el procés en el qual es fan les decisions... I a més a més quan nosaltres tenim coses a dir més que les que considerem nosaltres, més directament, de més pròpies, diem-n'hi... no trobem ni la recepció, ni les condicions per fer-ho...*" Aquests representants també destacaven el fet que els temes que els interessaven sempre es deixaven pel final:

"Mira, en general sempre ens donen la paraula a l'últim punt de l'ordre del dia o quan és precís i preguntes, -diu- perquè sempre ens deixen pel final i en el moment que tu intervens doncs sempre tenen pressa, ja s'estan a punt de posar l'abric o la jaqueta per si marxen, no? i en d'altres ocasions quan vam intervenir, ens deien: Bueno va, però ves ràpid que hi ha futbol"⁴⁸.

La majoria d'adults entrevistats eren molt crítics respecte a les oportunitats que oferien els CE per una veritable participació dels infants i joves. Es considerava, de la mateixa manera que manifestaven els alumnes, que no se'ls deixava intervenir de debò i que no era una veritable posició d'igualtat. Un dels entrevistats quan pensava en quines eren les seves experiències vivencials d'espais on els infants podien participar manifestava el següent: *"He anat a alguns consells escolars, però allà els infants són convidats de pedra... jo crec que a tots. Crec que la dinàmica del consell escolar no ajuda, primer perquè les possibilitats de decidir són poques... perquè els currículums ja estan fets o gairebé... el sistema administratiu d'inspecció del centre ja està previst, els ajuntaments participen amb poca voluntat, hi ha una gran deixadesa per part dels ajuntaments... el que poden fer amb els centres no ho fan..els alumnes no estan al nivell perquè sovint no tenen ningú darrera, a una persona que té 13 o 14 anys li és dur portar un debat... hi ha que trobar instruments de participació igualitària.. però no perquè decretis la igualtat la tindran amb un xaval de 14 anys respecte al director de la seva escola... hi ha que canviar i/o afegir quelcom perquè la participació sigui més real"* (P13). Una altra de les entrevistades, tot relatant una conversa amb alumnes que s'interessaven per participar en els CE posava en evidència com no existeix una veritable situació de paritat donat que així com les sancions als estudiants es tractaven de forma continuada, no existia la possibilitat - o almenys no es feia- de parlar de com es

⁴⁸ Manifestacions facilitades per una persona membre del CE de Ciutat.

comportaven els professors: " *Llavors, un dels alumnes va dir: "Escolta i amb aquest tema de la indisciplina també surt la indisciplina o el no compliment del professorat?". No, no en aquest cas només fa referència en els alumnes... És que hi ha alguns casos que els alumnes plantegen el tema del no compliment del professorat... Indisciplina vol dir desajustament a la norma, no? Hi ha alguns casos que els estudiants plantegen el tema d'incompliment del professorat, però aquests mai surten realment, o mai es tracten..." (P12)⁴⁹.*

Basant-se en les respostes que li varen donar representants de CE, una de les entrevistades donava suport a la visió de dificultat en la participació en els CE: "*els vaig fer algunes preguntes en relació a què vol dir quan ells participen al consell escolar. No vol dir res. Participació vol dir que estan escalfant una cadira... és a dir presencialment són allà perquè....exactament igual que els representants de pares i mares... en la majoria dels casos perquè els mestres, als claustres de mestres quan porten els temes ja se'ls tenen parlats, arriben allà i han d'aprendre a opinar sobre coses que a lo millor no tenen ni prou informació..." (P4).*

Un altre dels experts, en aquest cas basant-se en la seva pròpia experiència familiar amb el seu fill, es mostrava molt crític sobre la manca de cura en la informació i en els procediments. Es queixava que els processos d'eleccions en els CE es convertissin en quelcom burocràtic, sense importància i sense donar la informació suficient ni pel sector alumnes ni pel sector pares. Ho plantejava com un tema encara més greu donat que es produïa en una escola de les considerades "actives". Relatava una conversa amb el seu fill quan s'havien convocat eleccions al CE: "*el meu fill té 12 anys i participa evidentment com el primer d'ESO en una escola en la qual hi havia eleccions en el consell escolar...*

⁴⁹ De les observacions realitzades, només en una ocasió a EJP un pare es va queixar de comportaments misògins d'un professor i se li va respondre que ja s'havia fet alguna actuació l'any anterior sense més explicació.

evidentment com tots el que estem en això doncs estàs a l'aguait: reps la carta a casa amb tot de publicitat de la Generalitat, puntualment, ben feta, atractiva, etc. i dius: "Mira, està bé! Aquest any sembla que hi hauran consells escolars!" veig anuncis al diari, bé! La campanya diessim aquesta fantàstica. Es rep una carta de l'APA en la qual diu el calendari i dic: "Veus! Es va complint..." aleshores li dic al meu fill: "Escolta, heu parlat de...!" "Que, què és això dels consells escolars...?" No, no: "Pregunta-li a la mestra què és això" i el meu fill em diu que li ha dit que això és cosa de l'APA i jo li dic que no és cosa de l'APA i aleshores em decideixo jo a trucar. I llavors em passen a l'escola de l'APA i jo vaig directe, si fos un pare que no anés directe, que sé el què és i me'n preocupés, doncs ja hauria plegat veles, no? al final dir: escolta'm és que les eleccions... explica'm a mi com funcionen: "no..és que són els mateixos de l'any passat i aleshores un plega i l'altre no..." "Bé, però a veure... això ho heu explicat a l'escola?" "No, és que ja se sap... els primers cursos d'ESO no tenen..." "Doncs jo crec que sí... és precisament quan s'ha d'informar, s'ha d'explicar..." "Heu fet?...?" "No, demà escolliran..." "Però entre què escolliran? explicareu algo?" "No, aquest any no volen explicar..." O sigui que els nens el dia aquell doncs van escollir amb dues fitxes de dues persones que ni les van veure físicament allà en el quadre aquest: "qui tries aquest?" "qui vulgui que triï aquest o aquell" i no sabien ni què era el consell escolar, ni què eren les eleccions, ni què... cap mena de candidatura ni quins programes feien ni res... això per mi no és consell escolar ni és res... i no és ensenyament de la participació no és res. Clar aquests nens aquest any hauran passat perdent totalment la possibilitat aquesta d'iniciar-se en el procés aquest democràtic, no? Una escola que la considero -i evidentment no dic noms- però que la considero adelantada en aquests temes no? i penso: "Doncs què seran les altres escoles?" I llavors es clar tot el que és el consell escolar ja se'm cau bastant a terra. Perquè a continuació el dia que votem els pares, jo hi vaig a última hora i les creuetes de la gent que hi ha participat, que ha votat

veig que passes fulles en les quals hi ha dos creuetes... amb lo qual vol dir que la participació de pares també és baixíssima." (P11).

D'altres entrevistats, opinaven que els CE no funcionaven suficientment bé perquè no es tenia en compte els temes que els interessaven i perquè en realitat no es tenia en compte els alumnes: "... i pensant amb els consells escolars - perquè és una de les coses que preocupen perquè no acaben de funcionar- un és pregunta: els nens, per què no participen? Aquesta és per mi la qüestió que em plantejava... i jo diria que segurament no participen, esquemàticament i simplificant, per dues raons: D'una banda no han pogut exercir el seu dret a l'autonomia, a construir la seva pròpia autonomia i no han pogut tenir aquesta possibilitat des del començament i quines conseqüències té això i per l'altre, en totes aquestes estructures formals de participació que podrien un dia desembocar en l'associacionisme, no es té en compte els temes que a ells els interessin i es plantegen temes que, o no tenen opinió o de la manera que es plantegen no poden manifestar la seva opinió" (P8). Un altre ho relacionava molt directament amb les dificultats dels propis adults: "els consells escolars- que de vegades es pren una decisió legal, crear un espai de participació i el 80% d'aquests espais o el 90 sabem que no funcionen perquè els propis adults i fins i tot en aquest cas experts... doncs quan estan en el consell que els infants han de poder participar, doncs, els aclaparen verbalment, no els hi deixen espai, els diuen tu calla, que ara parlem d'una cosa més seriosa....i per tant ningú tolera el ritme de participació d'un infant que pot ser totalment diferent del de l'adult o el llenguatge, o l'estil, o les prioritats.." (P9).

Totes aquestes manifestacions posaven clarament en evidència que els CE són uns espais difícils i complexos, tanmateix una altra de les persones entrevistades explicava una experiència reeixida en el procés de creació del CE en una de les escoles de primària on ella mateixa havia treballat i participat. L'experiència corresponia a un període inicial de

l'aplicació dels CE segons la LODE. Ella mateixa considerava que la pèrdua de participació dels infants més petits i la no obligatorietat de participació dels alumnes en els CE de les escoles de primària havia estat un retrocés en el procés: *"vam estar fent tota una planificació de treball bastant exhaustiva amb els nens de processos de quina manera s'havia de participar, com s'havia de fer i de dinamitzar el grup i va ser molt i molt interessant. El grup després d'estar uns quants dies treballant sobre com es podia participar i el paper de l'escola... que hi havia un consell escolar amb les funcions que hi havia i que ells hi podien participar... aleshores vàrem anar veient les funcions del delegat que era el representant del grup i a partir d'aquí vàrem fer tot un petit procés de fer una elecció....vàrem dissenyar una mica quines foren les característiques, els trets que hauria de tenir la persona que s'hauria de votar. I un cop després d'unes quantes sessions de tutoria de fer això, doncs vàrem fer un procés d'eleccions, però a més a més també vàrem dir;" i ara com ho farem? què podeu fer?" i aleshores varen dir "pues, molt bé" i va sortir d'ells mateixos imitant el model dels grans però per decisió pròpia de fer propaganda inclús..." (P6). Aquesta experta del món educatiu mostrava com a partir d'estar informats i participar en les eleccions, es constituïren grups-classe que convocaven les seves pròpies assemblees per preparar els temes a aportar al CE i també es remarcava com una data important que la direcció els avisava amb temps suficient per poder preparar els temes a aportar i demanar que s'incorporessin a l'ordre del dia.*

Es pot copsar com el CE és un espai on hi intervenen els infants per llei, especialment dissenyat per afavorir la seva participació no absent de dificultats en la seva consolidació com a veritable espai on els infants puguin dir la seva i ésser escoltats i tinguts en compte. Els espais observats i les opinions i experiències mostrades tant pel que fa als alumnes com pels adults, varen fer palesa aquesta dificultat però a la vegada es pot considerar que poden afavorir -un cop salvats tots els

obstacles- una inclusió dels infants en les organitzacions escolars tot possibilitant que floreixi una cultura que faci més visibles els infants.

IV.2.2. ESPAIS DE DEBAT EN RELACIÓ A L'ASSIGNATURA D'ÈTICA.

Es tracta d'uns espais dins d'una assignatura -l'ètica- que formaven part d'un crèdit variable de ciències socials de l'ESO. Són espais organitzats pels professors d'aquesta assignatura amb l'objectiu d'oferir oportunitats de participació, diàleg i debat entre els alumnes en relació a temes d'importància per a la seva vida quotidiana i per prendre consciència dels seus drets i deures. El treball participatiu realitzat a l'entorn d'aquestes assignatures es considera que esta relacionat amb el propi model integrat de participació i d'educació a la participació de l'escola on es realitzaven. Es preten que aquestes activitats siguin realitzades de manera continua dins del conjunt de l'estructura i de la vida escolar. Se cerca contribuir a l'assoliment d'una cultura de participació en el marc de l'escola. És per això que es va considerar que serien un lloc d'interès per observar en directe els nivells d'implicació dels infants en aquests espais i poder valorar si ajudaven o no a aquesta participació que es preten.

El procediment en base al qual es va treballar era el següent. Primer, un treball individual per part de cada alumne sobre temes relacionats amb l'ètica aportats prèviament en el marc de l'assignatura com enunciats a treballar, seguidament es preparaven els temes que havien aportat cada un dels alumnes en grups de tres o quatre, i finalment es feien debats en assemblea. Aquests debats en assemblea eren conduïts pel grup que els havia preparat prèviament tot repartint-se les funcions de president/a que era el que introduïa els temes, secretari/a que prenia les notes i les conclusions, i moderador/a que conduïa les reunions i donava les paraules. El professor responsable de l'assignatura era present en totes les fases del procés.

Prèviament a l'inici de l'observació d'aquests espais, es va obtenir una valoració positiva d'aquests per part d'una de les alumnes representants del CE que era de COU (Aina Ribera) ja que mentre que criticava o veia molt difícil la participació real en els CE, explicava que el funcionament de l'escola, sobretot quan ella feia primària, l'havia ajudat molt a aprendre a participar. Manifestava que els espais de tutories eren molt bons encara que podien dependre dels tutors. Es va referir explícitament a les assemblees en que es feien crítiques i propostes i considerava que anaven molt bé. Ella parlava de l'escola amb els seus cosins i n'estava orgullosa perquè considerava que podia participar molt més que ells.

IV.2.2.1. DEBATS DE PRIMER CURS D'ESO

L'edat dels participants era de 12-13 anys. Els debats es varen realitzar entorn el tema: *Els drets de la infància a la ciutat i al món*. Els temes triats per debatre varen ésser els següents: *La imatge, el respecte, l'expressió dels propis sentiments, l'estudi, l'esport, la neteja i la família*. Es va participar-observar en 4 sessions de grup, 3 assemblees i una sessió de grup final de debat de conclusions de febrer a març de 1998. El nombre total de persones que hi varen participar va ser de 22: 5 nois, 16 noies i el professor. El procés era que es portaven els temes prèviament preparats en grups i s'havien de discutir i després votar sobre si s'estava a favor o en contra de les afirmacions que es feien. El professor per explicar les característiques del treball que s'havia de fer ho manifestava així: *"Heu fet treball en comissions com es fa als Parlaments i després el que s'ha treballat a les comissions es debat al ple. Nosaltres hem funcionat igual encara que no hem funcionat com a partits polítics però sí que haureu de presentar el que heu treballat"*.

En les agrupacions que es varen fer per treballar, en cap cas es varen agrupar de forma mixta. Així, tots els grups o bé eren de nens o de nenes (les nenes eren molt majoritàries). De les tres assemblees, a les dues

primeres es varen col·locar més barrejats però a la tercera i darrera tots els nois que hi varen assistir (cinc) es varen posar junts. A la sessió de grup final també es varen posar a treballar els cinc nois junts i les altres es varen agrupar en grups nous de quatre noies, de cinc noies i d'altres dos grups que eren els mateixos que varen treballar a l'inici.

Les observacions a destacar dels espais grupals varen ser les següents: En el **primer grup** de noies (que va durar una hora) es va treballar força fluidament encara que una de les noies (Mercè) portava la veu cantant i li costava seguir el ritme de les companyes, fins i tot en una ocasió va tenir una actitud poc respectuosa envers la companya que apuntava (Pilar) ja que va guixar-li el que havia escrit. L'altra noia (Olga) al final es manifestava molt avorrida. El **segon grup** (que va durar gairebé dues hores) corresponia a un grup de noies qualificades de "treballadores", el mateix professor les va qualificar així un cop havíem acabat. Varen treballar bé però la sensació era que se'ls hi feia llarg. La **tercera sessió** de grup amb tres nois no requeria massa treball ja que només els quedava transcriure el que havien treballat a la sessió anterior. El que feia de president dominava la situació i es manifestava superior tot corregint al noi que feia de secretari de faltes d'ortografia i de redacció. El **quart grup** de noies tenien el treball molt endarrerit. No manifestaven massa pressa a fer el treball i deixaven passar el temps. Respecte al paper de cadascuna estaven bastant anivellats encara que potser existia algun domini d'una (Coral) sobre una altra (Genisa).

Les assemblees es varen realitzar en tres sessions portades per set grups diferents cadascun facilitant el debat dels temes. Abans de començar la **primera**, es varen donar les instruccions per part del professor de com s'havia de treballar en assemblea tot dient que s'havia de demanar la paraula per intervenir i esperar que el moderador/a la donés. El primer tema a tractar va ser el de *la imatge personal* que corria a càrrec del grup de tres nois (Dionís, Conrad i Elies). Varen haver forces intervencions i un

debat força fluït. Un noi (Eloi) comparava la situació amb programes de televisió de debat. La discussió del tema s'inicià amb el tema del dret a vestir-se com es vulgui amb roba de marca o no, i que s'havia de poder vestir bé per *trobar feina de gran*. Aquest enunciat va afavorir un debat sobre la relació entre anar ben vestit i fer bé una feina tot discutint que no estava plenament relacionat: *Això que es diu que tenim dret a tenir bona roba per trobar feina no vol dir que després no sàpigues fer una feina. Per exemple..has de treballar per tallar llenya, no importa que vagis ben vestit, has de saber tallar llenya...* (Andrea). Sobre les robes de marca es posicionaren en general en contra de la seva necessitat ja que es creia que hi havia d'haver dret a tenir roba però no de marca. Es va manifestar que fins i tot s'havia de prohibir perquè moltes d'aquestes marques feien explotació infantil. El debat va afavorir que es tractés si els pares podien triar-te la roba, fet que varen considerar que no, encara que es va plantejar que sí quan s'és petit. Aquesta afirmació va fer posar la qüestió sobre quan se sap si ets suficientment gran o petit⁵⁰.

A la **segona sessió** el primer debat el varen iniciar un grup de quatre noies (Joana, Carme, Elisa i Carina) amb el tema *El respecte a les persones*. El segon debat el portaven dos nois (Eloi i Oleguer) amb el tema *Expressar les pròpies opinions*. El tercer debat era sobre *l'estudi i l'escola*. En un inici es prestava força atenció però potser el debat va estar massa controlat. La segona sessió va estar molt relaxada i àgil i en la darrera sessió va costar bastant que es prestés atenció i es varen desviar bastant del tema. El clima en general va ser força còmode. El darrer grup encara no va acabar i va continuar el següent dia. Com a temes a destacar, va haver-hi contínues mencions per part d'un dels nois (Conrad) de programes de televisió per posar-los com a referència del que parlàvem. També va originar un debat important la referència escola

⁵⁰ Tornava a aparèixer la reiterada dificultat d'esbrinar els límits i condicions de la participació segons les edats especialment tractada al Capítol III.1

pública i privada i les nocions que es relacionaven amb aquest. Es vinculava la qualitat amb l'escola privada i es tenia la idea que els mestres de la pública estaven molt mal pagats. Es va tractar el principi de la competitivitat com a forma d'aconseguir una millor qualitat en els serveis encara que n'hi havia que no hi estaven d'acord. Va estar difícil el debat sobre la possibilitat de faltar a l'escola per un viatge i semblava que predominava la idea que s'ha de complir amb anar a l'escola encara que bastants varen votar que faltarien. També va sortir força tendència a valorar les opinions de les persones grans quan va sortir la pregunta directa de si les persones més grans tenien la raó més sovint.

La **tercera** i darrera assemblea es va començar acabant el debat del darrer grup de la sessió del dia anterior i després es varen tractar tres grups més. El primer grup va acabar molt ràpid. El segon grup format per quatre noies (Olga, Pilar, Andrea i Mercè) va debatre el tema *els esports, l'esplai i el joc*. El tercer grup que formaven tres noies (Genisa, Magda i Coral) tractaven *la higiene personal* i finalment el quart grup constituït per tres noies (Elisa, Rita i Marina) va introduir per debatre el tema de *la família i els amics*. Pel que fa al paper dels participants a l'assemblea, era de destacar que la dinàmica del segon grup que era amb el qual havia treballat el primer dia però amb una persona més (Andrea) va estat molt influïda per aquesta que feia de secretària però que continuament intervenia en tots els papers i competia amb una altra (Mercè). (Va ser interessant de veure que quan s'havia treballat amb elles no hi havia l'Andrea i aleshores, la que portava la veu cantant era la Mercè). Aquesta posició dominant va fer que les altres no participessin amb massa entusiasme. Aquesta noia (Andrea) va estar una de les persones que més va participar i intervenir quan estava de públic sense ser invasiva (va ser la segona en nombre d'intervencions totals després del Conrad. Veure gràfic nº3), mentre que com a membre de la ponència, la seva actitud dominant va estar molt exagerada i va fer que el debat fos bastant fluix. No varen saber animar les intervencions. El professor (Francesc) en

acabar la seva intervenció, els va fer una observació sobre aquest fet tot dient a tots que havien d'estar més actius, que el tema de l'esport a ell li semblava que era un tema important que probablement podia haver generat debat. Es va discutir extensament el tema de les diferències de gènere. En general tots menys tres eren força partidaris que no es produïssin diferències de gènere pel que feia a la pràctica en l'esport. Es va establir un debat sobre considerar que era millor poder jugar junts que no pas ser competitiu en el joc. (Encara que segurament era una postura de correcció formal i no tant quelcom sentit) També va sorgir el debat de poder o no deixar les classes en aquest cas per l'esport i continuava la tendència de dir que calia estar justificat deixar l'escola i que en principi no s'havia de fer:

Conrad: Jo crec que no es pot saltar perquè l'escola és molt important, bueno si hi ha algú que juga molt bé és una excepció però d'aquestes no n'hi ha gaires.

Coral: Que, o sigui, que si és per jugar així pots jugar a la tarda perfectament però si et fiquen una oferta de ser famós i guanyar diners pues sí.

Noemí: pues jo crec que no però si et fa molta il·lusió anar a aquell partit a lo millor jo hi aniria.

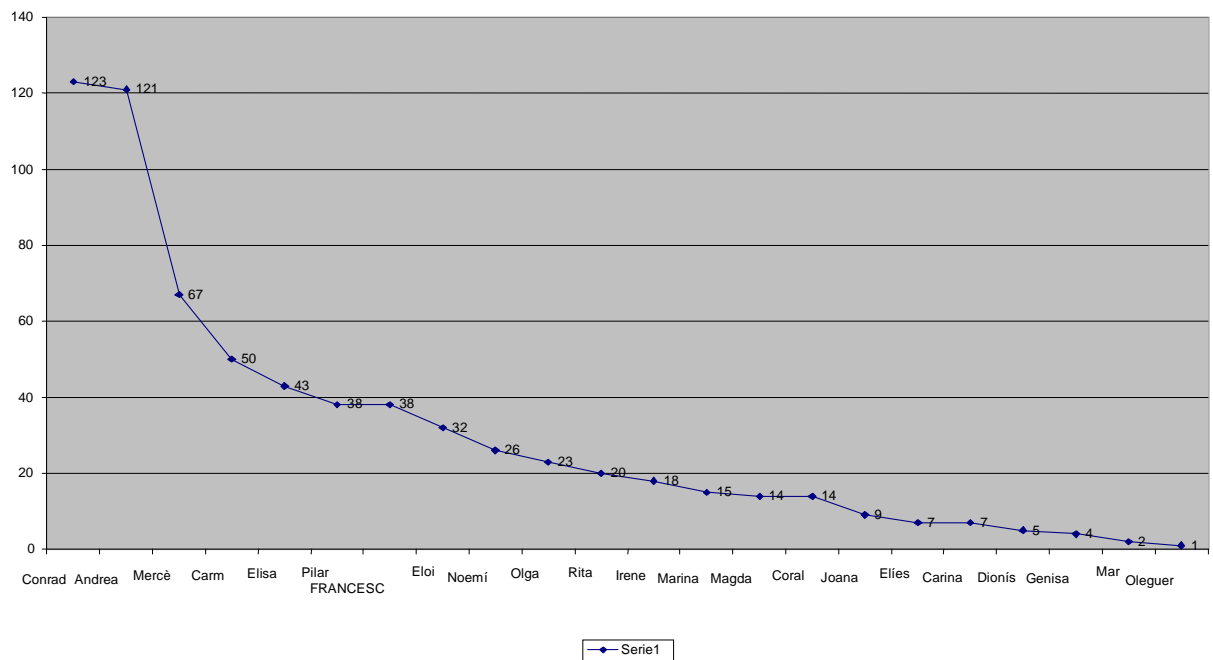
El grup següent de tres noies (Genisa, Magda i Coral) eren el grup que en els preliminars els va costar bastant de fer la feina. Curiosament, en aquest cas, van presentar força bé el seu paper i van saber portar la discussió. Varen aconseguir generar un gran debat en temes força senzills (el dret de tenir sabó, xampú i colònia) amb tots demanant continuament paraules. Una de les noies (Coral) malgrat que podia haver semblat una noia que se situava en contra de les normes pel seu comportament del primer dia i també del treball en petit grup, amb les seves intervencions va tenir postures força conservadores. El debat que era sobre la higiene personal va decantar-se molt cap a la consideració que s'havia de respectar les persones encara que per problemes no anessin prou netes i que se'ls hi havia de dir per ajudar-los però sense burlar-se d'ells. (Això mostrava que tenien molt incorporades les visions cíviques cap a les persones encara que a la pràctica no sempre es compleixin). El darrer grup amb el tema de la família va costar d'arrencar, al contrari del que es podria suposar. El tema que va ser objecte d'una

discussió especialment polaritzada va ser si podien destruir les coses de la casa. Es defensava que si era seu ho podien destruir i d'altres consideraven que per raons ecològiques no es podia anar destruint les coses així com així. Aquesta discussió, que va estar molt animada, va comportar un guirigall que no es va poder aturar. Tanmateix semblava que era una discussió sobre la qual se sentien còmodes tot i ésser tan desordenada. Al final alguns reclamaven el paper a la moderadora perquè posés ordre però no es va aconseguir. L'assemblea es va acabar amb el professor recordant-los que el dia següent havien de portar per escrit tot el que s'havia treballat a les assemblees (Es va situar en el marc classe per posar un cert ordre tot confrontant-los amb la realitat d'aquests nois i noies que era que estaven a l'escola on s'han de complir una sèrie de normes de treball).

Valoracions generals d'aquest espai

El nombre d'intervencions que es va produir en les assemblees va quedar molt centrada en dues persones, un noi (Conrad) i una noia (Andrea) i només una altra estava per sobre de la mitjana (Mercè). Vuit es trobarien en les franges intermèdies d'intervencions d'on caldria destacar que el professor es trobava en aquella franja i no en una posició més alta (al contrari que es podrà veure a un dels espais del CRAE on hi havia una gran preponderància en el nombre d'intervencions dels educadors).

GRÀFIC Nº 3 NOMBRE D'INTERVENCIONS PRIMER ESO

L'experiència de participació en aquests grups em va permetre d'acostumar-me a participar en espais amb infants. Inicialment, tenia una tendència a intervenir molt més per part meva (cosa que no vaig fer però no vol dir que no sentís l'impuls de fer-ho) passant després a tenir un nivell de capacitat d'escoltar la seva manera de procedir i de manifestar-se força considerable. Sovint pensava que els temes que es tractaven eren "bajanades" i podria sentir-ho com una pèrdua de temps quan en realitat servien realment com experiència de manifestar-se i com a forma de participar encara que quan els preguntaves individualment, la majoria no manifestaven un gran entusiasme. Tanmateix, el seu nivell de compromís i de participació, especialment en les assemblees, era força alt i amb força implicació. La meva vivència en la primera assemblea va ser que allò era "un orgue de grills" quan en realitat després em vaig adonar que havien treballat molt bé al seu nivell i que nosaltres els adults tenim moltes vegades l'expectativa que treballin com nosaltres com si la nostra manera de treballar fos la millor. Segurament es podria considerar que el funcionament que nosaltres (adults) anomenariem més un desordre pot

ser que sigui la forma en que se'ls ha de permetre de funcionar per poder-ho fer de manera real i no imposada. Em va donar la impressió que mancaven espais on poguessin dialogar de forma tranquil·la i espontània. En cap moment em vaig notar incòmode amb ells i tampoc ells i elles semblaven incòmodes amb la meua presència. Fins i tot un dels nois (Eloi) va dir molt decidit sempre que m'assentés al seu costat. Podríem dir que probablement el seu nivell de sociabilitat era força més alt que el d'un grup format per adults en el que es donarien més formalismes però no hi hauria una receptivitat tan espontània i oberta, (Aquesta apreciació va ser extrapolable a totes les experiències observades llevat d'alguna ocasió en que un dels nois del CRAE (Ignacio) va manifestar que preferiria que no hi fos).

El paper del professor responsable de l'assignatura i de la iniciativa que fos més participativa, va estar força coherent sense oblidar que havia de donar normes relacionades amb el rendiment acadèmic i que darrera d'això hi havia una qualificació. Tenia molta capacitat de positivitzar les actuacions dels infants i per tant de reforçar les seves experiències de participació. Tanmateix, també manifestava un cert cansament quan ja s'arribava al tercer dia tot dient que allò "*s'havia d'acabar aviat perquè o sinó es feia molt pesat*". Es podria considerar que era lògic que es produís un cert cansament per part d'algú que continuament donava suport a aquest tipus d'iniciatives. Sovint manifestava que "*no tothom a l'escola és partidari de la participació dels nens ni s'ho creu*" i també qüestionava el funcionament adient del consell escolar com un òrgan de participació.

Pel que fa als comportaments dels alumnes, els posicionaments que es destacaven eren els de persones amb visions més individualistes (la Carme quan deia que ella podia trencar les seves coses si volia, la necessitat de rentar-se per estar còmode un mateix) o les postures més socials (l'Andrea quan defensava que no podies trencar les coses encara

que siguin teves per respecte al medi ambient, els arguments que t'has de rentar perquè si vas brut fas pudor i molestes els altres). Va haver-hi opinions interessants a destacar com el debat sobre l'escola pública i l'escola privada i la capacitat de lligar la visió de l'escola privada amb un esquema empresarial i amb una noció de repartiment de beneficis que segurament es podria veure d'una lògica aclaparadora encara que en realitat no succeeixi així.

El tipus de rols que exercien els nois i les noies es podien assimilar a els que es donen en qualsevol grup: més directius, més clarificadors, més conciliadors, recercadors d'opinió. Nois i noies que exercien rols més adreçats a la tasca, més grupals i afavoridors del funcionament grupal i més individuals cercant dominar la situació (Deutsch,1968:471-472), encara que cal reconèixer que aquest darrer paper no es va exercir de manera excessiva. En canvi, es podria dir que les formes de funcionar eren diferents en aquests grups pel que fa al ritme, ja que havia de permetre un nivell de circularitat i de discussió constant d'anada i tornada perquè hi havia més dificultats que el grup influís en els propis posicionaments. Des d'aquest punt de vista es podria afirmar la possibilitat que els infants, si se'ls hi permet, mantenen més els seus punts de vista sense deixar-se influir tant pel grup, si se'ls dóna l'espai per fer-ho de manera lliure i oberta. En aquest sentit pot ser important que rebem les seves pròpies manifestacions i punts de vista reals en una societat on els adults ja ens hem "socialitzat" molt més i som més el producte de les interrelacions establertes en diversos àmbits. Semblaven molt més capaços de tolerar aquest tipus de discussions d'anada i tornada (Carme i Andrea sobre si destruir o no les pròpies coses. El Conrad amb altres com l'Andrea, l'Elisa, l'Olga quan discutien sobre si els pares podien pegar-te o maltractar-te solament perquè tinguessis males notes i que si ho fan sempre ha de ser per altres raons. La realitat va ser que amb tota la interacció grupal en cap moment "baixaven del burro" i continuaven amb la seva opinió).

En els debats varen sortir molts temes d'interès social que es podrien considerar comuns amb els adults: les diferències de gènere, el medi ambient, el funcionament de l'economia de mercat... D'altres temes eren més específics com la relació amb els pares i una posició bastant unànime (amb poques opinions en contra) que havien de respectar les seves opinions i decisions (en el tema de vestir i en el tema dels amics). Al contrari del que s'hagués pogut pensar, es manifestàven partidaris de faltar poc, tenien força assumida l'obligació d'assistir a l'escola i de no perdre's classes i especialment els exàmens.

En les discussions grupals, en un grup especialment, es va poder veure com els interessava molt la nota que els posarien. En dues ocasions es va fer al·lusió directament o indirecta al tema de la televisió però no va tenir massa protagonisme com es podria haver esperat quan existeix el tòpic que els infants veuen molta televisió. Es podria pensar que quan tenen coses més interessants o creatives de què parlar no tenen necessàriament perquè pensar en la televisió.

Es va manifestar sovint interès per les gravacions i pel fet que s'estigués gravant el contingut de les discussions (de la mateixa manera que es va produir al CRAE). El darrer dia especialment, perquè es varen escoltar els que volien fer-ho. Es confirma d'aquesta manera la teoria de Jesús Ibáñez (1992:292) que el magnetòfon, a més d'una funció tècnica necessària per a la transcripció del que es diu i el que passa, té una funció mítica. Indica la dimensió laboral del grup ja que s'hi diposita el producte del seu treball i com a registre transforma el grup en història.

IV.2.2.2. DEBATS A TERCER D'ESO

L'edat dels participants en aquest espai era de 14-15 anys. Els debats es feien entorn el tema: *Tinc Drets, Tinc Deures*. Els temes triats per debatre varen ésser els següents: *La intimitat personal, Els diners personals, La*

imatge personal, La cura de la pròpia salut, La neteja personal, La problemàtica religiosa, Les entrades i sortides de casa, Un espai propi a casa, Els estudis, Les amistats, El temps lliure, L'expressió de les pròpies opinions, Les feines de casa, El treball eventual remunerat, La relació de parella, Practicar esport, Aprenentatges extraescolars i Tenir cura d'animals i plantes domèstiques. El nombre total de persones que hi varen participar varen ser 18 (12 noies, 5 nois i el professor). Es va participar-observar en 2 sessions de grup, i 8 assemblees d'octubre a desembre de 1998.

Per treballar en grups, es varen col·locar en 6 grups de treball. Les agrupacions es varen fer la majoria per gènere, hi havia tres grups amb tres o dues noies, un grup amb tres nois i dos grups de dues noies i un noi. A les assemblees hi havia tres nois que sempre es posaven junts i els altres normalment es barrejaven més encara que en algunes ocasions estaven tots, els cinc nois junts.

Les observacions a destacar dels espais grupals que vaig observar (tres) varen ser les següents: El **primer** va ser un grup de dues noies i un noi (Amèlia, Lourdes i Aitor) i el **segon** va ser un grup de tres noies (Montse, Martina i Gemma). La meua impressió va ser que tant un com l'altre havien treballat amb molt poc entusiasme. Funcionaven de manera molt organitzada (un apuntava, l'altre llegia, un dirigia...) però sense posar-hi massa emoció. No em va passar com m'havia passat amb els de primer d'ESO que m'havia de retenir per no donar-los instruccions quan veia que els costava organitzar-se, però en canvi el treball era molt més mecànic. En general no feien a penes comentaris sobre el que llegien. Només una de les noies (Montse) en llegir una de les opinions, la va qualificar de "masclista" perquè deien que la dona havia de treballar a la casa i fer les feines de casa⁵¹. El **tercer** va ser un grup de tres nois (Pere, Sebastià i

⁵¹ Aquest va ésser un dels temes que va mereixer força debat en assemblea.

Narcís) que va funcionar força diferent als altres ja que el treball que varen realitzar va ser bastant més compromès i àgil. Varen ser molt més capaços de treballar conjuntament, es comunicaven entre ells i ho feien força ordenadament. Varen repartir-se els papers equitativament el que va demostrar una capacitat de repartir-se la feina i com diu Hart, una capacitat de treballar d'una manera més interdependent pròpia d'aquesta edat. Varen comentar alguns temes que mostraven un interès social. Quan varen llegir sobre el fet que hi ha persones que no tenen mitjans per netejar-se, comentaren que això no podia ser i un dels nois (Sebastià) va aprofitar per parlar críticament del President Aznar i de la necessitat que la Generalitat ho solucionés. Des del punt de vista de vitalitat, semblava més similar als grups de primer d'ESO i mostraven un nivell més alt de preocupació social. De fet va coincidir amb el que va passar amb un dels grups de noies de primer d'ESO que estava considerat com a més marginal (Coral, Magda i Genisa) i que també van ser capaces de treballar molt bé. Aquest grup de nois estava catalogat com a més problemàtic i potser més generador de conflictes i contrariament va treballar millor (això coincidia també amb el grup B del CRAE que tenia fama de més problemàtic i en canvi mostraven molt d'interès en participar).

Es varen observar un total de 8 assemblees que anaven portant els diversos grups segons el tema que havien preparat. L'inici de les assemblees es va endarrerir una mica segons el previst perquè el professor considerava que no les portaven prou preparades. La **primera assemblea** la varen portar dues noies (Luna i Gabriela) amb el tema *la intimitat personal*. Varen haver-hi moltes intervencions però l'assemblea va funcionar de manera força desordenada el que ocasionava que de tant en tant el professor hagués d'insistir en que actuessin més ordenadament. Tot sovint relacionaven el tema de fer assemblees amb el món del cinema i de vegades, en altres ocasions, amb el de la televisió. El tema de la intimitat va generar molt debat sobre el fet de poder estar sols

a l'habitació de casa i que ni tan sols els germans els poguessin molestar. El debat els va portar també a temes més de defensa de les característiques personals i discutiren que uns als altres no s'havien de copiar.

Sebastià: *Però pots no tenir personalitat i tenir intimitat personal i pots tenir intimitat igual, pots tenir la teva habitació, les teves coses...*

Esteban: *Es lo que dice el que puedes tener una personalidad durante el día y ser un chaval normal y corriente y por la noche puedes ser un drugqueen.*

Luna: *Jo el que vull dir per exemple que si tu vas amb una persona i amb el teu millor amic per exemple i porta unes bambes tu també te les has de comprar? Copiar és no tenir personalitat...*

La **segona assemblea** la varen conduir els tres nois amb qui havia estat en el grup preparatori (Sebastià, Narcís i Pere) amb el tema *Els diners personals*. El funcionament d'aquesta assemblea va continuar essent molt moguda amb moltes intervencions. Tenien tendència clara de parlar sobre tot el que els interessava. El debat es va centrar en el fet de tenir o no dret de comptar amb una setmanada. Aquest tema va fer que tractessin els diferents nivells econòmics que poden tenir les famílies. Va haver-hi també un debat sobre si els diners s'havien de guardar bé, el que va generar que a casa s'havia de tenir confiança i no pensar que algú te'ls pot robar. També va servir per manifestar com veien les entitats financeres ja que consideraven que els bancs fan negoci i en canvi, les caixes d'estalvi guarden els diners sense cobrar interessos. La desconfiança que poguessin robar-te els diners també va fer manifestar alguns comentaris discriminatoris de pensar que la senyora que fa les feines de casa te'ls pot robar (aquest tema lligaria amb el que es va manifestar al CRAE sobre que els magrebins són els que roben...)

Marisa: *Es que está hablando de casa....tío....No estoy de acuerdo*

Luna: *Es que está la chacha ¿sabes ? y me han desaparecido más cosas que....*

Pere: *Tiene hasta chacha y le pagan 300 pelas...!*

Sonia: *Es una mica de discriminació lo de la chacha....*

L'assemblea va estar conduïda amb força autoritat per part del Sebastià i també els altres dos nois el que va fer que els altres consideressin que havien dominat massa i que havien estat masclistes. La **tercera assemblea** es va realitzar en dues parts: la primera va durar 50' i la

segona 55' després d'un descans. Els debats continuaven sent molt participatius però també amb força soroll. Es varen tractar tres temes. El primer tema de la *imatge personal* el coordinaven un dels grups de tres noies (Montse, Martina i Gemma). Aquest tema de la imatge va afavorir un debat sobre el fet que consideraven que podien anar vestits de la manera que volguessin i que ni tan sols havien d'estar obligats a anar vestits per anar a un casament o algun acte social. Manifestaven un bon coneixement de possibles situacions de control perquè deien que "*si la policia et veu amb una pinta et diuen alguna cosa...*". El debat va afavorir parlar també de les relacions d'amistat en considerar si els amics podien o no podien comentar-te sobre com anaves vestit.

Montse: *La gent opina que amb la imatge personal s'expressa el que se sent...*

Sebastià: *Què vols dir?*

Gemma: *A vejam! doncs que depèn de la imatge personal que portis... pues... que expresses el què sents...*

Matilde: *Dos coses, una, que si no tens imatge personal uns quants diuen que a la gent no li agrada, que el millor es tenir imatge personal....i amb el vestir... que és tenir imatge personal....d'aquesta manera s'expressa el que sents....y su ideologia es....el hippy se viste de hippy y su ideologia es de hippy pero puede que no lo sea....(es refereix al Sebastià)*

Esteban: *él es catalanista....independentista....*

Gemma: *eh, nos estamos saliendo del tema...*

Marisa: *y tu que sabes maja!*

Sebastià: *Si no vàreu conèixer ni a en Franco! què diu!*

(Parlen desordenadament sobre el tema de vestir en relació a la ideologia)

Matilde: *Imagínate que la gente se piensa que porque llevo los zapatos de los cabezas rapadas, soy skin...pues no.*

(Fan molt soroll....Comenten que depèn de la persona el vestir va lligat a la ideologia o no)

Matilde: *¿Cambiamos la frase o no.?*

Gemma: *Que amb les persones no té res a veure la imatge amb la ideologia....*

(Fan votacions i la majoria vota a favor)

Seguidament es va tractar el tema de *tenir cura de la pròpia salut*. El debat d'aquest tema el varen portar unes altres tres noies (Lídia, Matilde i Sònia). Varen manifestar que consideraven que podien fer el que volien amb el seu propi cos perquè era seu i també varen tractar la lliure elecció de metge i el prendre o no prendre drogues i tabac si volien.

Sebastià: *Jo no estic d'acord amb això que no hem de consumir drogues, ni alcohol, ni tabac ni tot això, no estic d'acord... Tu amb la teva vida pots fer el que vulguis i ningú pot dir-te res. Si tu vols ser tan pringue i et vols xutar tu amb la teva vida pots fer el que vulguis....*

Matilde: *Luna...*

Luna: *És el teu cos, pots fer el que vulguis....*

Matilde: Mercè...

Mercè: Joestic d'acord amb ells dos que tu tens el deure de cuidar-lo... és la teva vida...

Marisa: Es que es la mayoría... Es que la mayoría ponía eso...

Esteban: Si volem....però si la mayoría diu això no vol dir que es tingui que fer..no?

El debat sobre les drogues va generar una discussió sobre la qual no es varen posar d'acord sobre si hi havia drogues més bones que d'altres. Un dels nois (Sebastià) defensava que la marihuana es podia prendre per finalitats mèdiques, també discutien sobre el tabac i sobre prendre o no aspirines. En general varen considerar que podien fer el que volguessin amb el seu cos encara que havien d'haver estat informats abans. Finalment, es va acabar amb el tema *les entrades i sortides de casa* portat pel grup d'un noi i dues noies (Amèlia, Lourdes i Aitor). Aquest tema va generar un debat molt acalorat sobre el dret que tenien o no de sortir quan volguessin i sobre els límits que els podien posar els pares. També va generar molta discussió sobre les diferències de gènere ja que les noies consideraven que estaven tractades amb molta discriminació pel que fa a aquest tema ja que deixaven fer moltes més coses als nois que a elles. Es varen produir moltes manifestacions en les relacions amb els pares sobre aquest tema i com sovint s'havia de mentir. També es considerava que a l'estiu tot solia ser molt més permissiu.

A la **quarta assemblea** es varen tractar dos temes. El primer tema *un espai propi a casa* el varen facilitar un grup de dues noies i un noi (Esteban, Maria i Marisa). El debat es va establir de manera força mecànica a partir de les lectures de drets i deures que anaven fent, no hi va haver gaire implicació ni participació. Les afirmacions se centraven en el dret a tenir un espai propi i la discussió es va establir en si calia estar sol per pensar o no però en general va haver-hi poc debat. Es va parlar del tema de compartir però tampoc s'hi van implicar massa. El següent tema va ser *la neteja personal* que va estar presentat pels tres nois (Sebastià, Narcís i Pere). També es va fer una discussió bastant mecànica de les afirmacions que s'anaven llegint: *Hem de tenir com a*

mínim un lavabo a casa, és important que estiguem bé amb nosaltres mateixos, hem de fer una dutxa ràpida al dia... Aquesta sessió en general va resultar bastant dispersa, no es va prestar gaire atenció i tothom semblava bastant desinteressat en el que es deia. La Marisa i la Maria quan portaven l'assemblea es varen enfadar perquè els altres no s'hi implicaven i quan els va tocar el torn als nois, elles varen dir que no parlaven perquè els altres no havien parlat quan elles portaven la sessió. És possible que alguns temes els haguessin resultat una mica repetitius respecte a altres sessions. El professor va acabar la sessió dient que s'ho havien de preparar més.

A la **cinquena assemblea** es varen tractar dos temes. El primer debat sobre *les amistats* va estar dirigit per tres noies (Matilde, Lúdia i Sònia). Es va generar discussió sobre els drets i deures en relació a les amistats a l'entorn del fet que les amistats serveixen per donar-te suport i per xerrar i divertir-se. Es considerava que els amics eren amb qui més es comunicaven però que també ho feien amb germans i d'altra gent. També es va tractar que s'havia de vetllar de no deixar els amics per problemes que els agradés la mateixa persona. El debat va ser una mica desordenat i canviaven d'opinió amb força freqüència. També van discutir que si volien no tenien perquè tenir amics ja que podien viure sense. Una de les noies (Matilde) considerava que aleshores un es convertia en marginat social. Després es va passar a tractar el tema del *temps lliure* a càrrec d'un noi i dues noies (Esteban, Marisa i Maria). En tractar aquest tema, hi havia una certa agressivitat entre ells en algunes ocasions i fins i tot en algun moment es varen insultar i es varen queixar de manca de respecte entre ells. La discussió es va centrar sobretot en el contingut del temps lliure: Alguns pensaven que era no fer res i d'altres que fins i tot si s'estudiava perquè es volia, també era una forma d'utilitzar el temps lliure. De fet es barrejava el concepte de temps lliure amb el d'esbarjo. Es queixaven que els deures tot sovint no els permetien de tenir prou temps

lliure. En general en aquesta sessió no es varen manifestar massa interessats. Se'ls veia bastant desinteressats i no varen sortir temes clau.

A la **sisena assemblea** es varen tractar dos temes més. La varen començar tres noies (Montse, Martina i Gemma) amb el tema *l'expressió de les pròpies opinions*. L'afirmació se centrava en la idea que havien de tenir dret d'expressar les pròpies opinions però que tenien també el deure de respectar i escoltar les opinions dels altres. El tema també es va relacionar amb el fet que els adults tot sovint no els deixaven expressar-se i que els molestava que els fessin callar. En realitat, tot i que el tema era polèmic, no s'hi varen implicar massa. Es va debatre si s'havien d'expressar les opinions de manera oberta, o si per no ferir a un altre, de vegades, s'havia de callar. També es va discutir si consideraven lícit intentar fer que algú canviés d'opinió però tampoc va generar massa debat. Després d'aquest, es va passar a tractar el tema *el treball* presentat per dues noies (Gabriela i Luna). Varen tractar el dret de tenir un treball i ho varen relacionar amb el fet de tenir diners. Va sortir també el tema que podrien necessitar diners per casar-se. També va afavorir la discussió sobre si s'havia d'aportar diners als pares en cas que es treballés. Alguns opinaven que sí i d'altres que no calia si amb els diners que aportaven els pares ja n'hi havia prou. Es va relacionar també amb el dret a no ésser explotat i en general el tema, llevat d'una de les noies (Marisa), no va ésser gens discutit. Això va fer que el professor (Francesc) intervingués perquè el tema de l'explotació laboral fos més debatut però no se'n va sortir. Únicament un noi (Sebastià) va expressar que creia que no s'havia de treballar perquè era perdre la infantesa. El professor va valorar que havien de passar a treballar en grups perquè aquelles assemblees ja "s'assemblaven al Parlament on tothom s'adorm". En prendre el professor una posició més activa també va provocar que s'interessessin sobre com aniria l'examen. La **setena assemblea** es va dividir en dues parts de 50' cadascuna amb un descans. Malgrat que va ser una assemblea molt llarga es va poder tractar un sol tema complet i iniciar-ne un altre. El tema inicial va ser el de *practicar l'esport* a càrrec de

la Maria, l'Esteban i la Marisa. Aquest tema va generar molta participació i molt debat encara que de vegades s'animaven tant que no s'entenia el que deien. En relació a aquest tema de l'esport varen parlar del lloc on fer-ho i de si havien de ser serveis públics o privats. També varen tractar de l'esport a l'escola com quelcom que era més una obligació que no pas un dret de fer esport. El debat va ser bastant important però en aquella ocasió el professor va portar molt l'assemblea i feia moltes preguntes adreçades a afavorir que els nois i les noies parlessin sobre la conveniència de fer esport en centres públics o privats i també sobre l'esport com espai de relació. Moltes vegades no aconseguia que el seguissin encara que ell anava insistint. Aquesta intervenció constant del professor va fer que el noi (Esteban) que era el responsable de moderar s'anés desinteressant.

FRANCESCA: Creieu que hi ha d'haver més recursos públics o més recursos privats... o no hi veieu la diferència?

Matilde: Sí perquè si vols fer esport necessites diners perquè un pobre no pot fer esport perquè té que pagar-ho...

FRANCESCA: Però no em refereixo a un pobre.... només si és millor l'esport públic o el privat, com ho veieu? els equipaments estan més bé? Compensa anar a un lloc pagant molt perquè estiguis més bé? perquè et donin tovalloles....o bé, m'és igual, em faig d'un club molt senzill perquè a mi el que m'interessa és fer esport.... o no us interessa fer esport.... o es pot fer al carrer i no cal anar a cap club....

Matilde: Però si no saps fer esport i no saps jugar... no pots fer-ho al carrer. Perquè si vols aprendre un esport al carrer no t'ensenyen ningú...

FRANCESCA: Per tant tu penses que s'ha de tenir un entrenador?

Matilde: Sí

FRANCESCA: I per tant una persona que et cuidi a tu i que et digui el que has de fer... però un entrenador costa....esteu d'acord amb l'esport d'élite? els nens que deixen d'estudiar per dedicar-se a l'esport? Què més? I algú que pot pensar que no és necessari, que els diners que es gasten en equipaments es podrien gastar amb altres coses, que no val la pena que anant al camp i caminar ja n'hi ha prou... o sortint el cap de setmana....ja és fer esport...

Marisa: Estem parlant d'escollir l'edifici....!

-Riuen-

També varen tractar el tema de la violència a l'esport tot plantejant que és quelcom que no s'hauria de produir i que quan es feia mal a algú s'havia de demanar disculpes. A iniciativa també del professor es va preguntar si creien que s'havia de prohibir l'esport d'aventura i tots varen considerar que no. Seguidament es va comentar si els pares havien d'estar assabentats dels esports que es feien i segons el debat es va poder veure

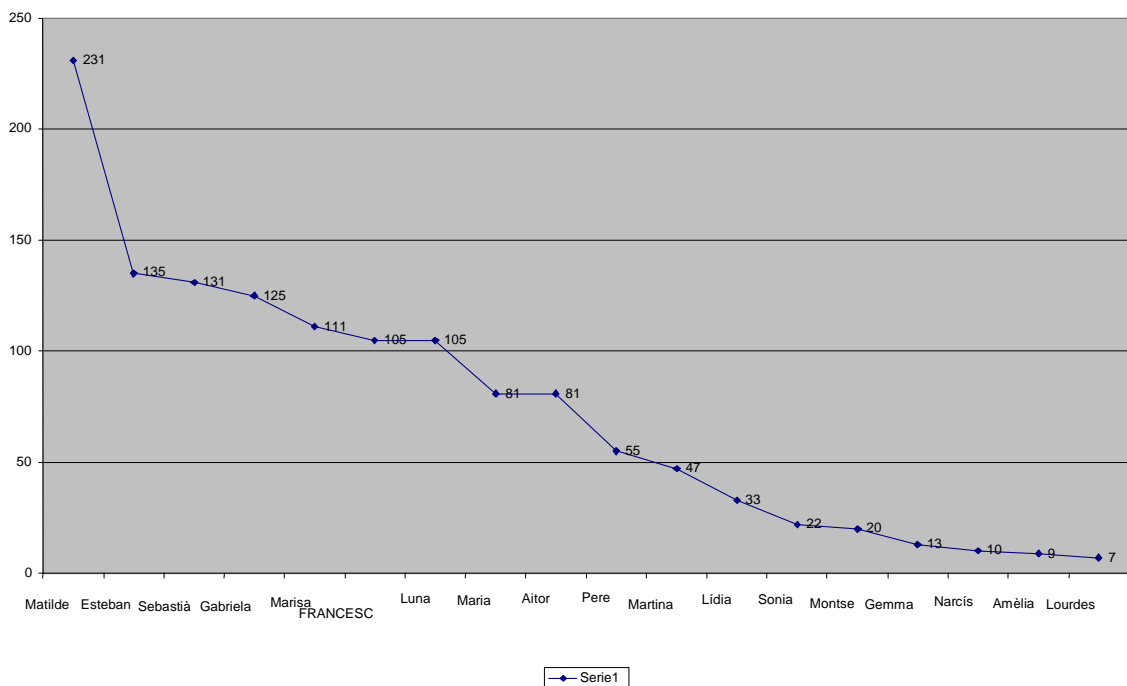
com la majoria pensaven que alguns s'havien d'amagar de la mateixa manera que es feia amb les sortides de casa, aquests, eren especialment els esports de risc. Seguidament es va iniciar el tema de *les feines de casa* per part de la Montse, la Martina i la Gemma. El tema va posar en evidència que hi havia diferències en el que es demanava que fessin a casa els nens i les nenes. Es va poder destacar que en aquesta assemblea, la participació més directiva del professor va fer que durés molt més el debat d'un sol tema. Inicialment podia semblar que feia que es desentenguessin més dels temes però la realitat va ser que varen opinar força tot adoptant les seves pròpies opinions i considerant que eren capaços de decidir coses per ells mateixos. El debat en general va ser força intens. La **vuitena assemblea** es va fer en dues parts en que es varen tractar tres temes. El tema *les feines de casa* es va reprendre amb el debat de les encara existents diferències de gènere i amb moltes queixes de masclisme per part de les noies. Seguidament es va passar a tractar el tema de *l'aprenentatge extraescolar*. El presentaven la Lourdes, l'Amèlia i l'Aitor. Varen discutir sobre les diverses activitats extraescolars que es feien i entre elles discutiren sobre el fet que no hi havia dret que si volien aprendre l'anglès bé s'hagués d'anar a acadèmies apart, ja que consideraven que l'haurien d'aprendre suficientment bé amb les classes que donaven a l'escola. Comentaven que si després molts anaven a classe fora es pujava el nivell i els que no anaven a classe fora suspnien. També varen discutir sobre el fet de si els pares tenien dret d'obligar-los a fer activitats extraescolars. Alguns es queixaven que sí que s'hi veien obligats. Varen comentar com les activitats extraescolars podien interferir o no en les activitats pròpies de l'escola ja que algunes com la música o els idiomes, posaven també deures. En general el debat es va produir de forma bastant repetitiva i no hi estaven excessivament interessats ni implicats. El tema següent i últim va ser *tenir cura d'animals i plantes domèstiques*. El presentaven la Lídia, la Matilde i la Sònia. A partir d'aquest tema es va generar un debat sobre la necessitat de tenir l'espai necessari per tenir animals a les cases i també sobre el fet que les plantes

eren més fàcils de tenir-hi cura que els animals. El tema va derivar en la relació entre germans ja que alguns varen comentar que s'estimaven més els animals que els propis germans. D'altres, hi varen mostrar la seva disconformitat i sorpresa envers el fet que es veiessin els propis germans d'una forma tan crítica. Va ser de destacar que d'un tema que podria semblar totalment diferent, el debat derivés cap a les relacions familiars.

Valoracions generals d'aquest espai

En el nivell d'intervencions que es va donar en aquestes assemblees hi va destacar una noia (Matilde) que estava per sobre de la franja intermèdia, sis estaven en la franja intermèdia en la que s'hi trobava, de la mateixa manera que en el grup de primer d'ESO, el professor.

GRAFIC Nº 4 TERCER D'ESO

En aquestes assemblees es varen donar força situacions en que costava que seguissin, el seu interès semblava menor que el dels nois i les noies

de primer d'ESO. La Matilde va destacar per mostrar sempre un gran interès en els debats i aportava molts suggeriments.

Pel que fa a com varen funcionar, es podria dir que hi havia poc hàbit de fer-ho amb els sistemes d'organització adulta (ordre de paraules, centrar el tema) però que hi havia força interès amb marcada tendència a la improvisació, el que permetia que realment sortissin els seus interessos reals i els seus punts de vista. El paper del professor (Francesc) va ser força facilitador encara que de tant en tant havia de jugar el seu paper d'educador i de posar ordre. Tanmateix era de destacar com reforçava positivament les aportacions de tots. En una ocasió va sentir la necessitat d'intervenir molt més en una de les assemblees el que va produir que el tema es tractés més extensament però a la vegada va desmotivar a l'estudiant a qui li corresponia moderar el debat (aquesta assumpció del paper del moderador per part de l'educador es donava continuament en les assemblees del CRAE mentre que aquí només es va donar en una ocasió).

Com en el cas del grup de primer d'ESO no semblaven incòmodes pel fet de tenir debats que es podrien considerar "desordenats" però sovint es veien més avorrits. Malgrat tot, els debats varen ésser rics en intervencions i es discutien els uns amb els altres de forma oberta. Podia observar-se que es modificaven més les seves opinions a partir de les intervencions que en el cas dels estudiants més joves de primer d'ESO.

Els temes tractats, varen posar en evidència posicionaments que es podrien considerar d'oposició, com la seva visió sobre les drogues i sobre el fet que consideraven que podien fer el que volguessin amb el seu propi cos. També es manifestaven d'acord en assumir situacions de risc. S'adoptaven postures contra els costums socials pel que feia a la manera de vestir, i es manifestaren crítics contra les robes de marca el que seria atribuïble a la classe social prioritària de la que provenien que era mitja i

mitja baixa i d'una escola que podria catalogar-se en el grup de les escoles "d'alta sensibilitat social". El tema de la família, com s'ha dit en l'apartat específic d'aquest espai, va ser tractat continuament tot discutint el que consideraven que els pares podien dir-los i el que no. Es queixaren de les diferències de gènere i a la vegada es mostraven partidaris de fomentar al màxim la igualtat entre ells. Els debats, de la mateixa manera que va passar en alguna ocasió a primer d'ESO, es varen relacionar en alguna ocasió amb programes de la televisió. Els temes relacionats amb el debat públic-privat també varen ser objecte d'atenció. Es podria dir que adoptaven més posicions d'oposició al sistema més pròpies de l'adolescència, edat a la que pertanyien, però que a la vegada perdien espontaneïtat i tenien dificultats de donar ritme als debats. Semblava que continuaven necessitant espais de debat menys encorsetats i més lliures per poder expressar-se lliurement.

Es podria dir que aquests eren uns espais adreçats sobretot a l'aprenentatge de la participació, del diàleg i del debat. Eren espais que corresponien a assignatures concretes on hi havia la preocupació d'obtenir-ne una qualificació. No implicaven cap tipus de presa de decisions encara que el que si representava era la possibilitat de dialogar i interrelacionar-se entre els alumnes, el que podia produir modificacions en altres indrets com influència d'aquests (tal i com expressava Aina Ribera). Probablement el fet de ser espais didàctics afavorien que el professor pogués tenir un paper menys directiu, en aquest cas perquè era una persona veritablement convençuda de la necessitat de fomentar que els infants puguin intervenir i aportar els seus propis punts de vista en els temes que els interessin.

L'espai estava configurat amb unes normes adreçades a aprendre el funcionament dels fòrums de debat "clàssics" que fins i tot es relacionaven amb un Parlament amb les seves virtuts i les seves mancances i defectes com quan el professor va equiparar-lo amb aquest perquè tots ells s'hi

adormien. Es podria dir que aquestes apreciacions crítiques podien afavorir també una visió que abocaria cap a un qüestionament dels sistemes de funcionament de les nostres societats democràtiques que estan produint el decantament cap als sistemes de democràcies participatives, els nous moviments socials (evidenciats especialment amb motiu de les accions contra la guerra de l'Iraq) i d'un nou concepte de la ciutadania. Se'ls podria considerar espais que corresponien a uns dissenys curriculars en relació amb la vida quotidiana dels infants i la seva comunitat (Hart, 1997) i que afavorien la comunicació entre els alumnes (Van Gils, 1996).

Alguns dels adults entrevistats, rescataven les actuacions que es feien a les escoles per afavorir l'aprenentatge de la participació. Tres d'ells les varen anomenar espontàniament i explícitament com a primer exemple quan pensaven en experiències pròpies que coneixien de participació dels infants tot i que dos d'ells ja no estaven vinculats al món educatiu. A la vegada, sovint, en qüestionaven algunes de les metodologies. Una de les entrevistades relacionava a més l'experiència amb les seves bones experiències personals a la família: *"Vaig estar en dues escoles on vaig disfrutar molt de la feina. Penso que l'experiència meva més directa va ser allà amb les assemblees que fèiem que se'n deien tutories però que eren assemblees i aleshores sí que a mi em sortia espontàniament potser perquè a casa meva tot es discutia perquè érem molts i tot es discutia sempre i no hi havia qui manava... és clar que l'última paraula sempre la tenien els meus pares però vull dir que estava acostumada a decidir per exemple quin viatge faríem i ho decidíem entre tots... a les assemblees fèiem l'ordre del dia, la gent posava els temes que volia.. per descomptat si jo tenia temes també els posava i deia això és imprescindible perquè ha passat això i ha passat això altre... o a l'escola es farà no sé què i ara n'hem de parlar per preparar-ho... però en general acabàvem parlant molt de totes les dificultats del grup classe en si i dels nanos amb els profes i dels nanos amb la institució escola"* (P1). Un altre entrevistat també

parlava d'experiències en el món educatiu encara que al mateix temps en relativitzava la importància: "*l'experiència potser més significativa va ser l'època que estava a l'escola, que amb un altre mestre vam començar una experiència de participació a classe, ell tenia la classe de cinquè i jo tenia la de quart i allà vàrem començar una experiència que dèiem d'autogestió que era bastant autodirigida però bueno que almenys els nanos podien dir la seva. Vàrem intercanviar experiències, sobretot vàrem aprofundir en coses de participació i jo crec que va ser bastant enriquidor tot i que molt... senzillet!*" (P3). Una altra experta en educació que ja va explicar bones metodologies preparatòries pels CE també la va anomenar com la seva primera experiència (P6). D'altres, també anomenaven les seves vivències com a assessors d'escoles i membres de consells escolars (P4) o únicament com a membres de CE (P12 i P13). També es va citar l'experiència escolar com una experiència participativa quan una de les entrevistades recordava els nivells de participació que havia tingut en la seva pròpia infantesa. Considerava que la seva escola havia estat molt democràtica perquè la portaven mestres de la República i que els deixaven opinar fet que torna a posar en relació les pràctiques participatives amb el funcionament de l'Escola Moderna (P8).

El món educatiu, a la vegada que era posat com exemple de participació, també era vist des d'una altra perspectiva com a espai de dificultat i de preocupació on es podien realitzar experiències mancades d'autenticitat. Una de les entrevistades ho manifestava així: "*quan els nens més grans et diuen que a la classe que si hi ha el delegat, que si hi ha no sé quan reparteixen els càrrecs o les comissions aquestes... llavors tots participen de la vida de l'escola o de l'organització del grup classe o del cicle de l'escola... jo crec que a vegades és una cosa molt poc participativa per part dels nanos... s'adeqüen amb uns esquemes que és molt diferent*"(P2). Un altre expert es mostrava contrari que la participació s'hagués d'ensenyar perquè considerava que s'havia de viure: "*Em dóna molta por que hi hagi espais de participació des de l'escola que*

s'entenguin com que s'ha d'ensenyar a participar... oferir classes de participació. Aleshores ens hem carregat la participació perquè jo crec que a participar s'aprèn participant i també hi ha que formar gent... però no en pla de que jo et dono classe. Per mi la societat està molt escolaritzada en general....." (P5).

Cal prestar atenció a aquesta importància atorgada a l'escola i al món educatiu per part dels adults com un dels espais a tenir en compte. Tanmateix també és important no perdre la perspectiva que els móns sociològics estan construïts en termes universals de racionalitat adulta i que com adults com ens diu Gaitan (1999) hem internalitzat el model psicològic-individualista i pedagògic-educatiu-socialitzador abans de plantejar-nos un model explicatiu de la infància (i en conseqüència de la seva participació) en termes de components de l'estructura social, de relacions interactives o minoria social. L'autora fa una crida d'atenció a aquests models hegemònics psico-pedagògics front a elements d'anàlisi més sociològics. Cal destacar així mateix que a l'eurobaròmetre de la joventut (15-24) realitzat l'any 2001 els joves (26%) varen manifestar que l'escola era per sobre de la família i dels amics un dels medis més importants de participació social

IV.3. ÀMBIT EDUCATIU II: MÉS ENLLÀ DE L'ESCOLA: UN CENTRE RESIDENCIAL D'ACCIÓ EDUCATIVA (CRAE)

Els centres residencials d'acció educativa són institucions on resideixen temporalment uns infants degut que no poden viure amb les seves famílies⁵². Perquè els infants siguin atesos a aquests centres s'ha

⁵² Article 39 del Decret 2/1997 de 7 de gener del Departament de Justícia DOGC núm.230 del 13.1.1997: Els centres residencials d'acció educativa són aquelles institucions on resideixen temporalment els menors als quals s'aplica la mesura d'acolliment simple en institució, d'acord amb la proposta de mesura que consti en l'informe previ dels equips tècnics competents.

d'haver donat un procés administratiu resolutori decidint que els infants no poden o no han de viure amb les seves famílies o bé, perquè es troben en situació de desemparament o bé, perquè aquestes han demanat l'ajut a l'administració perquè se'n facin càrrec temporalment. Els infants que es troben en aquest tipus de centres estan sota la tutela o la guarda de l'Administració de la Generalitat a través de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). Aquest fet, atorga a aquests centres la consideració de centres educatius, però a la vegada són centres que realitzen de forma subsidiària funcions atribuïbles a l'àmbit familiar. La normativa estableix que *l'organització d'aquests centres es durà a terme de manera que reproduïxi al màxim possible les condicions de vida d'una família que permeti al menor un creixement harmònic i estable. Els grups de convivència seran reduïts i cada menor tindrà un educador tutor de referència*⁵³. Es regula així mateix que aquests centres han de ser prioritàriament mixtes i que les plantilles d'educadors estaran formades per professionals d'ambdós sexes.

Segons la normativa, els CRAE es classifiquen per grups d'edats (0-3, 4-12, 13-16, 16-18) però també es regula l'existència de *centres verticals* que acullen menors de franges d'edat molt diverses, especialment en atenció a acollir a grups de germans. El centre residencial que s'exposarà forma part d'aquest grup, ja que acollia infants des de 5 anys fins a 14 el que vol dir que existia una varietat considerable d'edats fet que afavoria una interrelació entre infants de diverses edats. Aquest era un espai educatiu diferent de l'escola a partir del qual es podia observar com es produïa la participació dels infants precisament en un espai especialment configurat per afavorir-la: Les assemblees setmanals. Aquests eren espais per tractar aspectes i decisions en relació a la vida quotidiana de convivència en el propi centre. Aquestes assemblees es realitzaven amb educadors i la totalitat dels infants que hi residien. El centre era de

⁵³ Article 41 del Decret 2/1997

dependència directa de la Direcció General d'Infància i Adolescència de la Generalitat de Catalunya i estava dividit en dos pisos. L'assemblea es feia setmanalment a cadascun dels pisos (eren dos pisos en una mateixa planta amb 12 infants cadascun). Dos dels educadors que hi participaven definien les assemblees de la següent manera: *És un espai compartit per menors i educadors. És un espai de decisió, de relació, d'aprenentatge i de participació. Els temes poden ser proposats per tothom sobre qüestions d'elaboració, convivència, normativa, gestió, informació (com, per exemple, decidir com rebre un nen nou i qui serà l'encarregat/da de presentar-li la institució). Les decisions, un cop preses, són vinculants. El paper de l'educador és el de guia, facilitador i canalitzador, i té l'autoritat educativa. Dins de la mateixa assemblea es designa qui serà el moderador i qui prendrà acta* (Gordaliza i Planas, 1996:75).

El nombre total de persones que hi participaven varen oscil·lar entre 14 a 16 (incloent-me a mi mateixa). Encara que el centre tenia una capacitat de 12 infants, en el temps que es varen realitzar les assemblees en el grup A a l'inici eren 9 i després a partir de la quarta assemblea varen ser 11 i en el grup B eren 12. Els educadors normalment eren un educador i una educadora llevat del grup B que degut que acollia un infant amb discapacitats (era cec) tenia una educadora més. Les assemblees solien durar de 30' a 1 hora. Es realitzaven al vespre en un horari que oscil·lava des de les 9 a les 10h15'.

Els temes a tractar els establien a partir d'apuntar-los en un suro que tenien penjat durant la setmana o a vegades es decidia en una sessió en que es passava un tema a la sessió següent. L'ordre del dia s'havia de respectar i no s'acceptava que es tractessin temes que no s'havien tingut en compte prèviament en iniciar l'assemblea. En el pis A decidien gairebé en cada ocasió qui feia de moderador/a i de secretari/a, mentre que al pis B aquests càrrecs estaven assignats als mateixos infants per tots els dies. En un dels pisos (A) les assemblees es feien en diferents dies cada

setmana perquè d'aquesta manera hi participaven tots els educadors i educadores de forma rotatòria ja que els torns feien que cada un dels dies la parella d'educadors fos diferent. Això implicava que cada setmana canviaven els educadors. Aquests, s'assabentaven del que havia passat, per la transmissió que es feien a les seves reunions i per les pròpies aportacions dels infants. A l'altre pis, l'assemblea es feia sempre el mateix dia amb els mateixos educadors que eren tres. En alguns casos tant en un pis com en l'altre va haver-hi canvis d'educadors per raons de baixes o permisos.

L'espai de debat sempre era la sala d'estar que estava situada al costat del menjador (sense haver-hi paret divisòria). La col·locació es feia en rotllana per facilitar el debat entre tots. En acabar l'assemblea sempre es feia una roda de valoració de com havia anat.

IV.3.1. LES ASSEMBLEES DEL PIS A.

Els infants eren els participants estables (Rosa, 12 anys; Andreu, 8; Carlos, 13; Gabriel, 13; Simón, 5; Juan, 11; Joana, 9; Patricia, 7; Darío, 11, des de l'inici, i els germans Tomás, 12 i Salvador, 9 que varen estar-hi des de la quarta assemblea) mentre que els educadors canviaven cada dia. Els canvis d'educadors va implicar que hi intervinguessin un total de quatre educadores (ja que una va substituir baixes en alguna ocasió) i tres educadors (Laura, Berta, Alba, Gerard, Pascual, Albert i Elisa). Abans d'iniciar l'assemblea, normalment sempre estava una estona parlant amb els infants o bé a la seva habitació, o bé en el menjador mentre acabaven de menjar. Les col·locacions eren força variades a cada assemblea no existint tendències d'estar en els mateixos llocs ni tan sols entre les mateixes persones. Tots vàrem variar la posició a cada assemblea i els educadors també es col·locaven entre els nens i les nenes llevat de dos educadors (Berta i Albert) que es varen col·locar junts en les dues assemblees que jo vaig assistir amb ells.

Les observacions a destacar de les deu assemblees van ser les següents: A la **primera assemblea** hi havia els educadors Gerard i Laura. En començar, l'educador (Gerard) va introduir la mecànica de les assemblees tot explicant que ho feia per informar-me'n a mi ja que era nova. Es va demanar qui volia moderar i qui volia escriure. La Rosa es va oferir en seguida per moderar. No hi havia candidats per escriure. Es va generar força discussió i li va tocar al Darío que s'hi va mostrar reacció perquè deia que no sabia escriure prou. Era la seva segona assemblea perquè feia molt poc que havia entrat al centre. La Laura li va oferir suport per fer-ho. El Darío va llegir el full amb els punts a tractar que eren els següents: *1. Presentación de Josefina. 2. Me han quitado una cosa de mi propio cajón.* Es va demanar si es volien tractar més coses i en Simón va proposar de parlar de les cadires i de les estovalles que s'havien de millorar, en Gerard va proposar que si donava temps, caldria parlar de les activitats extraescolars i el repartiment de tasques a les habitacions.

En la meua presentació els vaig explicar el motiu de l'estudi que era poder compartir amb ells espais on tenien la paraula i podien dir la seva. Tots varen dir que els hi semblava bé. L'educador ho va relacionar amb els espais de reunió i participació de la "gent gran" i un dels nens (Carlos) ho va relacionar amb el fet de ser jutges. Un altre infant (Gabriel) ho va relacionar amb un programa de televisió (Aquí es produïa una coincidència amb les assemblees de primer d'ESO on també es relacionava sovint el que feien amb programes de televisió).

El segon punt el va explicar la Rosa que plantejava que li havien pres del calaix un objecte que era molt important per ella perquè li havia regalat la seva mare. El debat va fer que es posés en evidència que qui ho havia pres havia estat la Patrícia que finalment ho va reconèixer però no recordava on ho tenia. Es va acordar que l'endemà a la tarda la Patrícia especialment, i la Rosa més tots els altres, ajudarien a buscar-ho. Mentre

parlaven, l'Andreu es va manifestar molt preocupat per la Patrícia tot manifestant: *"Está asustada..."*

El tema següent, va ser el del Gerard informant quines activitats extraescolars farien. Va haver-hi molta part d'informació dels educadors de les activitats esportives que tenien assignades encara que algunes no se sabien del tot. El Carlos va comentar que ell s'havia equivocat i que no volia fer el que havia dit. En Gerard li va dir que ell ho havia demanat i que en tot cas ho havia de parlar amb l'Elisa que era la seva tutora. El Darío que no hi era l'any anterior demanava fer judo però no se sabia si podria ser per manca de places, tots els infants varen aportar idees perquè li poguessin trobar un lloc. També es va parlar dels esplais que anirien els dissabtes encara que alguns no hi anaven perquè sortien els caps de setmana amb la seva família. Alguns aprofitaven per recordar-ho:

LAURA: I la Joana anirà...a l'esplai de LS, vale? i la resta de nens, ell (el Darío) no sabem encara i la resta de nens els que se'n van a casa llavors ja no hi van....

Simón: yo...yo...con mi padre...

Després es va parlar de les cadires. La Laura va informar que no hi havia diners perquè s'havien gastat l'any anterior ja amb cadires noves però resultava que no eren de bona qualitat. L'educadora també va aprofitar per manifestar que havien de tenir cura de les cadires perquè molt sovint les tractaven malament encara que a la vegada va reconèixer que eren dolentes. Sobre el tema de les estovalles varen sortir idees de pintar l'escut del Barça (per part del Simón) i altres coses a les estovalles noves. Aquest tema va generar molt debat i ganes de parlar. Es va acceptar que se'n comprarien de noves però que no havien de ser de cap tema concret perquè alguns podien no ser del Barça.

Finalment en Gerard va introduir el tema de la valoració de l'assemblea i que després s'havia d'acabar perquè s'havien passat d'hora. A l'inici un dels nois (Gabriel) va reclamar que fos jo la primera: *"Tu la primera porque eres la que nos defiendes"*. Jo vaig proposar fer-ho al final per

veure com ho feien i el Gerard va donar suport a la meua proposta. Tots varen opinar com creien que havia anat. En general els semblava bé perquè s'havien respectat entre ells i també els torns de paraula. El Gerard reclamava que alguns no estiguessin tan callats. El Darío, en ésser la seva segona assemblea no es mostrava tan satisfet i se li va insistir que en un futur sabés plantejar ell els seus propis temes. Quan va acabar l'assemblea li va dir adéu al magnetòfon. Al final també es va plantejar per part dels educadors algun problema d'atenció tot demanant que algú sortís. Es va remarcar la necessitat que respectessin les coses dels altres. La Patrícia va dir que no li havia agradat i el Darío ho va interpretar tot dient que era perquè l'havien acusat a ella. (Es va mostrar un sentiment de comprensió entre ells que l'educadora no va aprofitar a destacar)

LAURA: Patrícia, ¿como ha ido la asamblea?

Patrícia: Mal

LAURA: ¿Por qué?

Darío: Porque le han acusado a ella.....

LAURA: ¿Si? pero que no lo digas tú que lo diga ella..¿por eso Patricia? ¿vas a intentar no tocar las cosas de los demás? si...

A la **segona assemblea** els educadors eren el Pascual i l'Elisa. El Pascual posava ordre i deia qui havia de fer de moderador

PASCUAL: Vinga, a veure qui prendrà....Juan! ¿te estarás un poco serio? ¿o tendrás que salir de la asamblea....? Qui donarà les paraules? Tu Rafael... vull dir Carlos....(l'Andreu ho demana) No, tú no, el Carlos que és més gran, tú mira com ho fa i així n'aprendràs, val?

Rosa: ¡ya estoy!

PASCUAL: Heu de demanar les paraules al Carlos, doncs vinga....a veure dels temes.... mires a veure dels temes que hi ha....

El primer tema eren les tasques a fer per la Joana que deia que no sortia al quadre de tasques. El Pascual va dir que molt bé que se n'hagués adonat i que ja s'esmenaria. L'Elisa va plantejar que es passés al següent tema i el Pascual que anessin avançant. En el full de temes estava apuntat de parlar de les cadires noves (tema que ja s'havia tractat el dia anterior). Es va generar un debat sobre si s'havien de tirar i fins i tot cremar-les a la foguera de Sant Joan. Varen animar-se molt parlant en aquest sentit. Després varen passar a postures més conservadores de

les cadires animades pel Pascual i l'Andreu. Es varen també autoinculpar sobre el fet que les cadires estiguessin trencades. Va sortir la proposta de dedicar un dia a arreglar-les i tots s'hi van apuntar. A la meitat del debat sobre les cadires el Pascual va fer fora de l'assemblea al Juan després d'haver-lo avisat varies vegades.

El tema següent era proposat per un dels nois (Gabriel) dient que els somiers de dos dels llits de la seva habitació estaven trencats. La proposta va posar en evidència que qui els havien trencat eren el Darío i el Carlos i va fer de recordatori d'un acord que s'havia pres en una altra assemblea que havien d'arreglar-los i contribuir amb la seva paga a pagar el que costés la fusta que es necessitava per la reparació. Varen acordar que els anirien a comprar amb l'Elisa. L'altre tema era "Juegos y deporte" proposat per la Patrícia. Al Darío que volia proposar el tema *portar jocs pels caps de setmana* se li va dir que passés a l'ordre del dia de l'assemblea següent. Finalment es va passar a fer la valoració. El Pascual li demanava opinió a cadascun. La majoria va dir que bé però molts varen manifestar que havia estat una llàstima que el Juan hagués hagut de sortir. (En aquella ocasió no em varen demanar la meua opinió i vaig decidir no dir res).

A la **tercera assemblea** hi participaren l'altra parella d'educadors, la Berta i l'Albert que es varen posar junts i varen dir que ja es podia començar l'assemblea. Es varen repartir les tasques a fer a l'assemblea d'apuntar els acords i de moderar. Es va intentar evitar que la Rosa fos la que apuntés perquè gairebé sempre li tocava fer-ho, però finalment ho va haver de fer. L'Andreu va apuntar-se per moderar. Al llarg de la sessió se li va haver de recordar el seu paper i ho va anar fent.

BERTA: Heu de donar les paraules amb una mica d'ordre... Andreu, Andreu... has d'estar una mica atent i a més a més posar una mica d'ordre... d'acord? vinga... a veure....teníamos dos temas pendientes de la asamblea de la semana pasada que era sofás y juegos. Y luego.. otros temas que hemos añadido hoy son...en realidad sólo hemos añadido uno, ¿vale? el cuidado de la casa y quien se responsabiliza de determinadas tareas que son muy simples y que ya explicaré luego cuales son y que

además no es iniciar nada nuevo porque aquí ya hay un niño que hace una tarea y que de hecho siempre que hemos estado tranquilos y se ha podido hacer los niños lo han hecho. Por tanto después hablaremos de este tema... Empezamos si acaso por el tema de los sofás que no sé quien lo habría apuntado...pero estaba apuntado como tema pendiente. Quien había apuntado el tema de los sofás?

Carlos: Me parece que yo.

BERTA: ¿Sí? pues tienes tú la palabra Carlos a ver que...

ALBERT: Carlos nos explica porqué ha apuntado este tema, y luego los que queramos opinar sobre lo que él proponga levantaremos la mano....

Carlos: Que yo lo he dicho porque hace mucho que están los sofás así pero un día voy me voy a sentar y me veo una mancha ahí y está mal y a mi no me gusta... por eso que lo he apuntado a ver si podemos hacer algo...

ALBERT: ¿Y qué queréis decir sobre el tema...? ¿Alguien tiene una opinión sobre el tema?

Andreu: Sí, que eso es chocolate...

(Hi ha vâries intervencions dient que sí que és xocolata)

ALBERT: A veure Andreu has d'estar per la gent que aixeca la mà, quan es vol parlar s'ha d'aixecar la mà el Juan ha parlat i no podia parlar... (l'Andreu fa una cara com si ningú hagués aixecat la mà). Sí, la Berta ha aixecat la mà, l'Albert i ningun nen més té res a dir sobre això no és un tema que els motivi gaire...

Rosa: Ah que esto no es chocolate porque si fuese chocolate... cuando lo hubiésemos visto... que varias veces lo hemos intentado quitar y no se puede y si fuese chocolate se hubiese ido...

Carlos: A veces no se va...

ALBERT: Es tu opinión... no tienes la palabra....

Andreu: Berta...

El primer tema sobre els sofàs va generar força discussió i interès tornant al debat de com s'ha de tenir cura de les coses del pis. Tots els nens i nenes varen reconèixer la seva responsabilitat de no tenir massa cura de les coses. El tema el va tancar la Berta tot dient que s'havien d'esforçar en cuidar-los. L'Albert va reforçar també la seva proposta.

El següent tema l'havia posat el Darío que demanava que els que anaven a casa els caps de setmana portessin després jocs perquè hi poguessin jugar tots ja que aviat començaria a fer fred i a fer-se fosc i no podrien anar al parc. A partir d'aquí es va parlar de cuidar bé els jocs i de com es podien ordenar i anar traient. Es va dir que els jocs que es tenien s'anaven traient però que era veritat que molt sovint no es cuidaven prou bé. Es va donar una certa culpabilització entre ells que trencaven els jocs i que això feia que no confiessin a portar-los de casa seva ja que els hi podrien trencar. El debat que va ser ric va estar molt organitzat en l'ordre de les paraules. El tema es va acabar amb l'acord proposat per ells

mateixos que s'havien de posar a ordenar els jocs i guardar-los al seu lloc. La Berta proposava acabar el tema remarcant que havien de tenir respecte a les coses, que no tenia clar que els nens haguessin de portar jocs de casa i que en tot cas, abans de portar-los ho havien de parlar amb el seu tutor/a. L'Albert va insistir en que els nens i les nenes havien de ser responsables de tenir cura dels jocs. El Darío va insistir en la seva proposta que es portessin jocs per poder jugar amb ells també a la seva habitació. Varen sortir propostes per poder organitzar-se millor.

Després d'aquest debat sobre els jocs, l'Albert proposava de valorar l'assemblea de manera ràpida i la Berta va plantejar que abans de valorar-la es podria tractar un tema interessant que era el repartiment d'algunes tasques que calia fer. Va recordar que el Gabriel era l'encarregat de treure les escombraries cada dia i que ella mateixa ho havia proposat perquè era el més gran i també estava "cachas" però que caldria començar a pensar en algú més. Va haver-hi moltes propostes d'assumir responsabilitats que es varen deixar per anar treballant en properes assemblees. Es varen fer aclariments sobre en què consistia cada càrrec. Quan varen passar a fer les valoracions, aquestes varen començar per la Patrícia a qui li costava força intervenir però finalment va dir que creia que havia anat malament, l'Albert va dir que era perquè s'avorria. Quan passaven la paraula a la Joana, la Patrícia va reclamar que jo ho havia de dir ja que estava al seu costat i em tocava a mi. Els educadors varen comentar que jo ja els hi ho diria al despatx però tant la Patrícia com la Joana varen insistir en que ho fes aleshores. En general tots vàrem valorar que havia anat força bé i l'Andreu va destacar que li havia agradat molt aprendre a moderar. La Joana va dir que havia parlat quan normalment no ho fa gaire. La Rosa va demanar que havien d'aprendre a parlar més els que no ho feien i menys els que sempre parlaven.

ALBERT: Patrícia, qué te ha parecido la asamblea? bien, mal...

Patrícia: Mal

ALBERT: ¿Por qué? porqué no ha sido muy bonita... a ver por favor....Bueno, se ha aburrido un poquito....Joana,¿tú qué piensas? ¿qué te ha parecido la asamblea?

Joana: Bien.

ALBERT: Bien, ¿por qué?

(La Patrícia va dir que no demanaven la meua opinió i em diuen que és veritat que ho digui)

Jose: Ho dic al final o ara? (tots diuen que ara) A mi m'ha semblat molt bé. Penso que heu intervingut molt tots. Donant paraules a tothom l'Andreu ha començat a aprendre a donar paraules però deu n'hi do com ho ha fet... o sigui que..

BERTA: Lo ha hecho bien està aprenent...

Jose: Por eso....a més tothom volia parlar, per tant em sembla que ha anat molt bé....més aviat s'havia de tallar els temes que haver dificultat en parlar...

Joana: Que es la primera vez que hablo mucho.

Simón: Bien, porque han hablado todos...

ALBERT: (Al Gabriel) ¿Qué te ha parecido a ti?

Gabriel: Bien. Hemos colaborado todos....nos hemos respetado el turno de la palabra...

ALBERT: Muy bien

Andreu: A mi me gusta aprender a dar palabras....

La Berta abans d'acabar va proposar que en properes assemblees podrien tractar com els estava anant l'escola ja que feia un mes que havien començat. La Rosa va proposar que quan s'iniciessin les assemblees es podria informar del que s'havia parlat a l'anterior ja que cada dia els educadors eren diferents. L'Albert li va aclarir que no calia perquè ells ja s'ho comunicaven.

A la **quarta assemblea** tornava a haver-hi els educadors de la primera (Gerard i Laura). Havien arribat dos nens nous: El Salvador i el Tomás. De fet ja hi havien estat però feia 6 mesos que havien marxat sense permís i no sabien res d'ells. En començar la sessió tothom volia donar la paraula. Es va decidir que ho faria el Darío per primera vegada. La Rosa continuava fent de secretària encara que es va queixar perquè sempre li tocava a ella. Els educadors li deien que ho havia de fer ella perquè ho feia molt bé. Va començar en Gerard tot comentant que havien arribat de nou en Salvador i el Tomás i els va preguntar a tots si volien dir quelcom i que també haurien d'explicar-los qui era jo ja que ells com que acabaven d'arribar no ho sabien. Va prendre la paraula en Carlos tot dient: "Estoy muy contento de que vengan". El Gabriel: "Que sean bienvenidos". El Salvador va dir: "Aquí me lo pasaba fatal..." La Laura li contesta: "¿Dónde te lo pasabas fatal? ¿dónde estabas?". En Salvador va contestar que era

allà al centre on s'ho passava fatal. L'Andreu: *“Yo también les echaba de menos...”* El Juan: *“Tenía ganas de que volvieran...”* La Laura va preguntar si algú més volia dir quelcom i el Simón va dir: *“Me gusta que vengan y quisiera hacerles un regalo...”*. La Laura després va confirmar que tots trobaven a faltar a en Salvador i al Tomás i en Gerard va afegir que estaven preocupats perquè no sabien on estaven. La Laura va manifestar que la seva arribada havia ocasionat un cert aldarull i que tots estaven una mica alterats. El Salvador va comentar que també havia arribat una altra nena però se li va dir que era de l'altre pis i que només parlaven dels del seu pis. Després en Gerard va demanar: *“Alguien quiere explicar a Salvador y Tomás por qué viene la Jose...”* El Carlos va contestar dient que estava fent un treball per mostrar com els nois i les noies poden participar i intervenir en assemblees. Lligant amb aquesta intervenció el Tomás va preguntar si feien també assemblees als altres centres. La Laura li va dir que sí i el Gerard va fer una expressió com dient que no era ben bé així.

Després d'aquesta iniciació es varen repassar els punts que hi havia per tractar. La Rosa va llegir: *“Ideas para organizar los juegos”*. El Carlos va proposar que es podrien repartir els jocs per grups en les diverses habitacions i endreçar-los allà. La Laura va resumir la proposta dient que significava que es repartissin els jocs per habitacions i el Salvador va dir que li semblava molt bé. L'Andreu va dir: “café” com que no tenia sentit el que deia, tots reien i va haver-hi una mica de gresca. Costava que es concentrassin. Es va continuar fent propostes de com organitzar i ordenar els jocs. La Rosa proposava que es possessin en un armari, tancats i ordenats i la Laura no hi estava d'acord en que s'haguessin de tancar perquè haurien de ser capaços de tenir-los bé sense tancar-los. En un determinat punt del debat, en Gerard es va emportar el Salvador perquè no parava i no prestava atenció. Després també varen fer sortir el Juan. La Laura es va queixar que no hi haguessin més idees tot atribuint-ho a l'arribada del Salvador i el Tomás. Varen tornar a culpabilitar-se que no

tenien prou cura de les joguines i es va acordar que les joguines es guardessin a l'armari i hi hagués un responsable. Es varen fer diverses propostes de responsables però no es va resoldre. El Gerard, quan va tornar va dir que s'havia de buscar un dia per arreglar les joguines que estaven trencades i els nens i les nenes varen proposar de comprar jocs amb els diners que tenien estalviats. El Darío va proposar que les peces dels jocs que s'haguessin perdut les podrien fer manualment. Després la Rosa va demanar parlar de les plantes, i en Gerard es va oferir a arreglar-les amb ella. La Laura va proposar que se'n podien comprar i van quedar que hi anirien tots dos (en Gerard i la Rosa).

Seguidament, es va dir que s'havia de valorar l'assemblea perquè ja era molt tard i que els altres temes quedarien per la propera. Se li va preguntar a la Joana com era que no havia parlat i ella va contestar que escoltava. La Laura va comentar que escoltar també era molt important. El Gabriel va comentar que creia que l'assemblea havia estat força bé, mentre que la Laura li va dir que no ho veia així perquè s'havia hagut de cridar molt l'atenció. Ells mateixos també varen valorar que no havien estat massa atents.

Carlos: La asamblea ha ido bien pero movida por el Tomás y el Juan. Todos hemos estado participando.

Darío: Me ha parecido bien porque hemos sacado el tema de los juguetes

Tomás: Me ha parecido mal porque al Darío le cantan los pies.

LAURA: Tomás, em fa pena la seva actitud.

Patricia: Me ha parecido mal porque Juan ha hecho tonterías.

Andreu: Me ha parecido bien lo que ha dicho la Rosa y mal lo del Juan.

Simón: Mal porque el Juan decía chorradas...

LAURA: Avui a l'assemblea el Tomás i el Salvador us han alterat molt i els hauríeu d'ignorar.

Carlos: Es difícil no reírse y también es bueno reír un poco. Se permiten las cosas más a unos que a los otros i siempre se llama la atención a los mismos.

Rosa: Creo que la asamblea ha ido medio bien y medio mal porque se ha tenido que avisar mucho al Juan. Otros días está más callado. Tendríamos que no enrollarnos tanto.

El Gerard va proposar que s'haurien de preparar més els temes abans perquè s'improvisava molt i si els portessin més preparats no passaria. També em varen demanar la meva opinió i els vaig dir que havien rebut molt bé els nouvinguts i que després probablement el fet de la novetat

havia fet que hi hagués una mica més de dispersió però que tots es mostraven molt a punt de fer les coses que es proposaven. El Carlos va dir que els educadors havien de pensar què fer amb els que no seguien bé l'assemblea, proposta que en Gerard va contestar tot dient que eren tots qui s'hi havien de posar i no sols els educadors. A la **cinquena assemblea** tornaven a ser-hi l'Albert i la Berta. Abans de començar tots es varen interessar per la meva gravadora que el dia anterior estava espatllada. A l'inici es va establir que el Tomás faria de moderador i la Rosa de secretària com sempre. La Berta va començar dient que encara que hi havia temes pendents n'hi havia un especialment important que era que l'Andreu que feia molt de temps que no havia vist als seus pares els veuria l'endemà. Li va demanar a l'Andreu si ho volia explicar i ell va dir que si que el Gerard li va dir que van anar a veure a una senyora que els ho va dir. Inicialment a l'Andreu li costava d'expressar-se segurament degut a l'elevat contingut emocional del que havia de dir. Es va establir un clima de molta expectació i tots li varen desitjar sort. L'Andreu totes les vegades que algú li deia quelcom contestava amb un agraïment i es mostrava molt emocionat⁵⁴.

Després es va passar al capítol d'informacions que eren els vídeos i un problema que havien tingut amb l'aigua corrent. L'Albert va recordar que els vídeos només es podien veure els caps de setmana i no entre setmana ja que els horaris estaven molt justs i no podia ser. La Rosa va demanar si es podia fer alguna excepció i l'Albert li va dir que no perquè després s'ho prenien com una regla i aleshores ho reclamaven sempre. El Darío va manifestar que encara que ell era perjudicat perquè marxava tots els caps de setmana li semblava bé i l'Andreu va preguntar si es podien veure els dies de festa i se li va dir que si. L'Albert parlava donant bastant èmfasi a les coses i aleshores l'Andreu li va dir: *“Tranquilo Albert que no es para tanto...”* L'Albert es va disculpar tot dient que estava una

⁵⁴ Aquest tema es tracta més extensament en l'apartat sobre la participació a la família.

mica atabalat. Per part de l'educadora (Berta) es va comentar que de vegades es portaven cintes de casa que no eren adients i aquest tema va afavorir un debat del que es podia o no es podia portar tot establint que abans de posar un vídeo s'havia d'ensenyar al tutor/a perquè li donés el vist-i-plau. El Tomás va comentar que els que podien portar vídeos eren els que sortien els caps de setmana i que aleshores serien beneïts de fer-ho si després no els podien veure. El tema va afavorir un debat a l'entorn dels que sortien i no sortien els caps de setmana i el seu interès en compartir amb els altres les coses de casa seva.

Tomás: Una cosa. Que los que se van de fin de semana es una tontería traer los vídeos aquí porque si entre semana no se puede ver la película....

ALBERT: Bueno, le haría un poquito de ilusión. Si a Darío le hace ilusión... él sabe, a partir de ahora sabe que si trae una película de vídeo de su casa no se podrá ver aquí hasta el siguiente viernes, o sea que lo tiene que dejar una semana. Pero vamos a dejar que si alguien tiene ilusión por traer una película que sea adecuada como ha dicho Berta, que la traiga, a mí me parece muy bien. Y más la que trajo el Gabriel, no la que trajo Rosa...

Carlos: ¿Cuál era?

Gabriel: Bola de drac

ALBERT: No, playstory! de Bola de drac ya no estoy tan contento! Pues porque estamos un poco boladraqueados! obsesionados.....

Carlos: Yo quería decir una cosa: que el vídeo de la Rosa como que hay algunos que no lo podemos ver... hay algún día aunque no se pueda que el que la quiera ver como yo que si la podríamos ver algún día.... aunque no se pueda.

ALBERT: A ver Carlos.. tu sales los viernes y vuelves los lunes, ¿no? Tú puedes coger esa película y verla un fin de semana., ¿sí o no?, pues ya está, ¿qué problema hay? ¡vale 400 pesetas alquilarla! Hombre lo que os he dicho antes. El que está en su casa si puede coge una copia y la alquila. El que está aquí no puede hacer eso. Tiene que verla cuando se pueda....vosotros sí que podéis...Bien...¿cerramos el tema?

Després es va passar a parlar del tema del fet que havien estat sense aigua perquè va haver-hi una fuita molt gran i es va haver de tancar la clau general perquè no s'inundés l'edifici. Havien emplenat ampolles d'aigua i es va establir un debat sobre què fer amb elles quan ja tornaven a tenir aigua. Es va acordar que s'aniria bevent ja que no es podia desapropitar per ser un bé escàs. Tots varen parlar de com els hi anava l'escola, les assignatures que els agradaven i quins amics hi tenien. La Rosa va informar que els havien barrejat de classes i que havien canviat molts companys. L'Albert va preguntar si els molestava que a la seva escola hi anessin altres nois o noies del centre i tots varen manifestar que

els hi agradava perquè així no anaven sols. El Darío va comentar que no li agradava massa el seu cole ja que només feien que mates, anglès i socials i que abans feien més coses. L'Albert li va fer veure que segons els anys i els nivells les matèries canviaven. El Darío va continuar explicant que a vegades s'escapava al pati de dalt que era el dels grans. L'Albert li va preguntar com és que havia arribat tard i ell va dir que parlava amb un amic i va demanar que volia poder fer-ho. Se li va comentar que ho havia de demanar al tutor i ell va contestar que li costava veure'l per demanar-ho. Quan preguntaven a la Patrícia com li anava i es mostrava molt vergonyosa finalment va dir: "*Voy a primero...*" Quan els altres nens li insistien perquè expliqués més coses el Tomás va sortir a la seva defensa tot dient que allà no estaven en el CAPIP (Centre de Psiquiatria infantil) on les senyores només fan que preguntes perquè parlis i que en canvi a l'assemblea s'havia de parlar espontaniament i no perquè el tutor et fes parlar. La Patrícia aleshores va continuar dient que li agradava el menjar i que les mates li anaven malament. En el procés del debat la Berta va fer un laïisme i la Rosa la va corregir, fet que l'educadora li va agrair.

Es va passar a la valoració de l'assemblea tot dient que el tema de les escoles ja el continuarien a la sessió següent. En general es va valorar que havia anat molt bé encara que alguns (Patrícia, Juan) no havien estat del tot atents. Quan s'anava seguint la roda i em volien saltar, els nanos varen reclamar que jo també ho havia de dir. En la meua intervenció vaig dir que em semblava que havia anat molt bé i que hi havia hagut un tema molt important que era el de l'Andreu a qui tothom havia donat suport. El Tomás va comentar amb entusiasme que li havia agradat molt i molt perquè ell havia estat molt tranquil i que li havia interessat molt el tema de l'Andreu. Tots varen destacar molt el tema del seu company i també que ja tenien aigua. Els educadors també varen destacar el tema de l'Andreu tot dient que els havia emocionat molt. L'Andreu va manifestar que estava molt content i que si la seva mare li portava alguna cosa la

portaria al centre per compartir-ho amb tots. El Carlos va acabar dient que l'únic que no li havia agradat era que s'havien perdut el futbol (aquell dia es retransmetia el partit Bayern de Munich-Barça de la copa d'Europa). L'Albert va comentar que tal vegada havien de vetllar que les assemblees no duressin tant perquè al cap de 30' perdien atenció.

La **sisena assemblea** va tornar a ser amb el Gerard i la Laura. En Gerard va assumir-ne el paper de secretari i de moderador perquè deia que s'havia de fer ràpid. Es va realitzar en el mateix menjador mentre alguns encara acabaven de menjar malgrat que els nens reclamaven de posar-se en rotllana com sempre. En comprovar l'ordre del dia, el Tomás manifestava ganes que es parlés del tema que ell havia apuntat: El Nadal. El Gerard en canvi volia que es tractés un sol tema a causa del temps que tenien i també que se seguís l'ordre. Finalment, el Nadal va imposar-se com a tema principal.

GERARD: *Hi han tres temes apuntats però jo faria el primer i ja està perquè és molt tard... El primer tema que posa és: Terminar recorrido acerca de las escuelas.*

Rosa: *Ya lo hemos hecho todos...*

LAURA: *Igual hay alguna cosita más.... Quien tiene que decir más cosas? Carlos....*

Tomás: *¿Por qué no pasamos al tercer tema?*

GERARD: *Porque hay uno, dos y tres*

Tomás: *El tercero es el mejor.*

GERARD: *Del tema u ningún ha de dir res?*

(tots diuen que no)

LAURA: *¿Seguro?*

GERARD: *Pues passem al següent? Temas de Navidad....*

(tots diuen yupi i aplaudeixen)

En Gerard va preguntar aleshores qui no havia estat mai al centre per Nadal. Per la Joana, el Darío i la Patrícia seria la primera vegada. En Gerard va demanar que els altres expliquessin el que es feia. El Darío va explicar que els grans estaven preparant una obra de teatre. L'Andreu manifestava que ell també ho volia fer i aleshores el Gerard va dir que els petits (el Simón, l'Andreu i la Patrícia) podien preparar una altra cosa. La Rosa va suggerir que se sortegessin els papers de l'amic invisible per anar-ho preparant però se li va dir que era millor deixar-ho per una mica més endavant perquè si se sabia massa aviat no es mantenia el secret.

Alguns demanaven saber-ho amb temps per poder fer bé el regal ja que era un treball manual. El Darío va comentar que necessitaven material per l'obra com per exemple cartó. En Gerard va proposar que com que hi havia poc temps podien fer la llista de les tasques que calia fer per Nadal i a la propera assemblea es podrien anar repartint. La Laura va demanar que diguessin quines tasques eren i el Carlos va dir: *“Adornar la casa y hacer el pesebre”* i la Rosa: *“La comida , la cena”*. El Gabriel va proposar que es podrien fer figures noves del pessebre i el Carlos va dir que una altra tasca que havien d'aportar era: *“La colaboración de todos que nos portemos bien”*. El Juan va preguntar si al sopar hi serien tots els educadors. (En aquell moment hi havia molt soroll i no se li va contestar la pregunta). La Laura va recordar que també calia organitzar la comissió de jocs que era l'encarregada d'organitzar els jocs que es feien el dia de la celebració de Nadal. Després de tractar tot això es va donar per acabada la sessió a les 22 hores sense fer-ne valoració. A la **setena assemblea** hi havia el Pascual i l'Alba que s'acabava de reincorporar d'una baixa. Aquest dia faltava la Joana que estava a sopar a casa d'una amiga de l'escola. Tothom volia fer de moderador i el Pascual va assumir el paper de secretari. Pel paper de moderador, després d'un ampli debat es va decidir que s'aniria fent per ordre d'edats (Gabriel, Tomás, Rosa, Darío, Juan, Carlos...) el que comportava que aquell dia ho fés el Gabriel. El Salvador insistia que també ho volia fer, el que va suposar que finalment s'incorporessin al torn els nens de totes les edats del més gran al més petit.

La Rosa es va interessar per on estava la Joana, i l'Alba li va dir. El Pascual va començar tot dient que el tema del dia era l'organització del Nadal. El Tomás va preguntar si es podia afegir un altre tema i en dir-li el Pascual que sí, va proposar el de l'amic invisible. Se li va dir que també tenia a veure amb el Nadal i que ja en parlarien. Quan insistien en parlar d'aquest tema se'ls va dir que abans ho havien de parlar entre els

educadors i que es tractaria a l'assemblea següent un cop ells s'ho haguessin parlat.

Varen recordar quines eren les comissions per Nadal perquè cadascú s'apuntés a alguna: decoració, preparació del sopar, felicitacions i jocs. L'Alba va aclarir que de les felicitacions se'n cuidava ella mateixa. El Pascual va demanar que algú digués què havia de fer cada comissió. El Tomás ho va explicar. El Simón va comentar que també es feia l'arbre de Nadal i l'Andreu va preguntar quan es faria el cagatió. El Carlos va demanar que havien de saber els educadors que hi hauria a cada comissió. Es va parlar de la possibilitat de col·laborar en més d'una comissió i a la pregunta del Darío sobre com s'apuntaven, el Pascual va contestar que a mesura que ell anés dient les comissions, cadascú s'hi aniria apuntant. A partir d'aquesta proposta tots es varen anar apuntant a les diverses activitats.

Després ja es va passar a fer les valoracions de l'assemblea. En general varen valorar que els havia agradat perquè havien tractat el tema del Nadal. Els educadors els preguntaven si els semblava que s'havien portat bé i ells deien que sí. Alguns en canvi, els semblava que no s'havien portat bé, especialment l'Alba que va dir que havia trobat que anava molt pitjor que abans. El Tomás reclamava el paper d'autoritat dels educadors a la qual cosa el Pascual va contestar que ells mateixos eren qui ho havien de controlar. Els va transmetre que era als infants a qui els interessava que l'assemblea anés bé i no als educadors.

ALBA: Bueno, la voy a valorar yo...la Asamblea ha estado mal, mal, hace cinco meses que no estoy en una asamblea y está penosamente mal. El tema es de mucho interés, por la parte de algunos aún va, pero por la parte de otros, fatal. Los pequeños se han comportado fatal, todo el mundo está tocando cosas... excepto el Andreu... sentándose mal... pero eso no puede ser una asamblea así... no respetabais las paraules (mirant al Salvador) y tú particularmente peor....y ¡tú que querías venir! no le puedes molestar a la Jose tampoco aquí en medio de la asamblea hombre! a mi no me ha gustado...antes lo hacíais mejor al Tomás casi no le habéis escuchado...

Salvador: Porque decía tonterías...

PASCUAL: Lo que no se puede hacer es criticar y en cambio comportarte. Mi valoración es muy parecida a la de la Alba...es que es un tema que a todos les interesa...

Salvador: Eres muy malo...

PASCUAL: Sí, ya lo se que soy muy malo.... Nos interesa a todos, todo el mundo le interesa no sé si es que estáis más nerviosos por la excitación que tenéis por el tema y resulta que se tiene que ir avisando cállate, el otro... bueno ya lo ha dicho la Alba....exactamente lo mismo: Hay algunos que se han comportado...han sabido estarse quietos, respetar las palabras pero muchos de vosotros no... entonces sois vosotros quien perdéis, no los educadores, ¿vale?

Salvador: ¿Por qué no perdéis los educadores?

Tomás: Porque a ellos les da igual...

PASCUAL: A nosotros la asamblea, a ver si la asamblea la hacemos es por vosotros...Salvador...A ver si la próxima asamblea va mucho mejor y escuchamos más y nos sentamos bien y dejamos la pelotita.... ¿vale? se acabó nos sentamos en la mesa que hoy teníamos que celebrar algo...vale? ,

Quan va acabar la sessió, el Salvador i l'Andreu em varen demanar que em quedés a menjar pastís. Vaig esperar-me una mica però aleshores el Pascual em va demanar que millor que marxés perquè estaven molt esverats. Quan em vaig acomiadar i tornaven a insistir els vaig dir que ja em quedaria en una altra ocasió. En sortir em vaig creuar amb la Joana que tornava. Em va dir que havia preferit sopar a casa de la seva amiga a estar a l'assemblea (semblava com si es volgués disculpar). Jo li vaig dir que ho trobava molt lògic. La **vuitena assemblea** es va realitzar amb la Berta i l'Elisa que substituïa a l'Albert que estava malalt. Quan va començar l'assemblea, l'Elisa va demanar a la Patrícia que es posés al seu costat perquè o sinó es passava tota l'estona parlant amb mi. La Berta va recordar que el moderador seria el Tomás (d'acord amb els repartiments que s'havien fet a l'assemblea anterior per ordre d'edats). Els temes continuaven al voltant del Nadal. La Berta va proposar que els que ho sabien expliquessin com es feia la carta als reis. El Tomás és qui es va prestar a explicar-ho i molts d'ells varen anar fent aclariments de com es feia tot donant solucions perquè els més petits que no sabien escriure ho fessin tot posant fotografies que retallessin de les revistes. El Darío també va proposar que podien escriure-ho els grans i els petits copiar-ho. El Simón demanava quan es faria l'arbre de Nadal i la Rosa insistia en que s'adjudiquessin els amics invisibles per poder preparar el regal (ja era la tercera assemblea en que ho proposava). El Darío també insistia en que no sabia de què anava. La Berta va continuar ampliant com s'havien de fer les cartes als reis.

Tomás: Simón...

Simón: Que ¿cuando van a comprar el árbol de Navidad?

BERTA: Ya contestaré al final... lo que sean preguntas ya contestaré al final, ¿vale?

Tomás: Rosa...

Rosa: lo de los amigos invisibles...bueno no se si los demás quieren...quien quiera hacerlo una cosa que se tenga que ...o que necesita un día para que se seque..que lo digáis ya porque sepamos por lo menos las personas....o eso...

Tomás: Darío...

Darío: que lo de los amigos invisibles yo no lo he entendido...

Tomás: Salvador...

Salvador: Quien quiera hacer lo de los amigos invisibles que levante la mano....

Tomás: Berta...

BERTA: ¿Me toca a mí? A ver...estamos hablando de los reyes magos, después si queréis que hablemos del amigo invisible lo podemos hacer, pero ahora estamos hablando de los reyes magos...

El Salvador va introduir el tema que els reis eren els propis educadors i que no existien. Tots els altres el varen fer callar tot dient-li que si deia això no li portarien res. Pel que fa al tema de l'amic invisible la Berta va insistir que encara s'ho estaven parlant entre els educadors i que segurament ho canviarien de dia perquè no s'acumulessin tantes coses en la mateixa festa però que encara no s'havia decidit.

En passar a la valoració tots varen dir que havia anat molt bé i especialment els havia agradat continuar parlant de tot el que envoltava el Nadal encara que la Rosa va dir que no estava tan il·lusionada com d'altres anys. En acabar la Berta va demanar que m'expliquessin com és que aquell dia hi havia l'Elisa en comptes de l'Albert i el Tomás es va oferir a explicar-ho. La bona valoració de l'assemblea va fer que fins i tot aplaudissin.

BERTA: Rosa...

Rosa: Muy bien...pero no estoy tan ilusionada como el año pasado...no tengo ganas de hacer ninguna actuación...no sé!

BERTA: Jose...

Jose: A mí me ha parecido que ha ido muy bien.. que habéis participado todos y que ha ido muy ordenado...

BERTA: Elisa...

ELISA: Si yo estoy de acuerdo con Jose y con lo que han dicho que respecto a las últimas asambleas os habéis escuchado más o menos, habéis participado, y comparado con las primeras asambleas en que he estado hay una gran diferencia. Agradezco también que hayáis explicado que se hace por Navidad porque yo no lo sabía.
(aplaudeixen)

Tomás: Toca a Berta... ¡Berta!

BERTA: Yo creo que ha estado muy bien porque habéis respetado bastante las palabras y habéis escuchado...de todas las maneras nos falta mucho que aprender ¡eh! nos falta

un poquito más que aprender sobretodo para escuchar y para respetar al que habla, ¿vale? Y por último una cosa y es que me parece, yo por lo menos no lo he hecho, ¿alguien de vosotros le ha explicado a Jose porque está aquí Elisa?

Tomás: ¿Puedo contestar? La Elisa está aquí porque el Albert se encuentra mal de los riñones o no se que es y ella ha venido de sustituta

BERTA: Vale, ¿te queda claro?

Jose: Sí.

(tornen a aplaudir i riuen)

A la **novena assemblea** hi va haver un canvi de dia i varen estar-hi el Pascual i l'Alba. El Salvador es volia posar al meu costat i la Patrícia també. L'Alba se'l va emportar perquè sinó "em molestaria" i el Pascual va dir que ell es posava al meu costat i es va col·locar entre mi i la Patrícia. En començar l'assemblea, el Pascual va manifestar que s'havien d'aclarir coses de les comissions de Nadal. L'altre tema era el de l'amic invisible i l'altre, les felicitacions als tutors. El Tomás després va proposar un tema més que era el dels lavabos que de vegades estaven molt bruts. El Pascual va aclarir que aquell dia li tocava donar la paraula a la Rosa i que ell faria de secretari.

El Pascual va comentar que s'havien d'aclarir alguns errors sobre quins tutors se'n encarregaven de les comissions i es varen aclarir els càrrecs de cadascun. (Als cinc minuts, el Pascual va treure a la Patrícia perquè no seguia...) Molts dels nois varen demanar que si podien ajudar als altres si no havien acabat. Es va deixar clar que tothom podia fer de tot però que els responsables eren els que havien d'assegurar que la tasca es fés. Tots varen fer propostes per anar-ho fent.

Després es va passar a parlar del tema de l'amic invisible. Es va comentar que es posaven tots els noms en un paperet i que després de saber qui tocava se li deia a una educadora perquè ho apuntés i no se'ls oblidés. Es va dir també que per no fer despeses havia de ser una postal que fessin ells mateixos manualment i que un cop se sabia a qui li havies de fer el regal se li podia anar enviant notes per donar-li pistes de qui era. L'Alba va dir que el que no s'havia de posar eren insults. El Carlos va preguntar

que què passava si algú deia qui li havia tocat o algú mirés quan obries el paper. Es va insistir que s'havia de guardar el secret i es va pactar entre tots que es comprometien a no dir-ho. El Tomás va manifestar que en l'altre pis hi havia alguns nanos nous i que no en sabien res d'ells i que no sabia què fer-los si els tocava algun d'ells. El Pascual va manifestar que els dies següents podien dedicar-los a saber com eren. En debatre això es va fer palès que eren conscients que era un tema que feia temps que es volia tractar i que el Darío demanava de què anava.

PASCUAL: Se lo decís a un educador que tendrá una lista y para evitar aquello que os pasaba alguna vez que veis el papelito, aquel papelito se rompe y desaparece....pero resulta que a veces a alguno también le desaparece la memoria y ya no se acuerda de a quien regalaba...

ALBA: Se lo decís a la Berta que será la que lo coordinará...

PASCUAL: no el papelito.... Imagina't que li toca fer el regal...Darío escucha que lo entenderás...el Andreu saca un papelito y en el papel posa Alba, què hauràs de fer amb aquest paper? (li diu al Andreu)

Andreu: Guardarlo...

PASCUAL: No. Què has de fer?

Andreu: A la memòria...

PASCUAL: A la memòria! i després...

Andreu: El regalo...

PASCUAL: No després trencar-lo

ALBA: Y decírselo a la Berta...

PASCUAL: a qui li has de dir que t'ha tocat l'Alba?

Andreu: A la Berta!

PASCUAL: A la Berta li has de dir: Berta me ha tocado la Alba... pero no ho diguis gaire fort allà!

ALBA: Y la última cosa importante es: ¡que la Alba no se entere!

PASCUAL: Clar.. y aleshores ya sabéis que a partir de este momento el que es amigo invisible se dice invisible porque a quien le tenéis que regalar no lo sabe... Darío tú que no sabías lo que era... vale, le puede ir haciendo bromas, enviarle mensajes ir haciéndole pequeñas bromas...cositas..

....

Tomás: ¿Y si te toca un niño del otro grupo?

PASCUAL: Pues también pensarlo...

Tomás: A mi el año pasado me tocó con el Ignacio...

ALBA: Pues le harías un dibujo al Ignacio...

Varen passar a parlar de les felicitacions als tutors. El Pascual va preguntar qui era que en volia fer. Alguns varen dir que sí i altres varen dir que no en volien fer i es va quedar que qui volgués la podia fer i qui no, no, ja que era opcional i lliure.

Després es va passar a parlar de que si algú volia fer algun tipus d'espectacle com teatre, jocs, etc., li ho havia de dir al Pascual i que tenien una setmana per decidir-ho. L'Alba en una ocasió va avisar a la Rosa que es despistava de donar paraules. El Simón va intervenir per tornar a demanar quan es compraria l'arbre de Nadal i se li va dir que havia de preguntar-li als educadors encarregats de la decoració... El Salvador també estava interessat en aclarir-ho però se'l va tallar per passar al següent tema que era el dels lavabos. El Carlos es queixava que moltes vegades estaven bruts i el varen secundar tots. Varen proposar que cadascú s'havia de fer càrrec de rentar-los després de fer-los servir i que si els trobaven bruts ho diguessin als educadors i fins i tot es proposava que ho fessin els propis educadors. Es varen queixar del que tenia el càrrec de netejar-ho i no ho feia. Es varen demanar propostes, l'Andreu va proposar que s'ho anessin tornant cada dia un, i la Rosa, que cada dia li podria tocar a tres persones i així podria estar més repartit. L'Alba va recordar que sempre la persona encarregada ho feia amb l'educador i per tant no estava sola. La Joana reclamava que es castigés al que embrutés. Finalment es va arribar a l'acord que es feia una llista amb un grup de dos nens i un educador cada dia. Abans de canviar el tema, el Carlos va reclamar fer la seva proposta i se li va dir que ja no podia fer-la perquè ja passaven a valorar l'assemblea.

Va haver-hi bastant de soroll i parlaven entre ells. El Pascual va fer sortir al Tomás de l'assemblea i ell es va queixar amb molta tristesa perquè no volia sortir i perdre's la valoració, però el varen fer sortir. Molts varen dir que havia anat bé i d'altres que havien fet tonteries. La Rosa va comentar que no havia anat bé perquè no s'havien respectat les paraules i se li va atribuir a ella que havia estat la moderadora. Finalment va parlar el Pascual dient que no havia anat malament perquè a estones havien pogut prestar l'atenció i d'altres no, i que havien de vigilar els temes de la neteja dels lavabos que sempre sortia i s'havia de solucionar.

La **desena assemblea** no es va desenvolupar com a tal ja que mentre tots estaven col·locats igualment en rotllana, els nens i nenes anaven a veure a la Berta que els hi deia qui els havia tocat d'amic invisible. L'Albert estava a la sala amb ells. Jo havia faltat la sessió anterior perquè m'havien dit que no es faria i sí que es va fer. Quan vaig entrar, em varen preguntar perquè havia faltat la sessió anterior i els vaig dir que havia hagut un malentès i que em perdonessin perquè m'havien dit que aquella setmana no en feien. La Joana i el Salvador es varen assentar al meu costat. La Patrícia se'm va acostar i em va dir a l'orella que havia mort la mare del Simón. (Aquest havia estat el tema de l'anterior assemblea). Mentre anaven a veure la Berta tots comentaven el tema de l'amic invisible i com ho farien. L'Albert els anava donant idees per les pistes que havien de passar als seus "amics". De tant en tant també posava ordre perquè xerraven molt però hi havia un ambient distès i amigable. L'Albert també proposava que en les activitats de Nadal els grans podien ajudar els més petits. També els feia veure que estaven molt neguitosos (es notava que s'apropava el Nadal...). Molts dels nens i les nenes varen voler dir-me a l'orella qui els havia tocat ja que jo era l'única a qui ho podien dir. Quan ja estaven acabant l'Albert em va dir que podia anar a veure els de l'altre pis i jo li vaig dir que perfecte perquè així podia concretar quan hi aniria. Ens vàrem acomiadar.

ALBERT: Tomás! (adreçant-se a mi) Ara faran lo mateix a l'altre grup... pots anar allà si vols...

Jose: Sí?

Joana: No! quedat!

Tomás: Se lo podemos decir a la Jose.

Jose: Lo que pasa es que hoy me despido de este grupo..

Tomás: Pues te acompaño y allí te...

Joana: ¿Y no vendrás a vernos nunca más?

Jose: Sí vendré a veros porque iré al otro grupo después y vendré a veros, vale?

Tomás: Jose, Jose...(em crida per acompanyar-me)

ALBERT: No hace falta que vayas... ya sabe ir sola...

ALBERT: A ver...ahora los peques a dormir! ¿vale?

Joana: A ver a quien le toca la bici!

Patrícia: Ahora que le toque a la Josefina...

Jose: No a mi no me puede tocar...

ALBERT: Veis el partido pero tranquilitos...

Tomás: Jose.. yo te acompaño...

ALBERT: No, que sabe ir sola...¡que no!.. Es interesado... es que quiere ver una niña de allí...

Jose: Sí?

Joana: Que si ya conoces a toda la gente...

Jose: No, del otro piso no...

Valoracions generals d'aquest espai

El sistema rotatori de portar les assemblees per part dels educadors va poder fer palès que segons els educadors, es donaven unes variables o unes altres en el tipus d'intervenció dels infants. Els educadors que intervenien de forma més anivellada varen ser la Berta i l'Albert i els més desnivellats el Pascual amb l'Alba. En el primer cas també hi havia menys diferència en el nivell d'intervencions dels infants que la dels educadors (una mica més del doble d'ocasions) i en canvi, en el segon cas el desnivell era molt més alt. Aquestes diferències es poden copsar en el gràfic següent (Veure gràfic nº 5). Els educadors en tots els casos eren qui predominaven en les intervencions degut segurament al fet que el paper de moderadors s'anava repartint cada dia i als infants no els donava possibilitat d'adquirir suficient seguretat en la seva tasca que per altra banda reclamaven amb ganes de realitzar. De tota manera els infants mostraven força seguretat en dir la seva i manifestar les seves opinions. Les diferències de conducció dels educadors també va influir en la meua incorporació, ja que en el cas del grup Pascual-Alba-Elisa mai vaig fer la meua valoració i els infants ni tan sols ho demanaven, quan en els altres grups sempre eren ells qui ho proposaven amb la voluntat d'incloure també les meves opinions. Pel que fa als infants, la Rosa va ser una de les dues que va intervenir més en tots els grups mentre que el Tomás ho va ser en dos (Berta-Albert; Pascual Alba) i el Darío, a l'altre (Gerard-Laura). Els dos que varen participar menys a cada grup varen ser diferents (Simón, Patrícia, Juan, Joana, Salvador, Andreu). Aquestes diferències es pot afirmar que també són efecte de l'estil de conducció.

En els temes a tractar ressaltaven tots aquells de vida quotidiana. Manifestaven una marcada tendència a autoinculpar-se de les coses que no feien bé com trencar les cadires, tacar el sofà, no tenir prou nets els lavabos, ordenar i tractar bé els jocs... Aquestes manifestacions mostraven per part d'ells que l'espai servia per reconèixer allò que s'esperava d'ells que era que tinguessin cura de les coses. Aquest tema també va ser tractat a l'altre pis encara que menys acceptat. Es manifestaven sempre disposats a fer diverses tasques i en la preparació de les festes de Nadal demanaven fer-se càrrec de més d'una activitat. Això mostrava un veritable interès en participar en les coses en sentir-s'hi implicats.

El Nadal va ser un dels temes que més temps va ocupar. A l'inici, varen ser els infants qui varen aconseguir que es tractés quan l'educador (Gerard) inicialment no ho volia perquè creia que s'havia de seguir l'ordre del dia. En canvi el tema de l'amic invisible va ser posposat en tres ocasions quan els infants insistien en tractar-lo. Aquella va ser una de les ocasions on els temes es traslladaven a la reunió d'educadors i fins que aquests no ho varen tractar no varen deixar que se'n parlés a l'assemblea. Els infants demanaven que ho volien saber per poder preparar el regal i malgrat tot es va esperar fins al final. Fins i tot un dels infants, el Darío, que no sabia de què anava, va haver d'esperar tres setmanes per poder saber-ho. En cap cas es va permetre que ells diguessin què era el que preferien.

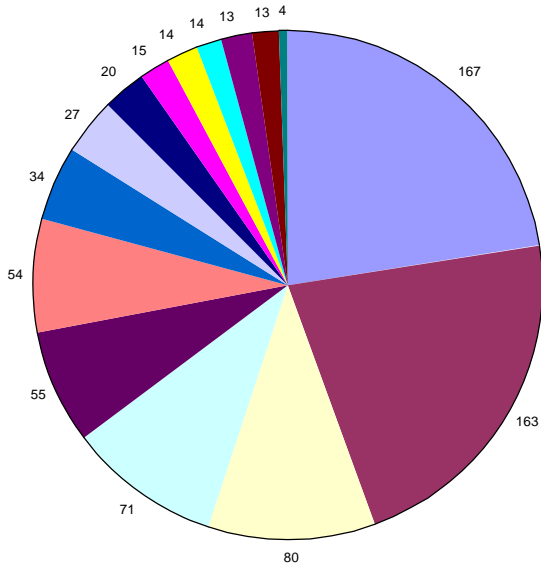
Sobre el ritme dels debats, es podria considerar que estaven força conduïts pels educadors, però amb diferents estils com es pot veure en el gràfic. Els estils d'imposar menys afavorien molt més la participació. En general les discussions eren circulars i els infants tendien a donar voltes a les mateixes coses. Sovint hi havia sensació d'aldarull en el que per altra banda ells semblaven sentir-s'hi còmodes. Donaven la impressió de voler més llibertat en la manera d'expressar-se i no tant d'ordre. El clima de les

sessions canviava segons els dies, havent-hi alguns més emotius, com el dia que es parlava de la família de l'Andreu, i d'altres varen ser més de tràmit, basats en els ritmes del propi dia i pel fet d'estar més o menys cansats. També influïen els estils de conducció.

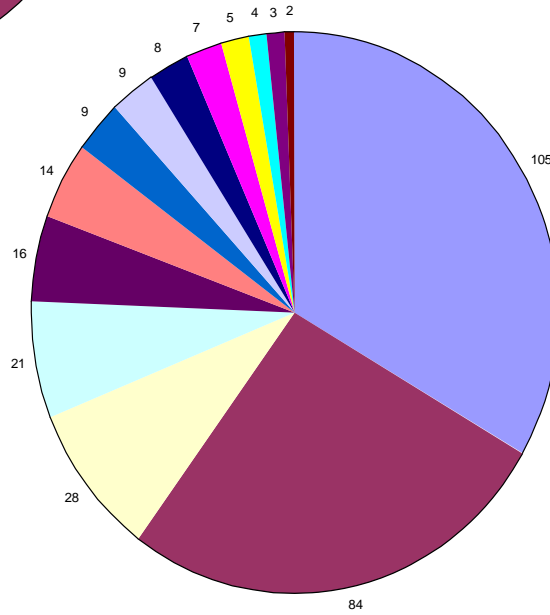
Un dels temes que es posaven de relleu era la pròpia família i el fet d'anar o no anar a casa els caps de setmana. Aquest tema marcava diferències entre ells però era tractat amb naturalitat gràcies precisament a tenir aquell espai de debat. El tema apareixia, per exemple, quan proposaven que portessin jocs i vídeos de casa els que podien. D'aquesta manera en podien gaudir aquells que es quedaven els caps de setmana al centre. També varen poder manifestar com preferien estar fora quan varen arribar els dos germans que havien marxat sense permís i un d'ells manifestava que en el centre s'ho passava fatal, afirmació que l'educadora semblava no acceptar. També l'Andreu, quan va parlar que podria veure els seus pares finalment després de molt temps, es queixava del centre. El fet d'estar separats de la família també era motiu de manifestar més o menys tristesa en situacions com el Nadal (la Rosa quan deia que aquell any no estava il·lusionada).

GRAFIC Nº 5. NIVELL DE PARTICIPACIONS SEGONS CONDUCCIONS ASSEMBLEES PIS A. CRAE.

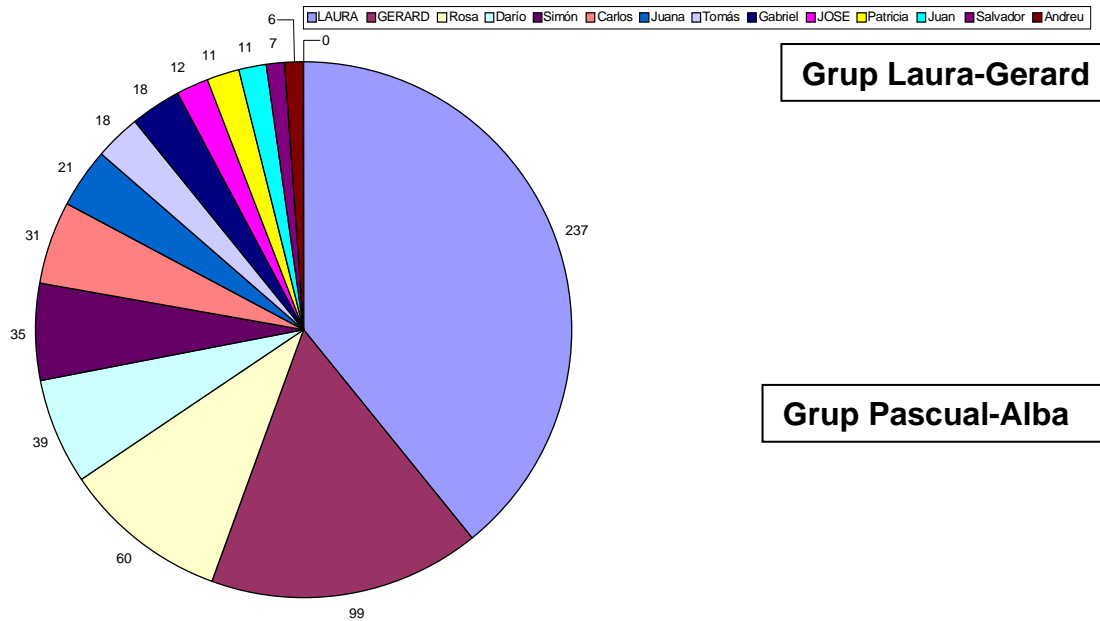
■ BERTA ■ ALBERT □ Tomás □ Rosa ■ Andreu ■ Carlos ■ Darío □ Gabriel ■ Juana ■ Salvador ■ JOSE ■ Juan ■ Simón ■ Patricia ■ ELISA

Grup Berta-Albert

Grup Laura-Gerard

Grup Pascual-Alba

■ PASCUAL ■ ALBA □ Rosa □ Tomás ■ Carlos ■ Salvador ■ Darío □ Gabriel ■ Andreu ■ Patricia ■ Cristian ■ ELISA ■ Juan ■ Juana ■ JOSE

IV.3.2. LES ASSEMBLEES DEL PIS B

En aquest pis les assemblees es feien sempre el mateix dia, els dimecres, i per tant, hi assistien sempre els mateixos educadors: La Teresa, el Joan i la Carmen. També varen participar dos educadores més la Petra i la Blanca en substitució de baixes. Hi havia tres educadors/es perquè un dels infants, l'Emilio, era invident. A les assemblees sempre feia de moderador la mateixa persona, l'Ignacio i de secretària la Mónica. Els infants que vivien en aquest pis i assistien a les assemblees eren 8 nens i 4 nenes: Ignacio (13), Luís (10), Emilio (12), Pablo (14), Rafael (10), Antonio (12), Lucas (12), Evaristo (12), Luz (12), Carlota (8), Margarita (8) i Mónica (11). Abans de començar les assemblees si arribava abans em quedava a una sala, fora, amb els nens i les nenes que feien deures. Les col·locacions de tothom eren força variades llevat del Pablo que sempre es va situar al mateix lloc. Generalment, tant els educadors com els nens i les nenes es barrejaven encara que tenien més tendència a agrupar-se els nens i les nenes entre ells.

Les observacions a destacar de les onze assemblees van ser les següents: Va començar la **primera assemblea** l'Ignacio llegint el primer tema a tractar que era parlar de la possibilitat que els grans poguessin anar al llit més tard algun dia de la setmana. El tema va generar molta participació i discussió per part de tots. L'educadora (Teresa) va plantejar-ho com una possibilitat pels que tenien més de 12 anys. Reclamaven poder veure acabar almenys un programa i alguns insistien que sobretot poguessin veure acabar el partit del Barça el dia que el feien per la televisió. Els educadors comentaven que per aconseguir-ho s'ho havien de guanyar perquè anteriorment hi havia hagut molt mal comportament. Tots varen demanar molt la paraula a l'Ignacio per donar la seva opinió. Els que tenien 12 anys, reclamaven que també podien tenir la possibilitat de quedar-se més d'un dia. Els educadors deixaven molt clar que a l'assemblea només ho estaven comentant i que la decisió

es prendria a la reunió d'educadors. Els infants ho tenien clar que no decidien.

Ignacio: Emilio...

Emilio: Que los que sí podemos ver la película y eso cada semana se programará un día cada semana o será ya fijo el día ese...

CARMEN: No he entendido al Emilio...

JOAN: No se ha entendido

Emilio: Que cuando lo decidamos, cuando decidáis vaya, si vemos la película una vez a la semana... será de un día fijo por ejemplo el día de la semana es el miércoles o ¿cómo será?

Ignacio: Puede ser sí o puede ser no.

CARMEN: No hemos tomado ninguna decisión Emilio. Es una propuesta que hay aquí y que los educadores estamos contestando y que en principio pues no vamos a tomar ninguna decisión, ni de sí ni de no.

Després de debatre aquest tema que va quedar pendent de decidir en el grup d'educadors, l'educadora Teresa va preguntar si hi havia més temes. L'Ignacio va comentar que faltava la valoració de com havien anat les festes de Nadal i va proposar de tractar-ho preguntant a cadascun, un per un. Ell com a moderador es quedava l'últim. En general varen comentar que els havien agradat els regals i el menjar. Alguns varen dir que els havia agradat l'amic invisible, i altres en canvi deien que no perquè no havia estat un treball manual tan treballat com d'altres anys (aquest havia estat un tema també molt debatut pels nens i les nenes de l'altre pis que reclamaven haver fet quelcom més elaborat). Un dels nens (Rafael) va ser qui va manifestar que la festa havia anat molt malament i una de les nenes (Carlota) li ho va interpretar perquè a tres dels nois els havien regalat cadires perquè les havien trencat i un era ell. Els educadors li insistien que digués perquè no li havia agradat. A l'Ignacio el preocupava que quedessin gravades les males paraules que deia el Rafael en referir-se a la seva opinió sobre la festa de Nadal. Tant ell com el Pablo varen reconèixer que s'havien merescut el regal de les cadires. L'Ignacio va demanar-me que també intervingués en la valoració de la festa però en seguida un dels educadors (Joan) va dir que jo no estava a la festa i la Teresa va comentar que només es parlava de la festa del centre i no de les que s'havien fet a un altre lloc.

Finalment varen passar a la valoració de l'assemblea. L'Ignacio anava preguntant a tots i quan em saltava, una nena (Mónica) va dir: “¿Y ella?” I aleshores vaig intervenir dient-los que havien parlat molt i que es veia que tenien molt d'interès en parlar perquè demanaven molt les paraules i hi havia molta conversa i activitat. La **segona assemblea** va fer-se sense la presència de l'Antonio que estava plorant i se'n va anar a la seva habitació. El primer que va dir l'Ignacio en començar, va ser que la setmana anterior s'havien oblidat de presentar-se i encara que jo els vaig dir que ja m'havia après els seus noms perquè tots havien intervingut, es varen presentar tant els nens i les nenes com els educadors. Varen anar-se presentant en roda. Tots varen dir els seus noms, edat (els nens i les nenes) i el temps que feia que estaven al centre. Jo també em vaig presentar i els vaig explicar el que anava a fer. Quan va presentar-se l'educadora Teresa, va presentar abans a l'Antonio tot dient que aquell dia no hi era perquè no estava prou bé. Les edats oscil·laven entre els 8 i els 14 anys i la majoria portaven entre quatre a dos anys al centre llevat del Luís i la Luz que portaven cinc mesos.

Després d'això, l'Ignacio va presentar el tema que era la col·locació a les taules del menjador. Havia preparat uns dibuixos de les taules amb la proposta per canviar ja que s'organitzaven en dues taules de grans i una de petits. El canvi es plantejava perquè l'Emilio havia de passar a la taula de grans. El tema va provocar molt de debat i diverses propostes. Els educadors (especialment la Teresa) insistien en el fet que per anar a la taula de grans s'havia de ser gran i que no podia haver-hi excepcions. Es relacionava amb el fet que els petits havien de sopar abans perquè també se'n anaven a dormir abans degut al fet que necessitaven dormir més. El debat es va centrar molt en un dels nens (Rafael) que sovint arribava tard a sopar o bé perquè anava amb el seu pare o perquè tenia deures. La proposta era que sopés sol i com que no hi estava d'acord, finalment es va proposar que donat que no cabien tots els petits en la mateixa taula farien torns i cada dia soparia sol un nen o una nena de

forma rotatòria. Per arribar a aquest acord va haver-hi molta discussió i fins i tot es varen discutir un educador (Joan) que va defensar el Rafael davant d'una educadora (Teresa) perquè realment havia de fer deures i ell com a tutor ho havia de defensar. El Rafael fins i tot va manifestar que l'educadora el criticava continuament. L'altra educadora (Carmen) va proposar que la discussió es tractés fora. L'Ignacio es va queixar que el Rafael centrava massa l'atenció.

TERESA: Muy bien... pues entonces si primero de todo los deberes, ¿por qué te quejas si vienes el último a cenar?

Rafael: Porque si tengo muchos deberes no es mi culpa le dices a mi profesor... anda no le pongas tantos deberes al Rafael porque no puede venir a la mesa con nosotros....

Ignacio: Rafael que la asamblea es de todos ¿eh!

Rafael: ¡Y a mí que me importa que sea de todos!

JOAN: Rafael....

TERESA: Una cosa... estás sacando las cosas de quicio Rafael....la Carlota hoy... explícate Carlota! ¿Has hecho los deberes tú? Los harás después... y has venido a cenar a la hora ¿verdad? Pues entonces tú ¿te comprometes a hacer lo mismo? claro....

Rafael: No compares ¿eh!

TERESA: ¿Por qué no he de comparar?

Rafael: Porque me lo dijo el Kim....

TERESA: El Kim ya no está...

Rafael: ¡Y a mi qué!

Ignacio: Habla ya Joan déjalo que se peleen aquí..!

JOAN: A ver... la Carlota té diferent edat del Rafael i jo com a tutor del Rafael li he dit que prevaleix els deures a... és molt important que acabi els deures... és molt important que acabi els deures...

TERESA: Però ho pot fer després de sopar...!

JOAN: Después de sopar... si no acaba... se li pot posar una hora i si a determinada hora no has acabado los deberes.... cenas y después sigues con los deberes... ¿vale? pero...

TERESA: A esta hora que se empieza a cenar...

CARMEN: También pot ser un tema entre nosaltres... vale, recogemos tu opinión en relación a lo de las mesas... nosotros también lo hablaremos entre los educadores....

TERESA: La propuesta es... de todas formas Rafael... la propuesta es que sea rotativo pero a la hora... y si no es a la hora tú cenarás a la otra mesa, ¿vale? Si es rotativo a la hora, a las ocho y media, ¿de acuerdo?

El debat continuament es va centrar en ser més grans o més petits i en que no desitjaven sopar sols. Es va arribar a l'acord de fer-ho roratoriament, tot demanant que tots donessin la seva opinió. Malgrat tot després de passar a la valoració de l'assemblea encara es va haver de tractar més el tema perquè no els havia quedat del tot clar i s'havia de deixar ben distribuïts els dies que cadascú soparia sol.

Quan es va acabar aquest tema i l'Ignacio va dir que ja no hi havia cap més, la Carlota va dir que en tenia un però no se li va deixar presentar perquè no estava apuntat. Ella es va queixar que no hi havia penjat el full però tot i així se li va dir que el seu tema seria per l'assemblea següent i ni tan sols va poder dir quin era. El Pablo, que era el responsable de penjar el paper va disculpar-se dient que ja el penjaria. Quan es va passar a fer la valoració de l'assemblea, l'Ignacio va dir que no havia anat bé i el Rafael també va dir que no li havia agradat gens. D'altres varen dir que normal i alguns varen trobar que havia anat bé. Les educadores varen considerar que no havia anat gens bé perquè s'havien queixat molt i no havien escoltat. Quan l'Ignacio em va preguntar a mi jo vaig contestar que encara que havia estat una mica moguda m'havia semblat que havien pogut manifestar les seves opinions.

A la **tercera assemblea** com sempre l'Ignacio feia de moderador i la Mónica de secretària (en aquesta ocasió l'educadora Teresa l'ajudava). Va començar el Rafael fent la proposta que els nens i les nenes poguessin participar en la confecció dels menús dels sopars. La proposta va generar un debat amb la participació de tots.

Ignacio: Hola buenas noches a todos... y a la Josep...hay un tema del Rafael que nos lo va a explicar ahora...Rafael explica el tema...

Rafael: Que todo el mundo... por lo menos yo....quiero participar en...

JOAN: A ver... dilo otra vez que yo no me he enterado.... en voz alta...

Rafael: Que podríamos elegir sobre el tema de las comidas! (sembla que ho diu una mica nerviós)

TERESA: A ver ¿el tema cual es? explícalo un poco mejor Rafael que no te entendemos...Explícalo bien.

JOAN: Sí explícalo

Rafael: Pues que todo el mundo o al menos yo quiero opinar sobre el tema de las comidas porque por ejemplo ...yo quiero comer espaguetis a la carbonara ¿no? pues casi nunca los dan...

TERESA: A ver Rafael, permítame que te corrija... o sea que tú lo que quieres, querrías que todos participaraís a la hora de decidir lo que se come para cenar, ¿no?

Rafael: ¡Eso!

TERESA: ¿Es eso?

Rafael: Sí

JOAN: En la confección de los menús...

Rafael: Que si lo que yo he dicho era de opinar sobre el tema de las comidas...

Ignacio: Venga Evaristo!

Evaristo: Pues que eso... los educadores lo más seguro es que vais a decir que nosotros que cogemos cosas que para vosotros son chorradas ¿no? siempre lo mismo pues si es siempre lo mismo para vosotros... pues al menos una vez a la semana...

L'Ignacio va preguntar si tothom estava d'acord en participar en la tria de menús i tothom va dir que sí. Després a suggeriment de l'educadora Teresa, l'Ignacio va plantejar que es faria una roda perquè tothom digués com menjava a l'escola. (No va quedar clar com és que es proposava parlar de com era el menjar de l'escola quan es volia tractar el que es menjava al centre). Seguint la roda tots varen anar dient com menjaven a l'escola, a uns els agradava més que a altres. Alguns es queixaven que el menjar era fred i d'altres que la sopa només era aigua. L'Emilio, que havia de fer règim per la seva diabetis, es queixava que li espatllaven el règim perquè li posaven olives a l'amanida i la carn tenia molt de greix. Un cop varen donar la seva opinió sobre el menjar de l'escola, varen iniciar la roda per fer les propostes del què els hi agradaria que se servís com a menjar al centre. Tots varen donar la seva opinió i de tant en tant s'havia de recordar que l'Ignacio moderés i ningú se saltés les paraules. També s'insistia que ningú repetís el mateix plat però la realitat és que varen sortir molts que proposaven menjar ous ferrats amb patates (inclosos els educadors). Tots varen donar les seves opinions i es va quedar que es continuaria tractant. L'Ignacio va comentar que calia anar ràpid perquè hi havia partit del Barça i aleshores varen comentar que s'havia de preparar el carnestoltes i que tothom havia de pensar de què es volia disfressar. Es va quedar que seria el tema que tractarien a l'assemblea següent. Després ja es va passar a demanar les valoracions. En general tothom va anar dient que havia començat molt bé però que després s'havia desmadrat una mica però que el tema havia estat molt interessant. L'educadora Carmen va ser la més crítica tot dient que l'Ignacio havia permès que dos dels nens (Evaristo i Pablo) es desmadressin molt i que en una altra ocasió els havia de tallar en seguida perquè no era just que centressin tant l'atenció.

La **quarta assemblea** va començar dient l'Ignacio que hi havia quatre temes que s'havien de tractar. Aquest dia faltaven el Pablo i l'Evaristo perquè s'havien portat malament. El primer era un tema que havia apuntat el Rafael que demanava que se'l podés considerar dins del grup dels grans per anar-se'n a dormir més tard. Tant des dels nens com des de l'educadora Teresa no se li va acceptar perquè s'havia de tenir l'edat. Se li va dir que a més moltes vegades ja es quedava més del que s'hauria de quedar.

Després varen passar a comentar el tema del dia anterior sobre l'alimentació. Es va dir que els educadors havien plantejat que estaven d'acord en que col·laboressin en la confecció dels menús i que s'haurien de triar dos nens o nenes per fer-ho. Es va comentar però que un dels menjars que més s'havien votat no era possible perquè eren ous ferrats i donat que la cuinera preparava el sopar al migdia, aquest era un plat que no es podia deixar preparat. Tampoc es podien fer patates fregides perquè la fregidora estava espatllada i no hi havia diners per comprar-ne una de nova. Es va dir que només es podien fer els caps de setmana perquè eren menys. A partir d'aquí es va demanar quins eren els dos nens que volien col·laborar en els menús. Tots volien fer-ho exceptuant l'Antonio, a l'Emilio li varen dir que ell millor que no perquè feia regim i li sabia greu fer una cosa com aquella. La Carmen va proposar que es permetés que s'apuntessin només aquells que tenien un bon comportament i l'educadora Teresa va comentar que ella creia que els nens ja es votarien en funció del comportament que tenien. També va preguntar als nens si els educadors podien votar i els hi varen dir que sí. Els dos nens que no hi eren (Pablo i Evaristo) varen quedar exclosos. Varen fer una primera votació i va sortir la Mónica amb cinc vots i empatats el Luís i el Rafael amb 3 vots. Per desempatar varen tornar a votar i aleshores va sortir el Luís amb 8 vots front a 2 del Rafael. Es va acordar que aquells càrrecs serien fins setmana santa.

Ignacio: Ahora, los que quieran participar que levanten la mano...(tothom aixeca la mà)
A ver... ¿todos queréis participar?

TERESA: Hay que votar....

Ignacio: ¿Quién vota a Mónica?

CARMEN: Un momento... yo no sé si sería mejor preguntar no podría valorarlo según el comportamiento de los niños....porque...

TERESA: pero yo creo que la gente va a votar en función del comportamiento....

CARMEN: No sé yo vaya me parece que hay niños que la verdad... estar en la cocina y meter baza....en una cosa que motiva tanto... y hay otros en cambio...

Ignacio: Yo ya participo en la cocina...

Lucas: Tú también has de votar... aquí todos moros o todos cristianos... tú también has de votar...

TERESA: Una pregunta, una pregunta, ¿los educadores podemos votar?

Ignacio: Hombre! si queréis sí, si pensáis que alguien lo va a hacer bien y se va a comportar...

TERESA: Yo sólo pregunto si puedo votar...

Ignacio: Sí

TERESA: Y el Joan y la Carmen...

Lucas: que el Ignacio porque sea más mayor y haya estado antes también se ha de hacer a votación... porque igual que él somos nosotros también... dice que sólo se puede coger dos personas que él ya está metido...

TERESA: pero él está metido porque ayuda....

JOAN: Ayuda...

Ignacio: Pero que tú vas a hacer los menús...! Si te toca harás los menús!

JOAN: Es diferente, es otra cosa jeh, Lucas!

Ignacio: Y más de una vez he ayudado al Evaristo!

Margarita: Que pues que digan los educadores quien lo puede hacer mejor entonces...

CARMEN: Si votamos ya damos nuestra opinión...¿vale?

Es va passar a comentar que fins aleshores els nens de l'altre pis eren qui treien les escombraries i que calien voluntaris perquè ara ho fessin dos d'aquell pis. Es varen presentar tots voluntaris menys l'Antonio. El Lucas proposava que jo també votés i li vaig dir que no, fet que varen ratificar els educadors. Varen ser escollits la Luz i el Rafael. Quan l'Ignacio ja anava a acabar l'assemblea, li varen recordar que a l'assemblea passada s'havia quedat que es parlaria del Carnestoltes. Varen fer una roda per explicar cadascú de què es disfressaria. La majoria de disfresses eren les que utilitzaven per l'escola. Després l'Ignacio va dir que ell no es disfressaria de res perquè a la seva escola no se celebrava el Carnestoltes ni se celebrava mai res. Després de parlar del Carnestoltes es va passar a valorar l'assemblea. Tothom va opinar que havia anat bé però sense massa explicacions ni comentaris.

A la **cinquena assemblea** quan ja em vaig col·locar al lloc, la Margarita va demanar de cuidar-se de la gravadora i es va asseure al meu costat per fer-ho. La Carlota també ho va demanar i es va quedar que ho faria el dia següent. L'Ignacio va començar l'assemblea llegint l'ordre del dia. El primer punt era una proposta de comprar plantes. Abans de debatre-ho l'educador Joan va comentar que aquell dia l'educadora Teresa estava malalta i que la substituïa la Petra. L'Ignacio va donar la informació i va afegir que en part, que no hi fos, era una sort. En Joan va dir que el comentari sobrava i es va generar una discussió entre ell i alguns nanos.

Ignacio: A ver... todos sabéis que la Teresa no ha venido que en parte es una suerte...

CARMEN: ¡Eso sobra!

JOAN: ¡Eso sobra!

Lucas: ¡No sobra!

Pablo: ¡No sobra!

JOAN: Eso sobra

Ignacio: Vale. Ha venido la Petra a sustituirla hasta que... vuelva la Teresa. Ahora vamos a pasar los temas. El primer tema de la Teresa que no está hoy y ese de las plantas con cargo al fondo común, plantas para el grupo. Palabras, ¡Emilio!

A partir d'aquí es va passar a parlar de la proposta de comprar plantes amb els diners que tenien del fons. La proposta va generar una discussió sobre si s'havien de comprar les plantes ja que després no eren capaços de cuidar-les. Es va donar una certa recriminació cap al Lucas que era l'encarregat de regar les plantes i no ho feia. Es va generar un sentiment d'autocrítica que no sabien tenir-ne cura. Tots consideraven però que volien tenir alguna planta gran perquè faria molt bonic i que havia de ser natural. Varen fer una roda preguntant què en pensaven sobre el tema de comprar plantes i en general tothom hi va estar d'acord. L'Ignacio també m'ho va preguntar i jo li vaig dir que encara que jo no hi vivia considerava que les plantes feien bonic. El Joan va plantejar que apart del tema de les plantes probablement s'havia de fer una revisió general de com complien les tasques que tenien assignades. La Carlota va reclamar que ja no feien diplomes i la Carmen li va contestar que en general ningú se'ls havia merescut des de feia molt de temps.

JOAN: Lo interesante es hacer una revisión de las tareas y si el encargado no lo está haciendo bien porque no se encarga pues entonces se cambia el responsable, ¿os

parece bien? (tots diuen que si) Lo de las plantas a mi me parece buena idea lo de ir a comprar unas plantas...

Rafael: ¿Y quien regará las plantas, los niños o los educadores?

JOAN: Habrá alguien que se encargará y que se preste.

Ignacio: Emilio

Emilio: Si que yo no sé...pero yo pienso se podrían comprar unas cuantas plantas y eso. Porque no compramos de momento una para... por ejemplo podríamos comprar una cada uno pero si todas se mueren para que sirve...

Ignacio: ¡Del fondo común hombre! las vamos a comprar del fondo común...

Evaristo: Pero del fondo común yo que sé comprar unas plantas y que se mueran...para eso mejor más adelante nos apetece yo que sé tío... películas de vídeo...

Ignacio: Hacemos una cosa y ya está... compramos, como el otro grupo han comprado dos plantas para hacer la prueba y si no duran no se compran ya más plantas...compramos dos y si no duran y ya no valen no se compran más plantas...

Rafael: Compramos plantas de estas altas y que se pongan ahí..(senyala el recó)

Ignacio: Venga vamos a hacer una rueda para saber si todos estáis de acuerdo en comprar dos y si duran compramos más y si no duran a la basura... ¿Tú que crees Pablo?

Després del tema de les plantes es va passar a comentar una proposta de les nenes demanant que es comprés un radiocassette per a cada habitació. Aquest tema també va generar molt debat ja que creien que no tenien prou diners i l'Evaristo va objectar que li donarien la tabarra a ells els dissabtes i els diumenges posant la música a tota pastilla. Això va produir un debat entre els nens i les nenes de com es molestaven els uns als altres fent soroll. El Rafael va dir que ell tenia un radiocassete però que li havia de tornar al seu pare. En un moment donat l'Evaristo va dir que les nenes ja en tenien prou "*que jueguen con sus cocinitas*" i que deixessin estar els radiocassettes. Els educadors varen comentar que ja ho parlarien entre ells i que encara que els radiocassettes eren cars s'estudiaria si hi havia alguna possibilitat de comprar-ne un per cada habitació.

Després varen passar a parlar del tema de les disfresses. Tots van anar dient de què es disfressarien ja que alguns havien canviat o es disfressaven d'una cosa a l'escola i d'una altra al pis. L'Ignacio va tornar a insistir que no es disfressava perquè a la seva escola no es feia mai res. El Pablo que no hi era el dia anterior també va dir que no es disfressava perquè ja era gran i "*no soy un niño*". El Rafael va dir que havia d'aconseguir una disfressa de zorro que valia 2.500 ptes. però el Joan no

li havia deixat que se la comprés. En aquesta ocasió els educadors també varen dir de què es disfressarien. Després es va passar a fer una valoració de l'assemblea. Va iniciar el torn l'Ignacio intentant valorar-la molt ràpid i els altres li varen demanar que s'havia de fer la roda. Tots en general varen valorar que aquell dia havia anat una mica regular i que havia costat respectar-se les paraules. Abans d'acabar, l'educadora Carmen també va aprofitar per dir que aquella nit es quedava l'educadora nova a dormir i que estiguessin col·laboradors.

El dia de la **sisena assemblea** quan tot just s'havia començat, el Pablo va insultar a la Carlota i els educadors el varen fer sortir. Aquest dia l'educadora Teresa continuava de baixa. L'Ignacio va continuar amb l'ordre del dia que era el tema de les plantes. El Joan va informar que s'havia decidit a la reunió d'educadors que es comprarien dues plantes grans del fons comú. Seguidament l'Ignacio va informar que en la reunió d'educadors també havien parlat del tema de comprar un radiocassette per les habitacions i que s'havia decidit que es compraria per l'habitació de les nenes donat que no hi havia prou cèntims. Quan n'hi haguessin més es comprarien els altres. Aquesta proposta va generar queixes immediates per part dels nois i es va establir una discussió tan forta entre ells i els educadors que aquests varen dir que se suspenia l'assemblea. D'entrada tots es varen quedar assentats perquè semblava que tenien ganes de parlar-ho però com que continuaven discutint es va acabar l'assemblea quan havien passat aproximadament 15 minuts. Quan es varen començar a aixecar alguns li varen preguntar al Joan si el tema estava plenament decidit i els va dir que no. La **setena assemblea** es va realitzar sense el Lucas perquè l'havien castigat per portar-se malament a l'hora de sopar. L'educadora Teresa ja s'havia reincorporat. En començar l'assemblea l'Ignacio mirant els temes que estaven apuntats per tractar va comentar que el primer ja estava resolt. El segon tema era a proposta de l'Emilio que proposava que possessin bancs en el carrer on estava el centre. Aquest suggeriment va generar un debat força animat amb alguns

que opinaven que el carrer no era prou ample, que no hi circulava gent i d'altres que creien que era una proposta interessant que es podia fer arribar a l'Ajuntament. També varen comentar que si posaven bancs no podrien jugar a futbol i d'altres creien que sí perquè així els mirarien mentre jugaven. En conjunt, però, els va semblar interessant i varen acordar que seria bo comptar amb dos bancs al carrer.

Emilio: ...Vi las aceras de la calle esta y vi que estaban poniendo bancos y pensé que porque no podrían poner también bancos en nuestra calle no sé, los educadores que cuando tengan una reunión si puede ser que lo propongan al Ayuntamiento...

TERESA: Habla más alto porque o sino no te oyen Emilio...

Emilio: Pues lo que digo es que los educadores cuando tengan un momento lo propongan al Ayuntamiento o algún sitio así y que se puedan poner pienso yo...

Ignacio: Venga Evaristo...

Evaristo: Emilio...que los bancos se ponen generalmente en las calles anchas y calles en las que se circula más porque esta calle está más abandonada que yo que sé está demasiado abandonada...y que no creo que el Ayuntamiento quiera poner aquí bancos... a más esa calle es muy estrecha y eso..

Ignacio: Teresa... no, Carmen...

CARMEN:...¿para qué quieres los bancos aquí en la calle Emilio?

Emilio: Pues no sé...porque igual no sé.. igual en la calle hay bancos... en la calle enfrente nuestro ponen bancos... ¿por qué en la nuestra no?

Evaristo: Por ejemplo Carmen, imagínate...

TERESA: No has pedido palabra...La ha pedido la Margarita...

Ignacio: Margarita,¿ tú no quieres hablar?

Evaristo: Que Carmen... imagínate no por ejemplo que el Emilio tiene que venir a las ocho, ¿no? y el Emilio viene a las siete y media...puede estar sentado aquí en su banco...

Pablo: Y estar afuera tomando el fresco...

Ignacio: Y también estaría bien ¿sabéis por qué? para los días de verano...que así al salir afuera a merendar... estaría bien... ¿o no es verdad?

Emilio: Es verdad por eso lo digo...por muchas cosas...

Ignacio: Va Joan...

JOAN: A ver... yo he visto que han puesto bancos en una parte que irá un paseo... aquí delante construirán unas casas y entre bloque y bloque va un paseo con farolas y bancos de éstos... entonces la razón de que hayan puesto asientos de éstos es ésa que es un paseo... en cambio en la calle donde está la Comunidad no es un paseo es una calle normal... de todas formas esto no quiere decir que no se pueda intentar que pongan bancos que no estaría mal... pero la razón de que no hay es esa...

Evaristo: Pues los compramos nosotros y los ponemos...

Pablo: De esos de plástico...

Ignacio: Una cosa.. vamos a hacer una rueda vale para que cada uno diga lo que piensa... vamos a hacer una rueda..

TERESA: Empiezo yo...a mí me parece bien... a mí me parece bien que se intente que pongan un par de bancos..

Mónica: A mí también...

Ignacio: ¿A ti Carlota?

Carlota: A mí... bien porque en verano cuando vamos a merendar y a veces hacemos alguna cosa... nos vamos allí y nos sentamos y me parece bien.

Luz: A mí bien...

Seguidament es va passar a comentar el tema de valorar les tasques que tenien assignades per veure com es complien (tenien un quadern molt ben fet amb dibuixos i compaginació fets amb l'ordinador). Varen començar per dir que el Lucas que tenia assignada la cura de les plantes, mai no ho feia i que s'havia de canviar. Es va plantejar qui ho volia agafar i varen sortir molts voluntaris, alguns eren els que ja tenien alguna tasca a fer i l'educadora Teresa els va insistir que primer havien d'acabar el càrrec que tenien aleshores abans d'agafar-ne un altre. Després de força debat, varen decidir que ho farien l'Evaristo i La Margarita. Després de discutir això la Carlota va demanar que volia parlar d'un tema que li havia dit una de les educadores i no li varen deixar perquè ho havia d'haver apuntat, ella insistia perquè li havia dit l'educadora i que a més era sobre els radiocassettes però no li varen deixar tractar tot dient que ho apuntés. Finalment, l'Ignacio va obrir el torn de paraules per valorar l'assemblea. Tothom va dir de manera molt curta que havia anat bé. Alguns ho deien comparant-ho amb com havia anat el dia anterior quan s'havia hagut de suspendre. L'Ignacio va dir fins i tot específicament que havia anat molt bé sense el Lucas.

A la **vuitena assemblea** abans de començar la Carlota va demanar que li tocava posar en marxa la gravadora i ho va fer. Seguidament, l'educadora (Teresa) li va dir que havia de sortir i la va fer posar entre el Pablo i el Joan. L'assemblea va començar fent la presentació del tema la Carmen. Va dir que s'havia de tractar d'un tema greu que era el que havia passat en l'assemblea de feia dues setmanes, tot aclarint que no s'havia tractat a l'anterior perquè era massa recent i no ho havien cregut convenient. Tant la Carmen com el Joan varen plantejar que va ser tan greu que fins i tot s'havia anul·lat l'assemblea i que especialment havia fallat l'Ignacio en el seu rol de moderador. En fer aquesta anàlisi varen proposar fer una roda perquè tots opinessin sobre què creien que era l'assemblea i si tenien interès en continuar participant-hi. Aquesta pregunta va generar que tots confirmessin que els hi agradava participar i a la vegada va provocar

també algunes situacions de discussió entre els educadors i els nens i les nenes.

CARMEN: ¿Tú Pablo?

Pablo: ¿Por qué empiezas por mí? pregúntaselo a otro...

CARMEN: Entonces yo interpretaré que no, porque si empiezas así...

Pablo: Va sí, no me agobies...va sí...

TERESA: Oye, Pablo contesta bien!

CARMEN: (al Pablo) Tienes un problema en la manera de contestar...¿Y tú Lucas?

Lucas: Síiiii!

Ignacio: Has de decir. Sí...(fa un to suau i burleta)

Lucas: síiiii (ho diu amb veu fluixeta)

Pablo: Oye que esto no es un coro de marujas;¿ vale? ¿vale chaval?

TERESA: Oye Pablo si continuas en este plan no hace falta que continúes...

Pablo: Como quieres que lo diga.... si Carmen sí,... por favor...!

TERESA: Esto es un síntoma de educación.... ¿me oyes?

JOAN: Pero, ¿ te interesa? ¿te interesa participar en la asamblea? pues se habla bien....

Pablo: Es que yo no sé de estas cosas...

TERESA: Pues mira tendrías que aprenderlas... no se puede ir por la vida sin ellas...

JOAN: Se habla bien... Bueno Pablo, si no te interesa te vas de la asamblea.

CARMEN: Bueno, ¿sí o no?

Pablo: Sí.

CARMEN: ¿El Lucas?

Lucas: Sí

CARMEN: ¿Y el Evaristo?

Evaristo: Sí.

CARMEN: A Ignacio le preguntaría: ¿Tú quieres seguir haciendo de moderador o no te ves capaz?

Ignacio: Yo sí que quiero...

CARMEN: Es que lo que pasó el otro día fue saltarte el cargo y....para mi es muy grave lo que pasó sobretodo....en el caso de los demás también, pero en tu caso tu tenías un cargo que cumplir y lo elegimos entre todos eras tu porque confiamos en ti. ¿Lo vas a asumir? ¿vas a ser capaz de asumirlo o no?

Ignacio: Sí...

JOAN: Pero... ¿seguro?

Ignacio: Sí, sí... ¡Que desconfiados....!

Seguidament varen fer les propostes perquè funcionés i varen anar dient que calia respectar les paraules, respectar-se entre ells, no insultar ni als nens i les nenes ni als educadors, no cridar... tots hi varen dir la seva. També es va plantejar que no s'interrompessin els temes que es tractaven i l'Ignacio va opinar que si algun tema no li agradava a ningú que aleshores no es tractés. Això va generar un debat sobre si el tema dels radiocassettes havia estat d'interès d'algú (les quatre nenes) o no. Uns opinaven que sí (especialment els educadors) i altres que no.

Un cop decidit això i considerat que s'havien posat les bases que calien perquè l'assemblea funcionés millor, es va passar al tema de la compra del radiocassette que havia quedat pendent. Va tornar a sortir la proposta de comprar-lo primer per elles i es va generar una discussió per part dels nois que continuaven en desacord. L'Emilio proposava que es comprés però que no es fes servir fins que no el tinguessin totes, les tres habitacions. Es queixaven que els diners eren del fons comú i per tant, de tots. En argumentar a favor de les nenes, l'educadora Teresa va dir que ajudaven a posar rentadores i que ajudaven sempre en general. Aquesta afirmació va generar en alguns nens el comentari que semblaven serventes i que ho feien perquè volien o tal vegada obligades. Com que hi havia molta discussió, s'insistia per part dels educadors que no s'estaven seguint les normes de l'assemblea i que si anava així, els educadors arribarien amb les decisions ja preses.

La Carmen els va fer una valoració del què representava l'assemblea pels nens i les nenes tot dient que les propostes que es feien havien de ser totes ben rebudes i que era normal que de vegades es decidissin coses que no eren del gust de tots. Va considerar que, en aquest cas, el criteri que havien seguit els educadors per assignar el radiocassette era perfectament comprensible. Finalment, encara que fos una mica a contracor, es va acceptar que es comprés el radiocassette a les nenes primer. Després es va intentar tractar un altre tema que es va dir que s'havia de deixar per l'assemblea següent. Seguidament, es va fer la valoració i en general es va dir que havia començat bastant bé però que finalment s'havia desmadrat bastant. A la **novena assemblea** no hi va assistir el Rafael a qui havia vist marxar amb ulls plorosos a l'habitació. L'assemblea es va iniciar amb un tema que havia proposat l'Emilio. Era una reclamació que li havia desaparegut un regal que li agradava molt. Se li va dir que el tenia sobre l'armari. Els educadors varen fer una reflexió que ja que l'Emilio era cec si veien alguna cosa seva li diguessin i no esperessin que ho portés ell a l'assemblea.

El tema següent va ser que havien desaparegut les claus del centre de l'educadora Carmen. En parlar d'això es va dir que el Lucas en tenia unes però que eren d'un altre educador. De les altres de la Carmen, ningú no en sabia res. Una altra vegada els educadors varen dir que el fet era molt greu i que a més també haurien d'haver avisat si veien que el Lucas tenia unes claus. Els nanos varen dir que ells no es "xivaven". Els educadors proposaven que es reflexionés que les coses que hi havia al pis eren precisament dels nens i les nenes i que en canvi els educadors tenien les coses a casa seva. Aquesta manifestació va fer que també els infants diguessin que tenien coses a casa i que els educadors també utilitzaven coses del pis.

CARMEN: Es lo que decía... aquí todo el mundo sabía que habían unas llaves que las tenía el Lucas...

Margarita: ¡Yo no lo sabía...!

CARMEN: En ningún momento nadie pensó que esto ni era una cosa grave, ni lo debían saber de una manera o de otra los educadores....cuando sabéis perfectamente que todas las cosas que hay aquí son vuestras, no son de los educadores son vuestras... pero las llaves abren cosas vuestras... de mochilas, de cantimploras....mis cosas no están aquí. Mis cosas las tengo en mi casa Lucas... son tus cosas las que están aquí.

Pablo: Yo tengo mis cosas en mi casa...

CARMEN: También...a ver vosotros tenéis cosas aquí porque convivís aquí durante la semana muchos de vosotros... y otras cosas en casa. Pero me refiero a que la mayoría de cosas, la comida....o sea todo esto es para vosotros....no es para mí.

Lucas: Y para vosotros...

CARMEN: Bueno, porque estamos aquí trabajando y no vamos a estar a pan y agua Lucas! pero la comida se compra para vosotros, por ejemplo... Todo lo que hay no es para los educadores, son vuestras cosas.... entonces si los niños de aquí saben que hay unas llaves que circulan sin control a nadie se le ocurre decir ¡ey! que... a ver que pasa. Eso es lo que quería que pensarais un poco que reflexionarais sobre eso, nada más. Y a nadie se le ha ocurrido... Resulta que un niño coge unas llaves y lo sabe todo el mundo y todo el mundo tan pancho... pues mira y desaparecen vuestras cajas de secretos por ejemplo...que están ahí cerradas con llave.... si desaparecen los educadores diremos: ¡Ah! Claro....

Va haver-hi força debat sobre el tema però les claus de la Carmen no sortien. Es va comentar que els educadors en parlarien i es decidiria què fer ja que era un tema greu i s'hauria de prendre mesures. La Carlota va comentar que potser les claus s'havien perdut i que no per això s'havia de castigar a ningú. L'Emilio també pensava el mateix. Després, ja es va passar a la valoració de l'assemblea. Tothom va valorar que havia anat força bé sense massa paraules. La valoració positiva de l'assemblea es va basar en el fet que havia estat ordenada encara que l'Ignacio va estar

molt desmotivats respecte al seu rol de moderador. A la **desena assemblea** hi havia una substituta de l'educadora Carmen que estava malalta. Inicialment el Lucas em va demanar de posar en marxa la gravadora però finalment ho va fer La Margarita perquè el Lucas no volia perdre el seu lloc habitual. Es va posar al meu costat el Rafael que de tant en tant mentre transcorria l'assemblea anava apuntant coses a la meua llibreta. La Teresa va començar dient que aquell dia no hi havia hagut temps de preparar-la i que ella seria qui la portaria i l'Ignacio la moderaria com sempre. El primer tema l'havia apuntat l'Evaristo que reclamava intimitat quan anava al lavabo. Es queixava que feia uns dies quan estava al lavabo, dues nenes que eren la Luz i la Carlota, havien mirat una per dalt i l'altra per baix. Es va comentar que de totes maneres elles s'havien disculpat i la Teresa va informar que ja havien estat castigades per haver-ho fet. El tema va generar un debat molt ampli i tots estaven d'acord que era una manca de respecte a la intimitat. La Teresa insistia que era una falta molt greu de respecte entre ells. El debat va fer que l'Emilio reclamés que els educadors també havien de respectar aquesta intimitat.

Després es va passar a un tema proposat per l'Emilio que es queixava que tot sovint li donaven roba que no era seva i com que no hi veia no se n'adonava. Els altres es queixaven que a més li donaven roba que era d'ells i que l'Emilio com que estava més gras els hi feia gran i quedava inservible. Es va acordar que tots havien de vetllar per marcar-se la roba i que es miraria de marcar-li a l'Emilio amb un puntet amb relleu perquè ell la pogués reconèixer. Seguidament el Lucas havia portat el tema de queixar-se que l'Ignacio el pegava. Això va generar una discussió entre ells i també una intervenció per part de l'educadora sobre com es portaven els nens, dient que hi havia hagut molta millora per part de l'Evaristo i del Pablo i que en canvi l'Ignacio encara havia de millorar. (Quan va sortir aquest tema el Rafael va escriure a la meua llibreta que aquell era el tema al que es donava importància perquè era el tema portat

pels educadors i considerava que es donava més valor als seus temes que als que aportaven els nens). L'Ignacio es va sentir molt al·ludit i especialment el va molestar que la Teresa es referís al fet que ell volia tenir nòvia.

TERESA.: A ver, yo veo que hay niños que están empezando a madurar y a ser responsables y hay dos que ... hay uno que hace tiempo que es el Evaristo que creo que hay que decirlo porque es verdad...que está siendo muy responsable de una temporada a esta parte y creo que...(el mira) ¿ no? Yo creo que hay que felicitarlo porque no se mete en líos, no se mete en peleas y hace sus deberes... y el Pablo está aprendiendo también como mínimo a no meterse en líos... ¿eh? entonces hay algún otro niño que quiere ser mayor, quiere tener novia, quiere tener admiradoras etcétera.. (riuen)...quiere tener más tiempo libre...

Ignacio: ¿A quien se lo dices?

JOAN: A todos....está hablando a todos...

Ignacio: Es que como me lo diga a mí, como sea yo....

TERESA.: A todo el mundo...

Ignacio: Espero que no hables de mí...

JOAN: Está hablando de mí, está hablando de mí, Ignacio...

Ignacio: ¿Está hablando de tí? No digas una cosa que no es... no estoy de acuerdo...

TERESA.: Escucha, escucha, tú quieres tener tu tiempo libre, tú quieres ser mayor y responsable....

Ignacio: Sí, ¿y pasa algo?

TERESA.: ¡Ignacio! Que si tu quieres ser mayor y quieres ser el que sales más tiempo y todo eso...que me parece normal, se corresponde con tu edad, tienes que saber también contenerte y no dejarte provocar, el Lucas es más pequeño que tú, tiene 12 años, tú tienes 13 y estás a punto de cumplir 14! y tú te dejas provocar... yo ya sé que él provoca...todos lo saben...

Ignacio: Dejadme tranquilo, que me quedaré más tranquilo ya...!

TERESA.: ¿Entonces no quieres más tiempo libre...?

JOAN: Tienes que controlarte... tienes...

Després es va fer la valoració de l'assemblea. La majoria varen opinar que havia anat bé encara que alguns pensaven que al començament havia anat millor que al final.

Abans de començar l'**onzena assemblea** l'Ignacio va dir-me que no tenia perquè anar a les assemblees perquè "sobrava". Li vaig contestar que no s'havia de preocupar perquè era el darrer dia i va contestar que menys mal. Li vaig dir que entenia que de vegades els pogués ésser incòmode perquè jo no vivia allà ni era una educadora però que els agraiïa l'oportunitat que m'havien donat d'estar amb ells. Després va venir el Pablo que em va preguntar si no em donava por que em robessin la bossa i quan li vaig dir que no, em va dir: "*Cualquier moro puede estirarlo*

y llevárselo”, jo li vaig contestar que no em semblava que fos un tema de l'origen de les persones però ell em va dir que al seu barri hi havia molts moros que eren els que robaven. Aquell dia continuava de baixa l'educadora Carmen i hi havia la mateixa substituta del dia anterior. Va començar l'Ignacio dient que el primer tema era els canals de la televisió. Varen dir que calia sintonitzar millor els canals perquè no anaven prou bé. Es va resoldre que juntament amb algun educador mirarien d'arreglar la sintonització per agafar al màxim de canals. Després es va passar a parlar del tema de les bicicletes. Es varen queixar que moltes estaven espatllades i no es podien utilitzar. Hi havia alguns nens i nenes que tenien les seves bicicletes en el centre. Es va decidir que cadascú s'havia d'encarregar d'arreglar les seves bicicletes si eren pròpies i les del centre es farien arreglar o es tirarien si no servien. Molts estaven disposats a utilitzar la seva paga per fer-se arreglar la seva bicicleta.

Després es va passar a una proposta del Lucas i l'Evaristo que demanaven que cadascú tingués el seu propi got, se'l marqués i s'encarregués de netejar-lo. Comentaven que moltes vegades els gots no es rentaven bé i que així cadascú tindria cura del seu i si estava brut seria el seu problema. Aquest tema va generar una discussió per part de l'educadora Teresa que no hi estava d'acord ja que considerava que havien de tenir cura de netejar bé els gots. A la majoria de nens en canvi, els semblava bé. Els educadors varen proposar que encara que no ho veien clar ho portarien a la reunió d'educadors fet que va provocar per part dels nens una queixa que no se'ls tenia prou en compte. El debat especialment amb l'educadora Teresa va ser bastant viu reclamant que no l'interrompessin. Es va acordar que mirarien de tenir més cura de netejar millor els gots i que acabarien de decidir què farien després de les festes a la següent assemblea.

Després va parlar l'Emilio per queixar-se que es perdien coses seves que feia. Es queixava que els educadors els hi deien que eren molt despistats

i en realitat les coses les deixava bé i després desapareixien. La seva queixa va servir per parlar de les seves dificultats visuals i fins i tot es va recordar que en un temps s'havien posat una vena als ulls per mirar de comprendre millor com se sentia l'Emilio. Després, també a proposta de l'Emilio, es va parlar d'avisar bé quan era l'aniversari de cadascú perquè se'l pogués felicitar bé i fer-li un regal. També varen parlar que ningú posés a rentar roba que estava neta. El tema següent va ser parlar de les activitats a fer per setmana santa i els varen recordar que els educadors feien vacances i hi anirien substituïts. Els nanos es varen interessar per qui hi aniria i si serien "enrotllats". La Blanca (educadora substituïda) els va llegir totes les activitats i les sortides que es farien.

A l'hora de fer la valoració de l'assemblea es va dir que en general havia anat força bé però en algun moment l'educadora Teresa insistia molt en que els nens justificuessin perquè consideraven que havia anat bé. Especialment aquells que no ho feien. Finalment també els vaig dir jo que havia anat bé i els vaig dir que era el meu darrer dia i els vaig agrair la seva col·laboració. Tots em varen aplaudir.

Ignacio: ¡Hemos de valorar la asamblea!

TERESA.: Vamos a valorarla

JOAN: Se valora, y se levanta...

Pablo: Pero, ¿quien se queda aquí?

JOAN: Vamos a valorar la asamblea, venga...

TERESA.: Pero valorarla si acaso los que... el Antonio y el Luís la van a valorar hoy, venga.... ¡Antonio y Luís!

Antonio: ¿Qué?

TERESA.: Valora la asamblea, a ver, ¿qué opináis? pero no digáis bien, tenéis que usar varias palabras... a ver....

Antonio: Ha ido bien.... Ha ido bien....

TERESA.: Y ya está... osea que no sabes expresarte mejor?

Antonio: sí mira, que ha sido... que no nos hemos peleado....

TERESA.: Que, ¿qué?

Antonio: que no.... ¡Va!

TERESA.: Muy bien... Jo faré igual..quan em diguis alguna cosa també faré...va! Quan em diguis: anem a comprar roba, faré el mateix que tu....No pots fer un mínim esforç per dir el què t'ha semblat l'assemblea? A ver, Luís, ¿qué te ha parecido a ti la asamblea?

Luís: Bien, mejor que la otra...

TERESA.: ¿Mejor que la anterior? ¿qué te ha parecido?, bastante bien ... y a los demás... ¿quién tiene algo que decir?

Rafael: que no hemos chillado ninguna cosa y que nos hemos portado realmente bien....

TERESA.: Es verdad....muy bien Rafael tienes razón, es verdad...

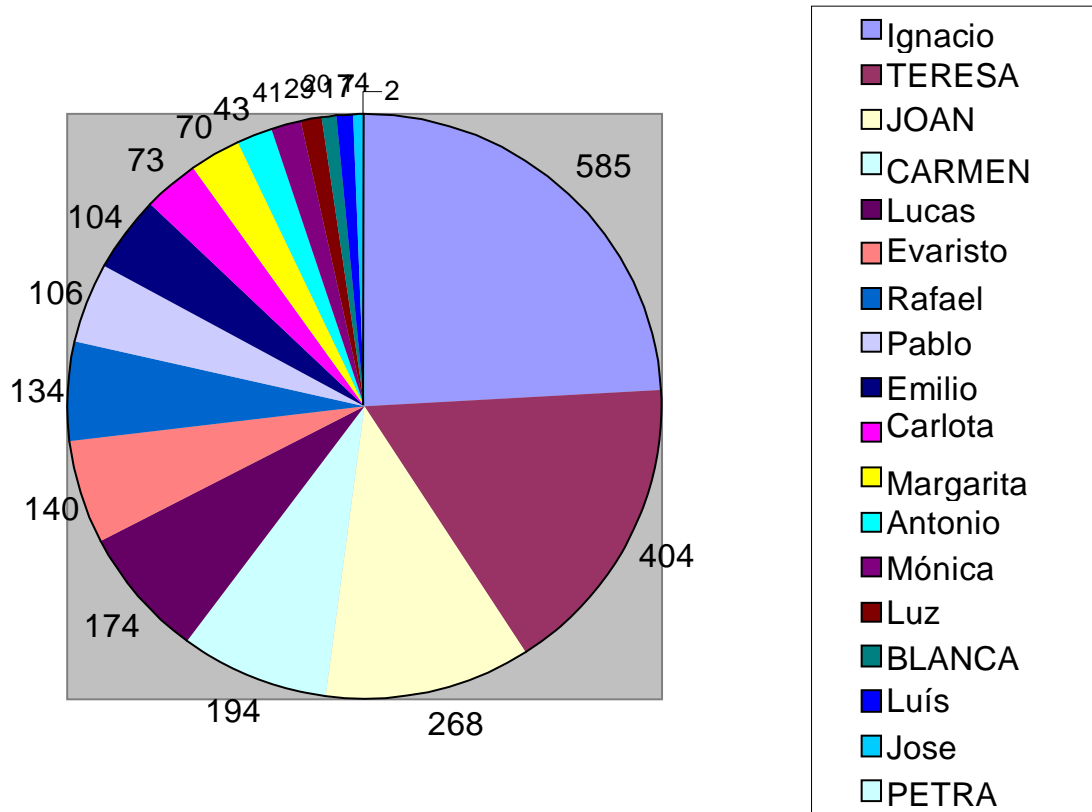
Margarita: Yo quería decir que al final ha salido bien y ha salido mejor que la anterior...

TERESA.: Muy bien. Bueno pues en general bien... a ver, la Jose tiene la palabra... dale la palabra (a l'ignacio)

Valoracions generals d'aquest espai

El sistema estable de funcionament d'aquestes assemblees amb el mateix grup d'educadors i d'infants, facilitava un funcionament més àgil i amb menys protagonisme dels educadors. De fet, els educadors dominaven força les intervencions però es donava una facilitat d'expressió malgrat el que podia semblar un control important. El fet que un dels nois fés sempre de moderador representava que aquest fés la seva tasca amb més seguretat encara que sovint era qüestionat, per això, per part dels educadors recriminant-li que no feia bé la seva funció. El noi moderador va ser qui va tenir més nombre d'intervencions (24%). Això comportava una major participació i intervenció de tots els infants. Probablement, en moderar un d'ells se sentien més lliures per participar. Després del moderador ja el seguien les educadores i l'educador, encara que només una d'elles (Teresa) es destacava per sobre de la mitjana (17%). Només en dues sessions, la Teresa va intervenir més que l'ignacio i una altra va intervenir igual que la Carmen (la sessió en què es tractava l'assemblea que s'havia suspès). En la sessió anul·lada, qui va intervenir més va ser el Joan, seguit del Lucas i la Carmen (en aquella ocasió ja es va valorar que l'ignacio no havia volgut fer de moderador. Estava molt enfadat per la decisió). Els infants varen intervenir de forma escalonada essent la Luz i el Luís els que menys varen participar (Veure el gràfic nº4). Es va destacar una major participació en general dels nens que de les nenes segurament pel fet de ser bastant majoritaris en el pis ja que eren el doble. El sistema de funcionament seguint els torns de paraules i l'ordre del dia es va portar de forma bastant formal el que feia que no s'admetés en cap cas temes que no estiguessin a l'ordre del dia quan ho proposaven els infants mentre que en alguna ocasió es va parlar d'algun tema que no hi era (el menjar de l'escola) perquè era portat per l'educadora.

GRAFIC Nº 6 NIVELL DE PARTICIPACIONS PIS B

Varen donar-se força situacions de sortida dels infants de les assemblees i fins i tot de no poder ser-hi però no diferia amb les expulsions que es donaven també a l'altre pis. Existia un diàleg més obert encara que a la vegada els educadors mostressin més sovint actituds de disciplina i de donar premis a aquells que es comportaven millor. La meua incorporació també va ser plena i vaig participar en totes les valoracions. Els infants en ocasions fins i tot volien que opinés de coses que no em corresponien però aquest era un afany per incorporar-me. Només l'ignacio va manifestar en ocasions que preferia que no hi fos, encara que a l'inici quan anava a l'altre pis era qui demanava més que hi anés. Era l'únic que

de vegades estava pendent de la gravadora fet que demostraria que era conscient del fet de ser observat. Tal vegada pel fet que tenia una responsabilitat específica assignada, es mostrava més preocupat de com se'l pogués jutjar. Els infants també varen aprofitar la meua presència per defensar en ocasions quins eren els seus drets d'expressió i d'opinió. Aquestes manifestacions també es donaven perquè el clima ho feia possible. Els infants varen ser capaços de contradir sovint les propostes dels educadors, demanar intimitat també per ells i expressar que sentien que els temes dels educadors eren més importants. En aquest sentit es produïa aquesta sensació de ser persones de segon ordre de la mateixa manera que s'expressava en els representants dels CE. Aquesta facilitat d'expressar el que sentien era una clara mostra que se'ls ofería un espai facilitador de dir la seva. Un altre element a destacar, era la possibilitat d'expressió del nen que tenia una discapacitat. La seva ceguesa no impedia que proposés sovint temes i que reclamés de manera oberta que es tingués en compte la seva dificultat. El tema va ser tractat amb molta cura per part de tots i tots els infants el respectaven i li feien bromes de la mateixa manera que feien als altres, el que implicava una clara normalització⁵⁵. La integració plena dels infants amb discapacitats és encara més necessària ja que aquests són més sovint subjectes de protecció i es fa més difícil veure'ls com a subjectes de drets de participació i d'expressió autònoma. Malgrat tot, es feia molt evident, com en l'altre pis, com les decisions es prenen sovint en el grup d'educadors.

Encara que una de les educadores dominés respecte als altres també es va donar un cert repartiment i fins i tot la possibilitat que un educador i una educadora manifestessin públicament postures diferents (quan es parlava

⁵⁵ Hart (1997: 38-39) planteja la necessitat d'integrar els infants amb discapacitats en els programes de participació i ho defensa com una forma d'inclusió. Si bé proposa estratègies facilitadores com persones amb llenguatge de signes i vetllar perquè aquells nens cecs se'ls expliqui el que passa, l'experiència d'aquestes observacions va ser que s'integrava d'una forma molt natural sense prendre mesures excessivament extraordinàries llevat del fet necessari que el centre comptés amb un educador més per aquest fet.

dels deures d'un dels nens per anar a sopar) el que també demostrava un diàleg més lliure sense que es pogués interpretar com una desacreditació d'un educador envers un altre (que segons postures pedagògiques més rígides podria interpretar-se així). El debat va permetre que s'arribés a un acord de consens que no era el que inicialment semblava que predominava per part dels educadors. En alguna ocasió malgrat l'acord, el marc institucional també feia que de vegades algunes de les decisions preses no poguessin dur-se a terme com es va donar en el cas en què varen opinar i decidir sobre els nous menjars que es podrien fer.

Els temes importants a destacar varen ser els fets de ser més grans i més petits. En aquests casos ells mateixos reclamaven diferències mentre que la discussió que va comportar la compra d'una cosa a les nenes i no als nens va fer que es reclamés de manera insistent que no podien fer-se diferències en aquell cas. De la mateixa manera que a l'altre pis es va produir sovint l'autoinculpació de no fer-se prou càrrec de les coses com quan es queixaven que les plantes se'ls morien i que trencaven les cadires o no netejaven prou bé els gots. Existia també un gran interès per assumir els càrrecs encara que també s'aprofités l'espai per posar en evidència que de vegades no ho feien prou bé. També es varen tractar temes de convivència com no fer soroll i respectar el descans dels altres i també el tema de la intimitat en els serveis. El tema del Carnestoltes va ocupar força debat de la mateixa manera (encara que no tant) que ho va fer el Nadal a l'altre pis (de fet els educadors ja havien informat que els temes estrella eren el Nadal, el Carnestoltes i les vacances d'estiu).

També es destacava en els discursos el fet de estar en un lloc de convivència "especial". Els infants necessitaven autoafirmar-se sobre la seva normalització com quan reclamaven que els educadors també tenien coses en el centre i ells tenien les seves coses fora, a la seva casa familiar. Apareixien recordatoris del fet que sortien i que es veien amb la família com una necessitat d'expressar els seus sentiments en aquest

sentit. Val a dir que de tota manera aquests temes no eren tractats sinó que eren únicament expressats pels infants. En aquest pis en canvi no es va donar cap manifestació directament en contra del centre com s'havia donat en l'altre. La informació que es va transmetre que aquells eren un grup "molt més conflictiu" no va comportar en cap cas una impossibilitat en el funcionament de l'espai el que ratificaria que si s'ofereixen espais de participació, aquells infants amb més dificultats tenen plena capacitat de responsabilitzar-se i dialogar. El que s'ha de permetre és que ho facin segons el seu propi estil.

Aquests espais, malgrat encara les seves mancances, és evident que eren de l'interés dels infants i que reconeixien el seu valor. Tant en un pis com un altre es queixaven sovint si se'ls expulsava i varen ratificar el seu interès a continuar en els casos en què es va avaluar el seu funcionament. L'espai els donava l'oportunitat de provar les seves capacitats, en ocasions manifestar les seves preocupacions i fer propostes en relació especialment a temes de vida quotidiana. En llenguatge pedagògic es diria que "aprenien de l'experiència" però la realitat és que tenien l'oportunitat d'estar en un espai de vida quotidiana.

Aquestes assemblees, es podrien considerar similars a les reunions-debats que ja feia Korczak a la Casa d'Orfes. Ell ja destacava que aquests debats podien mobilitzar la consciència col·lectiva i ajudar a resoldre certs problemes particularment espinosos o dolorosos. Insistia però que s'havia d'anar en compte que no fossin "paròdies de debat". Considerava que s'havia de permetre que l'infant s'expressés amb tota franquesa i que el que digués a la reunió no corria el perill de fer enfadar l'educador o de fer-li retirar l'amistat. A la vegada remarcava la importància que fos una participació voluntària i que mai fos una obligació (Korczak, 1999:320-321).

IV.4. EL LLEURE I LES ASSOCIACIONS

La Recomanació del CE planteja com a espais idonis per afavorir la participació dels infants, les activitats extraescolars i especialment, el lleure i també es reclama que es promoguin les associacions d'infants tot facilitant-ne el marc legal i els recursos necessaris. Les activitats de lleure en els infants estan molt relacionades amb el joc, especialment en les primeres edats. Tonucci afirma que "el joc de l'infant, consisteix a "perdre el temps", a perdre's en el temps, a trobar-se amb el món mitjançant una relació excitant, plena de misteri, de risc i d'aventura. El joc lliure i espontani de l'infant té molt a veure amb les experiències més sublimes i extraordinàries de l'adult, com ara la recerca científica, l'exploració, la creació artística o la contemplació mística; equival a les experiències de les persones quan es troben davant de la complexitat, quan tenen la possibilitat de deixar-se transportar pel poderós motor del plaer. Les propostes educatives en canvi es mouen en un nivell més baix ja que estan provocades per l'adult i dirigides per aquest " (1997:40). Hart (1997) destaca com per dissenyar programes per infants és important saber com s'uneixen de manera espontània en grups per intercanviar interessos, com es formen les amistats i com desenvolupen un sentiment de pertinença. L'autor alerta però que es podria pensar que el millor lloc per trobar una acurada consideració dels principis democràtics per part dels infants podria ser les organitzacions establertes específicament per entretenir els infants fora de les escoles. Malauradament, l'autor considera que la democratització d'aquests llocs són més aviat l'excepció que no pas la regla. Es destaca que curiosament les més grans excepcions es troben en institucions que s'han establert als països industrialitzats per infants que han tingut problemes amb la llei i de la mateixa manera, en els països del sud, moltes de les organitzacions que treballen amb els infants del carrer tenen també estructures més democràtiques (Hart 1997:63-64). Respecte al joc, Hart ens diu com, quan els infants juguen, si se'ls observa detingudament, en un espai on hi ha

força materials el que fan té tot l'aspecte d'un treball. Gran part dels jocs ofereixen un espai d'experimentació per la participació: aprenen les propietats dels materials, desenvolupen habilitats físiques, exploren la utilització de les eines i a cooperar socialment. A la vegada resalta que malauradament existeixen poques oportunitats pel joc a l'exterior a causa d'una combinació de forces: la por a la inseguretat dels espais oberts, les pautes de treball dels pares i la pressió de l'aprenentatge acadèmic. L'autor considera que els infants que han tingut l'oportunitat de participar en espais cooperatius, tindran més capacitat de treballar conjuntament en projectes comunitaris amb altres infants i adults que els infants que utilitzen el seu temps en classes tradicionals a l'escola i que tenen limitacions d'utilitzar el temps lliure d'una forma no reglada. (Hart, 1992:23-25).

Les activitats de lleure són especialment importants en la població infantil. A Catalunya els moviments organitzats de lleure han estat molt importants. Aquests han considerat la participació dels infants com un element a considerar sempre en el seu ideari. El moviment d'Esplais catalans (ESPLAC) planteja la necessitat de la participació progressiva dels infants en les activitats de lleure que duen a terme. Ho relacionen conjuntament amb la responsabilització progressiva com dos factors que van íntimament lligats i es complementen mutuament. Defensen que la responsabilitat de la vida del grup s'ha de repartir entre tots els membres (monitors, monitores, nens i nenes); i per aquest motiu, parlen de corresponsabilitat. La participació la defineixen quan els implicats assumeixen les decisions en relació amb els assumptes que els afecten. Defensen una progressió de la participació de forma concèntrica, de manera que es van incorporant o obrint noves parcel·les a mesura que el grup les pot anar assumint. Per aconseguir una participació i responsabilització progressiva defineixen que cal:

— Donar una informació accessible.

- Donar una visió global, i no parcial, del conjunt del projecte.
- Deixar que el grup s'equivoqui i aprengui dels errors.
- Exigir al grup coherència en les seves accions.
- Facilitar un clima de confiança per tal que els membres puguin parlar obertament i amb sinceritat sobre la possibilitat de responsabilitzar-se d'una tasca determinada («vull fer i puc fer»), reconeixent els propis límits, si cal.⁵⁶

Aquesta relació entre la participació i la responsabilització en els moviments infantils i juvenils era també un dels arguments importants defensats per Freire (1974) per afavorir un veritable "empoderament" del infants però que a la vegada aquest no tingués com efecte que els oprimits passessin a ser opressors (preocupació que sovint és manifesta per part dels adults en relació als infants quan se'ls veu com a "petits tirans").

A Catalunya la incidència dels moviments de temps lliure és molt important. De fet, abans d'arribar la democràcia havien estat els espais més importants on el infants tenien oportunitat de conivure i participar. Joan Costa (1997) en la seva tesi doctoral sobre els moviments de l'església va mostrar com molts dels polítics catalans havien tingut precisament experiències amb aquests moviments lligats a l'Escoltisme i l'Acció Catòlica preferentment. També Mar Galceran (2000) va realitzar una tesi doctoral sobre la participació dels infants en el lleure que demostrava com els esplais organitzats oferien bones oportunitats de participació dels infants i com afavorien la creació d'un sentiment de pertinença a una col·lectivitat. L'estudi realitzat sobre la infància i les famílies al segle XXI mostra com més de 90.000 nois i noies catalans es beneficien de l'acció d'aquests moviments i les entitats que apleguen (Trilla i García: 46).

Aquests espais de lleure, tant els organitzats com els que no ho són tant, són a considerar especialment quan analitzem les oportunitats que tenen els infants d'exercir la ciutadania. Podrien dir que aquest és un àmbit per excel·lència ja que el joc és especialment important pels infants quan aquest es produeix de manera lliure i espontània. Els adults entrevistats varen donar molta importància a aquestes experiències i varen associar de manera immediata la relació entre la participació i les seves pròpies experiències de temps lliure quan tenien la possibilitat de funcionar de la manera que ells volien. Així, una de les entrevistades relacionava les seves experiències de participació amb totes les activitats que feia lliurement a l'estiu i al carrer, espais d'organització de revetlles i fogueres que els permetien organitzar-se al seu aire: *"ens deixaven molt al nostre aire... absolutament al nostre aire... no hi havia ni un adult que es posés allà dient-nos com havíem de fer la foguera... llavors hi havia nois que a mi em semblaven grandíssims des de la meva mida de vuit anys, suposa't, i ells devien tenir-ne 17 i aquests doncs, eren els que s'enfilaven i feien la foguera més alta... perquè hi havia concursos intercarrers organitzats pels nens! i pels adolescents... no s'hi posaven els pares a organitzar els concursos de les fogueres.... per a res... jo recordaré tota la vida doncs que es feien com unes reunions allà al barri a nivell de carrer... però estàvem habituats a jugar al carrer! I llavors ja érem del carrer... I llavors s'organitzava això però no hi posaven mà els adults... els adults... a veure... ens acondicionaven la possibilitat de fer-ho"* (P2). Un altre dels entrevistats que havia estat especialment crític amb la seva família per no haver-los-hi donat possibilitat d'expressar-se i intervenir, rescatava especialment els espais d'esbarjo com espais d'autoafirmació i experimentació: *"Només tenia l'espai a l'estiu que em deixaven en pau perquè se'n anaven a la platja amb nosaltres o sense i aleshores estàvem els cosins i teníem arbres que eren casetes amb els meus cosins i aquells*

⁵⁶ Projecte educatiu d'ESPLAC. Barcelona, Ed. Esplais Catalans, Febrer 2002. Es pot consultar a <http://www.esplac.org>

eren nostres. I pujàvem els estris ben amunt dels arbres perquè ben amunt no s'atrevien els pares a pujar. Era l'únic espai que realment consideràvem nostre i per tant era l'únic espai que realment estimàvem. ...la resta de la meva infantesa, estic parlant dels anys 50 i 60 era la desolació en el terreny de la participació: res!... en espais purament de joc que començava quan deien: " aneu a jugar" i s'acabava quan deien: "nens a sopar!" i ja s'havia acabat tot espai de poder... a partir d'aquí no teníem ni opció de dir si m'agradava o no m'agradava o no el menjar perquè no era d'educació rebutjar el menjar, ni res...ni cap espai ni dormir ni no dormir, vamos... jo crec que ara en aquests moments un pelet més d'espai tenen..." (P3). Una altra entrevistada seguia amb un tipus similar de relat, contrastant-ho de la mateixa manera amb les poques oportunitats d'expressió ni a casa ni a l'escola: "... la part més gratificant era el teu espai lliure amb els amics de jugar al carrer i d'organitzar que era la vivència més gratificant que tens era aquesta, la part de poder prendre decisions com a grup ... de l'organització informal que hi havia que era l'espai que tu podies projectar la teva imaginació i la teva autonomia no? però no pas dins ni en l'ambient familiar ni en l'escola...llavors eren aquests altres espais que tenies perquè clar el que sí que podies gaudir era de molt temps lliure perquè a les cinc de la tarda ja eres al carrer ... als quinze o setze anys també dins d'un ambient informal, aleshores però sempre és en l'ambient lúdic doncs, que es feien festivals i aleshores tu podies organitzar coses i fer aquests muntatges en aquests espais però sempre és a nivell de temps lliure" (P6). Un altre entrevistat insistia en el mateix, tot relacionant llibertat de decisió amb participació sempre lligat al temps lliure: "si participació es defineix també com poder estar lliure per actuar en coses sense que te les imposin, jo era lliure els estius quan anàvem a un poble i allà no sé perquè em deixaven anar...sí, em deixaven anar i feia el que em donava la gana...el que m'agradava fer i jugava com jo volia jugar i no de la manera que em volien...fins i tot quan em varen regalar una bicicleta va haver de ser com la volien ells! ...en el joc estava lliure, podia anar a córrer per la muntanya que més

m'agradava, poder crear, poder fer d'una forma espontània No em deien: ara jugareu a tal de tres a cinc... no, no, fins la sis! Adéu! Aleshores començava amb els meus col·legues, amb els meus companys a pensar: què farem? I volguessis o no volguessis el procés de decissió era de grup: jo vull jugar al futbol! Ja n'estem farts! Anem a cercar pinyes... pinyes no... i començava una gestió que ningú... i fins i tot de vegades fèiem coses bastant arriscades..."(P14). En aquests espais lliures també es donava l'interès pel risc i per l'experimentació que cal que es permeti exercir als infants en la mesura que sigui possible. S'està fent evident que en la societat actual aquest elevat proteccionisme als infants els està fent incapaços de decidir. Els riscos hi són però tal vegada s'ha exagerat i s'ha fet que els infants siguin uns éssers excessivament heterònoms. Un escrit que es va distribuir ampliament via internet manifestava aquest sentir d'haver perdut la llibertat relacionada amb la infantesa. Ja es va argumentar com s'ha de permetre que l'infant preservi la seva pròpia intimitat i que -encara que als adults s'ens faci difícil- moltes vegades mantindran en secret tot allò que els sembla que no se'ls permetria si ho comunicessin. Fins i tot, encara que pogués ésser permès, sovint els infants desitgen mantenir la seva intimitat en les coses que ells decideixen fer. Aquesta seria la seva pròpia manera d'experimentar sense demanar necessàriament parer als altres. Així també d'altres entrevistats relacionaven les experiències de participació en la seva infantesa amb el temps lliure però en aquest cas en espais més organitzats com seria precisament els moviments d'esplai i d'excursionisme. A la vegada es manifestava com algunes de les coses no s'explicaven als adults. Un d'ells ho relatava així: "...jo a la meva infantesa? El grup d'excursionisme només... però moltes vegades havíem de mentir per dir on anàvem d'excursió...així de participació...bé, no em queixo...quan anàvem d'excursió teníem un grup que ens ho manegàvem al nostre antull..hi i havia una certa vigilància però teníem força llibertat. També tenia un equip de basket ...que no teníem entrenador...nosaltres decidíem quan entrenàvem...era molt educatiu... no guanyàvem molts

partits però...ara per guanyar partits no els deixen ni respirar...i després un diari que varen fer a quart i cinquè de batxillerat..." (P13). D'altres entrevistats varen relacionar directament els seus records de participació en el fet d'haver estat escoltes: "les experiències, les poques que havia tingut en realitat quan socialment vaig adonar-me'n una mica és quan vaig iniciar-me als catorze anys amb l'escoltisme que sí que va ser conèixer un món nou perquè donava moltes possibilitats d'aquestes de conèixer món, de participar, etc." (P11) i una altra experta ho relacionava tot lligant-ho amb haver tingut moltes experiències de participació: "jo havia estat amb el grup escolta i per tant això que permet participar en el sentit d'autorganitzar-te i de tenir compromisos...sí...i ho trobo necessari, ho trobo fonamental. Vull dir que és un tipus de participació que és molt ... bueno sí, deu ser participació també aixó...Participació és aixó organitzar-te amb altres... sí. I... sí, em sembla que he estat una gran participadora al llarg de la vida.." (P12). Aquesta aparició de records infantils relacionats amb la participació associats a les activitats de lleure són d'especial significació ja que seguint a Freud, els records molt sovint apareixen precisament per la relació associativa que es fa amb un altre contingut reprimat en aquest cas possiblement la repressió dels propis impulsos que haurien de poder manifestar-se més lliurement en qualsevol moment i circumstància, no únicament en els espais de lleure⁵⁷. Per altra banda, des de la perspectiva d'altres adults és interessant observar la diferent mirada que es va donar a aquesta llibertat d'estar al carrer i d'ocupar el temps lliure, per part dels adults que varen participar en l'estudi d'Aguinaga i Comas que valoraven que el fet que els infants estiguessin al carrer significava que ningú s'ocupava d'ells tot culpabilitzant especialment els pares per aquest abandonament (1991:71). És evident que en les nostres societats urbanes, l'exercici lliure de l'esbarjo i la possibilitat de funcionar amb menys constriccions

⁵⁷ Sigmund Freud, "Recuerdos infantiles y encubridores", *Psicopatología de la vida cotidiana*, Obras Completas, Tomo I, 1948, pp.648-652.

s'ha fet cada vegada més complexe. Seguint aquest mateix fil i fent gala de la capacitat de connexió amb la població que una vegada més demostren els humoristes gràfics m'ha semblat d'interès reproduir aquest acudit de Jordi Labanda:

A més dels records de la seva pròpia infantesa que varen sustentar plenament els espais de temps lliure com un dels espais a considerar de transcendental importància pels infants, les persones entrevistades també varen proposar el temps lliure com una de les activitats per excel·lència on els infants tenen i han de tenir oportunitats de participar. Així, P5 responia sense embuts que l'espai principal per fomentar la participació dels infants era el temps lliure i afegia: *"jo crec que el temps lliure és l'espai on l'ésser humà, mentre ningú demostrí el contrari amb arguments de pes, és més espontani, on és més ell mateix...i a partir d'aquí és on es pot potenciar més una relació fresca, espontània, creativa...."*. Una altra

entrevistada creia que era on més havia observat una participació directa tant des dels seus propis fills com en general: "*...allò que he vist més és els espais perquè ho coneixo pels nois i realment he vist com planifiquen els campaments, els estius i ho planifiquen tot... les sortides i aporten tot el que volen i penso que per això d'aquí hi ha l'èxit,... penso que aquests nanos dels espais per exemple seran molt diferents del que haguessin sigut si no haguessin anat a un espai*" (P1). Una altra entrevistada reclamava la recuperació d'aquests espais de lleure que d'altres recordaven com els espais més vinculats a les seves oportunitats de participació com una manera de facilitar-la. Tanmateix, a la vegada tornava a aparèixer el problema de la seguretat: "*el territori on els nanos es troben, els espais de participació o de relació són molt concrets... llavors el barri és fonamental: cal recuperar per exemple la possibilitat de jugar al barri, la tranquil·litat dels espais de fora de casa... que això s'ha de recuperar! El que succeeix és que ciutats com a Barcelona en les que... a quins espais pots deixar les teves criatures? Perquè entre els cotxes, les motos, els... tots aquests sonats que van... amb els skinheads, tots aquests personatges dels gossos...*" (P4). És d'interès ressaltar aquesta recuperació del carrer com espai de socialització. Ennew (1995:202), en el seu treball precisament sobre els infants del carrer destaca com un dels aspectes crucials de la infantesa del món occidental és la "domesticitat". "L'espai de la infància és a dins - dins de la societat, dins d'una família, dins d'un espai tancat... el que comporta que als nens del carrer se'ls consideri uns "fora de la llei" (sense paper els hi diem quan a més són immigrants)... Els carrers moderns ja no són més un espai de socialització... s'han convertit en espais moralment perillosos especialment pels infants".⁵⁸

⁵⁸ La implantació aquest mateix estiu del 2004 del toc de queda pels infants menors de 16 anys al Regne Unit mostra fins a quin punt aquesta preocupació és certa i fins a quins extrems arriba. Els infants de Gran Bretanya s'han queixat que fins i tot no poden anar a prendre una pizza després d'haver anat al cine a la tarda perquè se'ls faria massa tard.

Un altre dels entrevistats, en aquest cas especialment expert en temps lliure, defensava de manera molt directa l'oportunitat que ofereix aquest per a la participació als infants, però a la vegada reclamava unes polítiques més afavoridores envers a aquests espais. Contràriament al que valorava l'informe esmentat anteriorment, (CIIMU, 2002) ell considerava que els moviments de lleure encara implicaven a molt pocs infants perquè les tendències de les famílies eren les d'anar fora de la ciutat i dur a terme activitats molt més individuals. A la vegada defensava que era un espai que permetia la participació des de les edats més primerenques confirmant l'ideari que presenta ESPLAC de la participació progressiva: *"jo veig que és importantíssim tant a nivell teòric com a nivell pràctic el tema de la participació...en el temps lliure... evidentment jo entenc que la família, l'escola i el temps lliure són els tres pilars fonamentals del tema de participació en la societat...i ... és clar l'escola i la família vénen més donats... el temps lliure és una mica més difícil i per tant qui hi va ja està més condicionat per un determinat sector social, no? però el que és segur és que jo crec que un element clau en la participació està en un moviment d'aquest tipus del temps lliure. Pel que jo conec, o la majoria que jo conec, tots tenen bastant interès i pràctica real de participació...altra cosa és aquesta participació en què és tradueix i com després això incideix en la societat... això és una altra cosa. Però la majoria de grups que jo conec doncs, de les entitats de tipus civil és regeixen per una assemblea i per tant hi ha unes eleccions, una participació en assemblees que això ja és una ensenyança directa de participar amb el col.lectiu, no? i a nivell quan no és participació directa a l'entitat...doncs els petits grups ja de 5, 8, 9 o 10 anys tots tenen una mica d'escola de participació en els seus grups petits de 6, 7 persones que això es va ampliant als 10 o 12 anys i després als 14 i 16 ja molt més directament...i evidentment ja no cal dir joventut quan participen directament com a responsables en el funcionament de l'entitat. Per tant crec que és un vessant que la llàstima és que els moviments de temps lliure representen dins del conjunt de la societat un reduït nombre de nois i*

noies, no? Podria ser molt més ampli, amb tots els problemes que vol dir de més recursos estructurals i un possible funcionament davant de la societat amb més cara i ulls que el que tenen actualment." (P11). En aquest discurs es relaciona directament la participació a nivell de gestió associativa en el període de la joventut el que pressuposaria que l'associacionisme infantil que implicaria aquelles associacions que porten els propis infants està poc desenvolupat i poc visualitzat a la nostra realitat malgrat que sigui una de les experiències que la Convenció i la Recomanació del CE proposin que cal desenvolupar. Així, una de les entrevistades, experta en Dret, plantejava possibles dificultats de valorar fins on arriben els drets dels infants a participar en associacions d'adults ja que això qüestiona si poden, per exemple, votar. Ella creia que no està gens clara aquesta possibilitat. Veia, en canvi, claríssima la situació de les associacions infantils ja que allà si que tenen tot el dret de votar, decidir i fer el que vulguin únicament amb la salvetat que per representar-se de cara a adquirir compromisos patrimonials han de tenir un administrador adult. Així manifestava aquesta dificultat i posava en evidència com els infants que formen part d'associacions d'adults generalment no poden exercir el dret a vot: "*Els menors i els joves, però els menors també poden primer, formar part d'associacions d'adults, segon, ells també poden tenir les seves pròpies associacions. Si formen part d'associacions d'adults com per exemple és el cas de pertànyer a un club de futbol, no? En aquest supòsit es planteja sempre un problema molt greu: com participen en les decisions? Aquest és un tema gravíssim! I és molt complicat de solucionar, eh! no és fàcil...És a dir, si jo tinc en una associació formada basicament per adults que admet menors...per exemple, el Barça no? li dono dret de vot? quan li dono dret de vot? això és la participació no? Perquè el dret de vot vol dir assumir responsablement una decisió que afectarà a aquella associació a la qual jo pertanyo i per tant haig de saber què voto, no haig de votar perquè m'agrada més l'Stoickov que no sé qui. Haig de votar perquè l'Stoickov és més convenient pel club que un altre, no? Per exemple, no? O perquè*

aquell pressupost és el convenient perquè el club faci unes inversions, o dediqui més hores a l'escola de nens, o no sé...perquè s'ha de fer una determinada política econòmica. És clar, això un menor d'edat, quan ho sap? quan és plenament conscient? Per tant el tema de que els menors estiguin en associacions d'adults planteja claríssimament el problema de la seva participació en aquestes associacions que no està solucionat, eh?... jo penso que si nosaltres estem parlant del dret d'associació com a dret fonamental que ho és, el menor hauria de poder votar quan és plenament conscient d'allò que està votant...Ara: l'altre tema és el tema de les seves mateixes associacions, quan hi ha associacions de nens...clar, en aquest cas les qüestions es plantegen de manera molt diferent, molt diferent. Perquè llavors en aquest cas l'únic problema que hi ha és el compromís de determinades activitats econòmiques que puguin comportar. Llavors en aquest cas sí que és claríssim que has d'anomenar un administrador major d'edat per evitar que allò se'n vagi en orris... és per protegir al propi menor...perquè si resulta que hi ha més deutes que ingressos serà el propi menor el que acabarà pagant... per tant necessites una garantia que allò s'administrarà raonablement bé i sense fer alegries i que es disposaran dels diners, de les quotes de tots els socis sense fer dispendis extraordinaris. Per tant en aquest cas jo crec que les coses es plantegen molt diferent, perquè el nen ha de votar en les associacions en la que ell forma part... ha de decidir els programes, ha de decidir les quotes. Ha de decidir qui és el president, ha de decidir una sèrie de qüestions que jo crec que les han de decidir ells perquè són les seves associacions. En aquest cas jo sí que no tinc cap dubte...l'altra cosa la veig una mica més difícil, perquè clar també el dret de participació democràtica s'exerceix votant a les eleccions i no es pot votar abans que un és major d'edat...Clar, aquest són problemes que no estan solucionats a la llei...ara, plantejats en l'últim extrem hauries de poder votar de la mateixa manera que jo puc exercir, jo menor d'edat puc exercir el dret, no sé el dret moral d'autor...escrivint o pintant o composant música i aquest dret moral d'autor el puc exercir jo, el dret de creació el puc exercir menor

d'edat sense permís ni concurrència de la voluntat d'absolutament ningú... ara el que no puc fer és cobrar els drets d'autor, perquè sóc menor d'edat, no? El problema està en la distinció entre el dret fonamental entès aïlladament com a dret fonamental i les conseqüències econòmiques del dret fonamental" (P10).⁵⁹

Aquesta clara exposició, mostra com encara el tema de l'associacionisme està poc desenvolupat. Per les experiències conegudes a d'altres indrets, especialment aquelles relacionades amb el treball infantil, es podria dir que existeixen més associacions d'infants en d'altres països. Les activitats relacionades amb les associacions estarien directament vinculades amb el lleure per tant i quan són realitzades de manera voluntària en espais de temps lliure amb el que compten els seus associats. Hart (1992) ja relacionava les experiències de participació infantil amb el desenvolupament comunitari com a forma de que els infants en agrupar-se podien prendre accions en benefici de la comunitat. Tant aquest autor (Hart, 1997) com Landsdown (2001) exposen en els seus estudis àmplies experiències d'associacionisme infantil encara que moltes d'elles representen més sovint associacions creades per adults que admeten infants. Un dels entrevistats, expert internacional, manifestava també aquest procés de participació a partir de l'agrupació d'infants amb la col.laboració també dels adults i de la pròpia promoció de l'organització en espais de lleure i esport que conduïen a accions de desenvolupament comunitari: "*Anem a crear equips i varen crear equips i juguem el diumenge, i jugaven amb llaunes. Doncs donem-lis una pilota, l'equip bàsic...i aquesta era una primera activitat... Varen començar a competir en les olimpíades de la ciutat, això va ser amb futbol després el*

⁵⁹ Els nois i les noies connectats representants dels CE també plantejaven dificultats en què els altres infants s'impliquessin en activitats més organitzades. Una d'elles, l'Aina Ribera, fins i tot defensava actuacions més lliures i no tan encorsetades en estatuts i associacions.

beisbol, va ésser obrir les portes de tota una primera identificació de líders, en seguida vàrem veure qui eren els que tenien capacitat... i després es va crear immediatament en les famílies un desig de participar i fer altres coses... varen començar els crèdits...Les llars de cura diària... les "escuelitas de banquillo" que es deien així perquè s'havien de portar el "banquillo" perquè a l'escola no n'hi havia...i altres activitats com la planificació familiar..." (P14). Es pot copsar com apareixen les propostes fetes pels adults de promoció d'aquestes accions però s'ha pogut veure com molt sovint és possible que els infants podrien anar creant associacions per ells mateixos, encara que com deia Marcel Cornejo una cosa és la possibilitat d'associar-se en teoria i l'altra és la pràctica.⁶⁰ El que és evident, és que des dels espais més lliures, fins aquells més organitzats com són les associacions d'infants, el lleure és un espai d'importància cabdal.

⁶⁰ Veure pàg. 92.

CAPÍTOL V. LES APORTACIONS DELS INFANTS

V.1. QUINES SÓN LES APORTACIONS DELS INFANTS COM A CIUTADANS?

Un dels plantejaments inicials que es feien és si quan pensem en la participació dels infants i en afavorir que tinguin un lloc específic a la societat, també a la vegada es pot considerar que tenen quelcom diferent que aportar o són, únicament i exclusiva uns ciutadans més, també molt diferents entre ells i que no aporten res de diferent del món dels adults. Van Gils (1996) defensa que cal tenir en compte que el que diuen els infants és important perquè qualsevol opinió, sentiment o experiència d'un ésser humà és transcendent i com a conseqüència també ho és la dels infants. Considera que aquest és un reflex democràtic fonamental basat en el fet que arribem a una millor organització social quan tenim en compte l'opinió de tothom. Tanmateix, a la vegada planteja que sovint s'exagera en el que es creu que poden aportar els infants i sobre les aportacions que poden fer perquè el que ells diguin la seva no vol dir que sempre tinguin la raó. Considera que l'opinió dels infants no té perquè ser més innocent que l'opinió d'un adult perquè els infants també han rebut influències i també tenen la seva pròpia manera de ser. Qüestiona a la vegada els arguments que es donen que els infants han de ser més tinguts en compte perquè passaran més temps al planeta que els adults. Aquest argument evidentment cau pel seu propi pes perquè s'ha de considerar l'opinió de tothom ja que si ho veiéssim des d'aquesta perspectiva, els vells perdrien tota possibilitat d'opinar perquè es consideraria que ja tenen poc a fer en aquest món.

Hart (1997) posa en evidència com és freqüent considerar que els infants donen més suport a les accions a favor del medi ambient i que això pot ser degut a les campanyes educatives que s'han dut a terme, però també perquè els infants són més receptius als canvis i menys integrats en el

sistema econòmic existent i l'ordre social. Semblaria que encara no veuen massa obstacles que puguin impedir aconseguir els canvis. L'autor remarca però que no hi ha estudis que siguin complets que expliquin exactament el perquè els infants es preocupen més pel medi ambient i avisa per tant que les afirmacions o reflexions que es puguin fer poden considerar-se esbiaixades en aquest sentit. Una base seria que els infants estan més a la vora de la "natura". Tanmateix l'autor manifesta que encara que és veritat que els infants s'endinsen més fàcilment en les percepcions sensorials això no vol dir necessàriament que estiguin més propers a la natura. Piaget destacava però, aquesta proximitat tot remarcant "l'animisme" que és la capacitat dels infants de donar ànima als animals i les coses. Afirmar que la realitat és que en la relació dels pre-adolescents amb el seu entorn existeix una curiositat innata cap al que els envolta i una lluita per entendre la seva relació amb l'entorn com una part del seu desig d'entendre el significat de la vida. Hart citava en aquest sentit les observacions fetes per Cindi Katz⁶¹, de com els nens d'un poble agrícola del Sudan tenien un gran coneixement sobre el seu entorn i les pràctiques de conservació i de com aconseguir viure de la terra. Hart es queixa que en canvi els joves de molts països considerin les ocupacions agrícoles com inferiors fins i tot quan viure a la ciutat és molt més degradant. Aquest autor atribueix als mitjans de comunicació gran part de la culpa d'aquest fet per les imatges de bona vida transmeses pels urbanites que fa que es renegui de la vida al camp (1997:19). La relació amb la natura es planteja per Chawna i Hart (1995) com a font de possible confusió en els àmbits urbans ja que, per exemple, l'interès que els infants poden mostrar cap als animals es confronta de manera molt directa quan observen que la majoria de gent menja animals, que experimenten amb

⁶¹ Cindy Katz, "Children and the Environment: Work, Play and Learning in Rural Sudan", *Children's Environments*, 3(4), 1986, Citada a Hart (1987) pág. 19.

animals morts o vius i que tenen animals domèstics per propòsits utilitaris⁶².

Malgrat aquesta dificultat d'establir clares diferenciacions, existeixen aportacions contínues sobre el convenciment que els infants poden fer aportacions d'importància. Existeixen moviments que defensen la possibilitat del vot dels infants precisament per aquestes possibles aportacions específiques. Pablo Salvador Coderch (2003) en un article publicat al diari El País defensava que "el vot de la infància obriria una finestra al futur i ens donaria vistes a un paisatge molt diferent al que estem acostumats" a la vegada considerava que "el vot dels infants rejuveniria l'acció política i li donaria visió a llarg termini doncs forçaria a la classe política a presentar programes i a formular promeses en sintonia amb les preferències dels més joves i no com passa ara a les de les persones més grans". Denunciava la irregularitat que representa que no es pugui comptar amb l'opinió de 7.341.287 ciutadans espanyols que eren els que no tenien dret de sufragi actiu l'any 2001⁶³. En aquest mateix sentit, Thomas i Hocking (2003:79-81) defensen el dret de vot dels infants per fer possible que tinguin un espai molt més clar i amb més poder en els processos polítics.⁶⁴

Des de la perspectiva sociològica cal destacar que, com diuen Emler i Dickinson (1997:218-219), els infants occidentals no solen estar directament relacionats en les relacions laborals, però que si tenen una

⁶² La relació dels animals d'una manera o una altra segons les vivències dels infants es va fer palesa en el cas d'un infant de quatre anys institucionalitzat des del naixement a la maternitat provincial de Barcelona (1983) que quan va sortir per primera vegada amb una família i va veure com cuinaven peix a la paella va preguntar: "¿Por qué frías los peces?". Aquest infant, que sempre havia tingut a taula un menjar cuinat que no sabia ben bé què era si que havia tingut l'oportunitat de veure peixos vius en visites als aquaris, als estanys dels parcs i probablement, a la televisió.

⁶³ Pablo Salvador Coderch, EL PAÍS, dimecres 30 de juliol de 2003.

⁶⁴ Aquestes autores consideren que els infants són uns ciutadans invisibles i que és imprescindible que se'ls doni el dret de vot a partir dels 14 anys que és l'edat en què ja són responsables penalment i que els més petits ho facin mitjançant els seus pares a partir d'un diàleg-proposta amb ells.

experiència directa dels beneficis o els costos que pertoquen a la posició socioeconòmica de la seva família. Mantenen una sèrie de creences sobre l'estatus social relatiu de les diferents ocupacions, les diferències pel que fa a la riquesa i els ingressos i les raons d'aquestes diferències. Afirment que el que creu l'adult sobre les desigualtats socials reflecteix creences que la persona adquirí al llarg de la infància. A la vegada, com aportacions específiques cal tenir en compte "la teoria del món just" de Lerner⁶⁵ que afirma que la necessitat de creure en un món just té origen en la infància⁶⁶. Els autors destaquen que les opinions dels infants sobre la desigualtat canvien i es desenvolupen a manera que augmenta l'edat. Amb l'edat, les creences dels infants sobre aquestes desigualtats esdevenen més diferenciades i detallades. Les explicacions i els criteris també evolucionen amb l'edat. Segons Connell⁶⁷ els infants petits s'inclinen a considerar injustes les desigualtats pel que fa a la riquesa, mentre que els més grans tendeixen a considerar que les desigualtats estan justificades, i en general les justifiquen invocant consideracions d'equitat⁶⁸.

En l'estudi de camp també es va poder copsar com alguns infants dels més grans es feien propis els estereotips de classe social com quan una de les nenes de 3r d'ESO (14 anys) plantejava la preocupació que a casa els hi pogués prendre els diners la minyona i com també un dels nens del CRAE (Pablo 14 anys) em va preguntar si no em feia por que em prenguessin la bossa. Quan li vaig contestar que en principi no, em va comentar: "*Cualquier moro puede estirarlo y llevárselo*" tot afegint que al

⁶⁵ M. Lerner, "The justice motive in social behavior: Some hypotheses as to its origins and forms", *Journal of Personality* 45, 1-52. 1977. Citat a Dickinson (1997) pág. 218.

⁶⁶ En aquest sentit, les discussions sobre si estaven millor pagats els mestres de les escoles privades que els de les públiques dels infants de 1r d'ESO i la reclamació d'igualtat de tracte entre els nens i les nenes que reclamaven els infants del CRAE mostraria aquesta tendència de reclamació de justícia i equitat.

⁶⁷R.W. Connell, *Ruling Class, Ruling Culture*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977. Citat a Dickinson (1997) pág. 222.

seu barri hi havia moltes persones magribines que eren els que robaven. Es veu que la prioritat que donen els infants a un principi distributiu com l'equitat pot dependre dels grups socials o culturals a què pertanyen. Dickinson⁶⁹ ha mostrat en dos estudis que, en totes les edats examinades, els infants de classe mitjana educats en institucions privades ofereixen més explicacions per a les diferències d'ingressos que els infants de classe obrera educats en escoles públiques. Argumenta que les diferències en les explicacions poden ser degudes a processos d'influència social. Era molt freqüent justificar les desigualtats socials en la formació cosa perfectament lògica en tant i quan a les escoles privades se'ls remarcava continuament el valor d'aquesta formació⁷⁰. Els autors postulen per tant que aquestes creences s'adquireixen probablement a partir de la transmissió social, i concretament de la influència social. Tanmateix, des d'una perspectiva constructivista aquesta visió de la transmissió social ens dona una imatge passiva de l'infant com a objecte de la influència, quan és ben clar que els infants són agents actius en el seu propi desenvolupament intel·lectual. Seria difícil d'admetre com aquests processos d'influència es donen entre éssers humans adults però no entre els adults i els membres més joves de l'espècie. La principal diferència és que els adults tenen uns recursos cognitius més amplis que els infants i que per tant és més fàcil que la influència actui des dels més grans als més joves que no pas en la direcció inversa. Tanmateix, Piaget remarca també les resistències que ofereix la ment de l'infant davant la influència social⁷¹. Aquesta influència dels adults envers els infants és un element considerat en tots els discursos sobre les aportacions específiques que els infants puguin fer en la societat tot argumentant la

⁶⁸ Un contrast interessant a tenir en compte sobre com poden captar els infants els conceptes d'equitat va ser quan la meua filla de 6 anys es va quedar sorpresa quan va saber que tot i fer vacances continuava cobrant.

⁶⁹ J. Dickinson, "The development of social inequality". Tesi doctoral inèdita. Universitat de Dundee. Citada per ella mateixa.

⁷⁰ L'estudi de Paul Willis (1988) demostrava com els infants de classes obreres tendien a fer treballs de classe obrera com a forma de continuïtat en la classe social.

⁷¹ En aquest sentit també es va poder copsar com els infants de primer d'ESO eren més reactes a canviar d'opinió que els més grans de tercer curs.

dificultat d'esbrinar què és el que és original dels infants i què és el que és fruit de la influència. Es podria dir que es tracta d'una preocupació absurda per tant i quan el que importen són les aportacions i no d'on provenguin ja que tots anem construint les nostres identitats a partir de totes les influències que anem rebent al llarg de la vida.

Tonucci, tot defensant que els infants participin en el disseny i la vida de les ciutats, considera que és difícil corrompre l'infant. Això no vol dir que els infants puguin ésser manipulats fàcilment, especialment pels "inputs" consumistes que els subministren els publicistes. Tanmateix, ell considera que els infants no són corruptibles pel que fa a les decisions de la ciutat perquè ells no han participat en la degradació urbana. Tonucci, considera que si es pren l'infant com a nou paràmetre de canvi s'ha de seguir un altre camí on els vells equilibris i els vells compromisos no tinguin cap valor i s'hagin de modificar (1997:49).

Els adults entrevistats donen suport a les aportacions manifestades pels autors citats en tant en quan semblaria que no és que els infants aportin quelcom totalment específic però que si que tal vegada hi ha alguns elements a considerar en la seva participació que són d'especial menció. En general es valora que els infants aporten una major espontaneïtat i frescor de manera que són capaços de dir les coses de forma més directa. Aquesta capacitat gairebé tothom reconeix que es perd amb l'edat. Aquesta visió estaria d'acord amb el concepte que quan pensem amb la infància i l'adolescència, aquestes són vistes com a períodes d'adaptació pels quals tothom ha de passar i que seria possible que seguint a Boas es pogués aventurar que la dificultat en l'acceptació de la infància i les seves aportacions no sigui més que una reacció a les restriccions que ens imposa la civilització⁷².

⁷² Aquesta visió la fonamenta Franz Boas en el prefaci del llibre de M. Mead, *Adolescència, sexe y cultura en Samoa*, Planeta-Agostini, 1985 pp.12-13.

També es relaciona els infants amb un major sentiment de solidaritat, justícia i respecte, i com a majors afavoridors de la creativitat, el canvi i la renovació. Aquest lligam de la infància amb la renovació també es relaciona amb el fet que els infants estiguin molt més oberts a totes les innovacions que van apareixent per la qual cosa se'ls considera molt més avesats al maneig per exemple de les TIC. Els instruments de mediació electrònica (Willis, 2000) han canviat de forma irrevocable les condicions en que operen les cultures actuals i han modificat els materials i els recursos dels nostres espais vitals per la qual cosa aquesta especial disponibilitat i facilitat d'aprenentatge d'aquests nous instruments per part dels infants els situen en una situació per a tenir-los en compte especialment. Sobretot s'insisteix en que especialment, els infants al fer aportacions més directes i menys contaminades fan que si se'ls permet de participar i tenen espais on fer-ho puguin enriquir de forma important el patrimoni cultural de les nostres societats.

Es manifesta també que potser a causa que als infants no se'ls permet de participar plenament aquests es veuen amb la necessitat d'ocupar altres espais per demostrar que existeixen. En aquest sentit, un dels entrevistats ho feia palès d'aquesta manera: "*Quina és la conseqüència última de tenir aquest món diferenciat? Doncs que clar els.... Això és veu molt més clar en l'adolescència i la joventut...que se senten com que se senten exclosos d'un món - i aquí hi ha una paradoxa interessant- d'un món ocupat pels adults... tant que parlem dels okupes... hi ha un món social ocupat pels adults en els quals els joves no hi tenen lloc... els adolescents i els joves. I llavors què fan? okupen simbòlicament altres espais... i no tan sols cases abandonades...vull dir, ocupen les parets amb graffittis, ocupen espais per internet amb poder quan es tracta de pirateria informàtica... bueno i diuen: "Aquí estem nosaltres i aquí som algú! en aquesta plaça a les dues de la matinada no hi ha ningú i en canvi els joves som algú, som els protagonistes de la pel·lícula..." I en aquestes discoteques, i en aquests llocs... és a dir hi ha una necessitat de ser*

protagonista en algun lloc, espai físic o simbòlic..." (P9). Aquestes, si més no, són aportacions a tenir en compte pel que fa especialment al món, com diu l'entrevistat, dels adolescents i els joves però que també es pot fer extensible a edats més primerenques en què els infants es manifesten a la seva manera si se'ls ho permet i si no se'ls ho permet també. L'interès està en copsar aquestes aportacions com a riquesa i no com a confrontació inútil que cal esmenar. Es podria dir que l'acceptació de les aportacions de la infància formaria part d'un pensament postmodern que té menys en compte les lleis universals (encara que aquestes precisament siguin utilitzades precisament per defensar els seus drets) i afavoreix més el tenir en compte totes les diferències i individualitats. Aquesta acceptació de la diferència pot afavorir que es produeixi una obertura de ment que permeti més tenir en compte aquesta aportació dels nens i les nenes. Així, el mateix expert que plantejava aquesta necessitat dels adolescents i els joves de fer-se veure a partir d'"okupar" espais en sentit ampli també defensava que calia aquesta obertura de ment per reconèixer en què poden contribuir (i contribueixen) els infants: "ens falta molta imaginació vull dir que aquí podem entrar per lo que en diem, les noves cultures infantils... podem veure que als nens els hi encanta el vídeo, els hi encanta tot això i ens trobem avui en dia amb coses sorprenents que molts nens de 10 anys són súper més habilidosos amb un ordinador que qualsevol adult del seu entorn... agafen les tecles i ja està tot ordenat...!. En reunions de pares fés la pregunta: "qui programa el vídeo a casa teva?" el 90% de les famílies diuen: "el nen"" (P9). Un altre adult destacava aquest necessari reconeixement dels infants en el mateix sentit: "Els adults ens hem d'autoeducar, admetre, ser tolerants i deixar-nos educar... jo crec que els infants sí que tenen idees creatives, dibuixen, tenen intuïcions... depèn de les edats... però veuen el món amb més distància..per exemple pel tema de l'aprenentatge en tecnologies, què tenen els nens? Doncs tenen temps i tenen intuïció i els agrada explorar intuïtivament... aprenen molt més de les tecnologies que els adults... tenen la ment més oberta. El que passa és que els veig molt

agobiats... el sistema escolar els agobia molt... de vegades podrien desenvolupar més creativitat que se'ls deixa..." (P13).

Tot tenint precisament en compte les cultures infantils cal insistir en que els infants també tenen la seva pròpia manera d'expressar-se i que se'ls hi ha de permetre de fer-ho sempre que sigui possible. És en aquest sentit que algunes de les experiències que utilitzen, tal vegada de manera excessiva, la manera de fer de les organitzacions establertes pel món dels adults, no sigui precisament la millor manera de facilitar aquestes aportacions dels infants. Així es definien algunes de les entrevistades: "*Jo penso que nosaltres no en sabem i tenim molta por, que nosaltres som molt més verbals que els infants que tenim molt rotllo i que ells van d'una altra manera, aprofundeixen les coses d'una altra manera i jo diria que no en sabem però que si els escoltem més..." (P1). "Com més petits més necessitat tenen de veure-ho en lo concret allò i si no, no ho poden entendre... però als adolescents també els hi passa... que de vegades han de fer de portar a l'acció coses per contrastar-les per entendre-les, per.. i que són actuacions sanes diríem i que la gent les pot agafar com actings bojós i són actuacions sanes.. és clar, si no se'ls hi permet fer-ho d'aquesta manera... el nivell de participació, passar-lo per l'acció en determinades edats o en determinats grups... aleshores és clar és una pseudo participació, perquè no arrela, no parteix de la necessitat, de l'interès que té que quedar sempre vinculat a lo que ve de fora en aquell moment perquè es pugui incorporar com una experiència que faci: clic!" (P2). Un altre entrevistat insisteix en aquesta necessitat de reconèixer les formes específiques de manifestar-se dels infants i els adolescents tot tenint en compte que són importants: "*crec que ells sempre aporten la seva visió diferent i això ho veiem nosaltres quan parlem... que quan es parla de les formes violentes d'actuació... són formes de participar diferents, no? per tant amb tots els grups, jo veig que passa el mateix, que tenen reaccions en que diuen nosaltres per aquí no hi passem i nosaltres ho fem diferent... llavors depèn si la societat i en aquest cas els**

responsables més directes d'aquests grups el que volen és imposar les seves idees o una forma de fer, o unes activitats concretes o uns objectius o té la mestria diessim, el mestratge la forma de fer de saber captar aquest aprenentatge que porten els nens... que això ho porten, és una altra generació, tenen una altra forma de fer per tant la mesura de les coses, del temps, de l'espai de tot és diferent.." (P11).

Com s'ha dit, l'espontaneïtat i la frescor és un dels altres aspectes destacats que es considera que els infants poden aportar de forma més directa si s'és capaç d'escoltar-los i de tenir-los en compte. En aquest sentit un dels entrevistats ho manifestava de la següent manera: *"Els infants no s'han malejat encara, no han après a guardar-se cartes per si un dia les poden jugar, - les juguen totes- els seus amors el seus odís són totals, tot lo que tenen, ho tenen sobre la taula i a les mans, no? això és fantàstic! i tant! ojalà fóssim un pelet més nens tots!" (P3).* Una altra entrevistada ho relatava en el mateix sentit: *"nosaltres per resoldre qualsevol problema tenim els condicionants de l'experiència que ens condicionen, és a dir no estem tan frescos a l'hora de resoldre problemes perquè tenim en compte moltes variables. Això és un avantatge però també és un inconvenient i els nens tenen una experiència més curta que la nostra i per tant alguns dels condicionants que a nosaltres ja ens frenen de prendre una opció en ells no els hi passa... i des d'aquest punt de vista em penso que ja seria interessant veure què resolen... i jo crec que forma part d'aquest nou pensament de dir: Tothom és capaç de..." (P8).*

Pel que fa a la solidaritat, l'experiència realitzada entre infants palestins i jueus i que es va popularitzar en la pel·lícula *Promises*⁷³ va posar en evidència la capacitat de diàleg que manifestaven uns infants entre ells

⁷³ El projecte i les escenes de la pel·lícula es poden consultar a <http://www.promisesproject.org>

malgrat que provenien de, tal vegada, una de les cultures més enfrontades actualment en el planeta.

La capacitat d'imaginació és també una de les aportacions d'especial interès a considerar. En aquest sentit cal ressaltar el que escriu Eduardo Galeano com elogi a la imaginació tot referint-se als infants i específicament a una conversa entre els nens i la BBC: "Hace unos años, la BBC preguntó a los niños británicos si preferían la televisión o la radio. Casi todos se pronunciaron por la televisión, lo que fue algo así como comprobar que los gatos maullan o que los muertos no respiran. Pero entre los poquitos niños que eligieron la radio, hubo uno que explicó: *-Me gusta más la radio, porque por radio veo paisajes más lindos.*" (Galeano, 1998: 308). Aquesta anècdota també permet veure als infants des de la seva pròpia diversitat amb la voluntat de trencar estereotips. Gonzalez Casanova en un article que anomenava "la revolución de los niños" també defensava que els éssers humans en néixer tenim una imaginació creadora, una espiritualitat, lliure pensament que després ens "prenen" amb l'educació. Defensa que la revolució dels nens, és a dir tenir en compte les seves aportacions i a ells mateixos, "serà la de major radicalitat en la història humana perquè suposarà el restabliment del do mateix que és la humanitat. Si la revolució equival a retornar al punt de partida, aquest punt és la mateixa infància i la manera d'arribar-hi sols pot iniciar-se per descobrir, respectar i admirar, seguint-lo, al nen que portem dins, i, si ha mort, ressuscitar-lo, perquè parli, s'identifiqui i jugui amb els infants vius que trobem i aprengui d'ells el que li hagin obligat a oblidar"⁷⁴.

Es pot dir que en conjunt, els infants tenen molt a aportar i a la vegada podria semblar que, al marge de l'exposat, les seves aportacions vénen molt delimitades per les seves pròpies individualitats i les seves pròpies

⁷⁴ J.A. González Casanova, "La revolución de los niños", Diari EL PAIS-Catalunya, dimarts 22 d'octubre de 2002.

cultures de les que vinguin. En qualsevol cas hi un acord unànim que les aportacions són possibles si se'ls ho permet i si s'afavoreixen els espais adients per fer-ho.

V.2. LA RELACIÓ PARTICIPACIÓ DE LA DONA I PARTICIPACIÓ DELS INFANTS

Quan es planteja què poden aportar els infants, s'aprecia en els discursos una relació entre la situació de la dona i la dels infants. Aquest fet es podria assegurar que és pel fet que els infants són visualitzats com un grup marginal que no té veu i la característica del qual és la dependència, de la mateixa manera que no fa massa temps (i malauradament encara ara en moltes civilitzacions) es veia a les dones⁷⁵. Aguinaga i Comas (1991) de fet ja relacionen la consideració del nen a partir dels canvis que s'han anat produint en el rol de les dones: "els canvis profunds que s'estan produint en el rol de la dona i més en concret en l'aspecte de la maternitat estan obligant a fer més present el nen i la nena que fins ara eren únicament actors absents" (Aguinaga i Comas, 1991:7).

Quan es parla del terme "igualtat de drets pels infants", Purdy també ho relaciona amb les dones en manifestar el següent: "Quan diem "igualtat de drets de l'infant" això no implica "els mateixos drets que els adults", de la mateixa manera que la igualtat de drets de les dones no implica que hagin de tenir únicament els drets reconeguts als homes: la igualtat de drets és compatible amb un grup de drets que són els mateixos per

⁷⁵ Un text del reconegut sociòleg del segle XIX, Ferdinand Tönnies mostra clarament com aleshores encara s'equiparaven dones i infants-joves. Referint-se al treball i l'educació infantil deia textualment: "El treball i la pràctica esportiva semblants al joc són apropiats, fins i tot necessaris, per a l'increment de la força corporal i intel·lectual del jove. Comerciar, cercar beneficis, emular el capitalisme, no són propiament coses bones per al jove, que s'assembla a les dones en el fet que és mancat de l'enteniment necessari per a aquestes activitats. Per això tampoc el jove no entendrà fàcilment que la seva força de treball o la seva energia són béns econòmics que les seves mans contenen i que el treball no és altra cosa que la forma en la qual aquests béns han d'ésser negociats" (Tönnies, 1984:199).

tothom, conjuntament amb un altre grup de drets perifèrics que varien d'acord amb diferències entre classes o individus." (Purdy, 1992:126)⁷⁶.

Molts dels adults entrevistats varen fer aquesta relació entre la posició de la dona i la dels infants tot fent una equiparació al fet que les dones han hagut de fer tot un procés per conquerir els seus drets. A la vegada es relaciona amb el fet que aquests tampoc estan plenament assolits i que s'ha d'anar en compte amb les posicions "falses" de donar drets als infants, com moltes vegades encara no és plenament real l'equiparació de drets en les dones. Així un dels entrevistats manifestava el següent: *"...amb la participació dels nens passa de forma semblant de lo que ha passat o està passant amb el tema dona, diríem, no és possible cedir res, s'ha de conquerir inclús si es conquereix, l'estratègia de la persona que vol conquerir és donar quelcom a canvi, o sigui, jo no m'ho crec que hi hagi ningú tan generós,- ni tan sols quan tens fills petits que és l'època que potser estàs un pelet més generós-, a menys que tu obtinguis algo... Amb el moviment feminista -que el comparo- també hi ha molta trampa d'aquesta: el poder per les dones a condició que les dones les mani jo i jo sigui el líder d'aquest moviment... Amb lo qual realment no creixen, creix la persona que les porta" (P3).* Un altre entrevistat ho relacionava plenament amb la lluita per la igualtat de drets i com hi ha una predominança de raça, de gènere i d'edat: *"El món en general està governat per adults, la majoria homes, blancs... algun que un altre xinès, negre, japonès... però la majoria homes. Les dones us esteu incorporant la majoria molt intel·ligentment al tema... i joves molt comptats amb els dits, però infants cap" (P5).*

⁷⁶Aquestes diferenciacions en els drets, va ser un tema important quan es debatia el projecte de Llei de violència de gènere que es considerava que posicionava en una situació preferent el dret de les dones a la protecció, en detriment (segons es podria considerar) dels drets dels homes. Ley Orgánica 1/2004 de medidas para la protección integral contra la Violencia de Género (B.O.E. n. 313 de 29-12-2004)

Una altra entrevistada es manifestava en el mateix sentit donant suport a aquesta idea d'una societat centrada en els adults: " *el problema penso que ve pels adults... dels nens no ve el problema perquè els nens segueixo pensant que ells no tenen una capacitat decisòria per se. La van adquirint al llarg de la seva vida a mesura que es van tornant més grans no? Però evidentment són els adults els que es dediquen sistemàticament a tots els col·lectius que no tenen suficient força com per fer sentir la seva veu... doncs elimina'ls-hi aquesta veu.. això és una cosa que és historicament demostrable... si tu ets un menor d'edat i resulta que jo pugui dir-te: "calla nen que tu no tens dret a opinar!" pues el nen què li passa? que no li queda altre remei que callar... o li dic a les dones: "vostès a parir perquè..." això és evident" (P10) . Un altre entrevistat fent crítica del poc considerats que eren els infants, ho feia dient que se'ls considerava ciutadans de tercera i en broma, afegia que els de segona eren les dones i a la vegada relacionava plenament la participació dels infants amb la seva situació: "Hem millorat respecte a la dona... ara ens sembla una barbaritat que la dona no tingués vot per exemple o que per comprar una casa necessités permís marital, coses d'aquestes ens semblen absolutament absurdes, però en canvi no ens hem plantejat en canvi els drets dels nens... bé no ens els hem plantejat! Tu sí, jo també i l'altre també però en general la societat se'ls ha plantejat molt poc..... La dona ha millorat enormement en quant a consideració social i en quant a consideració com a persona... i en canvi el nen sempre el trobem una mica invàlid amb lo qual ens mou a compassió però no a considerar-lo com un igual...."(P7). Una altra experta relacionava també molt directament aquesta equiparació de drets dels infants i drets de les dones: "el reconeixement dels drets dels infants va paral·lelament a la lluita de les dones perquè es vegin reconegudes dintre dels drets humans i que haguem d'acabar el segle dient que si els drets humans haguessin considerat els homes, a les minories i els nens, no haguessin fet falta altres coses... vull dir que estem en aquest procés de canvi de concepte i de lleis universals i per tant està emergent un nou pensament de dir: de*

lleis en pot haver moltes i per tant de formes organitzatives, d'idees per resoldre problemes, no n'hi ha només una, n'hi ha moltes... dintre d'aquestes moltes, diverses, unes més encertades, unes altres menys, unes més generalitzables unes altres no, jo crec que els infants aporten també el seu coneixement" (P8).